

ספר

סיכום הלכות

איסור והיתר – חלק ב

(יו"ד סימנים פד. קיב-קיג. קטו. קכ-קכב)

הלכות תולעים, פת ובישולי גויים, טבילת והכשר כלים

סיכומי הסוגיות מהמקורות ועד אחרוני זמנינו

על סדר השולחן ערוך

נתחבר מאיתי בעזרה"ת

שמואל אהרון ברוכיאן

כל הזכויות שמורות

מצווה להעתיק ולצלם לצורכי לימוד
אשמח להערות והארות, או כל עצה אחרת

ניתן לפנות לשמואלי ברוכיאן: 050-4247202

מי שמעוניין בקובץ במייל: shmu050@gmail.com

כמו כן ניתן לראות ולהוריד את הקובץ באתר 'סמיכה'

כמו כן ניתן להשיג את הספרים על הלכות תפילה וברכות, שבת, עירובין, פסח, יו"ט, חגים,

נידה, מקוואות, מילה וגרות, מצוות התלויות בארץ, חופה וקידושין.

ישיבת מרכז הרב

עיצוב כריכה: הדסה ברגמן

מהדורה ראשונה חשון תשע"ט

הקדמה

אודה לה' יתברך על אשר זיכני ללמוד הלכות איסור והיתר ולהדפיס את עיקרי הדברים שנדונו במהלך הלימוד. ובאמת אין בכוונת חוברת זו לחדש הלכות וכד', אלא שהדברים יהיו מסודרים לי ולשכמותי.

יזכנו ה' להשלים את הלכות מליחה, בשר וחלב ותערובות שיופיעו בעז"ה בחלק נפרד.

השתדלתי תחילה להביא את מקור ההלכה בגמ', לאחר מכן את דברי הראשונים העיקריים בסוגיא, עם דברי מרן הבית יוסף והשו"ע, והחונים עליו, ש"ך ט"ז ופת"ש. וכן את הנידונים המעשיים באותה סוגיא ואת דברי פוסקי זמנינו, השתדלתי להביא את כל דברי הפוסקים האחרונים מכל העדות תחת כפיפה אחת, בעיקר פסקיו של מרן הרה"ג עובדיה יוסף זצ"ל. וכן את פסקיו של הרה"ג מרדכי אליהו זצ"ל, הרה"ג משה לוי זצ"ל, הגרש"ז אורבך זצ"ל, ועוד רבים מפוסקי דורינו. כשהתחדשו במהלך הלימוד סברות וחיידושים אשר נמצא להם מקום בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים הוספתי את הדברים בגוף הסיכום, אך לא הוספתי דברים שאינם מעוגנים בפסיקה ההלכתית ואשר אין בהם עזר ללימוד הסוגיא הלכה למעשה.

מבנה הסיכום שמתוכו נובעת גם התועלת ממנו היא הבאת דברי הגמ', משא ומתן בדברי הראשונים בלא אריכות, הבנת העקרון שבכל סוגיא והלכה, הבאת הדיונים ההלכתיים בזמנינו מתוך הפסיקה הלכה למעשה והנימוקים ההלכתיים שהובאו בשו"תים ובספרי ההלכה. והבאת פוסקי ומנהגי העדות השונות.

כאן המקום להביע תודה עמוקה והכרת הטוב להורי היקרים על שדואגים לי במסירות עד אין קץ, ותומכים ומעודדים, ולא חוסכים ממני מאומה כדי שאוכל להמשיך ולגדול בתורה, הם אלו שדחפו אותי להדפיס ספר זה, ובלעדיהם ספר לא היה רואה אור. הקב"ה ימלא כל משאלות ליבם לטובה ויזכו לרוות נחת מכל יוצאי חלציהם.

הודאה מיוחדת לחמי הרב יוסף דורי שליט"א וחמותי מיכל שתחי, שעשו ועושים לעזור לנו בכל מכל כל בטוב עין ובהרחבת הלב. יהי ה' עמם לראות בנים ובני בנים עוסקים התורה ובמצוות, כשאיפתם ועמלם תמיד, ולרוות נחת מכל יוצאי חלציהם בבריאות ובשמחה.

הכרת הטוב מיוחדת לאישתי הודיה חיה שתחי, העוזרת לי ללמוד תורה בשקט ושלוה, וכל חפצה שאגדל בתורה מעלה מעלה. יה"ר שנוכח לראות את בנינו ובני בנינו עובדים את ה' בשמחה ואהבה.

ברכה לשיבת מרכז הרב בה אני זוכה ללמוד, וממנה הכח להגות בתורה מתוך דיבוק חברים. ובפרט לעומד בראשה רה"י הרה"ג יעקב שפירא שליט"א יבורך מפי עליון, ויזכה להמשיך להרביץ תורה בישיבתנו הק'.

לזכרון עולם בהיכל ה'

מוקדש לעילוי נשמת סבתי היקרה

רחל ביבי בת כוכבה ז"ל

נלב"ע

כ"א סיון תשס"ח

ת.ג.צ.ב.ה

תוכן עניינים

9.....סימן פ"ד - דיני תולעים

הקדמה. א. דין שרצים שבמים. שאיבה בכלי מבורות שיחים ומערות. דין פירשו מהמים. 'בל תשקצו' בתולעים שבמים. ב. תולעים הנמצאות בחריצין ונעיצים. ג. המסנן משקים והיו בהם תולעים. פירשה מהחומץ לתבשיל. סיכה בחלב ושומן חזיר. ד. תולעים הגדלים בפירות תלושים. פירש מקצתו לאויר. חורו נקוב לחוץ. ה. תולעים שבקמח. מכירת קמח מתולע לגוי. יין שרף מקמח מתולע. ניפוי קמח. ו. תולעים בפירות מחוברים, ושאינם שורצים. יבחושים תחת קליפה שחורה. תולעים בכמהין ופטרויות. האם לתולעים הגדלים בפירות יש דין 'בריה'. ז. פרי שהתליע, ספק במחובר או בתלוש. ח. דרך בדיקת פרי מתולע, ודינו לאחר י"ב חודש. בדיקת קטניות ואורז. דרך בדיקת פרי ששהה י"ב חודש. ט. פירות מתולעים שנתבשלו. נמצאו תולעים בקדירה. פירות קטנים המתולעים. שכר הנעשה עם תולעים ופירות מתולעים בתוך בגד. תולעים שנמצאו למפרע וקניית מוצר מתולע. י. ירקות מבושלים שנמצאו בהם תולעים. יא. נמצאו תולעים לאחר בדיקת האישה. יב. נמלים ששהו במרקחת י"ב חודש. יג. התכת דבש שנפלו בתוכו נמלים. ריסוק וטחינת פירות מתולעים. יד. טחינת חיטים מתולעים. טו. עופות הגדלים באילן. טז. תולעים שבדגים ובהמות. פולמוס תולעת האיניסקיס'. תולעים הגדלים בבשר ודגים לאחר מיתתם. תולעים שבגבינה. יז. אכילת שרץ שרוף. גודל התולעים האסורים. תולעת שלא ניתן לזהותה בעין בלתי מזוינת. תולעת שקשה לזהותה בעין. תולעת שניתן לראותה, אך לא ניתן לזהות את היותה תולעת. תולעים שלא נראות לרוב בני אדם. מיעוט המצוי. מקור חובת הבדיקה מתולעים. מקור החיוב לבדיקה במיעוט המצוי. בדיקה בטורח גדול והפסד. מה חשוב ל'מיעוט המצוי'. בדיקה מדגמית. היחידה הנמדדת. תולעים בתוך מאכל. לימוד זכות בעניין התולעים. 'ביטול' וגדר 'ניכר'. תולעים בתערובת ומידת הטורח הנדרשת. 'רוב' והסתברות. היתר משום 'מתעסק'.

54.....סימן קי"ב - דיני פת של גויים

א. איסור אכילת פת גויים. פת גוי שאינו עובד ע"ז. פת מומר, ודין יהודים שאינם שומרים תו"מ. פת של קראים או כותים. פת גויים שישראל השתתף בעשייתה. שאור של גויים. פת קטנית. ב. פת פלטר גוי. פת גוי בעל הבית. היתרים בפת בעל הבית. הגדרת 'פת בעל הבית'. בעיות נוספות בפת עכו"ם. ג. פלטר שהזמין ישראל. ד. הכשר פת פלטר גוי כשיש פלטר ישראל. ה. פלטר גוי העושה פת יפה או ממין אחר מהישראל. ו. הגדרת פת האסורה משום פת עכו"ם. מיני מאפה מעיסה רכה. דין הסופגניות. דין הבלניצים והפנקייק. ז. הלכו אחר מי שהיה לו בשעת אפייה. ח. מקום שאין מצוי פלטר כלל. ט. פעולת ישראל המועילה להכשיר הפת. ניפוח באש חשוב לחיתוי. תנור לכלל העיר והגוי מקבל שכר. י. לא הכשירו את התנור בכל הפעמים ע"י קיסם. יא. מכירת פת עכו"ם לגוי. יב. חיתוי בגחלים לאחר שנאפה ע"י גוי. יג. פת ישראל ופת גוים נקיה יותר. יד. כותח של גוים. פת עכו"ם שנתערבה

במאכל. טו. אכילה יחד עם מי שאינו נוהר מפת עכו"ם. טז. הנוהר מפת עכו"ם ונמצא בדרך.

72.....סימן קי"ג - דיני בישולי גויים

א. טעם איסור בישולי עכו"ם. השתלשלות הגזירה. בישול מומר ודין יהודים שאינם שומרים תו"מ. שני תנאים באיסור בישולי נכרים - אינו נאכל כמו שהוא חי ועולה על שלחן מלכים. עולה על שלחן מלכים. אינו נאכל כמות שהוא חי. 'ללפת בו את הפת' פרפראות. חומרים שאינם 'אוכלי' וחומרים תעשיתיים. גוי שבישל בבית ישראל. אכילת בישולי גויים במקום סכנה או איבה. ב. עירב דבר הנאכל חי עם דבר שאינו נאכל חי. אפונים וקטניות שהתבשלו ע"י גויים. שתיית קפה שבושל ע"י גויים. ג. מאכלים מותרים עם שומן אסור. ד. בישול ע"י שפחות. בישולי עכו"ם בבתי חרושת. ה. איסור רק כאשר יש כוונת בישול. מאכל שעובר תהליך בישול לצורך מטרה אחרת. ו. סייע הישראל בבישול. ז. האם הדלקת האש ע"י ישראל מועילה. גרם בישול - שווארמה. ח. נתן הישראל הקדירה על האש וסילקה, והחזירה הגוי. ט. בישל הגוי כמאב"ד וגמרו ישראל. י. הניח היהודי במקום שלא היה ראוי לבישול ובישל הגוי. יא. הניח הישראל ע"ג האש והפך הגוי. יב. דגים קטנים וגדולים שנמלחו. נאכל חי על ידי הדחק. בשר מלוח שבישלו גוי. חבושים וערמונים. יג. מליחה ועישון ע"י גוי. בישולי גויים במיקרוגל וחשמל. בישול בקיטור. יד. בישול ביצה ע"י גוי. דין טחינה. טו. בישול תמרים ע"י גוי. טז. כלים שבישל בהם הגוי. גוי שבישל לחולה בשבת.

99.....סימן קט"ז - חלב וגבינות גויים

א. חלב שחלבו גוי. חלב שחלבו גוי וישראל רואהו. גזירה גורפת או רק כאשר יש חשש. דרכים נוספות שיחשוש הגוי לערב חלב טמא. אבקת חלב עכו"ם. בדיקת הכלי שחולב לתוכו. חליבת גוי ללא השגחה במקום שאין לחוש לדבר טמא. כלים שבישלו בהם חלב עכו"ם. חשש טריפות בבהמה. ב. גבינות עכו"ם. הישראל רואה החליבה ועשיית הגבינה. ראה הישראל חלק מתהליך עשיית הגבינות ולא ראה החליבה. הגדרות חלב וגבינה. חלב וגבינה של קראים. ג. חמאת עכו"ם. הולך ממקום שאוסרים למקום שמתירים.

111.....סימן ק"כ - דיני טבילת הכלים

הקדמה: דאורייתא או דרבנן?. טעם חיוב טבילת כלים. שימוש עראי בכלי שלא הוטבל והדין בדיעבד. א. טבילת כלים הנקחים מהגוי בארבעים סאה. כלי מתכות וזכוכית. כלים מצופים. טבילת כלי פורצליין. אלומיניום. האם גדר כלים החייבים בטבילה קשורים לדיני טומאה. כלי פלסטיק. כלים גדולים. כלי אחסון. כלים חד פעמיים. דין כלים חשמליים. טבילה לחצאין. טבילה בשלג. כלי שנלקח מישראל מומר. כלי גר שנתגייר. ב. שיהא הכלי רפוי. כלי שפיו צר. ג. נוסח הברכה על הטבילה. ד-ה. ייעוד הכלי. מספריים שחותכים בהם ירקות. דין מטחנה, נפה, מפצח אגוזים. שימוש בכלי ע"י הפסק. האם הולכים אחר הרוב?. ו. כלי עץ שמוחזק ע"י ברזל. ז. כוס של כסף המחובר בשל עץ. כלי המעורב בעץ ומתכת. מטחנת קפה. טרמוס. כלי העשוי מכמה חלקים, כיצד יטבילו. ח. כלים שאולים וכלים

שכורים. כלי סחורה. טבילת כלי מסעדה ומלון. המתארח בבית שכליו אינם טבולים. טבילת פחיות, צנצנות ובקבוקים. ט. משכן גוי כלי לישראל. י. הנותן מתכת לאומן גוי שיעשה כלי. הדין כשהגוי מביא את המתכות או כשקנה המתכות מהגוי. בית חרושת בבעלות יהודי והפעלים גויים וההיפך. יא. מכר כלי לגוי וחזר ולקחו ממנו. ישראל וגוי שקנו כלי בשותפות. מניות ושותפות במפעלי כלים, ודין 'שללי' גנבו או גזלו כלים מישראל והוחזרו לו. כלים שנמכרו במכירת חמץ. יב. טבילת ידות הכלים. יג. כללי וגדרי חציצה. גדרי הקפדה. דין 'רובו' בחציצה. העברת החלודה. שחרורית ע"ג הכלים. תוית על הכלי. יד. טבילה ע"י קטן ואישה. טו. טבילה ע"י גוי. טז. טבילת כלים בשבת. כלי שלא הוטבל, אוסר המאכל שבו? כלי שלא הוטבל שהתערב בכלים שהוטבלו.

סימן קכ"א - דיני הכשר כלים.....153

האם יש מצוה להגעיל הכלים, וברכה על ההגעלה. האם הולכים אחר רוב תשמיש הכלי. כבולעו כד פולטו. הגעלת כלים חדשים הנקנים מגוי. א. כלי שהשתמשו בו בצונן. הכשר כלי שתיה. נתינת יין בכלים המדובקים בחלב. ב. כלי שהשתמשו בו בחמין. הכשרת כלי עץ ואבנים. הכשר כלי פלסטיק וכד'. טבילה או הגעלה - מה קודם? הגעלה בזמן שהמים רותחים. שטיפה לאחר ההגעלה. הגעלה קודם זמן איסורו ולאחר מכן. הגעלה בחמי טבריה ובשאר משקים. הכשר המפות. הכשר כלי חרס. הגעלת כלי חרס ג' פעמים. כלים שנשתמש בהם בכלי שני. כלי הטעון ליבון וחס עליו שלא יתקלקל. כלים הטעונים ליבון חמור. עד כמה מלבנן. אופן הכשר חצובה וברזלים שעל הגו. אופן הכשרת פלטה חשמלית. אופן הכשרת תנור. ג. הרחבות לדיני הגעלה וליבון. הגעלת הרבה כלים יחד. הגעלה בצבת. הגעלת כלי גדול. הגעלת הכלי בשתי פעמים. ד. דין מחבת שמטגנים בה. הכשר מחבת טפלון. הכשר תבניות אפיה. ה. הגעיל כלי הצריך ליבון. הגעלת כלי חרס שנאסרו ע"י כבישה בצונן. הכשר השולחנות. ו. חם מקצתו חם כולו. דין המקום שלא נבלע בו האיסור. הגעלת ידיות הכלים. ז. הכשר סכינים הנלקחים מגוי. נעיצה ושיפה לחיתוך דברים חריפים. מספר הנעיצות וסוג הקרקע. שימוש בסכין לצונן. למה מועילה השיפה? שימוש בסכין לרותח. הגעלת שני כלים שאין במים שישים כנגדם.

השלמות לדיני הכשר כלים.....186

מה חשוב לכלי ראשון. שפשוף קודם הגעלה. הגעלת כלים בכלים של זמנינו. הכשר מיקרו גל. כלי שמתקלקל ע"י הגעלה. כלי שיש בו טלאי. הגעלת מכסה הקדירה. זיעה ביבש. הכשר מדוכה. כלי חרס מחופים. הכשר כלי אמאיל/אמאיל. הכשר כלי זכוכית. כלי פיירקס ודורלקס. כלי פורצליין. הכשרת ה'כיר'. הכשר השיש שבמטבח. הגעלת היורה שמגעילין בה, תחילה וסוף. הגעלת כלי בשר וחלב יחד. הגעלת כלי בשרי להופכו לחלבי.

סימן קכ"ב - דין נותן טעם לפגם בכלים.....202

א. היתר נותן טעם לפגם. ב. שימוש בקדירה שאינה בת יומא. כלי חרס שאינו בן יומו. עבר מעת לעת מבליעת איסור דרבנן. ג. האם גם האיסור עצמו הופך לנטל"פ. נותן טעם לפגם

בדבר חריף. שימוש בכלי איסור שעבר עליהם י"ב חודש. דין הפסד מרובה. ד. חימום מים
בקדירה חשיב כבישול האיסור. ה. כלי שאין סבירות שיתן טעם לאיסור. ו. סתם כלים אינם
בני יומם. דין סתם סכין. מים שהוחמו בכלי הגוי. אמירה לגוי שיבשל לו בקדירת הגוי או
שאינה בת יומא. ז. דין סתם כלים של ישראל. ח. כלי שנאסר ונתבטל באחרים. פגימת
בליעת כלי חרס. ט. הנחת כלים אצל הגוי. כלי שהיה אצל הגוי זמן מועט. שימוש בכלי
לאחר מעת לעת. השתמש בכלי שלא הוגעל. י. דין קערות ששלח הישראל לגוי. יא. קניית
כלי סעודה מהגוי. יב. קערות ירוקות או אדומות.

סימן פ"ד - דיני תולעים

ובו י"ז סעיפים

הקדמה

חומרת איסור אכילת תולעים עולה בשני הקשרים: א. מספר האיסורים: הלאו של שרצים נכפל בתורה כמה פעמים, ומבואר בגמ' (מכות טז:) שעל שרץ העוף חייב שש לאוים, ועל שרץ הארץ חמישה, ועל שרץ המים ארבעה. ב. גם אם השרץ קטן מאוד חייבים מדאורייתא, והיינו משום 'בריה'.

בדברי הפרי חדש (סוף הסימן) מבואר מדוע התורה חייבה לאווים כה רבים על אכילת תולעים: "...שהוא איסור מצוי מאוד בפירות, בירקות ובקטניות, ברוב מיני מאכלות, ואי אפשר ליזהר מלהיכשל בהם אם לא בזריזות גדול, ולפיכך הוצרך הכתוב לזרז ביותר ולהרבות לאוין באיסור שרץ הארץ. ומעתה, כל אדם יזרז בעצמו באיסור זה, וגם לדרוש ברבים חומר איסורו...".

ובגמרא בעבודה זרה (סח:) מבואר שבעצם איסור אכילת שרצים ישנו חידוש, שהרי דבר מאוס הוא, ואין אנשים האוכלים אותם לתאבון, ואעפ"כ אסרה אותם התורה.

ראיתי לנכון בסימן זה לחרוג ממנהגי, ולהביא את הדיונים המרחיבים בחלק נפרד בסוף הסימן. לענ"ד קודם העיסוק בדינים החשובים והכלליים של מיעוט המצוי, גודל השרץ האסור וכו', ראוי ללמוד את הסימן בכללותו, כדי שנוכל להבין את המושגים בהם משתמשים הפוסקים.

סעיף א':

דין שרצים שבמים

בויקרא (יא, ט-יב) מובא:

"אֶת־זֶה תֹאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמַּיִם כֹּל אֲשֶׁר לֹא יִשְׁקָט בַּמַּיִם וְקִשְׁקֹשֶׁת בַּמַּיִם וּבְנַחְלִים אֲתֶם תֹאכְלוּ: וְכֹל אֲשֶׁר אֵינְלוֹ סֹנְפִיר וְקִשְׁקֹשֶׁת בַּמַּיִם וּבְנַחְלִים מִכֹּל שֶׁרֶץ הַמַּיִם וּמִכֹּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר בַּמַּיִם שֶׁקֶץ הֵם לָכֵם: וְשֶׁקֶץ יְהִי לָכֵם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וְאֵת נְבִלָתָם תִּשְׁקְצוּ: כֹּל אֲשֶׁר אֵינְלוֹ סֹנְפִיר וְקִשְׁקֹשֶׁת בַּמַּיִם שֶׁקֶץ הוּא לָכֵם"

שנינו בחולין (סו-:זז).

"תאכלו מכל אשר במים מה ת"ל - שיכול, הואיל והתיר במפורש והתיר בסתם, מה כשהתיר במפורש לא התיר אלא בכלים, אף כשהתיר בסתם לא התיר אלא בכלים, מנין לרבות בורות שיחין ומערות ששוחה ושותה מהן ואינו נמנע? ת"ל תאכלו מכל אשר במים. היכן התיר בכלים דכתיב את זה תאכלו מכל אשר במים וגו', בימים ובנחלים הוא דכי אית ליה אכול דלית ליה לא תיכול, הא בכלים - אף על גב דלית ליה אכול... כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש - מים נובעים, אף כל - מים נובעים, מאי רבי - חריצין ונעיצין לאיסורא, ומאי מיעט - בורות שיחין ומערות להתיירא... דתני מתתיה בר יהודה: מאי ראית לרבות בורות שיחין ומערות להתיירא, ולהוציא חריצין ונעיצין לאיסורא? מרבה אני בורות שיחין ומערות - שהן עצורים [שאינן להם מוצא ובא. רש"י] ככלים, ומוציא אני חריצין ונעיצין שאין עצורין ככלים"

רש"י (ב"ק נ:): פירש: בור - עגול. שיח - ארוכה וקצרה, מערה - מרובעת ומכוסה בקירוי ויש לה פה, חריצים - רחבים ומרובעים כמערה ואינם מקורים. נעיצים - קצרים מלמטה ורחבים מלמעלה.

יש להעיר שכל ההיתר הוא דוקא כשהשרץ נברא במים, אבל אם בא מבחוץ - אסורים ככל השרצים (רמב"ם פ"ב הי"ח). וכתב הערוך השולחן (אות כ) שיש הטועים בזה.

כתב ה**שו"ע**: שרצים הגדלים במים שבכלים ושבבורות, שיחין ומערות שאינם נובעים, מותרים אעפ"י שאין להם סנפיר וקשקשת. לפיכך שוחה ושוחה מהם, ואינו חושש לשרצים שבהם אם יזדמנו לתוך פיו.

ה**ש"ן** (סק"א) ועוד כתבו דה"ה לשאר משקים. וכתב בשו"ת **שבט הלוי** (ז, קכג) דה"ה לכל המשקים ולא רק לשבעת המשקים כפי שנוטה לומר מהר"י קוטנא בס' יבין דעת.

ה**ש"ן** (סק"ב) כתב שלענין שרצים אין נ"מ בצורת המבנה של כל אחד ממקורות המים הנ"ל, אלא העיקר האם מושכים, היינו מוצא ובא כמפורש לקמן סעיף ב.

שאיבה בכלי מבורות שיחים ומערות

כתב ה**רא"ש** (סי' סח) ששוחה ושוחה מבורות שיחים ומערות ו'אינו נמנע', היינו אע"פ שיהיו במים תולעים ויתכן וישתה מהם. י"א דוקא כששוחה אבל בכלי אסור, מחשש שפירשו לדופני הכלי. ויתכן שה"ה שבכלי ג"כ מותר, ואין חוששים שפירשו לדופני הכלי כל עוד לא ראינו כן. והוסיף שלקמן משמע שכל מקרה שאם פירש אסור, חוששים שמא פירש. ה**ב"י** העיר שאם העביר מכלי לכלי מותר כיון שזהו מקום גידולו. אבל אם נתהוו בבור שיח ומערה ובאו משם לכלי ופירשו בדופני הכלי מבפנים אסור, ואינו נקרא מקום רבתייהו.

כתב ה**רמ"א**: אבל אסור לשאוב בכלי (**ש"ן** ה: ה"ה ליקח ביד. ויש חולקים) ולשתות מהם (אשירי פא"ט וארוך כלל מ"א וכל בו).

ה**ש"ן** (סק"ד) ביאר עפ"ד ה**ב"י** שבדופני הכלי מבפנים שכיח שיפרשו, ואסורים כיון שמתחילתן היו בבור. בשונה מעירה מכלי שמתר גם אם פירשו אח"כ בדופני הכלי השני, לפי שהכלי הוא מקום רבתייהו, ששם היתה התולעת מתחילה. ומכך הסיק שהאיסור לשאוב הוא דוקא בבורות שיחים ומערות, אבל מותר לשאוב בכלי קטן מכלי גדול, שגם אם יפרשו בכלי השני מותרים. גם ה**חכמת אדם** (לה, ג) פסק להתיר בעירה מכלי לכלי, וכ"כ ה**כה"ח** (אות יב) וה**בא"ח** (ש"ש, נשא ג), אך למעשה כתב הבא"ח שמנהגם להחמיר. והרחיב ה**ערוך השולחן** (סק"ב) שדרך האוכלים והמשקין לערות מכלי אל כלי, ומה לי כלי ראשון או שני או שלישי, ועירוי מכלי לכלי הותר דלא נשתנה השם, דמעיקרא כלי והשתא כלי. אולם ה**פרי תואר** (אות א) חלק על ה**ב"י**, ולדעתו מכיון שמדובר על איסור דאורייתא יש להחמיר אפילו אם מילא הכלי מהבור דרך צינור באופן שלא נגע בדופני הכלי מבחוץ, משום דלא הוי מקום רבתייהו, וודאי אם הכניס הכלי למים ומלאהו שאסור. גם ה**פלת"י** (סק"א) וה**חת"ס** (בהגהותיו) החמירו. וכ"פ בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ז סי' קכג אות ד).

ה**לבוש** (ס"ג) כתב שהשואב ופירשו לדופני הכלי אפילו מבפנים אסורים. ודייק הש"ך דמשמע דוקא כשאנו יודעים בודאי שפירשו (ולאחר מכן כתב שאפשר לדייק ההיפך). אך ה**ש"ך** (שם) כתב בשם הרא"ש והאו"ה שגם בסתמא אוסרים מחשש שפירשו.

דין פירשו מהמים

שנינו בחולין (סז).

”אמר רב הונא: לא לשפי אינש שיכרא בצבייתא באורתא, דילמא פריש לעיל מצבייתא והדר נפיל לכסא, והוי עובר משום שרץ השורץ על הארץ. אי הכי, במנא נמי; דלמא פריש לדפנא דמנא והדר נפיל למנא! התם היינו רביתיה, ומנא תימרא - דתניא: מנין לרבות בורות שיחין ומערות ששוחה ושותה מהן ואינו נמנע - ת”ל: תאכלו מכל אשר במים, וליחוש דלמא פריש לדפנא והדר נפיל - אלא היינו רביתיה, ה”נ: היינו רביתיה”

ופירש”י (ד”ה היינו רביתיה) וכמו שלא פירשה מן המים היא.

הרשב”א (ד”ה ואף על גב) פירש דאע”ג ששאלו בגמ’ מה הדין כשפירשה בתוך התמר לקצה הגרעין, ועלה בתיקו. אינו חשוב לרביתיה’ אלא כשמהלך בתוך החור שגדל שם, אבל כשיצא מהחור שבגרעין ועלה לגג הגרעין, ה”ז כיוצא מהבור ושורץ חוץ לבור. וכ”כ בתוה”ב (קצר שם) דלא אמרין היינו רביתיה אלא בפירש לדופני הכלי או הבור מבפנים דוקא אבל אם פירשו לאחורי הכלי או על שפת הבור מבחוץ אסורים.

מהרשב”א (סז. ד”ה יש לו) עולה שאין חילוק בין שרץ שגדל במים ופירש, לבין שרץ שגדל בפרי ופירש (עיין בהערות על הרשב”א הוצ’ מוסה”ק הע’ 923, שיש שחלקו על עקרון זה וחילקו בין תולעת שבפרי לתולעת שבמים). ואם פירש לאויר וקלטו קודם שהגיע לארץ אסור מספק, מכיון שמסקנת הגמ’ לגבי מקרה זה היא תיקו, ופוסקים לחומרא משום שהוא איסור דאורייתא.

כתב **השו”ע**: ואם פירשו ממקום רביתו, כגון לאחורי הבור או על שפת הכלי מבחוץ, אף על פי שחזרו, אסורים. ומסתמא אין לחוש שמא פירשו. אבל אם לא פירשו אלא על דופן הכלי מבפנים, מותרים.

בל תשקצו בתולעים שבמים

בויקרא (יא, מג) מובא:

”אל־תִּשְׁקְצוּ אֶת־נִפְשֵׁיכֶם בְּכֹל־הַשָּׂרֵץ הַשָּׂרֵץ וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמְתֶם בָּם”

שנינו בחולין (סז):

”אמר לה רבינא לאימיה: אבלע לי ואנא איכול. א”ל רב משרשיא בריה דרב אחא לרבינא: מאי שנא מהא דתניא ואת נבלתם תשקצו - לרבות את הדרנים שבבהמה? א”ל: הכי השתא! בהמה - בשחיטה הוא דמשתריא, והני, מדלא קא מהניא להו שחיטה - באיסורייהו קיימן; אבל דגים - באסיפה בעלמא מישתרי, והני כי קא גבלן - בהיתרא קא גבלן”

החינוך (מצוה קסג ד”ה דיניה) כתב שכל התולעים הנעשים בפירות אחר שעקרו ולא פירשו מתוכן, מותרים מן הדין ”אלא שיש באוכל אותן שיקוץ לנפש קצת”. ולאחר מכן כתב (ד”ה וכן התירו) לגבי תולעים שבמים שבכלים, אפילו משום בל תשקצו אין בהם, וזוהי הכוונה שוחה ושותה’ ואינו נמנע’. והטעם, שמצאו להם היתר מפורש מהכתוב ‘בימים ובנחלים’. **המנחת חינוך** (אות ב) ביאר שלדעתו

איסור 'בל תשקצו' בדברים המאוסים הוא איסור מדרבנן בלבד¹, ולכן במקום שהתירה התורה במפורש אין כח ביד חז"ל לאסור.

הש"ך (סק"ג) כתב דמשמע מכך שהותר לשתות מהבורות, שאף אין בשרצים אלו משום 'בל תשקצו', מכיון שאין כוונתו אלא לשתות המים, וכן אינם בעין. במנחת חינוך (שם) העיר שמהחינוך נראה טעם אחר. ועוד, שמהש"ך נראה להתיר גם בפירות, והחינוך אוסר בפירות.

אולם האיסור והיתר הארוך (כלל מא דין ז) כתב שכל ההיתר בשתית מי פירות וכד' הוא דוקא כשאין מאוסים עליו, אבל מאוסין עליו אסור. וכן אם יש בהם חשש סכנה אסר הרמב"ם (הלכות רוצח פי"א ה"ו). **הט"ז** (סק"ב) הביא דברי האו"ה לאסור. **הפרי מגדים** (ג) כתב שהש"ך והט"ז אינם חולקים, אלא הט"ז איירי במאוסים עליו, והש"ך באין מאוסים. וכ"נ מהערוך השולחן (אות כ).

הפרי חדש (אות ג) כתב שבאיסור בל תשקצו אין הולכים אחר הרוב, אלא אחר האדם, ואם לו אינו מאוס גם אם לכל העולם מאוס אין בו משום בל תשקצו. אך אם מאוס על כל העולם, אע"פ שאינו מאוס בעיניו אסור לאוכלו. **אולם הכנסת הגדולה** (הגה"ט סוף אות ד) החמיר בזה מסברא.

הפרי תואר (אות ג) כתב שכל ההיתר בשתיית המים הוא אם יזדמן לתוך פיו, אבל ללחוך בפיו תולעת מדופני הבור מבפנים - אסור משום בל תשקצו.

סעיף ב':

תולעים הנמצאות בחריצין ונעיצים

שנינו בחולין (סו:-זז).

"את זה תאכלו מכל אשר במים וגו', בימים ובנחלים הוא דכי אית ליה אכול דלית ליה לא תיכול, הא בכלים - אף על גב דלית ליה אכול... במים - כלל, בימים ובנחלים - פרט, במים - חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש - מים נובעים, אף כל - מים נובעים, מאי רבי - חריצין ונעיצין לאיסורא, ומאי מיעט - בורות שיחין ומערות להתירא. דבי רבי ישמעאל תנא: במים במים שתי פעמים, אין זה כלל ופרט, אלא ריבה ומיעט; במים - ריבה, בימים ובנחלים - מיעט, במים - חזר וריבה; ריבה ומיעט וריבה - ריבה הכל, מאי רבי - חריצין ונעיצין לאיסורא, ומאי מיעט - בורות שיחין ומערות להתירא. אימא: מאי ריבה - בורות שיחין ומערות לאיסורא ומאי מיעט - מיעט כלים! א"כ תאכלו מאי אהני ליה? ואיפוך אנא! כדתני מתתיה, דתני מתתיה בר יהודה: מאי ראית לרבות בורות שיחין ומערות להתירא, ולהוציא חריצין ונעיצין לאיסורא? מרבה אני בורות שיחין ומערות - שהן עצורים ככלים, ומוציא אני חריצין ונעיצין שאין עצורין ככלים"

התורה לא אסרה את השרצים שאין להם סנפיר וקשקשת אלא הנמצאים בימים ונחלים, אבל מים שעצורים בכלים או בורות ובמקומות מכונסים, מותרים כל זמן שלא פירשו, וכשפירשו נכללים ב'שורץ על הארץ'.

כתב הב"י **שמרש"י** (ד"ה במים במים ב' פעמים) משמע שאין מחלוקת בין ת"ק ובין תנא דבי רי"ש, שלכו"ע חריצין ונעיצין האסורים הוא דווקא בנובעים, אבל בשאינם נובעים מותר, שאינם דומים לימים

¹ כ"כ הפמ"ג במשב"ז ב. אולם בסימן פא שפתי דעת אות ג כתב שהוא מהתורה, ובאו"ח סימן קנד א"א אות יט הביא בזה כמה דעות. ובתבואות שור סימן יג סק"ב האריך בזה.

ונחלים. אולם תוספות (ד"ה במים) הקשו, דא"כ הול"ל שיש לרבות חריצים ונעיצים לאיסור מכיון שהם נובעים כימים ונחלים (ולא משום שעצורים)! לכן פירשו שחריצים ונעיצים היינו שאינם נובעים, ולכן הקשו דא"כ מה ההבדל בין בורות שיחין ומערות לחריצים ונעיצים? ותירצו שחריצים ונעיצים דומים יותר לימים ונחלים כיון שאינם אגורים ככלים. והיוצא מכך: שללומד בדרך של 'ריבוי ומיעוט' מרבה חריצים ונעיצים שאינם נובעים לאיסור, ומרבה להיתר ד'תאכלו' בבורות שיחים ומערות. אך ללומד בדרך של 'כלל ופרט' מרבה להיתר אפילו חריצים ונעיצים שאינם עצורים ככלים, שאינם נובעים.

כתב **הרא"ש** (פ"ג סי' מח) שגם לתוספות המחמירים, הלכה כתנא דבי רב (היינו ה'סתם' בברייתא החולק על רי"ש), משום ששגורה בפי הכל. אבל הרמב"ם (פ"ב מהל' מאכ"א הי"ח) כתב "שרץ המים הנברא בבורות ובשיחין ובמערות הואיל ואינו מים נובעין והרי הן עצורים הרי הן כמים שבכלים ומותר, ושוחה ושוחה ואינו נמנע ואף על פי שבולע בשעת שתייה מאותן השרצים הדקים". **המגיד** למד מדבריו, שחריצים ונעיצים המושכים, אע"פ שאינם נובעים אסורים. ורק בורות שיחין ומערות שהן עצורים ככלים הותרו. וכתנא דבי רי"ש שחולק על ת"ק, ושכן פירשו התוספות, וכן משמע בספרא (פ' שמיני אות ב) ולזה הסכים **הרשב"א** (ארוך שם סו: קצר סז.).

כתב **השו"ע**: הגדלים במים שבחריצין ונעיצים, (פירושו: חריצים, ארוכים וקצרים. נעיצים, רחבים כגון אותן שעושים לביבירי דגים, רש"י), שהם מושכים ואינם נובעים, יש אוסרים ויש מתירים.

כתב הש"ך (סק"ח) שהרש"ל (יש"ש חולין פ"ג סימן קכג) והאו"ה (הארוך שם דין ז) העלו כאוסרים. וכ"פ **הפרי תואר** (אות ד) ו**זבחי צדק** (אות יג). גם **המתחזיק ברכה** (אות ב) כתב שאע"פ שבסתמא הולכים אחר סברת הי"א השני שהביא מרן, כאן יש להחמיר מכיון שהוא מדאורייתא, וכ"נ משאר הפוסקים. אך הפרי חדש (אות ז) העלה כמתירים, מכיון שבעלמא קי"ל כמאן דדריש לקראי בכלל ופרט ולא בריבוי ומיעוט. וכ"פ **כנה"ג** (אות א).

סעיף ג':

☞ המסנן משקים והיו בהם תולעים

שנינו בחולין (סז).

"אמר רב הונא: לא לשפי אינש שיכרא בצבייתא באורתא, דילמא פריש לעיל מצבייתא והדר נפיל לכסא, והוי עובר משום שרץ השורץ על הארץ... אמר ליה רב חסדא לרב הונא, תניא דמסייע לך: כל השרץ השורץ על הארץ - לרבות יבחושיין שסיננן; טעמא - דסיננן, הא לא סיננן - שרי"

ופירש"י: שיכרא - של תמרים הוא ומצויין בהן תולעים. בצבייתא - ציבי שמסננין אותו דרך עצים וקשים דקים. באורתא - שאם תפול תולעת על הקשים לא יראנה ומשם תפול לכלי ולמחר כשיראנה יהא סבור שלא יצתה מן השכר לקשים ותולעת המים מותרת כדאמרן. וקעבר משום שרץ השורץ על הארץ - דכיון דרחשה והלכה קצת על הקשין נעשית שרץ הארץ.

הב"י למד שהחשש הוא דוקא במסנן על הקסמים או הקשים, שיש לחוש שיפרוש ויפול. אבל המסנן בבגד אין חשש, שמה שפירש בבגד משליכים לחוץ ואינו חוזר למשקה. והסביר שלכן הרמב"ם (מאכ"א פ"ב ה"כ) לא כתב הלכה זו, מאחר שכבר כתב שכל שפירשו ע"י סינון אסורים, ממילא יזהר כל אדם לא לסנן באופן זה, שיכול לבוא לידי איסור. עוד כתב, שגם אם עירה המשקין מכלי לכלי מותר, כיון שהם

תמיד בתוך המשקה, היינו רבתייהו. בשונה משאיבה מהבור שאסורה מכלי, כיון שיש שינוי בין בור לכלי.

כאשר אין ידוע אם פירשו או לא, כתב הרשב"א (תוה"ב שם) שאין חוששים שמא פירשו כל זמן שאין הוכחה.

כתב השו"ע: המסנן מים, או שאר משקים, והיו בו תולעים או יבחושין או יתושים, אף על פי שחזרו לתוכו, אסורים, שכבר פירשו (שו"ע ט: אפילו ספק פירשו). לפיכך משקה שדרך ליגדל בו תולעים, וכיוצא בהן, אין לסננו בקסמים וקשים, בלילה, שמא יחזרו ויפלו לתוך הכלי, ויבא לשתותן.

הרמ"א כתב: אבל מותר לסנן דרך בגד או מסננת, שהרי לא יוכלו ליפול דרך שם אל תוך המשקה, וכן מותר לערות המשקים מכלי אל כלי, הואיל והם תמיד עם המשקה, היינו רבתייהו (בית יוסף). אולם הט"ז (סק"ה) סובר שחוששים שמא פירשה התולעת ע"ג הכלי כשתחב אותו, או קודם שנכנס שם המשקה, הפמ"ג סובר שגם הט"ז יודה להקל כאשר רואה שלא באו קודם למים.

כתב השו"ע (סק"י) עפ"ד הב"י שבשונה מתולעת שפירשה מפרי לפרי שהפרי השני אינו מקום גידולה, כששפך המשקה מכלי לכלי, כיון שהתולעים נשארו תמיד במשקה בו גדלו, היינו רבתייהו. וכ"כ פרי תואר (אות ו), ערוה"ש (אות כב), כה"ח (אות כא) ועוד. אמנם מהריק"ש כתב שיש להחמיר מלערוות מכלי לכלי, דכלי שני אינו חשיב מקום רבתייהו.

כתב הב"ח דה"ה מסננת כנפה קטנה שיש בה נקבים דקים, שאין התולעים עוברים בהם, חוששים שפירשו ואח"כ ירדו למים. וכ"כ החכמת אדם (לז, ד), זבחי צדק (אות טו) ועוד. אמנם הערוך השולחן (סל"ד) סובר שלדעת השו"ע במסננת תמיד מותר, שאין להחזיק ריעותא ולומר שתחילה ירדו לנפה ואח"כ נפלו למים, ודוקא בקסמין וקשים שאין דרך סינון בכך, בודאי התולעים מתפזרים ואח"כ משתרקין לתוכן. ולמעשה כתב שצ"ע.

פירשה מהחומץ לתבשיל

כתב רבינו ירוחם (נ"ו ח"ה אות כז קלו ע"ג) חומץ שיש בו תולעים אם פירשו לאויר נקרא פירשו, אבל מן החומץ לתבשיל לא הוי פירשו ומותרים.

הפרי חדש (סק"ט) כתב דמסתברא אף בתבשיל צונן מיירי, ואף אם פירש ממקום למקום במאכל עצמו היינו רבתייהו. אבל אם פירש מהמאכל לחוץ, אף בדופני הכלי מבפנים אסור. ולכן אין לאכול תבשיל זה אלא ביום שרואה. וכ"כ המחזיק ברכה (אות ח) ועוד. אמנם הערוך השולחן (סל"ח) תמה עליו, שאם מחשיבים האוכל בפנ"ע, אסור לגמרי שהרי פירש על האוכל, ואם האוכל והמשקה אחד, מה אכפת לנו שפירש על הכלי מבפנים?! גם החכמת אדם (לז, מט) השיג ע"ד הפר"ח.

הפרי תואר (סק"ו) כתב שמדובר בתבשיל לח כמשקה, דאל"ה יש לחשוש שמא השריץ התולע על דבר מאכל שנמצא בתבשיל, ואותו מאכל לא חשוב כמקום רבתייהו. ומכיון שהוא ספק דאין אין להקל. וכ"כ בתשובה מאהבה (ח"א ס"ס צד). אך הבינת אדם (סימן מט) כתב שאין חשש לבשלו עם בשר ודגים, שאין חשש אם יפרוש ע"ג האוכל, ודאי אם הוא טופח, וגם אם יתייבש, כיון שכל האיסור הוא בל תשקצו מדרבנן, לא אסרו אלא כשרואה את התולע, אבל התולעים שבחומץ אינם נראים כלל. גם הערוך

השולחן (סכ"ה) תמה, שכאשר האוכל מעורב עם המשקה חשוב הכל כאחד, ואף אם פירש לדופני הכלי לא חוששים, כ"ש למאכל המעורב עמו! וכ"ד **החזו"א** (סי' יד ססק"ג).

כאשר יש בחומץ תולעים דקים מאוד שאינם נראים אלא כנגד השמש, כתב **המתזיק ברכה** (אות ח), **בא"ח** (נשא, ה) ועוד שסינון לבד לא מועיל, אלא יבשלנו תחילה בישול שהיס"ב, ואחר שירתח יסנן אותו בבגד באופן שלא יוכלו התולעים לעבור דרך הבגד. וכ"כ **בהליכות עולם** (ח"ו עמ' רנח). וכתב **החקרי לב** (סימן מב) שאין בו משום ביטול איסור לכתחילה, שאסור רק כאשר מתכוין לבטל האיסור ולהנות ממנו, אך בלא"ה אין איסור.

סיכה בחלב ושומן חזיר

התוספות בנדה (לב. ד"ה וכשמון) כתבו בשם **ר"ת**, שדוקא סיכת שמן תרומה לזרים וטמאים אסורה מדרבנן, וסמכו זה על הפסוק הנ"ל, ודוקא שמן שנבלע יותר בגוף, אבל סיכה בשומן חזיר ובחלב מותרת. ובתוספות ביומא (עז). מוכח בשם ר"ת שגם סיכה של תענוג מותרת באיסורי הנאה.

אולם רבינו ירוחם (נט"ו אות כ"ז שם ע"ד) כתב: לסוך התינוקות בשומן חזיר, כתב הר"ר ברוך בתוספות פסחים שאם היא סיכה של תענוג אסור. גם **הארחות חיים** (ח"ב עמוד שי"ב) כתב, שאסור בודאי לסוך את בשרו בחלב, שסיכה בכלל שתיה היא, והוא הדין בחלב שאר בהמות וחיות טמאות.

בשו"ת **יחווה דעת** (ד, מג) נשאל האם מותר להתרחץ בסבון שיש בו תערובת משומן מן החי לא כשר? והביא את מחלוקת הראשונים בזה, והוסיף דמכיון שטעמו פגום מאוד, קי"ל שנבלה שאינה ראויה לגר בטל איסורה (ע"ז סח.). וכ"ש שמותר להתרחץ בסבון שמיד שותפו במים, וכ"פ הערוה"ש (ק"ז, כט). אך הביה"ל (שכו, י) כתב, שנכון לחוש לדעת המחמירים בסיכת חלב לתענוג, ולכן אין לרחוץ בבורית של חלב אם אפשר להשיג בורית כשרה שאינה של חלב. ומסקנת היחוד שמותר להתרחץ בסבון של חלב או שומן חזיר וכיוצא בזה, ואין בו שום חשש איסור כלל.

סעיף ד':

תולעים הגדלים בפירות תלושים

שנינו בחולין (סז):

"...דתני חדא: על הארץ - להוציא את הזיזין שבעדשים [דמותרים דלאו על הארץ שורצין אלא בתוך העדשה], ואת היתושים שבכליסיים, ותולעת שבתמרים ושבגרוגרות; ותניא אידך: כל השרץ השורץ על הארץ - לרבות תולעת שבעיקרי זיתים ושבועיקרי גפנים. מאי לאו, אידי ואידי בפירא, והא - באביה, והא - שלא באביה? לא, אידי ואידי באביה, ולא קשיא: הא - בפירא, הא - באילנא גופא, דיקא נמי, דקתני תולעת שבעיקרי זיתים ושבועיקרי גפנים - ש"מ. בעי רב יוסף: פרשה ומתה, מהו? מקצתה, מהו? לאויר העולם, מהו? תיקן. בעי רב אשי: לגג תמרה, מהו? לגג גרעינתה, מהו? מתמרה לתמרה, מהו? תיקן"

ופירש"י: לאויר העולם - פירשה מן הפרי תלוש לאויר וקודם שהגיע לארץ קלטה בפיו לבולעה אם תימצא לומר פירשה ומתה מותרת משום דאינה ראויה לרחוש אבל חיה דראויה לרחוש לא. לגג תמרה מהו - מתוכה פירשה לגגה מי אמרינן היינו רביתיה או דלמא כשורץ על גבי דבר אחר דמי. לגג גרעינתה מהו - אם תמצא לומר לגג תמרה כדבר אחר הוא גג גרעינתה מהו, כל תולעים מגרעיני הפרי הן גדלים.

מתמרה לתמרה מהו - ולא שרץ על גבה אלא מזו על זו מי אמרי' כיון דלאו היינו אמה שורץ קרינא ביה או דלמא אויר העולם בעינן וכולהו בתלושין בעי להו.

לפי גירסת **רש"י** (פירשה ומתה) שאלת הגמ' היא מה הדין כאשר פירשה התולעת ומתה מיד, ולא הספיקה לרחוש בארץ. האם אומרים דמכיון שלא הלכה אינה חשובה כשרץ על הארץ, או שא"צ שריצה ("שורץ היינו רוחש ומנענע"). וכ"כ **הרא"ש** (סו"ס סח), **תרומה** (סימן לד), **מורדכי** (רמז תרמד) ועוד. אך לגירסת **הרי"ף** (כד.) שאלה הגמ' היא מה הדין כשפירשה כאשר היא מתה כבר (לגי': פירשה מתה). וכ"כ **הרמב"ם** (ב, טז), **ר"ח**, **רשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ג פג., ארוך פד סוע"א). ושיטה זו מחמירה שאפילו אם מתה בפנים אסורה.

לאור מחלוקת הראשונים הנ"ל, כתב **רבינו ירוחם** (שם) שלגירסת הרי"ף תולעים הנמצאים בעדשים ובפולין והרתיחן עד שמתו התולעים שבתוכן, וכשבשלם בקדרה מצא מהתולעים בקדרה שיצאו אסורים. ולגירסת רש"י מותרים, ולזה הסכימו גדולי המורים.

כתב **השו"ע**: תולעים הגדלים בפירות, בתלוש, מותרים. שלא אסרה תורה אלא שרץ השורץ על הארץ. במה דברים אמורים, שלא פירשו מן הפרי. אבל פירשו מן הפרי, אפילו לא הגיע לארץ אלא שמת באויר קודם שהגיע לארץ, ואפילו לא פירש כולו מהפרי אלא מקצתו, או שלא פירש אלא על גבי הפרי או על הגרעין שבתוכו, או שפירש מפרי לפרי, אסור. ויש אוסרים אפילו מת בתוך הפרי ופירש אח"כ.

הש"ן (ס"ק יב) כתב שלדעת מרן סברת רש"י והרא"ש עיקר. וכ"כ **כנה"ג** (הגב"י אות טז). **אולם הפרי חדש** (ס"ק יג) כתב שיש לחוש לדעת האוסרים. והפרי **תואר** (אות ט) כתב שרבים מהראשונים פסקו לאסור, וכ"ד כמה מהאחרונים. ומה שכתב מרן דעה זו בשם י"א, אין לומר שדעתו לפסוק כ'סתם', משום שלא כתב בפירוש להתיר, אלא רק הביא הדין המוסכם ולאחר מכן כתב וי"א (ובצורה כזאת כתב המנחת יעקב ס"ק יג שאין דעת מרן לפסוק כסתם). גם **הערוך השולחן** (אות מג) כתב שבדאי יש להחמיר. וכ"ד **הזבחי צדק** (אות כה), **כה"ח** (אות לד) ועוד.

פירש מקצתו לאויר

כתב **הפרי תואר** (אות ח) שאם לא יצא השרץ כולו לאויר אין לאסור, שבגמ' לא נסתפקו אלא כשיצא כולו לאויר, שרק כשיצא כולו יש הו"א לאסור מכיון שחשוב כמונח בארץ. סיבה נוספת להתיר, שהוא כשני ספקות יחד, אם האויר כארץ, ואת"ל כארץ מקצתו ככולו או לא. וכ"כ להוכיח מדברי הרמב"ם והרשב"א. וסיים שלדעתו יש להתיר כל שלא פירש כולו לאויר אלא מקצתו, אם יסכימו עמו בעלי הוראה. וכ"ד **הפלתי** (אות ז), **זבחי צדק** (אות כד). וכן צידד **החזו"א** (יו"ד סי' יד סק"ה). וכ"כ **הכנפי יונה**, אלא שהוסיף שרובו ככולו. גם מדברי הגרע"י **בהליכות עולם** (ח"ו סימן רסו בהע"י) נראה שמתיר.

אולם הפרי חדש (סק"י) סובר שגם אם פירשה מיקצתה לאויר העולם אסור. ואזיל לשיטתו (סי' קי בכללי ס"ס אות ה) דבעיא דלא איפשיטא אינה מצטרפת לס"ס. וכ"נ מה**ערוך השולחן** (אות מ). **כה"ח** (אות לא) כתב שנראה לכתחילה להחמיר, ובדיעבד כגון שנפל לתוך מאכל ואינו נראה יש להכשיר.

חורו נקוב לחוץ

כתב **הרשב"א** (קצר שם) כל זמן שנמצא בתוך הפרי אפילו חורו נקוב לחוץ לא חיישין שמא פירש וחזר. ובתורה"ב הארוך ביאר שאין מצוי שיחזרו לחוריהן לאחר שיצאו (וכ"כ הב"ח מדעתיה). וביאר **הב"י** טעמו, משום שלמד משרצים שבכלים ובבורות שאע"פ שהכלים והבורות פתוחים שוחה ושוחה מהם ואינו חושש שמא פירשו וחזרו. וכ"נ מהמ"מ. אך **הב"ח** ביאר שבכלים ישנו ס"ס, שמא לא פירש כלל, ואם פירש שמא לא פירש לחוץ. אבל בפרי יש ספק אחד.

כתב **השו"ע**: כל זמן שימצא בתוך הפרי, אפילו חורו נקוב לחוץ, לא חיישין שמא פירש וחזר. **אך הרמ"א** כתב: ויש אוסרים אם חורו נקוב לחוץ (מרדכי וש"ד בשם ראב"ן וראבי"ה בשם ר' יואל הובא בת"ה סי' קע"א) והכי נהוג (ת"ה שם ובהגהת ש"ד).

הש"ן (ס"ק יג) הסביר את דעת המחמירים, שהחילוק בין חורו לחוץ שאסור ובין שרצים שבכלי שאין חוששים שפירשו, דמכיון שחורו נקוב לחוץ הוא קצת הוכחה שפירשו וחזרו. או שדרך התולעים לפרוש חוץ לפרי ולחזור (ההיפך מהסבר הב"ח ברשב"א). **הט"ז** (סק"ו) חילק, שבפרי נאסרים בפרישה קטנה לחוץ, אך בכלי כדי להיאסר צריכים לפרוש לדופן מבחוץ.

הט"ז (סק"ו) ביאר שרק במקומות שיש מעשה של האדם חוששים לחומרא (כגון מסנן בקיסמים וקשים). אבל בנקוב לחוץ לא נעשה שום פעולה שנחוש לפרישה (כך יישב את שיטת הרא"ש והטור, מדוע לגבי שאיבה בכלי החמירו ומדוע כאן לא יחמיר הרא"ש).

ולענין הלכה כתב **הפרי חדש** (ס"ק טו) שהדבר פשוט לאיסור, דמכיון שהחור נקוב, דרך התולעת להוציא ראשה חוץ לחור. גם **הבא"ח** (נשא, י) כתב שיש לחוש למחמירים, וכן מנהג בגדד. **אולם הפרי תואר** (אות יא) תמה עליו והעלה שהעיקר להקל כדעת מרן. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות כו, אלא שהעיד שמנהג בגדד להחמיר). וכ"פ **בהליכות עולם** (ח"ו עמ' רסו).

סעיף ה':

תולעים שבקמח

כתב **הרא"ש** (כלל כ סימן ג) תולעים הנמצאים במלח ובקמח אסורים, שמי אמר שלא פירשו ושרצו בארץ וחזרו. **בהגהות שערי דורא** (סי' נב ס"ק א) מובא שאין להתיר תולעים שבקמח משום ההיתר של תולעים שבמים, שרק במים ישנו לימוד מיוחד שלא נאסרו התולעים שבו. **דלא** כדעת **הריב"ם** שהתיר תולעים אלו כפי שתולעים שבמים מותרים.

באגודה (פ"ג סי' ע"ב) מובא שתולעים הנמצאים בקמח או בתבואה מותרים, ושכן משמע מהגמ' במנחות (פה:): שסולת שהתליעה רובה ותבואה שהתליעה רובה פסולים, ומשמע שאסור רק למנחות ולהדיוט מותר. אך דחה שאם נשארו בנפה ונפלו חזרה לקמח אסורים.

כתב **השו"ע**: תולעים הנמצאים בקמח, וכיוצא בו, אסורים. שמא פירשו, ושרצו על הארץ וחזרו. **והרמ"א** כתב: והוא הדין במלח, או שאר דברים שאינו משקה, (תשובת הרא"ש כלל כ' והגהות ש"ד בשם מהר"ם וע"פ עיין ב"י).

הש"ך (ס"ק יד) העמיד שדווקא 'מילוין' אסורים, שהם תולעים קטנים וא"א לנפות באופן שישארו למעלה, אבל אם נמצאו תולעים גדולים שאפשר לבררם, ודאי שהמאכל מותר. גם **הב"ח** חילק בין תולעים קטנות לגדולות. אולם הט"ז (סק"ח) תמה, שלא מצאנו חילוק בין גודל התולעים אלא רק בין פירשו ללא פירשו.

והוסיף **הש"ך** (ס"ק טו) שה"ה אם הקמח מונח בכלי הראשון אסור, שחוששים שמא פירשו לדופני הכלי מבפנים, ודוקא במשקים שנתרבו 'מכל אשר במים', משא"כ בדבר שאינו משקה. **הפרי תואר** (אות יב) סובר שרק במשקה שכולו חשוב כיחידה אחת מקלים, אבל בקמח כל הליכה של התולעת ממקום למקום חשוב לפרישה ואין להקל. וכ"כ **הערוה"ש** (אות מז). אך דחה (אות מה) את סברת הפרי תואר, שודאי כל הצבור חשוב כפרי אחד, ואין חוששים אלא שפירשו לארץ ולא ממקום למקום. אולם הפרי חדש (ס"ק יז) סובר שאפילו ודאי פירשו על הכלי מבפנים מותר, כמו במים, דמניין לנו לחלק בין מים לשאר דברים. וכ"כ **בהליכות עולם** (ח"ו עמ' רסז). והוסיף דלרווחא דמילתא יש לצרף עוד סניף נוסף דשמא בעריכת הפת ואפייתו נימוחו התולעים). וכתב **הנודע ביהודה** (מהדו"ק יו"ד סימן כז) שאף שמסתבר דברי הפרי"ח, אין להקל נגד כל הפוסקים, אבל בספק אם פירשו כלל אין למחות במיקל. ואם כבר אפו מקמח זה ולא נודעה התולעת עד לאחר האפיה, יש להקל בהפסד מרובה גם אם הקמח היה מונח על הארץ. וכ"פ **הזבחי צדק** (אות לו).

הט"ז (סק"ח) תמה, הרי מרן לעיל בסעיף ד' התיר כשיש בפרי חור נקוב כלפי חוץ ואין חוששים שמא פירשה, וכאן החמיר לגבי קמח שמא פירשה אע"פ שאין ריעותא לפנינו. ובשו"ת **שיבת ציון** (סימן כח. הובא בפת"ש ב) יישב שבסעיף ד' מיירי בתולעים שבתוך הפרי ואין דרכו לנוד ולפרוש כי דרך התולעת לא לזוז ממקומו כי שם ביתו ופרנסתו. משא"כ בסעיף ה' מדובר בתולעים שנמצאו בקמח, והיינו תולעים קטנים שדרכם לנוד במהירות, ובזה חוששים שפירשו ממקום למקום. **הערוה"ש** (סמ"ו) תירץ, שתולעת שבפרי יש לה מקום מיוחד ולכן אין מחזיקים שיצאה, אבל בקמח אין להם מקום מסויים, ותמיד רוחשים ממקום למקום, פשיטא שיש לחוש.

מכירת קמח מתולע לגוי

כתב **הרמ"א**: ואסור למכרו לגוי, שמא יחזור וימכרנו לישראל (שם). וכ"כ ב"י מקבלה מהרי"ב ממהרי"ש).

מתי מותר למכור לגוי? **א. ש"ך** (ס"ק טז): רק כאשר האיסור אינו ניכר חוששים שאם ימכור הגוי, ילך הגוי וימכור לישראל, אבל בשאר דברים הניכרים אין איסור. **ב. ב"ח**: רק בקמח יש איסור, שחוששים שיעשה פת וימכור לישראל. אבל בשאר דברים כמלח וכד' מותר למכור לגוי, שישראל הקונה ממנו יבדוק קודם השימוש. אך הש"ך דחה, הרי הגוי יכול לתת מוצרים אלו במאכלים שמותר לקנות ממנו. והוא כתב שלא חוששים שימכור לגוי, כיון שאם יהיו בו תולעים, מסתמא יראה אותם הישראל. **ג. ש"ך** (ס"ק יז): מותר למכור מעט מעט בענין שלא ימכור אח"כ לישראל. וכן מותר להאכיל לעבדו ושפחתו. וכ"כ **הט"ז** (סק"ז), אלא שהוסיף שאין להשהות אף זמן מועט שמא יבוא לידי תקלה. כיון שאין הבעלים בדלים מהקמח ויש חשש שיעשה ממנו פת. אך בנקודות הכסף כתב שאין למכור לגוי מעט מעט, אלא ההיתר הוא לאפות ולמכור לגוי, וכ"כ **הפרי"ח** (ס"ק יח). וסברתם שרק לגבי חמץ קודם פסח התירו למכור מעט מעט כיון שהישראל יאכלנו קודם הפסח, משא"כ כאן.

וכתב **כה"ח** (אות מג) שהכל תלוי במקומות, שאם דרכם לבדוק הדבר ההוא שקונים מהגוי, מותר למכור לגוי, שגם אם יקנו ממנו יבדקו קודם השימוש. ואם הוא מקום שלא בודקים אסור למכור לגוי, מחשש שימכור לישראל ויאכל בלא בדיקה. ובמלח יש להחמיר כיון שיש חשש שיתן במאכלים אחרים, וכן אין הדרך כלל לבדוקו.

מדוע לא מתירים למכור לגוי מטעם ס"ס, שמא לא פירש, ואת"ל פירש שמא לא ימכרו לישראל (כפי שאמרו ס"ס לגבי ספק טריפות שמותר למכור לגוי). תירץ **הש"ך** (ס"ק יח) שרק כאשר אין הכרע אמרין ס"ס, משא"כ כאן הדין שונה כיון שכל הפוסקים אוסרים התולעת. וכן משום שכאן האוסרים כתבו להדיא שאין למכור. ובספק טריפה אמרין כיון שיש שם כמה צדדים להקל, משא"כ הכא.

יין שרף מקמח מתולע

כאשר מרתיחים את הקמח, ישנה אפשרות לעשות מהאדים המתעבים ונוצרים ממנו, יין שרף. ונשאלת השאלה האם מותר לעשות יי"ש זה מקמח מתולע. שיש בו רק טעם ולא ממשות.

הט"ז (סק"ט) כתב שאין כאן משום 'אין מבטלים איסור לכתחילה', שלא נתכוין אלא להוציא הזיעה מהקמח. אך אסר משום שאפילו לגוי לא הותר למכור אלא מעט מעט שמא ימכור לישראל, הכ"נ אם יהיה לישראל היתר בהם, יבוא לאוכלן כשהן בעין.

אולם הפרי חדש (סס"ק יח) כתב להתיר, שאין לגזור גזירות מדעתינו. וכ"פ להקל **הצמח צדק** (סימן נא), **פנים מאירות** (ג, לה), **ערוה"ש** (אות נ) ועוד. בדומה לכך התיר **השב יעקב** (א, כט) לתת גודגדניות מתולעות בתוך כיס סגור שיתן טעם ביין.

ניפוי קמח

הנה יש לברר האם כיום ישנה חובה לנפות את הקמח. אקדים ואומר שכל כוונתי אינה אלא על קמח הנמצא בחנויות שתחלופת המוצרים בה היא תדירה, ואין בה קמח שנשאר זמן רב. עוד יש להעיר, שיתכן ויש להורות ככלל לנפות את כל הקמח משום שבהוראה לציבור א"א לחלק חילוקים דקים מתי נטחן הקמח, היכן הוא הוחזק וכד'. ואעפ"כ יש לברר מה עיקר הדין במיוחד למצבי דיעבד של מאכלים שיש בהם קמח שלא נופה וכד', האם אפשר לאוכלם בדיעבד.

ז"ל **הערון השולחן** (ק, יג) "ודע דבכל המדינות הידועים לנו בימות הקיץ הרחש מצוי בכל מיני מאכל וביחוד אלו הנמלים הנקראים מילבי"ן מצויים הרבה בכל מיני קמח ובכל מיני גרויפי"ן וכמעט שא"א להמלט מזה ובודאי הזריזים מדקדקים בכל האפשר להמלט מזה ועדיין כולי האי ואולי".

אך בשו"ת **אור לציון** (ג, יט, ו) כתב לגבי ניפוי קמח ביו"ט "והנה הקמח כיום כבר מנופה במפעלים, ונעשה באופן שלא יתליע, ולכן לא מצויים בו תולעים. ובכל זאת מנפים אותו בבית לחומרא מחשש תולעים, ולכן מותר לנפותו ביום טוב בשינוי".

יש להעיר שביצה לא מתפתחת בפחות מ 14 מעלות צלזיוס. כך שאם נשמר הקמח לאחר הניפוי במקרר, ג"כ לא יתפתחו בו ביצים.

סעיף ו':

תולעים בפירות מחוברים, ושאינם שורצים

שנינו בחולין (סז).

"אמר שמואל: קישות שהתליעה באביה - אסורה משום השרץ השורץ על הארץ. לימא מסייע ליה, דתני חדא: על הארץ - להוציא את הזיזין שבעדשים, ואת היתושים שבכליסים, ותולעת שבתמרים ושבגרוגרות; ותניא אידך: כל השרץ השורץ על הארץ - לרבות תולעת שבעיקרי זיתים ובעיקרי גפנים. מאי לאו, אידי ואידי בפירא, והא - באביה, והא - שלא באביה? לא, אידי ואידי באביה, ולא קשיא: הא - בפירא, הא - באילנא גופא, דיקא נמי, דקתני תולעת שבעיקרי זיתים ובעיקרי גפנים - ש"מ"

פרש"י: באביה - בעודה מחוברת שרץ הארץ היא ואסורה התולעת לאכול דכיון דמהלכת בתוך הקישות והיא מחוברת בקרקע הוי כמהלכת על גבי קרקע אבל התליעה לאחר מכאן מותרת עד שתצא לאויר. התוספות (ד"ה דיקא) כתבו בשם **ר"ת וריב"א** שדקדקו מ'תולעת שבעיקרי זיתים' שאין הלכה כשמואל. ומשמע שכל שבפרי מותר אף שהתליע במחובר, ולכן א"צ לבדוק הפולים ודומיהם קודם האכילה. **המאירי** (נה). כתב "ליבי חוכך להקל... אלא שראוי לחוש".

אך בה"ג (סו"ס סב) וה**שאלות** (פרשת שמיני סימן פ"ד) פסקו כשמואל. ולשיטתו יש להסביר שתולעים שבעיקרי הזיתים היינו בזיתים בעודם מחוברים לקרקע. וכ"פ ה**רי"ף** (כד.), **רמב"ם** (ב, טו), **רשב"א** (ד"ה לא. ותוה"א ב"ג ש"ג פד., קצר שם פב:) **ור"ן** (כג סוע"ב ד"ה והוי יודע).

כתב ה**שו"ע**: תולעים הגדלים בפירות, בעודם במחובר, חשוב כשורץ על הארץ, ואסור אף על פי שלא פירש, והוא שריחש.

הפרי חדש (ס"ק יח*) הקשה, הרי מדברי הגמ' עולה (פירשה ומתה) שבספק אם שרץ על הארץ אסור, וע"כ כיון דהוי מין שורץ אע"פ שלא שירץ, חשוב כשורץ על הארץ ואסור מספק (וגם הרמב"ם והרמב"ן מחמירים, וא"כ רבו האוסרים). וכיון שבפרי תלוש פרשה ומתה אסורה אע"פ שלא ריחשה כלל, כ"ש בפרי המחובר לקרקע אסור גם אם לא היה לו מקום לרחוש! לדעתו שורץ = הראוי לשרוץ. ה**ערון השולחן** (סנ"ד) הביא דברי הפ"ח, ויישב ששאלת הגמ' היא האם רחישת אויר חשובה כרחישת הארץ או לא, אך ודאי בלא ריחשה אין איסור כלל.

הפרי תואר (אות יג) האריך להוכיח שמהלך הגמ' והסוגיא מוכח כשמואל, ובנוסף לכך ראשונים רבים פסקו כמותו. לכן, אין לחשוש לפוסקים דלא כשמואל אפילו להקל בספק אחר, שפוסקים כשמואל בתורת ודאי ולא בתורת ספק. גם ה**כרתי** (אות יב) פסק להחמיר. **אך השולחן גבוה** (ס"ק כא) כתב שיש להחמיר, אך אם אירע עוד ספק אחר, שפיר יש להתיר מטעם ס"ס. וכ"כ ה**זבחי צדק** (אות מג), והוסיף שמנהג בגדאד כשיש בפולין נקודה שחורה אוסרין ומחטטין בעומק להסיר הנקודה השחורה. וכ"כ **כה"ח** (אות נג).

אולם המהרש"ל (סימן קא) פסק כמון להקל. וכ"פ ה**הליכות עולם** (ח"ו עמ' רס) שכל זמן שלא ריחשו אינם אסורים. ויש לצרף את דעת הפוסקים הסוברים שאין הלכה כשמואל. והוי ס"ס, שמא אין הלכה כשמואל שאוסר בקישות שהתליעה במחובר, ואת"ל שהלכה כמותו, שמא אף הוא מודה שאם לא

ריחשו מותרים. גם בשו"ת **תפילה למשה** (ח"ג סימן ה אות א) היקל בזה. והוסיף שכאשר יש בקטניות נקב, הרחש שבהם אסור לכו"ע, אם דרכם להתליע במחובר. ומ"מ עיין בהמשך שבזמנינו אין להקל בזה גם כשאין נקב, כיון שכל התולעים רוחשים.

הערוך השולחן (סנ"ז) תמה על כל הגדולים הסוברים שלדעת מי שמצריך ריחוש אין איסור בריקום, הרי גמ' ערוכה היא (חולין סד). שעל ריקום השרץ לוקים. לכן לדעתו יש לזהר בזה מאוד גם כשאין תולעת. בדומה לכך כתבו בספר **הוראה ברורה** (ביה"ד ד"ה תולעים) שבמצאות שלנו ידוע ע"פ בקיאים, שתחילת גידולם של תולעים אלו הוא ע"י שהחרק מטיל את ביצתו ע"ג הקטניות, וממנה בוקע זחל, והוא נוקב נקב דק בקליפת הקטנית ונכנס לתוכה ורוחש ומתגדל שם, ולאחר מכן הוא חופר גומא ושוהה בה מספר ימים מבלי לנוע, ולאחר מכן בוקע את קליפת הקטנית ויוצא החוצה. נמצא שגם אם כשאנו רואים אותם הם אינן רוחשים, הוא אינו אלא בחלק מזמן גידולם (בהיותם 'גולם') אבל לאחר מכן הם רוחשים! ובספר בדיקת המזון כהלכה (ח"א פ"ג הע' 11) כתב בשם **הגרשז"א** וה**גריש"א** שחדירת התולעת לתוך הקטנית חשובה כפרישה, ואסורה אפילו התליעה בתלוש. וכ"כ בספר מעיין אומר (ח"ד עמ' נט) בשם **הגרע"י**. אולם בספר **תולעת שני** (ח"א פ"ד הע' 10) מצדד להקל.

יבחושים תחת קליפה שחורה

נחלקו הראשונים מה דין תולעת שנמצאה בחור בפרי, וגודל החור כגודל התולעת. האם רק כאשר יש מקום לתולעת לרחוש הרי היא אסורה, או שכל שגדלה בתוך הפרי הרי היא אסורה.

הרא"ש (סימן סח) כתב שגם לשמואל המחמיר, אין לאסור תולעים הנמצאים בפולין ובחמצי תחת הקליפה, והקליפה משחרת עליהם מבחוץ, וכשמסירין הקליפה מוצאים היבחושים תחתיהם, לפי שהן מונחות במקום צר ואינו חשוב ל'שורץ' על הארץ' כל זמן שלא ריחש, **כרש"י** לעיל שכשמהלכת בקישות המחוברת נחשב כמהלכת ע"ג קרקע. אבל אותן שבשרביטים או בתוך הפרי אסורין, לפי שרוחשים בתוכו. וכ"כ **התוספות** (סז: ד"ה דיקא). וכתבו הגה"מ (פ"ב אות ד) שכן הורה **מהר"ם**.

מנגד, דעת **הרשב"א** (תוה"ק שם פג.) שאפילו החור שהתולע בתוכו קטן ואינו מחזיקו אלא כדי התולע אסור. גם **הר"ן** (יט. ד"ה קישות) סובר שכל תולע הגדל בתוך הפרי בעודו מחובר לקרקע, לדעת שמואל חשוב כגדל ע"ג קרקע, אפילו לא הלך. וכ"כ הגה"מ (פ"ב ד"ק הט"ו) בשם **רבינו יחיאל**. וכ"כ **האיסור והיתר הארוך** (כלל מא דין ב). וכ"כ המגיד בדעת הרמב"ם (ב, טו).

כתב **השו"ע**: אבל תולעים הנמצאים בפולין ואפונים תחת הקליפה, והקליפה משחרת עליהם מבחוץ, וכשמסירים הקליפה מוצאים היבחושים תחתיהם, מותרים, לפי שהם מונחים במקום צר ולא קרינן ביה השורץ על הארץ (ויקרא יא, מא, מג) כל זמן שלא ריחשו. אבל הנמצאים בשרביטים, אסורים, שיש להם מקום לרחוש. אך הרמ"א כתב: ופעמים נמצא בפרי כמין נקודה שחורה, והוא מקום שמתחיל התולעת להתרקם, וצריך ליטלו משם בעומק, דאסור כמו התולעת עצמו. (תשובת הרשב"א סימן ער"ה).

כתב **הט"ז** (סק"י) בשם **התורת חטאת** (כלל מו דין ב) שכל זמן שהפרי לא נתבשל יש ליטול התולע ממנו, כיון שרבים הם המחמירים. ולדעתו מדובר בפרי שיכול להשליך התולע ולאכול הפרי, ולכן טוב להחמיר כשלא נתבשל. אבל בקטניות שלא שייך לומר כן, ודאי שלכתחילה ישליך הקטנית שהתולע בתוכה כל שיש חשש שמא היה שם בעודו מחובר, ולא היקל אלא שטעם התולע לא אוסר התבשיל.

ותמה על הרמ"א, הרי הרשב"א חולק על הרא"ש, ומדוע לא כתב את דבריו כחולק על מרן? לכן העלה להקל רק אם נתבשל, בתנאי שלא יאכל את היבחושים עצמם.

הש"ן (ס"ק יט) ג"כ הקל כשנתבשל, שיש בפרי שישים כנגד התולעת. אבל אם לא נתבשל יטול התולעת מהפרי, אפילו אם ספק ריחשא. ולדעתו הרמ"א מחמיר לכתחילה להסיר התולע כשאפשר.

תולעים בכמהין ופטירות

כתב **האיסור והיתר הארוך** (הג"ה כלל מ"א. בסוף הספר שער מא סי' יא) תולעים הגדלים בכמהין ופטירות כגון הנמצאים בנקבים שלהן ולא ניקבו לחוץ, דינן כאותן שגדלים בבשר ובגבינה מחמת סירחון, אע"פ שבאין בתוכם כשהן מחוברים דלא מיחשבי גדולי קרקע אלא מהאויר הם גדלים. והוסיף שאין נקחים בכסף מעשר ואין מברכים עליהם האדמה. אבל אם נקבו לחוץ ודאי אסור.

מנגד, הדרכי משה (אות ד) סובר דאע"פ שלענין קנין מעשר אינו נקרא גידולי קרקע, וכן לענין ברכתו. מ"מ חשוב למחובר, ונקרא 'שרץ השורץ על הארץ', שהכל תלוי בחיבורו ולא בגידולו. וכן הנודר מגידולי קרקע אסור בכמהין ופטירות. וכ"פ **הרמ"א**: תולעים הגדלים בכמהים ופטירות, דינן כמו בשאר פירות, ולא אמרינן דלא חשיב מחובר לקרקע, הואיל ואין מברכין עליהם בורא פרי האדמה (ד"ע ולאפוקי או"ה).

המנחת יעקב (כלל מו סק"א) נסתפק מה דינם של פטריות הגדלות בכלים ובעצים תלושים. אך **במחזיק ברכה** (אות יז) כתב שאף הם אסורים. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות מז). ובספר **תולעת שני** (ח"א פ"ד הע' 14) כתב שכיום התולעים גדלים על מצע הגידול ומשם זוחלים לפטריות. ונחשבים כשורץ על הארץ לכו"ע.

האם לתולעים הגדלים בפירות יש דין 'בריה'

הר"ן (חולין ק). והשו"ע (ק. א) סוברים דלא מיקרי בריה אלא דבר שאסור מתחילת ברייתו. וכתב **הכרתי ופלתני** (סי' ק סק"ד) שעפ"ד תולעים המתהווים בפירות בתלוש, כיון שכל זמן שלא פירשו אינם אסורים, אפילו אם יפרשו לאחר מכן אין עליהם דין 'בריה'. אלא שסיים שח"ו להקל בזה, אך עכ"פ יש בכך לימוד זכות על הנכשלים בכך. וכ"כ **הגר"ש קלוגר** בשו"ת טוב טעם ודעת (תליתאה, ח"א סימן קס).

אולם החוות דעת (סימן ק סק"ה) דחה דברי הכו"פ, עפ"ד הרמב"ם בספר המצוות (מצוה קעט) דמשמע שגם לפני שפורשת חשובה לבריה. עוד כתב, ש'תחילת ברייתו' יש לפרש תחילת היותו 'שרץ הארץ' ומיד משעה שנקרא שרץ חל עליו איסור בריה. **המחז"ב** (סק"י) כתב שהתולעים נאסרים בשינוי המקום בלבד, והוא אינו דבר נדיר, אלא מתחילה ידוע שיפרשו ומראש נועדו לכך. גם **בהליכות עולם** (ח"ו עמ' רסב) כתב להחמיר בזה. וביאר ע"פ האחרונים שקודם שפירשו אין עליהם שם תולעים כלל, ולכן לא שייך לדון כלפי זמן זה כ'היתר' בתחילת ברייתו, והווי כאסורים מתחילת ברייתם. וכ"פ בשו"ת **מנחת שלמה** (תניינא ב-ג סימן סג), אלא שהוסיף שבשעה שמכניס המאכל לפה הוי ספק עבירה, דיתכן שסמוך לבליעתו כבר יתמעך ויתרסק באופן דמהני ליה ביטול ונהפך להיות היתר. ולגבי חשש מיעוט המצוי אפשר שיש להקל ע"פ האמור.

סעיף ז':

פרי שהתליע, ספק במחובר או בתלוש

כתב השו"ע עפ"ד הטור: פרי שהתליע, ואין ידוע אם במחובר אם בתלוש, אסור.

הש"ן (ס"ק כא) העיר, שאפילו איננו יודעים שדרכו להתליע במחובר, כיון שהוא מותלע לפנינו ויש להסתפק אם במחובר התליע, אסור. ולדעת הרמ"א (ס"ד) צ"ל שלא ניקב כלפי חוץ, דאי בנקוב לחוץ אפילו התליע בתלוש אסור. וכ"כ הערוה"ש (סנ"ז).

לפי דברי המתירים לעיל כמון קשה, מדוע החמיר כאן בספק אם התליע במחובר או בתלוש? ובאמת שבספר בן אברהם (סימן נ אות כה) הביא בשם שו"ת **גינת ורדים** שצירף לספק שמא אין הלכה כשמואל להקל בכה"ג. ובהליכות עולם (ח"ו עמ' רסב, רסו) כתב שיתכן ומכיון שהוא ספק חסרון ידיעה לא חשיב ספק. ומסקנתו שאם נצטרף עוד ספק נוסף, אפילו ספק שאינו שקול, יש להתיר.

סעיף ח':

דון בדיקת פרי מתולע, ודינו לאחר י"ב חודש

שנינו בחולין (נה).

"אמר רב הונא: כל בריה שאין בו עצם אינו מתקיים י"ב חדש. אמר רב פפא, שמע מינה מדרב הונא, הא דאמר שמואל: קישות שהתליע באיביה אסורה, הני תמרי דכדא לבתר תריסר ירחי שתא שריין"

ופירש"י: הני תמרי דכדא - שהתליעו ואין ידוע אם במחובר אם בתלוש. לבתר תריסר ירחי שתא שריין - דאי במחובר התליע לא הוי חיי עד השתא.

אן הר"ן (שם ד"ה הני תמרי) דחאו, שאם ודאי התליעו מדוע נקטה הגמ' 'תמרי דכדא' ה"ה לכל פרי מתולע שמותר לאחר י"ב חודש! אלא ע"כ שנקט 'תמרי' לפי שמצוי שיתליעו. והחידוש, דמכיון שהוא מצוי, אע"פ שהוא מיעוט, חוששים למיעוט המצוי. גם **הרמב"ם** (ב, טו) כתב 'שדרכן להתליע'. וכן מובא **ברשב"א** (תוה"ב שם) שכל שהאיסור מצוי צריך בדיקה, ואם עברו עליהם י"ב חודש משעה שנתלשו, אוכל והולך בלא בדיקה.

כתב **הרשב"א** (סי' ער"ה ותתכ"א) שקטניות שיש בהם שחרורית כלפי חוץ, אע"פ שלא מוצאים בתוכם תולעת, אין לאוכלן, כיון שיש בהם רחש אך הוא קטן מאוד, ולכן כל מקום שמשחיר בפולין נוטלין קצת בעומק וזו היא בדיקתו והכשרו.

כתב **השו"ע**: כל מיני פירות שדרכן להתליע כשהם מחוברים, לא יאכל עד שיבדוק הפרי מתוכו שמא יש בו תולעת.

הט"ז (ס"ק יב) למד מדברי מון שפירות שדרכן להתליע רק בתלוש, א"צ בדיקה, ולכן אין חיוב בדיקה בקמח או בפירות יבשים, שאינם אסורים אלא רק לאחר שפירשו, ונמצא דהוי ס"ס - שמא אין שם תולעים, ואם יש שמא לא פירשו. **אמנם** על דברי הט"ז הקשו **המנחת יעקב** (כלל מז סק"ו). **משכנות יעקב** (יו"ד סימן יז) ועוד מפסק מון שגם לאחר י"ב חודש צריך בדיקה לכתחילה, כלומר שאף כשהחשש הוא לתולעים שגדלו בתלוש, צריך בדיקה. ועיין בספר 'לכם יהיה לאוכלה' (פ"ב אות ב) שהעלה שאין

יסוד ברור להכריע כנגד הט"ז שהרבה אחרונים קיימו דבריו, שמאכל שדרכו להתליע בתלוש אינו צריך בדיקה משום ס"ס. והוסיף שלכתחילה יבדקו, אבל כאשר יש ספק אם יש בכלל איסור, וא"א לברר או שאפשר לברר רק בטורח וכד', אם ברור שגם אם ישנו הריהו בטל מדאורייתא, פשוט שמותר לכתחילה.

כה"ח (אות טג) דקדק מדברי הט"ז, שרק כאשר יש ספק אם יש תולעים מותר, אבל כשהוחזק מין מסויים בתולעים, אסור לאכול בלא בדיקה. **הבאר היטב** (אות יז) העיר ע"ד הט"ז שודאי לכתחילה צריך בדיקה, ולא הוי ס"ס מאחר שהוחזק בכך. ורק אם עבר ובישלן דהוי ספק נוסף - שמא נימוח ונתבשל, מותר.

כתב **הפרי תואר** (אות טו) שפירות שדרכן להתליע אין לאכול מהם אלא אחר בדיקה גדולה. ובמינים מסויימים שתולעתם דקה מאוד ונחבאת, אין להם בדיקה ואסורים מהתורה, ואפילו למ"ד ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, כאן יודה שאסור מהתורה כיון שהוחזקו. ואינם בני ביטול, כיון שאפשר למוצאם אם יבדקו גרעין בגרעין.

הערוך השולחן (אות סא-סד) הביא דברי **החכמת אדם** (כלל לח סעיף יג-יח) שאין כל המדינות שוות בזה, ויש מדינה שמיין אחד יהיה מנוגע ובמדינה אחרת יהיה מותר אף ללא בדיקה. והאריך לפרט בכל מין ומין האם חשוב כנגוע. וכאמור, הכל תלוי לפי הזמן והמקום.

❧ **בדיקת קטניות ואורז**

כתב **הש"ך** (ס"ק כב) שמהרא"ש והרשב"א עולה שקטניות דרכן להתליע במחובר. אבל מדברי השערי דורא ומרדכי עולה שקטניות אין דרכן להתליע במחובר. וע"ז סמכו העולם שלא נוהגים לברור קטנית גם תוך שנה, אלא מציפים אותם במים והנשאר למטה מבשלים ברותחים. אע"פ שבתורת חטאת הצריך לברור על השולחן, והיש"ש הצריך לבדוק אחד אחד, לא נהגו כמותם. ואפשר שכיום אין דרכן להתליע במחובר, כמ"ש התורת חטאת שדבר זה משתנה לפי המקום והזמן.

כתב **החתם סופר** (סימן עז. הובא בפת"ש ה) שרב אחד החמיר על עצמו שלא למכור בחנות שלו פירות יבשים של אשתקד בימות החורף, מאחר שבימי הקיץ הוחזקו כמתולעים, ולא מועיל שמתו לאחר כמה חודשים כיון שלא עברה עליהם שנה שלימה. והחת"ס השיב לו שמעיקר הדין א"צ להחמיר בזה, מאחר שהרמב"ם היקל בתולעים שגדלו לאחר שנתלשו הפירות, וגם למחמירים כשא"א לעמוד עליו (כגון שמת הרחש) אין לאסור הפרי, אלא ירחצו היטב שאם יש שם תולעים יועיל. ואין לאסור לרבים, אך הפרוש והחסיד לא יאכל שום דבר הצריך בדיקה לעולם.

כתב **בשאלת יעב"ץ** (ח"ב סימן קכ"ד. הובא בפת"ש ה) דאורז יש לו ג"כ תקנה בבדיקה ע"י חימום וראות עין יפה, ויבדוק בשמש או ע"י זכוכית מגדלת. והמחמיר יחמיר לעצמו אבל אין להורות איסור לאחרים. וע"ע בהרחבות לסימן מ"ש לגבי בדיקה בזכוכית מגדלת.

❧ **דון בדיקת פרי ששהה י"ב חודש**

לעיל הובא מהגמ' 'אמר רב הונא: כל בריה שאין בו עצם אינו מתקיים י"ב חדש".

הרא"ש (סימן נג) הקשה, מדוע מותר לאחר י"ב חודש, הרי יש חשש שגדלו במחובר, ושרץ שמת אסור! ותירץ **הראב"ד** (תשובות ופסקים סי' רז עמ' רנ) ש'אינו מתקיים לאחר י"ב חודש' היינו שאחר זמן זה אין בו לחות כלל ונעשה כעפר, ומדויק מכך שכתוב 'אינו מתקיים' ולא 'אינו חי'. וכ"כ **הר"ן** (יט: דיבור ראשון).

הרא"ש (שם) סובר שאותם שרגילים לגדל תולעים גם לאחר י"ב חודש, צריך לבדוק ולהשליך התולעים הנמצאים בהם או ע"ג הפרי. וגם לאחר שהשליך הנמצאים, יש לחוש שמא כשיתנם במים בקדירה יצאו החוצה וירחשו במים או בדופני הקדירה או ע"ג הפרי. לכן מנהג יפה שאותם עדשים שיש בהם כנימא, גם לאחר י"ב חודש יתנם במים צוננים, והמתולעים והמנוקבים יצופו למעלה וישליכם, ולאחר מכן יתנם בקדירה רותחת, שאם נשאר בו תולע, ימות ולא יפרוש החוצה (**ב"י**: בתוך י"ב חודש לא הביאו התקנה שיתנם במים ויצופו, דחיישין שמא לא כל התולעים יצופו ויתבשלו ויאכלם, והרי הם אסורים, לפי שגדלו במחובר. ומוכח מהראשונים שלא כל המתולעים צפים למעלה).

כתב **השו"ע**: ואם שהה הפרי אחר שנעקר י"ב חדש, אוכל בלא בדיקה. שכל בריה שאין בה עצם, אינו מתקיים י"ב חדש. ומכל מקום צריך לבדוק, להשליך התולעים הנמצאים ביניהם בחוץ, או על גבי הפרי. ואף לאחר שישליך הנמצאים בחוץ, יש לחוש שמא כשיתנם במים בתוך הקדירה, יצאו לחוץ וירחשו (תרגום השרץ השורץ: רחשא דרחיש) במים, או בדופני הקדרה, או על גבי הפרי. הלכך הבא לבשל לאחר י"ב חדש פירות שהתלעו, יתנם לתוך מים צוננים; המתולעים והמנוקבים יעלו למעלה, ואחר כך יתנם בקדירה מים רותחים, שאם נשאר בו תולעת ימות מיד. והוסיף **הרמ"א**: ולא מהני בהם אם בדק הרוב, אלא צריך לבדוק כולם, דהוי מיעוט דשכיח (רשב"א בת"ה ובתשובה סימן רע"ד).

יש לשאול, מה הצורך בשריית הקטניות במים קודם בישולם, הרי יכול ליתן את הקטניות ברותחים, כך שכל התולעים ימותו בחוריהם. **הפרישה** (אות טז) תירץ שחוששים: **א**. שמא נתערב ביניהם אחת שלא עברו עליה י"ב חודש, והיא תעלה בצוננים. **ב**. שמא לא יהיו המים רותחים כל צרכן ולא ימותו מיד ויפרשו. **ג**. שמא יש ביניהם כאלה שפרשו וחזרו. **הב"ח** תירץ: **ד**. חוששים לכתחילה לדעת הרמב"ם שאם התולעת בתלוש גם אם פירשה כשהיא מתה אסורה, לכן תיקנו לשרות בצונן כדי שיפרשו התולעים שמתו, ואלו שלא פרשו במים הצוננים לא יפרשו גם לאחר מכן. בדומה לכך כתב **הפרי תואר** (אות יז) שהצוננים יבררו הפרי שיש בו תולע ימים רבים, ובדיקת מים חמים להוציא התולע שהוא חי, שיש לחוש שמחמת החום יצא מעצמו (ולתולע כזה לא מועיל בדיקת צוננים כיון שהפרי לא נרקב עדיין, ולכן לא יצוף). **הערון השולחן** (אות סח) כתב שהצריכו ב' בדיקות מכיון שבדיקה זו אינה מבוררת לנו. ולכן בדיקה זו אינה מועילה לתולעת שבמחובר, ורק בתלוש מועיל.

אולם הש"ך (ס"ק כד) דחה תירוניהם, ויישב שלא ברור לנו שכולם ימותו מיד אלא יצאו כשהם חיים, אבל כשנותן תחילה בצונן, כל המנוקבים יעלו למעלה, וגם אם ישארו חלק, הם ימותו מיד ולא יפרשו כלל (עוד כתב, שמדברי התרומה והר"ן עולה שא"צ אלא מים רותחים בלבד).

לאחר י"ב חודש, כתב **הש"ך** (ס"ק כו) בשם הרמב"ם והרמב"ן שא"צ שום בדיקה, שאין חוששים שמא יפרשו בשעת הבישול. אך העיר שהב"י לא הביאם.

פירות עם גרעין: מהרש"ל (מכונות ועטרת שלמה סימן מו אות נ. יש"ש פ"ג סימן קג) פסק שדוקא בקטניות מועיל להציפם במים, אבל בפירות עם גרעין לא מועיל, שאפילו בתלוש חוששים שמא פירשה ע"ג הגרעין. וכ"כ **כנה"ג** (הגב"י אות נ), **שולחן גבנה** (סוף אות ל) ועוד. **אך הש"ך** (ס"ק כז) סובר שמוכח מהראשונים והשו"ע לא כך. ולא לשתמיט חד מהפוסקים לפלוגי בהכי, ועוד דאיכא ספיקי טובא. וכ"כ **הפרי חדש** (אות כז) ועוד.

שנה מעוברת: כתב **הפרי חדש** (סי' נז ס"ק מו) שאף בשנה מעוברת שיש בה י"ג חודשים, די להמתין י"ב חודשים כדי להתיר התולעים. וכ"כ בספר **בן אברהם** (אות לא), וכן העלה בביאור הלכה (ד"ה אינו) שבספר הוראה ברורה. אולם הכנה"ג (הגה"ט אות יג) החמיר להמתין י"ג חודשים. וכ"כ **הדגול מרבנה** ועוד.

לגבי דברי הרמ"א, כתב **הש"ך** (ס"ק כח) שכל שמצוי אין סומכים על בדיקת הרוב. כמו שלגבי ריאה צריך לבדוק כל בהמה ובהמה ואין סומכים המקצת על בדיקת הרוב. ועיין בהרחבות שבסוף הסימן איזו בדיקה מועילה לדעת את רמת הנגיעות שבפרי.

סעיף ט':

פירות מתולעים שנתבשלו

כתב **הרשב"א** (תוה"ב שם) עבר ובישל תוך י"ב חדש בלא בדיקה, אם יכול לבדוק בודק, ואם לאו יראה לי שמותר, ודומה הדבר לבא זאב ונטל את בני מעיה של בהמה (חולין ט). וכעת אין אנו יודעים האם היא כשירה או טריפה, הדין הוא שמעמידים אותה בחזקת היתר. ועוד, שיש כאן שני ספיקות, ספק אם היתה תולעת, ואת"ל היתה שמא נימוחה ונתבטלה. ואע"פ שהיא בריה, כיון שהיא נימוחה - מותרת².

כתב **השו"ע**: עבר ובישל תוך י"ב חדש, בלא בדיקה, אם יכול לבדוק, בודק. ואם לאו, מותר.

כתב **האיסור והיתר הארוך** (כלל מא סוף דין ג) שההיתר הוא דוקא כשלא הוחזקו, היינו בסתם, אבל אנשים פרטיים שהוחזקו בכך חשוב לודאי. וכתב **הש"ך** (ס"ק כט) שכ"נ מדברי **המהר"ם** מלובלין (סימן כז). ולשיטתם אפילו בדיעבד אסור כשבישלם תוך י"ב חודש. וכ"ד **הפרי חדש** (ס"ק לא) **וכרתי ופלתי** (ס"ק טז). אמנם הערוך השולחן (אות עא) תמה, הרי הרשב"א שהוא מקור הלכה זו, כתב דבריו גם על מינים שהוחזקו בתולעים! ויישב (אות עב) ש'כל מיני פירות שדרכן להתליע' אין הכוונה שרוב הפירות דרכן להתליע (שבכנה"ג ודאי אין תקנה אלא לבדוק כל אחד גם בדיעבד), אלא הכוונה שמין זה דרכו להתליע במחובר ובמיעוטם ודאי יש תולעת, ואין הולכים אחר המיעוט הנקי, כיון דהוי מיעוט המצוי. ומה שאמרו שבהוחזקו תולעים גם בדיעבד אסור, היינו כשרוב הפירות הוחזקו בתולעים.

המהרש"ל (ביאורו לטור, מכונות ועטרת שלמה סימן מו אות ב) למד מדברי מרן שרק אם לא בדק אסור בתוך י"ב, אבל אם בדק מועיל גם בתוך י"ב, והיינו שיבדוק כל פרי בפנ"ע לראות אם אין בו ריעותא מבחוץ. אולם הפרי תואר (אות יח) דחה דברי המהרש"ל, שיש פירות המתליעים מבפנים ולא נראה מבחוץ. ולדעתו צריך בדיקה מבפנים.

² והא דצריך בדיקה ולא סמכין על ספק ספיקא, ביאר בשו"ת תפילה למשה (ח"ג סימן ה סוף אות ב) הטעם דכיון שעבר ובישלם בלא בדיקה, לא יהא חוטא נשכר להיפטר מהבדיקה, זולת אם א"א לבדוק. עוד יש להעיר (הוראה ברורה, שעה"צ קיח) שבשיבת ציון (סימן כח) ובשו"ת **רב פעלים** (ד, ח) כתבו שאין לסמוך על הספק שמא נימוחו התולעים בבישול, אלא בתבשיל שמגיסים בו בכף, אבל בבישול גרידא אין לסמוך עליו. גם בספר ברכות מים (דף נא ע"ג) בחן וניסה ומצא שאין התולעים נימוחים בבישול. וכ"כ בספר **בדיקת המזון כהלכה** (ח"א פ"ח הע' 4) ובתולעת שני (ח"א עמ' קז) שמן הנסיון בדר"כ אין התולעים מתפרקים בבישול גרידא. אולם בשו"ת **יביע אומר** (ח"י סימן נח עמ' שסט) הביא כמה אחרונים שהקלו בזה. גם בגליון **אמונת עתניך** (גליון 12 עמ' 34) בדקו ומצאו שבבישול ממושך רגלי החרקים נפרדים מהגוף. ויתכן שבתולעים שכל גופם אחד יש להחמיר יותר. עוד נחלקו, האם הספק שמא נימוחו שייך דוקא בבישול או גם באפיה אומרים כן, כגון בספק אם הקמח התליע וכבר אפו ממנו לחם. הב"ח והפ"ח כתבו דודאי נימוחו בשעת לישוה. והפ"ח פקפק בזה.

והוסיף ה"ט"ז (ס"ק יד) על דברי רש"ל שמ"ש שבתוך י"ב אין לו תקנה, היינו בתקנה של מים רותחים. **בתורת חטאת** (כלל מו דין ז) כתב שאולי ההיתר משום שאין דרכן להתליע במחומר כ"כ, או כל שאין ניכר ריעותא בחוץ די בכך.

בספר "בדיקת המזון כהלכה" (ח"א עמ' 182) מובא שהגריש"ז **אוירבך** התיר לקנות אוכל שיש בו ירקות הנגועים ב"מיעוט המצוי", אם המזון בושל באקראי, ונראה דהוא הדין במתארח אצל אחר. ובשו"ת **אגרות משה** (יו"ד סי' לה) דן בשאלה, אם מותר לקנות סלט-כרוב חי, מכיוון שחזקה שהחקלאים מרססים את הכרוב, ועקב הריסוס הוא נחשב בארה"ב לנקי מתולעים. ועם זאת סיים שבעל נפש יחמיר.

נמצאו תולעים בקדירה

כתב ה**טור** שאם נמצאו קצת תולעים בקדירה, משליכם ואוכל השאר, שאין בהם כל כך שיאסור פליטתן בתערובתן (וכ"כ הרשב"א גבי עברו י"ב חודש, והטור כתב גם בתוך י"ב. וביאר ה**ב"י** דע"כ מדובר שפירשו, שהרי נמצאו בתוך הקדירה. ואעפ"כ התירום, וא"כ ה"ה לתוך י"ב חודש).

כתבו ה**רשב"א** וה**ר"ן** (חולין יט. דיבור ראשון) שאם נמצאו קצת בקדרה זורקן ואוכל את השאר. **אך** ה**ראב"ד** כתב שדוקא שלא נמצאו אלא אחד או שנים, אבל שלושה וארבעה הכל אסור ולא די לזרוק את התולעים, דכיון שנמצאו כמות כזו, הוחזק תבשיל זה שיש בו יותר. ואין להתיר משום שמא נימות, שאינו אלא ספק אחד.

כתב ה**שו"ע**: ואם נמצאו קצת בקדירה, משליכם, ואוכל השאר. (**ורמ"א**: כי אין לך פרי שאין בו ס' נגד טעם התולעת שבתוכו. תשובת הרא"ש בשם מהר"ם). ויש מי שאומר דהני מילי שלא נמצאו אלא אחד או שנים, אבל שלושה או ד', הכל אסור. וה**רמ"א** כתב: ודוקא מאכל דאי אפשר לסננו ולהסיר מהם התולעים; ומאחר שהוחזק בתולעים כולו אסור, אבל אם אפשר לסננו, מעביר משם התולעים הנמצאים שם, והשאר מותר (רשב"א סימן קי"ג). ועיין לקמן סוף סימן ק'.

ה**ש"ן** (ס"ק לא) ביאר, שמדברי הי"א משמע שהאיסור כשנמצאו כמה תולעים הוא דוקא תוך י"ב חודש, אבל לאחר י"ב חודש מותר משום שיש ס"ס, ספק פירש חי או מת, ואת"ל פירש חי שמא נימות. וכל האמור אינו בפירות שדרכן להתליע, אפילו דרכן להתליע בתלוש ורגיל להיות ביניהם תולעים מבחוץ, דאז נאסרו מיד. שדוקא כשאין לחוש אלא לתולעים שבפנים הוא דיש להתיר מטעם ס"ס, אבל כשיש חשש לתולעים מבחוץ יש רק ספק אחד והכל אסור. **אך הפרי חדש** (אות לג) כתב שדברי הש"ן לשיטתו שמיקל בפירושה מתה, אבל לאוסרים יש לאסור גם פה, דמסתמא יש תולעים אחרים בתבשיל שפירשו ואף שפירשו מתים אסורים. וכ"כ ה**פרי תואר** (אות כא) דכל שנמצאו ג' הכל אסור, אפילו לאחר י"ב חודש, כיון דאתחזק איסורא.

ה**ט"ז** (ס"ק טז) תמה על הלשון 'שלושה או ארבעה', דכיון דבשלושה אסור לא ימצא ארבעה בלא שלושה! וביאר שהר"ן שהביא היתר זה בא להשמיע שאפילו בארבעה יש היתר ברובט ע"י סינון, וזוהי כוונת הר"ן שזריקה לא מועילה, אבל סינון מועיל. וכ"כ ה**ש"ן** (ס"ק לג) שגם אם היה ידוע בודאות שיש עוד תולעים בתבשיל קודם הבישול, מעביר משם התולעים והשאר מותר.

פירות קטנים המתולעים

הרמ"א כתב שטעם ההיתר שיכול להשליך התולעים ולאכול השאר, הוא משום שתמיד יהיה בפרי שישים כנגד התולע. אלא שכידוע ישנם גם פירות קטנים שבהם אין שישים כנגד התולע. באחרונים מצאנו כמה כיוונים לישיב הדבר:

הש"ך (סק"ל) כתב שגם בגודגדניות וכיוצ"ב חשוב כיש שישים כנגד התולע, והוא משום שגם אם אין בפרי עצמו שישים כנגדו, יש שישים כנגד טעם התולע (ונראה מהש"ך שמצדד כמחמירים. וכן מוכח מהבאה"ט כב). **הט"ז** (ס"ק טו) הביא דברי המחמירים, וכתב שיש להתיר מטעם אחר, והוא משום שבדברים המאוסים אם ההיתר רבה עליו מותר, וה"ה לכאן כל עוד אין התולע בעין. וכ"כ **הפרי חדש** (ס"ק לב).

אמנם המהרש"ל (מכונות ועטרת שלמה סימן מו אות ו. יש"ש פ"ג ס"ס קב) סובר שבפרי קטן שאין שישים כנגד התולע, הפרי נעשה נבלה וצריך שישים כנגד כל הפרי (אם יש חשש שהתלע במחובר אפילו לא ניקב לחוץ, או בתלוש שניקב לחוץ). וכן משמע **באיסור והיתר הארוך** (כלל כז דין ח) ובעוד פוסקים. ודחו את הדימוי בין תולעת לזבוב שנותן טעם לפגם. וכ"כ **התרומת הדשן** (סימן קעב) שקיבל שדוקא בפירות גסים אמרינן שבטל בשישים. **בתורת חטאת** (כלל מו דין ח) כתב שהעיקר לדינא להקל, אלא שהוסיף שיש לחוש לדברי מהר"י לנהוג חומרא בפרי עצמו, אבל אם יש בתבשיל מאכלים נוספים, מותר לכו"ע אם יש שישים כנגד התולע.

שכר הנעשה עם תולעים ופירות מתולעים בתוך בגד

הש"ך (ס"ק לג) הביא את דברי **מהר"ם** מלובלין (סימן כז) שהתיר בדוחק בשנה שהתלעו בה כל הכישות ובישלו בה ההמון אח"כ שכר בלא סינון. אמנם סייג שהוא משום הפסד מרובה, וכן מפני מעוות לא יוכל לתקון'. **הפרי מגדים** כתב דמכיון שלא התיר אלא מדוחק גדול ובצירוף כמה טעמים, אין ללמוד היתר למקום אחר.

עוד כתב **הפרי מגדים**, באשר לכמיהין יבישים שהם מתולעים בוודאי, יש לעיין אם מותר לכרוך בבגד פשתן וליתן בתבשיל למתק התבשיל, ולא הוה אין מבטלים איסור כיון שאין כוונתו רק על הרוטב של הכמיהין, יראה דאסור לעשות כן. ומ"מ אין לגעור אם עושה כן ע"י בגד עב מאוד שלא יצאו דרך נקבים. אך יש להעיר שהפת"ש (סק"ג) הביא את היתרו של **השב יעקב** (א, כט) לתת גודגדניות מתולעות בתוך כיס סגור שיתן טעם ביין.

תולעים שנמצאו למפרע וקניית מוצר מתולע

כתב **מהרש"ל** (יש"ש פ"ג סימן ק) דמאחר שאם הוחזק בתולעים כולו אסור, נהג בעצמו שלא לאכול כמהין יבשים משום שהוחזק בתולעים, שלאחר הבדיקה והברירה מצא בתבשיל כמה תולעים, וכך היה כמה פעמים עד שהוחזק בכך. והוסיף שהוא דוקא במה שמצוי כנימה ולא בדק כראוי, אבל בדבר שלא מצוי כנימה, אמרינן מעלמא נפל ולא חוששים ליותר ממה שנמצאו. **המגן אברהם** (סימן תס"ז ס"ק יב) הבין שהיתר הרש"ל הוא במצא ג' תולעים בתבשיל, ואפ"ה התבשיל מותר בדבר שאינו מוחזק בדר"כ בתולעים. **הפרי תואר** (אות כב) כתב שכל ההיתר הוא בתולעים שלא מצוי שימצאו בבת אחת רבים, אבל הנמלים שיש במינם הרבה ויש חששות רבים, יש לנו להחזיק התבשיל בג'. וכ"כ **כה"ח** (אות קט). **אמנם החק יעקב** (שם ס"ק כה) חלק על המהרש"ל, שלא נמצא חילוק זה בשום פוסק.

בתשובת **מקום שמואל** (סימן סד. וסימן סו אות כה) חידש, שאין כוונת הרש"ל להתיר התבשיל שמצאו בו ג' תולעים, אלא כוונתו לאותו המין שאין לאסור כולו משום שהוחזק בתולעים, דמכיון שבא מעלמא לא אוסרים כל המין. אבל ודאי שאת התבשיל הנ"ל אוסרים אפילו בשלוש דאתי מעלמא (וראיה לדבר מדברי הב"י באו"ח סימן תסז שאם נמצאו ג' שעורים בתבשיל בפסח, הוחזק התבשיל בשעורים ואסור אפילו לא נתבקעו).

כתב ה**ט"ז** (ס"ק יז) מעשה בחג השבועות שעשו הנשים כמעט של כל העיר לחמים ופלאדי"ן עם צימוקים, ואשה אחת מצאה בקמח תולעים. וכולן קנו ממקום אחד והלכו ומצאו גם אצל המוכר שהקמח שאצלו מנוגע. ודעתו להלכה, שכל מי שלקח הקמח קודם שנודע הנגיעות מותר, שדומה לדברי הרשב"א בביישל תוך י"ב חודש בדברים שדרכן להתליע משום ס"ס, וגם כאן ישנם שני ספקות, שמא באותו פעם שלקחו לא היו תולעים (אלא נוצרו לאחר שנלקחו מהמוכר), ואת"ל היו שמא נימוחו בתנור מחמת החום הגדול. ואין לומר שהספק שמא נתהוו לאחר הלקיחה הוא ספק חלש, שגם הרשב"א החשיב את הספק שמא לא רחשו, גם במקום שהתולעים מצויים. אבל אותן שלקחו קמח לאחר מכן, הכל אסור שאין כאן אלא ספק אחד, ויש חשש שיאכל את גוף האיסור. **הפרי תואר** (אות כא) הביא דברי החולקים על ה**ט"ז**, וכתב להשיב עליהם, ומסקנתו כ**ט"ז** שהספק אם הקמח היה מתולע קודם שעה הוי ספק, והמחמיר לאסור כל אותו יום תע"ב. **הפת"ש** (אות ז) כתב שדברי ה**ט"ז** שאם קנו אח"כ אסורים, אין הכוונה שקנו לאחר שקנתה האישה (שאז אין לאסור, דאמרינן כאן נמצא כאן היה), אלא הכוונה שקנו אחר שמצאו תולעים אצל המוכר.

אמנם **בנקודות הכסף** כתב שלא טוב הורה, שגם אותם שלקחו קודם שנודע שיש שם תולעים - אסורים, דכיון שדרכם להתליע אינו חשוב לספק. ואין ראייה מהרשב"א שלא דיבר על פירות שדרכם להתליע. שאם דרכם להתליע אין להתיר, שאין לומר בזה ס"ס. גם **הפרי חדש** (ס"ק לג) כתב שהכל אסור, דמ"ש שבשעה קטנה נוצרים התולעים הם דברי הבאי, דמכיון שהוחזקו שם התולעים מסתמא כשקנו הקונים משם כבר היו בקמח. וכ"כ **המחז"ב** (ס"ק כח), **זבחי צדק** (אות עה) ועוד. גם **הערוך השולחן** (אות עה) כתב דמכיון שנמצאו גם אצל החנוני, ע"כ שנתהוו קודם לכן. וכ"כ בשו"ת **חינוך בית יהודה** (סימן מט) שיש לאסור הכל גם מה שלקחו קודם שנודעו התולעים. עוד כתבו, שמחמירים רק אם לא עבר הרבה זמן משעת הלקיחה, אבל אם עברו ו' או ז' שעות אפשר לתלות שנתהוו אח"כ.

הפרי מגדים כתב שאם לא נמצא אצל המוכר אלא אצל האישה, אין אוסרים הכל אלא אומרים 'כאן נמצא כאן היה' אך אם ג' בעלי בתים מצאו בקמח שלהם, יש לאסור גם לשאר.

החנות יאיר (סימן קיב. הובא בפת"ש ז) סובר שבזה אין אומרים כאן נמצא כאן היה, שדוקא בדבר הבא מעלמא אומרים כן. וכ"כ בתשובת **תפארת צבי** (יו"ד סימן ו). עוד כתב החו"י, שסתם כלים המיוחדים לקמח דבוק בהם קמח יבש, ואפשר לתלות התולעים בכלי ולא לאסור את הקמח של שאר הקונים.

כתב בשו"ת **חינוך בית יהודה** (שם. הובא בפת"ש ז) מעשה שקנו כמה בעלי בתים פירות יבשים מאיש אחד, ובדקו שלוש נשים שלקחו ומצאו כל אחד רק אחת. ופסק דמאחר ואפשר לומר שנתהוו בבית הלקוחות, לכן אם לא ימצאו עוד לאחר בדיקה מדוקדקת לאור השמש לא מחזיקים באיסור. אבל לאחר שנמצאו ג' כבר הוחזקו לאיסור אצל הקונה ולא מועיל בדיקה ולא רחיצה, ובפרט בפירות יבשים שהבדיקה בהם קשה. ואין פתרון אלא למכור מעט מעט לגוי. ובעל נפש יחמיר על עצמו מאחר שכבר נמצאו ג', ואפשר שהיו כבר מתולעים אצל המוכר. **הערוך השולחן** (אות עט) ג"כ הסתפק האם מצרפים

את מציאת התולעים של ג' בנ"א שונים, וכתב שאם לא נמצאו בשעה אחת יתכן שאפשר לתלות שבשעה שנמצאה הראשונה לא היו עוד תולעים (שמדובר כשהתליעו בתלוש). ומסקנתו שאם כל השלושה לקחו כאחד נראה שיש לצרפם.

סעיף י':

ירקות מבושלים שנמצאו בהם תולעים

כתב השו"ע עפ"ד הרשב"א (א, קיג): ירקות מבושלים שנמצאו בהם תולעים, הרוטב מותר על ידי סינון (פירוש שמעבירין במסנת), אבל ירקות עצמם, אם מצא בהם שתי³ פעמים, יש לחוש שמא יש ואינם ניכרות.

כתב הש"ך (ס"ק לד) בשם ה**לבוש** (ס"ס ק) שהוא דוקא בירקות, אבל שאר פירות אפילו כמהין ופטירות אפשר לבדוקן אפילו אחר שנתבשלו, ומותרים בבדיקה.

הפרי תואר (ס"ק כב) תמה מאי קמ"ל הרשב"א בדין זה. אם להודיענו שהתולע אינו אוסר טעמו מטעם שהוא פגום, כבר השמיענו זה (תוה"ק, ושו"ע קד, ג). וכתב שגם אם יעבור התולע דרך המסנת מותר כיון שנתמערך (וכן מפורש ברשב"א). ומ"ש הרשב"א 'ירקות מבושלים' הוא משום שדוקא שנמצאו הירקות עצמם מתולעים מגופייהו הוא דאסור, אבל אם נמצא בתבשיל נמלה דמעלמא אתא, גם הירקות מותרים.

סעיף יא':

נמצאו תולעים לאחר בדיקת האישה

שנינו בחולין (צג):

"איתמר, טבח שנמצא חלב אחריו; רב יהודה אמר: בכשעורה, רבי יוחנן אמר: בכזית. אמר רב פפא: ולא פליגי, כאן - להלקותו, כאן - לעברו, אמר מר זוטרא: כשעורה - במקום אחד, כזית - אפילו בב' ובג' מקומות. והלכתא: להלקותו - בכזית, לעברו בכשעורה"

כתב השו"ע עפ"ד **האורחות חיים** (הל' איסורי מאכלות סי' מא): אשה שנמצא אחר בדיקתה שרץ הנראה לעינים, כגון חומט, אסור לאכול מבדיקתה. אבל אם לא נמצאו אלא תולעים המתלעיים בתוך העלים, שאינם נראים אלא לאחר שליכתן, מותר לאכול מבדיקתה.

באשר לנאמנות נשים, הט"ז (ס"ק יד) הביא בזה מחלוקת: **מהרש"ל** (מכונות ועטרת שלמה סימן מו אות ב, יש"ש פ"א סימן ב. פ"ג סימן ק) כתב דכיון שבדיקה זו צריכה דקדוק ויש בה טירחא, אין להאמין לנשים בבדיקה זו, מכיון שנשים עצלניות הן (ירושלמי פסחים פ"א ה"א בקשר לבדיקת חמץ). **אמנם התורת חטאת** (כלל מו דין ט) כתב שהמנהג להקל בזה, כיון דלא איתחזק איסורא וגם כי יש הרבה צדדים להקל. וכ"כ **הפרי חדש** (ס"ק לה) ועוד. גם **הפרי תואר** (אות כג) כתב שכל אישה שהיא כשרה ומדקדקת במצוות ושלמה בדעתה נאמנת ודאי, ובעל נפש לא יחזיק את אשתו כדעתנית אם היא איננה כך. והוסיף **הזבחי צדק** (אות קא) שאם יודע באשתו שבדקת במהרה אין לסמוך עליה. והכרתי **ופלתי** (ס"ק יט) כתב שכיום

³ הב"ח גרס אם נמצאו שתי תולעים. וכן מובא בשו"ע הוצאת מכון ירושלים. אמנם הט"ז (סימן ק סק"ו) גרס 'שתי'. ובשו"ת תפילה למשה (ג, ז) כתב שהעיקר להקל בזה.

יש לסמוך יותר על בדיקת נשים, שמעיינות הרבה יותר מאנשים שנחפזים לצאת לעסק. אך התיר רק במבושל ולא בירקות חיים שיכול לבדוק בעצמו. **הערוך השולחן** (אות פב) תמה, כיצד אפשר לומר שאין לסמוך על הנשים, הרי אנו סומכים עליהן בניקור ובעוד איסורים. והוכיח מהרשב"א שרק כאשר האיסור אינו מבורר לא סומכים עליהן, אך ודאי כאשר יש איסור סומכים עליהן, ובירקות יודעות שמוחזקים בתולעים, ובדקות יפה יפה.

הפרי תואר (אות כג) ביאר, שאפיל היה התולע כ"כ גדול שיכול להיות נראה בבדיקה מועטת, אם אין דרכו של מין תולע זה להיות נראה אלא אחר שליקה, תולים שלא היה יכול תולע זה ליראות קודם לכן, ואצ"ל אם הם תולעים קטנים ביותר שתולים לומר שבדקה ולא שמה לב. נמצא, שאין לאסור אלא בתולע גדול וגם אינו מאותם שדרכן להיות נראים אחר תבשיל. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות קב), **כה"ח** (אות קכג) ועוד.

סעיף יב':

נמלים ששהו במרקחת י"ב חודש

כתב **הרשב"א** (א, פ) לגבי מרקחת שנפלו לתוכה נמלים ועברו עליהם י"ב חודש, שחוכך בזה כיון שלדבש יש שתי תכונות, האחת, למהר למחות ולכלות הדברים הנחתכים הנופלים לתוכו. והשניה, להעמיד ולקיים הדברים השלמים הנטמנים בתוכו.

כתב **השו"ע**: מרקחת שנפלו לתוכו נמלים ועברו עליהם י"ב חודש, יש להסתפק בהם, מפני שהדבש דרכו להעמיד הדברים הנטמנים בתוכו.

הש"ן (ס"ק לז) כתב עפ"ד הרשב"א, שכשהנמלה חתוכה הדבש מכלה אותה, וכשהיא שלימה הדבש משמר אותה. ואע"פ שאין נ"מ לכאן שסו"ס אינה בריה, מ"מ יש נ"מ לענין שרץ שבכעדה אינו בטל. וכשנפול לדבש מתבטל.

יש להעיר כאן שדעת **הרדב"ז** (ב, תרצב) שאין כאן חשש איסור גם בבריה שלימה, כיון שדברים שאין להם עצם אינם מתקיימים י"ב חודש, ואע"פ שרואים שיש להם קיום יש להקל. דמכיון שלא אמרו 'אינה חיה', הכוונה שחוזרת להיות עפר אע"פ שיש לה קצת מציאות. שלאחר זמן זה הופך לדבש אע"פ שתבנית הדבר הוא עומד כמו שהיה. ואם אפשר, מידת חסידות היא לברור אותם במסננת. בשו"ת **שבט הלוי** (ז, קכז) הביא דבריו וכתב שאנו מחמירים כשו"ע, כיון שענינו רואות שגם לאחר י"ב חודש יש בשר.

הפרי תואר (אות כד) ביאר, שדוקא כשאנו יודעים שנפלו ונאבדו, אבל אם הוחזקו, כגון שנמצאו ג' ואנו מחזיקים את המרקחת שיש בה תולעים, לא מחמירים בכה"ג לאסור אחר י"ב חודש מספק. ר' דוד פארדו בספר **מזמור לדוד** ביאר דבריו, שהפר"ת אזיל לשיטתיה שמחמיר בג' נמלים, ומ"מ כאן היקל כיון דלא הוא אלא ספק חזקה והו"ל ס"ס. אבל אם הג' תולעים שנמצאו הם מגופייהו דלכו"ע הוחזקו בתולעים אין להתיר אחר י"ב חודש כיון שאין אלא ספק אחד שמא נימוחו. וכתב **כה"ח** (אות קכז) שגם בתולעים דמגופייהו יש מקום להקל אף אם הוחזקו אותם הפירות בתולעים, כל שאין אנו יודעים בבירור שנולדו במחובר או פירשו (דהוי ס"ס, ספק אם הוו בענין דאסירי, ואת"ל כן שמא נימוחו).

הרב **מזמור לדוד** כתב דה"ה לסוכר שגם הוא דרכו להעמיד הדברים שבתוכו, ולפ"ז גודגדניות שמרקחים עם סוכר יש ליזהר מלאוכלן לפי שמוחזקים בתולעים, ואם עברו עליהם י"ב חודש מותרים. **אמנם הכנסת הגדולה** (אות סז) סובר שדין זה נאמר רק בדבש. וכ"נ מה**מחז"ב** (אות לו).

בשו"ת **תשובה מאהבה** (א, צד. הובא בפת"ש ח) כתב אודות פירות המרוקחים בדבש וחומץ, והפירות צפים בתוך המשקה, ונמצאו במשקה תולעים, ושרץ המים אע"פ שפורש על דופני הכלי מבפנים, מותר, אבל פירות שהתליעו אם פירשו על דופני הכלי מבפנים אסורים. ואפילו נתהוו הרצים מהמשקה, מ"מ כאשר יפרשו על הפירות אולי אינו חשוב לרביתייהו. השואל העלה להקל דמכיון שהפרי במים, חשוב הוא לשרץ המים. וגם אם יפרשו על הפירות, הרי הן לחין ומשקה טופח עליהם. ומ"מ לענין השאלה החמיר.

בשו"ת **מנחת שלמה** (ח"ב סימן סא אות ז) כתב דה"ה לתולעים הנמצאים בקופסאות שימורים או בהקפאה, הרי הם נשמרים ומתקיימים יותר מי"ב חודש, כשם שהמאכלים נשמרים שם בלחותם. וכ"כ **בבדיקת המזון כהלכה** (ח"א פ"ט הע' 9).

בשו"ת **תפילה למשה** (ו, לו) כתב שהמנהג גם בדברים נגועים להתיר לאחר י"ב חודש, וכן מובא בבא"ח (נשא, ח) שהיו מקלים בעלי גפנים כשהו לאחר י"ב חודש. והוסיף התפל"מ, שאם הכניסם למקרר א"צ לבודקם כלל לאחר מכן. אלא שיש לחוש דמכיון שהם במקרר אינם נעשים עפר גם לאחר י"ב חודש. ומסקנתו שיש להקל בזה. וה"ה נמי אם העבירים קודם י"ב חודש ע"ג להבת הגז עד שנחרכו, ואח"כ מדיחם היטב, מותר לבשלם.

סעיף יג':

☞ התכת דבש שנפלו בתוכו נמלים

כתב באורחות חיים (שם סי' מב) מעשה שנפלו נמלים בכלי הדבש והורו שיחמם הדבש עד שיהא ניתן ויסננו וישארו הנמלים למעלה ואין כאן משום מבטל איסור שאין כוונתינו אלא לתקן הדבש.

כתב השו"ע: דבש שנפלו בו נמלים, יחממו עד שיהיה ניתן, ויסננו.

בשו"ת **נודע ביהודה** (מהדו"ק י"ד סימן כו. הובא בפת"ש י) כתב שכל ההיתר אינו אלא כשכבר הוא מעורב, אבל לערב לכתחילה אסור. אך **הנחלת צבי** העלה להקל בזה.

הערוך השולחן (אות פד) ביאר, שאין איסור אלא כאשר נותן איסור להדיא, אבל כשנותן דבר שאין בו איסור כעת, כגון חלב לתוך היי"ש שהוא היתר גמור, ורק אם ישתה עם בשר יהא מבטל איסור לכתחילה, הרי זה היתר גמור. וכן כשנותן פירות מתולעים לתוך היי"ש, כיון שאין עיקר הנתניה התולעת אלא הפרי, הרי זה מותר.

הפרי מגדים (שפ"ד ס"ק לג) **ורעק"א** (תשובה ריש סימן עז) צידדו שלא היקל האורחות חיים אלא כשכוונתו הפוכה, היינו להפריד האיסור. והפרי חדש (ס"ס סד) סובר שכל שאינו מתכוין לבטל מותר.

וכ"כ **הגרי"ש אלישיב** (קובץ תשובות ח"א יו"ד עז) בשם הרבה פוסקים שרק אם כל כונתו להוציא את האיסור מותר, אבל אם אין רצונו להוציא את האיסור בדווקא אלא לבשל וגם לבטל את האיסור אסור, וכ"כ **היד אברהם** (סע' יג).

אולם הרבה פוסקים מקילים גם במקום שלא ניכר שאין כוונתו לבטל, וכמו שעולה מהש"ך (לקמן) לגבי טחינת חיטים, וכ"כ המג"א (תמז סקמ"ה) והחת"ס (החדשות סט ד), וכך משמע מדברי מהר"ש קלוגר (האלף לך שלמה ס' קמו), וכ"כ עוד פוסקים.

ריסוק וטחינת פירות מתולעים

ע"פ האמור התירו חלק מהאחרונים לרסק פירות מתולעים כדי לעשות מהם משקה וכד'. וכ"כ בשו"ת **דבר שמואל** (סימן רפו), **צמח צדק** (סימן נא), **פנים מאירות** (ג, לה) ועוד.

אולם בשו"ת **חקרי לב** (סימן נג) האריך לברר דברי הראשונים בזה, ומסקנתו שאין להקל בזה אלא למי שיש בידו כבר כמה פירות מתולעים, וכדי שלא יפסידם.

בשו"ת **פרי הארץ** (ב, ג) העלה להתיר לרסק תותים מתולעים ולשתות המשקה היוצא מהם ע"י סינון בבגד, ואין כאן משום מבטל איסור לכתחילה. וכ"כ **בהליכות עולם** (ח"ו עמ' רעב), והוסיף שהתולעים נותנים טעם לפגם, ולכן אין שום חשש כיון שודאי אינו נהנה מהם.

בשו"ת **תפילה למשה** (ח"ג סימן ו. ח"ו סימן ז) העלה שמצד הדין מותר לטחון חומוס כדי לעשות ממנו קציצות או סלט וכד', בלי שום בדיקה הואיל ובטחינתו גם אם יש בו תולעים הרי הם נטחנים ובטלים ברוב. והואיל ואינו מתכוין לבטל האיסור אלא לעשות קציצות אינו חשוב כמבטל איסור לכתחילה. והואיל ואין דרך החומוס להתליע במחובר אלא בתלוש, א"כ גם החומוס המתולע מותר כיון שלא פירשו ממנו התולעים. ומ"מ אם רואים חומוס מנוקבים ומתולעים צריך להסירם ולא לטוחנם עם שאר החומוס. עוד כתב (סימן ז) שענבים שהתליעו מותר לדורכן לעשות מהן יין אע"פ שהתולעים מתרסקים ומתבטלים ברוב, ובפרט שנוהגים לסנן היין לאחר מכן. ומ"מ יש לשטוף את הענבים תחילה להסיר מהם התולעים. וע"ע במאמרו של הרב **דוד יוסף** (מוריה קעא-קעב עמ' פה) שהעלה שלכתחילה ראוי לבדוק החומוס מחשש תולעים, אולם אם לא בדק וטען את החומוס ללא בדיקה כלל, אף אם עשה כן במזיד, בדיעבד יש להתיר התערובת בכל עניין.

סעיף יד':

טחינת חיטים מתולעים

בשו"ת **תרומת הדשן** (סימן קע"א) נשאל אודות חיטים שהתליעו ושטחום לפני השמש ורחשו מהם הרבה תולעים; ואח"כ חתכו מהן הרבה חיטים לשנים שהיו שלמים מבחוץ ומצאו תולעים בהרבה מהן. יש תקנה לאותו כרי של חיטים לטוחנן כדי לאכול ממנו הפת או לא? והשיב שיש תקנה לסמוך עליה בשעה"ד כגון שבררו את כל החיטים הנקובים (ומכיון שיש ריעותא לפנינו, שרחשו וגם מצאו לאחר מכן, אינו חשוב לחשש אלא לספק רגיל המוציא מידי ודאי. והיה נראה להחמיר גם ע"י ברירה, שקשה מאוד לברור כרי גדול בדקדוק). ואח"כ כתב ששמע דמקילים בדבר מכיון שאין הדרך לטחון התולעים, שכאשר שופכים החיטים כל התולעים שיש בהם נקב (אפרכסת) שיכולים לצאת - רוחשים ובורחים, מפני קול נדנד הריחים. ואף אם יטחנו התולעים הרי הם בטלים בשישים בקמח, ואין זה מבטל איסור לכתחילה כיון דספק הוא אם יתערב שום איסור כלל, וגם אינו מכיון לבטל. והוסיף שנראה שצריך לרקד הקמח לאור היום כדי לראות יפה אם נפלו בקמח תולעים שמתו מהבל ואבק הקמח בריחים.

כתב **השו"ע**: חיטים מתולעים, מותר לטחנן. והוא שירקד הקמח לאור היום. (**רמ"א**: וכל תולעת שיראה שם, יזרקנו, והשאר מותר. ת"ה סימן קע"א).

הש"ך (ס"ק לט) הביא בשם כמה מהגדולים (הגהות ש"ד, תורת חטאת ועוד) שהנהיגו לזרוק לים חיטים מתולעות. ואם כן, קשה לומר שתה"ד חולק על כל אותם הגדולים. ואם הוא חולק היה לנו לסמוך עליו להתיר. לכן ביאר, שאותם הגדולים דיברו על מציאות שהרוב מתולעים באופן שא"א לבררן, ובכה"ג אין לסמוך על צדדי ההיתר שהביא תה"ד. שרק כאשר יש חשש בלבד לתולעים מקלים, אך לא כשיש תולעים באופן ודאי. וכן חילק **מהרש"ל** (יש"ש פ"ג סימן קכה). וכ"כ **הפרי חדש** (אות טל), **ערוה"ש** (אות פו) ועוד. וכתב **הבא"ח** (נשא, טז) שאם בדיעבד לא ביררם וטחנן מותר. **ובאמת** שמסתימת לשון מרן משמע שא"צ לברור את החיטים קודם הטחינה, ואזיל לשיטתיה (ס"ד) שאין חוששים שפרשו התולעים וחזרו. וכ"כ **הבית דוד** (סימן כח) **ובן אברהם** (סימן נ אות כב). ומ"מ כתב **החקרי לב** (סימן נד) שצריך לברור ולהסיר המתולעים מביניהם. וכ"פ בשו"ת **תפילה למשה** (ח"ג סימן ז אות ח).

רעק"א (מהדו"ק סימן עז. הובא בפת"ש יא) כתב שבהפסד מרובה יש להקל כל עוד נראה שיש רוב כנגד המתולעים, וגם במנוקבים יש רוב כנגד התולע, שאז מותר גם בלא ברירה אם טוחנים ברחיים שיש בהם חורים. ובתנאי שיזהירו הקונים שירקדו הקמח לאור היום ויוציאו התולעים הנראים.

הש"ך (סק"מ) הביא שאחד מטעמי ההיתר לתה"ד הוא מפני שהתולעים בורחים מהחורים שיש ברחיים. וא"כ, ברחיים שאין בהם חורים יהיה אסור. אך כתב שלפי שאר הטעמים, יש להתיר בכל רחיים. והוסיף שכשאפשר לטחון ברחיים שיש אפשרות לתולעים לברוח, אין לטחון ברחיים בלי חורים (ומשמע מהש"ך שמתיר גם כשיש רק חלק מצירופי ההיתר שהביא תה"ד, וא"צ את כולם יחד).

הט"ז (סק"כ) ביאר שלאחר שזורק את התולעים שרואה, מותר לאכול השאר מכיון שיש ס"ס, ספק אין שם, ואת"ל יש שם, ספק נימוח בשעת אפיה. ואין כאן ביטול איסור לכתחילה כיון שאין כוונתנו אלא לאפות הפת, ולא לבטל התולעת.

דעת **הפרי תואר** (אות כו) שכל ההיתר הוא דוקא במין תולעים שאם לא יברחו יהיו ניכרים לעין, ומה שנטחן מהם מתבטל. אבל תולעים לבנים שאינם בורחים ואינם נבררים בריקוד, וגם א"א לראותם, בזה חשיב כמבטל איסור לכתחילה, ורק אם טחנן יש חזקה שנימוחו, אבל אם רק עשו אותו גרש (חילוק החיטה לשתיים) אסור לבשלם, כיון שאין כאן אלא ספק נימוח. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות קט) **ובא"ח** (שם אות יז). **אמנם** לפמ"ש הש"ך שיש להתיר גם ברחיים של יד שאין לתולעים מהיכן לברוח, שאף אם יטחנו התולעים הם בטלים בקמח, יש להתיר גם אם התליעו החיטים בתולעים לבנים דקים. וכן היקל בספר **פני משה**.

סעיף טו':

עופות הגדלים באילן

כתב **השו"ע** עפ"ד הטור בשם **ר"י**: מיני עופות הגדלים באילן ותלויים באילן בחרטומיהן, אסורים משום שרץ השורץ על הארץ (ויקרא יא, מא, מג).

אולם המהרש"ל (יש"ש חולין פ"ט סימן ט) פסק כהמרדכי בשם ר"ת דמותרים בשחיטה. וכ"נ מהגר"א (אות מא). אך כתב הש"ך (ס"ק מא) שהסכמת הפוסקים כדעת מרן. **הפרי תואר** (אות כז) כתב דנחזי אנן

אם העופות הללו במינם נתלשים ומהאילן ומתקיימים בעולם. והוסיף, דפשוט שהמכיר את הכ"ד עופות הטמאים ומין זה אינו מהם, הרי הוא מותר בשחיטה, דמן הסתם כיון דקב"ה התיר כל מין עופות שאינו מהכ"ד הטמאים, הרי אלו בכלל.

בספר הברית (מאמר י"א פ"ד) הזכיר עניין עופות אלו, וכתב שהם מצויים במדינת אירלנד ליד אנגליה, במקום הנקרא אסלנד.

כתב **הפרי מגדים** (שפ"ד ס"ק מא) בשם מהרי"ל (סימן קמב) דה"ה לזבובים וכיוצ"ב הנראים שגדלים מן האילנות. וכ"כ **ערוה"ש** (אות פז) ו**כה"ח** (אות קמד).

סעיף טז:

תולעים שבדגים ובהמות

שנינו בחולין (סז):

"אמר רב ששת בריה דרב אידו: קוקיאני אסירי, מאי טעמא - מעלמא אתו. מתקיף לה רב אשי: אי מעלמא אתו, לישתכחו דרך בית הריעי! איכא דאמרי, אמר רב שישא בריה דרב אידו: קוקיאני שרו, מאי טעמא - מיניה גבלי. אמר רב אשי: פשיטא, דאי מעלמא קא אתו - לישתכחו דרך בית הריעי! והלכתא: קוקיאני אסירי, מ"ט - מינם ניים, ועיילי ליה באוסייה תולעים. דרני דבשרא - אסירי, דכוורי - שריין. אמר לה רבינא לאימיה: אבלע לי ואנא איכול. א"ל רב משרשיא בריה דרב אחא לרבינא: מאי שנא מהא דתניא ואת נבלתם תשקצו - לרבות את הדרנים שבבהמה? א"ל: הכי השתא! בהמה - בשחיטה הוא דמשתריא, והני, מדלא קא מהניא להו שחיטה - באיסורייהו קיימן; אבל דגים - באסיפה בעלמא מישתרי, והני כי קא גבלן - בהיתרא קא גבלן"

ופרש"י: קוקיאני - תולעים שבכבד ושבריאה. מעלמא אתו - שבלעתן הבהמה עם האוכלים ותחלתן שרצו על הארץ. מינם ניים ועיילי ליה באוסייה - כשהבהמה ישנה נכנסים בחוטמה ומשם לקנה ריאה וכבד, הלכך לא משתכחי דרך בית הרעי. דרני - תולעים הנמצאים בין עור לבשר כשמפשיטין הבהמה. בשחיטה משתריא - ואלו שגדלו בתוכה עד שלא נשחטה באו מאיסור אבר מן החי ושחיטת הבהמה לא אהניא לדידהו שהרי יש להם חיות לעצמן ואף על גב דשליל מותר בשחיטת אמו מכל בבהמה תאכלו (דברים יו) נפקא לן (חולין סט). אבל הכא באיסורייהו קיימי.

א"כ **רש"י** פירש ש'קוקיאני' אלו תולעים שבכבד ובריאה. ולכאורה משמע שרק בבהמה אסורות משום שלא הותרו בשחיטה, אך תולעי דגים מותרים. אלא שהב"י כתב שגם לרש"י אם נמצאו תולעים במעים של הדג, אסורות, די"ל דמעלמא אתו.

אולם ר"ת (הובא בתוספות סז: ד"ה קוקיאני. רא"ש ס' סט. רשב"א שם ד"ה אמר רב משרשיא, תוה"א ב"ג ש"ג פג:): הקשה עליו, דא"כ קשה על הלישנא השניה, הרי רבינו דרנים שבבהמה אע"פ שגדלים ממנה. לכן פירש שמדובר על תולעים שבדגים. וכתב הרשב"א שכן פירשו **הגאונים**. וכן גרס ה**רי"ף** (כד). ומשמע שגם ר"ת לא אסר אלא התולעים הנמצאים במעיים די"ל שבאו מעלמא. אבל הנמצאים בבשר הדג מותר, שגדלו ממנו.

דעה נוספת של **הרמב"ם** (ב, יז) הסובר שגם תולעים הנמצאים בבשר הדגים אסורים. ורק דג מליח שהתליע הרי התולעת שבו מותרת, שהן כפירות שהתליעו אחר שנעקרו מן הארץ. **המ"מ** ביאר שלדעת

הרמב"ם כל התולעים שנמצאים בדג כשהוא בחיים אסור, ודווקא לאחר מיתה מותר, ובזה הוא חלוק מבהמה שאפילו לאחר מיתה התולעים שבבהמה אסורים כיון שהבהמה איננה מותרת אלא לאחר שחיטה. **ר' דוד עראמה** (בהגהותיו על הרמב"ם. בספר הליקוטים שברמב"ם מהדורת פרנקל) כתב שלדעת הרמב"ם כל התולעים שבבשר הדג מחיים אסורים, שמחיים חשוב למחובר, וכל תולעת ששרצה במחובר אסורה. והערוה"ש (אות צב) כתב בדעת הרמב"ם שאנו תולים שהתולעים נכנסו מבחוץ.

כתב **השו"ע**: כל תולעים הנמצאים בבהמה, בין שהם בין עור לבשר בין שהם במעיה, אסורים. והנמצאים בדגים במעיהם, אסורים; בין עור לבשר או בתוך הבשר, מותרים. **והרמ"א** כתב: ואפילו פירשו קצת וחזרו, מותרין, כי כן רביתיהו לפרוש קצת ולחזור (הגהת שערי דורא).

הש"ך (ס"ק מב) ביאר שטעם האיסור בתולעי בהמה, הוא משום שאלו שגדלו בתוכה עד שלא נשחטה באו מאיסור אבר מן החי. ושחיטת הבהמה אינה מועילה להם שהרי יש להן חיות בפנ"ע. ואע"פ ששליל מותר בשחיטת אמו, הוא מגזירת הכתוב. ולגבי דגים כתב (ס"ק מג) שלא שייך בהם איסור אבר מן החי כיון שמותרים באסיפה בעלמא.

לגבי דברי הרמ"א כתב **הש"ך** (ס"ק מד) שדוקא כשלא פירשו כלל מותרים, אבל אם פירשו לגמרי אסורים, שודאי אינם עדיפים מתולעים שבגבינה. ולדעת מרן נראה ע"פ מ"ש בשם הרשב"א, שגם אם פירשו ע"ג הדגים וכד' אסורים.

כתב **בהליכות עולם** (ח"ו עמ' ער) דגים הנקראים קרפיונים, מצוי שיש עליהם תולעים מבחוץ, דמעלמא אתו, ונדבקים סמוך לסנפירים, כדי למצוץ מן הדם והשומן שבדג, ואסורים בודאי משום שרץ המים, וחייבים להסירם. אבל תולעים הנמצאים בדגים בין העור לבשר או בתוך הבשר, מותרים. ואם נמצאו במעי הדג אסורים. גם **החזו"א** (יו"ד סימן יד אות ה-ט) כתב שנתברר שתולעים אלו באים מבחוץ, ופ"ר במים, וודאי אסורים משום שרץ המים. וכן הסכים בשו"ת **שבט הלוי** (ז, קכז).

פולמוס תולעת ה'אניסקיס'

כפי שלמדנו לעיל, תולעים הנמצאים במעי הדגים אסורים כיון שהיו שרצים כבר קודם שנכנסו למעי הדג. אך תולעים הנמצאים בין העור לבשר או בתוך הבשר, מותרים כיון שגדלו בדג עצמו.

בשונה מהתולעים הללו, תולעת הנקראת 'אניסאקיס' הדומה לנחש קטן, ועיקרה נמצא במעי הדג. אך בחלק מסוגי הדגים כגון סול או סלמון היא מצויה גם בבשר הדג. עוד יש לציין, שכל ההיתרים שהובאו לעיל מבוססים על כך שתולעים שנמצאו במקומות הללו נולדו שם; אולם, כיום ידוע על תולעים (למשל אניסאקיס) שנמצאות בבשר הדג אשר לא נולדו בו אלא חדרו אליו מבחוץ, ויש בפוסקים כמה דעות בשאלה כיצד להתייחס לכך:

הרב **שניאור זלמן רווח** (תולעת שני ח"ב, סוף ספרו שש משזר. ובמאמרים שפירסם בגליונות השונים של "תנובות שדה") האריך בזה, וביאר שתולעים אלו מחזור חייהם ידוע ומפורסם אצל המומחים שיש להם "מחזור חיים" החל משלב הביצה ששוהה בקרקעית הים במשך כשבועיים עד שלב התפתחות הזחל, לאחר שהזחל שוחה חופשי במים, הוא נבלע ע"י דג קטן, שהוא בהמשך נבלע ע"י דג גדול (והדג הקטן מתעכל במעי הדג והתולעת נשאת לחיות במעי הדג הגדול). בשלב הבא נבלע הדג הגדול ע"י חיות ים והדג מתעכל בבטנו, והתולעת ממשיכה לגדול עד שמגיעה לבגרות מושלמת והיא מטילה ביצים שיוצאים אל הים

הפתוח יחד עם היציאות שלהם. ושוב הכל חוזר חלילה. כך שתולעים אלו בוודאות שרצו במים קודם כניסתם אל הדג כך שדינם כדן "שרץ המים". ובנוסף, הדברים גם נראים לעין כל גם למי שאינם מומחים, בכך שבאותם דגים ממש כאשר הם בים הפתוח הם נגועים בהרבה תולעי אניסאקיס וכאשר הם בבריכות ובכלובים בים הם נקיים לחלוטין, (וכאמור זה משום שאין חיות ים ששוחים עם הדגים). א"כ טוען הרב רווח, שכל ההיתר המובא בגמ' ובראשונים הוא ע"פ ההנחה שהתולעים נתהוו בבשר הדג, אך אנו יודעים שהמציאות כיום איננה כך, ולכן יש לאסור תולעים אלו. וכ"ד הגר"ש עמאר (בהסכמה לספר תולעת שני, עמוד 10) והרב **משה וייא** (בדיקת המזון כהלכתה, כרך א', פרק ג', הערה 22). וכ"כ בשו"ת **שבט הלוי** (ד, פג, ז, קכז) וביאר שלכן נקטו חז"ל לשון 'דרנא דכוורי ודרנא דבשרא', והיינו שרק מינים אלו הותרו, שבאלו ידעו חז"ל שמתהווים בגוף הדג והבהמה (וכן מפורש במאירי, ובכנסת הגדולה הגב"י אות קא).

מאידך, הגר"ש ז' אויבן, הגר"נ קרליץ, הגרב"צ אבא שאול והגר"י פישור התיירו גם תולעים כאלו, כיוון שלדעתם כאשר תולעים אלו נכנסו לתוך הדג הן לא היו נראות לעין משום שגודלם היה מיקרוסקופי, ולא נחשבו ל"שרץ" (שם). אלא שהרב רווח בתשובתו מביא כמה טעמים לדחות היתר זה. בנוסף לכך יש להעיר שדברי הרבנים הנ"ל הובאו מלפני שנים רבות, אך כיום תחום זה התפתח עד מאוד, ויתכן ודעתם תהיה שונה. ולאחר מכן ראיתי שהרב וייא שלח לרב רווח מדוע לא ציין את דעות הרבנים הנ"ל להיתר? ותשובת הרב רווח שטעם הרבנים הנ"ל להיתר אינו שייך כיום וכפי שהרחיב במאמרו שהיום רואים בבירור תולעים אלו כשהם נמצאים במים וגם בגודל הנראה לעין.

הרב **יונתן בלס** (תחומין ל"ב עמ' 393) מתיר, ומוכיח שהאחרונים (כגון ישועות יעקב פ"ד, א) התיירו לא מתוך הנחה שהתולעת לא פרשה, אלא שתולעים אלו אינן מוגדרות כשרץ כל עוד הן נמצאות בתוך הדג או פרי - "וקודם שפירשו מן הפרי הרי האם בכלל הפרי ושם הפרי עליהם, לא שם שרץ". כך עולה בהלכות גדולות (ס"ב) - "וכאוכל וכמשקה דמו", וכן כתב הצפנת פענח (תרומות ח', א) והמשנת יעב"ץ (יו"ד ט', ב). הרב בלס טוען שהלכות אלו אינן מבוססים על המדע, אלא על תפיסה אנושית טבעית פשוטה, ובתפיסה הפשוטה התולעים הן חלק מן הפרי או הדג.

תולעים הגדלים בבשר ודגים לאחר מיתתם

לעיל (ס"ד) הבאנו מחלוקת ראשונים בגי' הגמרא (פירשה מתה/פירשה ומתה), האם כאשר התולעת מתה תוך הפרי ואח"כ פירשה היא אסורה. או שמא רק כאשר פירשה ולאחר מכן מתה אסורה, אבל אם מתה תוך הפרי ופירשה, הרי היא מותרת. למחלוקת זו ישנה השלכה גם לסוגייתנו, מה הדין כאשר מוצא תולעים בקערה, האם הם אסורים כיון שגם אם מתו תוך הבשר ופירשו הם אסורים (פירשה מתה), או שמותרים שתולים שמתו תוך הבשר ופרשו (פירשה ומתה).

כתב **הרא"ש** (שם) שכל האיסור למעלה הוא דוקא ביצורים חיים, אבל תולעים הגדלים בבשר אחר שחיטה או בדגים או בגבינה מותרים. ואע"ג שהפורשים ע"ג תמרה אסורים משום שקרויים 'שרץ השורץ על הארץ' הוא דוקא כשפירשו מחיים, אבל תולעים מתים הנמצאים בקערה שנפלו מהבשר אין לאסור שאין חוששים שמא פירשו מחיים חוץ לחתיכה, דמסתמא אותם שפירשו מחיים נפלו כשהדיחו הבשר, ואלו נשארו בבשר ועתה יצאו. וכ"כ בספר **התרומה** (סי' לו). והוסיף הרא"ש שהיה ראוי לחוש כשנתן הבשר בקדרה במים צוננים אולי פירשו לדופני הקדירה ולא היו רביתיהו, ונהגו להתיר. גם **המרדכי** (סי' תרמו) כתב כדברי בעל התרומה, וכ"כ הגה"מ (פ"ב מאכ"א אות ה) בשם **סמ"ג** (לאיון קלב מד:).

אולם לדעת הרמב"ם וסיעתו (שם) הגורסים 'פירשה מתה', תולעים שגדלו מהבשר לאחר שחיטה אסורים, וה"ה לתולעים הנמצאים בקערה אסורים שאע"פ שלא פירשו עד לאחר שמתו אסורים דהא סלקא בעיין בתיקו.

כתב השו"ע: ...והא דאסרינן, דוקא דמחיים, אבל הגדילים בבשר אחר שחיטה, או בדגים וגבינה, מותרים, כל זמן שלא פירשו. הלכך תולעים הנמצאים בקערה, שנפלו מן הבשר, מותרים לדעת המתירים, והוא שפירש מת. ולא חיישינן שמא פירשו מחיים חוץ לחתיכה, דמסתמא אותם שפירשו מחיים נפלו כשהדיחו הבשר. ויש מי שאוסר התולעים המתהוים לאחר שחיטה מכל דבר הטעון שחיטה. והרמ"א כתב: ונהגו להקל, כסברא הראשונה (ע"פ מודכי דפרק אלו טריפות).

לגבי דברי השו"ע 'והוא שפירש מת' ביאר הש"ך (ס"ק מה) דהוא מכיון שמרן סובר שהעיקר כמתירים בתולעת שפירשה מתה (דלא כמחמירים בסעיף ד).

הט"ז (ס"ק כד) הביא את דברי הטור בשם הרא"ש שהיה ראוי לחוש כשנתן הבשר בקדירה במים צוננים אולי פירשו לדופני הקדירה, ונהגו להתיר. היינו, שהיה ראוי לדמותם לתולעים של פירות. וטעם ההיתר, משום שיש המתירים תולעים אלו לגמרי אפילו ודאי פירשו בחיים, כמו בתולעי גבינה, כיון שלא גדלו מדבר המחובר לקרקע. אך אין לאכול תולעים אלו כשהן חיים, כמו שנאסר בתולעי גבינה. ודחה את דברי ה**לבוש** (סט"ז) שטעם ההיתר הוא משום שהקערה היא מקום רבתייהו. עוד כתב הט"ז בשם ה**מהרש"ל** (יש"ש פ"ג סימן קד), שדוקא תולעים הבאים משומן מותרים, משא"כ תולעים הבאים מסרחון הבשר אסורים משום בל תשקצו, גם אם הוא עצמו אינו קץ מהם.

תולעים שבגבינה

בדין תולעים שבגבינה מצאנו כמה דעות: **א. ראב"ן** (סי' רסו רסז): אסורים. **ב. ראב"ה** (סי' אלף צג) בשם **רבינו יואל**: מותרים, אפילו פירשו לגמרי. דאין בהם משום אבר מן החי ולא משום שרץ השורץ על הארץ. **ג. רבי שמואל**: מתיר גם אם לא פירשו לגמרי, וה"ה בבשר המתלעת מחמת חום, אפילו פירשו לגג הדג. ואינו דומה לפירש לגג הגרעין, משום ששם אין דרכו להיות אלא בגרעיניו. **ד. הגהות שערי דורא** (סי' מז ס"ק א ד"ה כתב בא"ז): רבים נהגו היתר בתולעים של גבינות לאכלן בהדיא אפילו שקופצין הנה והנה בקערה. וכ"כ הדרכ"מ בשם ה**אוו"ה** (כלל מא דין י) שאם לא פירשו ע"ג השולחן מותרים, ואם פירשו על השולחן אסורים משום מראית עין. **ה. רשב"א** (סז: ד"ה מוראנא): כשהתליע לאחר מיתה לא שנא בדבש לא שנא דכוורא שרו. ודוקא בשלא פירשו ע"ג חתיכה, אבל פירשו ע"ג חתיכה אסירי.

כתב השו"ע ע"פ הרשב"א: ...אבל הגדילים בבשר אחר שחיטה, או בדגים וגבינה, מותרים, כל זמן שלא פירשו. והרמ"א כתב: עוד נוהגים בתולעים של גבינה לאכלן, אף על פי שקופצין הנה והנה על הגבינה. אבל אם פירשו לגמרי, אסורים אותן (מהרא"י ובארוך כמ"א דין י). מיהו אם נתערבו בשאר מאכל, ולא יכולין להסירן משם, אין אוסרין המאכל, כי יש מתירין אותם בכל ענין (או"ה שם). וטוב להחמיר במקום שאין הפ"מ (עד"מ).

כתב הש"ך (ס"ק מו) עפ"ד התורת חטאת (כלל מז דין ב) ועוד, דלאו דוקא הנמצאים על הגבינה מותרים, אלא ה"ה הנמצאים בקערה. אבל אם פירשו על השולחן אסורים משום מראית עין. דעת ה**מהרש"ל** (יש"ש פ"ג סימן קד) שאפילו פירשו על השולחן מותרים. אך העיר הש"ך שלא נהגו כן. ודעת ה**לבוש**

הס"ז) שבקערה אסור, וכ"כ ה**ערוה"ש** (אות צג). ה**פרי חדש** (ס"ק נג) החמיר מאוד לאסור אף התולעים שבגבינה, כל שפירשו, מן התורה.

ה**ש"ן** (ס"ק מז) העיר, שא"צ שישים כנגד המאכל, מיהו נראה שצריך רוב כנגדן.

כתב ה**פרי תואר** (אות כט) שכל דברי הרמ"א כאן אינם אלא הפך האמת, שהדברים ברורים כשמש שכל הרמש הרוחש אסר רחמנא בכל אופן שיתהווה. וזה דבר ברור כשמש בחצי השמים. גם ה**פרי חדש** (אות נב) כתב שלדעת מרן המאכל שנתערבו בו אסור מן הדין, וכפי שמובא לעיל.

בה**ליכות עולם** (ח"ו עמ' רעד) כתב שגבינה שהתליעה מותר לאוכלה, ואע"פ שהוא בולע הגבינה עם התולעים שבה, כיון דמינה קא רבו, מן השומן של הגבינה, הוי ליה כדין תולעים הגדלים במים שבבורות שאדם שוחה ושותה מהם ואינו חושש.

סעיף יז':

אכילת שרץ שרוף

כתב ה**שו"ע** עפ"ד ה**ארחות חיים** (הל' איסורי מאכלות סי' לט ד"ה והאוכל): שרץ שרוף, מותר לאכלו משום רפואה, דעפרא בעלמא הוא.

הט"ז (ס"ק כד) הביא בשם ה**מהרש"ל** (יש"ש פ"ג סימן קכו) שמותר להאכיל חולה 'נכפה' שהוא כמכה של חלל, מאכל שיש בו שרץ העוף אם הרפואה ידועה, ואם לאו אסור. ואם ביטל הגוי את השרץ בשישים מותר. גם ה**גר"א** כתב שדוקא לרפואה התירו לאכול שרץ שרוף. וכתב ה**חתם סופר** (סימן עו. הובא בפת"ש יג) שבפיקוח נפש הולכים להקל, ויש לסמוך על המהרש"ל להאכילו דבר איסור אם הרפואה בדוקה.

בשו"ת **חוות יאיר** (סימן קה. הובא בבאה"ט לז) כתב שכל עוד הרפואה אינה בדוקה אין להתיר האיסור. אבל להריח דבר איסור, פטור, אפילו נהנה בכזית, מאחר שאין דרך אכילתו בכך.

לגבי שיעור החריכה, כתב ה**פרי תואר** (אות ל) שיש לשורפו עד שנעשה גחלת מבפנים וישרף כולו עד שיעשה כולו אפר גמור, אבל אם נחרך עד שנעשה פחם לבד אסור, כי עדיין יש בו ממש, אע"פ שנפגם טעמו. וכ"כ ה**זבחי צדק** (אות קלה) ו**כה"ח** (אות קסו).

נחלקו הפוסקים האם מותר לשרוף לכתחילה השרץ, ומה הדין באדם בריא: בשו"ת **זרע אמת** (ב, מח) כתב שאף לכתחילה יש להקל לשרוף השרץ כדי לאוכלו, ואף לצורך אדם בריא, ואין בזה משום ביטול איסור לכתחילה, שהרי אינו מבטל את האיסור בתערובת של היתר, אלא שורפו ומכלהו במקומו. **אמנם** ה**מנחת יעקב** (כלל מו סק"ט) סובר שלאדם בריא אסור לשרוף את השרץ. וה**חקרי לב** (סימן מה) כתב בדעת מרן, שגם לאדם חולה אין לשרוף את השרץ לכתחילה. וה**ערוך השולחן** (אות י) כתב להוכיח שאפילו לכתחילה מותר לפגום האיסור ולאוכלו. וכתב **כה"ח** (אות קע) שיש להחמיר, כיון שלשון מרן מורה שלבריא לכתחילה לא.

גודל התולעים האסורים⁴

תולעת שלא ניתן לזהותה בעין בלתי מזוינת

הערוך השולחן (אות לו) כתב לגבי חומץ, שיש מי שכתב בשם חכמי הטבע, דהמסתכל בזכוכית מגדלת יראה בחומץ מלא תולעים. והוסיף שבחלק מהמים יש הרבה תולעים שאין העין יכולה לראותם. ושמע שיש מי שהסתכל במים בזכוכית מגדלת וראה כרבבות פעמים במים כל המיני ברואים, ולפ"ז תמה אין אנו שותים מים שהרי אלו הברואים נתהוו במקורם! לכן כתב:

"אמנם האמת הוא דלא אסרה תורה במה שאין העין שולטת בו דלא ניתנה תורה למלאכים, דאל"כ הרי כמה מהחוקרים כתבו שגם כל האויר הוא מלא ברואים דקים מן הדקים וכשהאדם פותח פיו בולע כמה מהם אלא ודאי דהבל יפצה פיהם, ואף אם כן הוא כיון שאין העין שולט בהם לאו כלום הוא אמנם כמה שהעין יכול לראות אפילו נגד השמש ואפילו דק מן הדק הוה שרץ גמור"

וכן מתבאר בספר **חכמת אדם** בבינת אדם (כלל לח סימן מט). גם בשו"ת **אגרות משה** (ב, קמו. וכן באה"ע ח"ג סימן לג) כתב כך כדבר פשוט, והוסיף שבכל הדורות הכשרים הגאונים והצדיקים והחסידים לא השתמשו במיקרוסקופ, וברור שהם קיימו כל דיני התורה ולא נכשלו בשום דבר אף באונס. וכ"כ בשו"ת **שבט הלוי** (ז, ב) שגדר האיסור או החיוב שצוותה תורה הוא מה שנראה לאדם, וכל מה שאינו נראה לעין אדם אינו בכלל האיסור (האג"מ והשבה"ל עוסקים בכל דיני התורה האם יש חיוב להשתמש במכשירים טכנולוגיים לבדיקה, כגון ריבוע התפילין, תולעים, בדיקת סכין ועוד). וכן העלה בשו"ת **יחווה דעת** (ו, מז).

תולעת שקשה לזהותה בעין

פעמים רבות גודל התולעת הוא כזה שאפשר לראותו בעין אנושית, אך מכיון שהיא מתחבאת בתוך הפרי או העלים קשה לזהותה, או מכיון שצבעה זהה לצבע הפרי. ונשאלת השאלה כיצד להתייחס למצב כזה.

הפרי חדש (אות לד) כתב שפעמים מצויה התולעת בתוך הירק עצמו מלבד התולעים הנמצאים בקלת, ועיקר הבדיקה היא להעמיד כל עלה ועלה נגד השמש וכך נראית התולעת, ולפעמים אינה נראית וצריך מישוש בידים למצאה. והוסיף לגבי כרוב שיש שנים שיש בהם הרבה מאוד תולעים קטנים וא"א לשום אדם לבדוקם, ובשנים שידוע שיש בה תולעים בפנים אין לאוכלה כלל. כגישה זו נראה גם בשו"ת **הרדב"ז** (ב, תשכג). גם מהערוך **השולחן** (אות לו-לז) שהבאנו לעיל עולה שיש חובה בכה"ג לבדוק המאכל, אע"פ שצריך לדקדק במציאת התולעים. וכן עולה מיתר דברי הפוסקים, שקושי מציאת התולעים אינו מתיר ומגדיר אותם כאינם.

אולם מצאנו במנהגי מהר"ש (סימן תסד) שהיה רבו של המהרי"ל, שכתב לגבי באר שיש בה תולעים אך מפני הצבע שלהם הם אינם נראים אלא בשעת זריחת השמש. שהתיר לשתות מאותה הבאר, כי אין לחוש לאיסור מחמת זה. וראיתי בכתב עת **אור ישראל** (מאנסי, מב תשס"ו עמ' עב) שרצה לבאר בדברי מהר"ש שאמר דבריו דווקא בשרץ המים.

⁴ נעזרתי בשיעוריהם של ר' משה כהן ור' אלי טרגין 'כשרות המטבח' מבית המדרש הוירטואלי.

תולעת שניתן לראותה, אך לא ניתן לזהות את היותה תולעת

נחלקו הפוסקים מה הדין כאשר ניתן לזהות את התולעים, אך הן אינן נראות כמו בעלי חיים אלא כמו לכלוך, כדוגמת הכנימות שמעל פירות ההדר.

בשו"ת **שבט הלוי** (ז, קכב) כתב "אין זה גורם להחמיר, דנקודות כאלה נראים לאלפים על פרי וירק במים ובימים ואין בינם לנקודות בעלמא שאין בהם חשש שרצים ולא כלום, וא"כ מראית העין לא גורם חומרא כלל - רק הזכוכית, וזה אינו בכלל האיסור של שרצים דאל"כ הרי בכל טפת מים נראים תולעים ושרצים ע"י המיקרוסקופ לרוב כידוע". כך סוברים גם **הגר"ש עמאר** (תנבות שדה, גליון 85, תשס"ט), שהתיר מסיבה זו תותים, **הגר"ד ליאור** (על פי הרב הנקין, "לכם יהיה לאכלה", עמוד 126), הרב רבינוביץ' (שיח נחום, מ"ה) והרב בלס (תחומין, לב).

ובשו"ת **אגרות משה** (יו"ד ד, ב) כתב "בעניין התולעים הקטנים שנודע שנמצאים בהרבה ממניי הירקות. כתב שדעתו נוטה יותר להקל, שאפשר שדבר שלא נראה למעשה להדיא לעינים אינו אסור, ולכל הפחות אינו בחשיבות בריה שלא תיבטל בתערובת... יש חשיבות גדולה בהלכה למנהג העולם ולהיכא עמא דבר, ואסור להוציא לעז על דורות הקדמונים שלא הקפידו בדברים אלה משום שלא ידעו מהם". והיינו שסבר שאי אפשר לומר שהדורות הקודמים לא ידעו מזה ונכשלו. אמנם יש שסוברים שכיום יש חרקים יותר מבעבר כמובא בהקדמה לספר בדיקת המזון ("ח"א פ"ג), אמנם אין הדבר ברור כמובא שם. וכ"כ **הגרשז"א** (מנח"ש ב, סג) "גם לא מסתבר שהראשונים כמלאכים ח"ו נכשלו בזה, כי לא ברור כל מה שאומרים שזה נתחדש רק בזמננו מפני הריסוס והזיבול הכימי". **מאידך** בשו"ת **בית דינו של שלמה** (יו"ד יט, הובא בשדי חמד ח"ד עמ' קכה, מערכת מ כל לג) כתב שאין מניעה לומר שהדורות הקודמים לא ידעו מזה, שכיון שלא ידעו לא היה עליהם עון וכעת שיודעים מכך צריכים להקפיד ואילו ידעו גם בדורות הקודמים היו מקפידים בזה עיי"ש.

השש"כ ("ח"א פ"ג הע' קיז במהדורה חדשה) מציין ששמע מהגרשז"א **אוירבך** שאם א"א שיגיעו למצב שיהא אפשר להבחין בחיותן וברחישתן, לא שייך כלל לכנותם בשם שרץ השורץ. אבל לאחר זמן חזר בו ואמר, שנודע לו מבאי ביתו של **החזו"א** שחשש בזה לאיסור תולעים. גם נודע לו, כי לפי שהכנימות מתכסות בקליפת המגן, יכולים להרגיש קצת ברחישתן גם בעין רגילה (וראיתי שיש שפקקו בשמועה זו כיון שהשבט הלוי מיקל בכך). **הרב וי"א** (בדיקת המזון כהלכתה, כרך א', ג, ד) כותב להחמיר במקרה זה, ומציין שכך הוא שמע מהגרשז"א.

תולעים שלא נראות לרוב בני אדם

לעיתים רבות ישנם תולעים שאינם נראים בעין רגילה, אלא רק המומחים והעוסקים בתחום יודעים לזהות את התולעת. ונשאלת השאלה, האם ניתנה תורה למומחים בלבד?

החתם סופר (או"ח סימן קלב) העלה שמי שראיתו חלשה אין הדבר פוטרנו מבידיקה מחשש תולעים (אמנם המתבונן בספר מנהגי החתם סופר, סי' ז אות ד, יראה כיצד טרחו ובדקו את החסה לליל הסדר תלמידים מיוחדים בזכוכית מגדלת, ובשאר השנה היה נמנע מאכילת ירקות עלים). אולם כאשר גם אדם בעל ראייה טובה אינו מזהה את התולעת, **הגר"ש קלוגר** בשו"ת טוב טעם ודעת (קונ"א סימן נג, הובא בדרכי"ת פד, כד) כתב "...וגוף הבידיקה ע"י הזכוכית אין נראה לי כלל, דבידיקה לא שייך רק במה דאפשר הבידיקה לכל אדם..."

וכן עולה מדברי **השבט הלוי** (ז, קכב) "דבדיקה לא שייך אלא במה שנראה לרוב בני אדם". **אמנם הרב וינא** (בדיקת המזון כהלכתה, כרך א', ב, ו) אוסר זאת.

ניתן להביא כסיוע את דברי **הערוה"ש** שהבאנו לעיל "דלא אסרה תורה במה שאין העין שולטת בו דלא ניתנה תורה למלאכים...". ובהלכות תפילין (לב, עז) כתב "דלא נתנה תורה למלאכי השרת... ואין הקב"ה בא בטרוניה עם בריותיו. וזהו כמו שאמרו בבכורות (ז:): לענין מרובע - עביד כל היכי דמצית... ואותם המחפשים חומרות יתירות אין דעת חכמים נוחה מהם".

כיוון שונה ניתן לראות בדברי **המהר"ם בן חניב** (שו"ת קול גדול, סי' ה) כאשר נשאל מהו גודל החרק האסור: "**שאלה**: חומץ בן יין דרכו כשמתיישן לגדל תולעים דקים עד שמסננים אותו ד' או ה' פעמים ועדיין רישומן ניכר שהם רוחשים בשולי הכלי, והם דקים יותר מחוט השערה שאין בהם ממש, זולת הרחישה הניכרת בהם לאור השמש, מבעיא אם יש חשש בחומץ זה?... **תשובה**: מה שנראה מן המשנה ומן הגמרא ומן הפוסקים דבריה אפילו היא פחותה מן החרדל לוקה מן התורה, ואין חילוק אם היא דקה מחוט השערה או גסה מחוט השערה...". כיוון דומה עולה מדברי **הפרי חדש** (ס"ק לד) "וכן בכרוב שקורין קול פיו"ר יש שנים שמתגדלים בה תולעים הרבה והם קטנים עד מאוד ואי אפשר לשום אדם לבדקם, ובשנים שידוע שיש בה תולעים אין לאוכלה כלל". וב**פרי תואר** (אות טו): 'ויש מין עשב וקרוי בובא"ל ותוכו עשוי גרעינים דקים לאין מספר ונמצאים בהם תולעים קטנים שאין כל עין שולטת בהם'. וב**דעת קדושים** (סק"ח) כתב: 'אינם ניכרים רק לבקיאים ובמתינות גדול ובבדיקה'. וכ"כ **הבא"ח** (נשא יט): 'דבש תמרים שקורין בערבי סילא"ן, שקונין מן חנוונים דבר יום ביומו לאכלו ולצורך התבשיל, צריך להזהר לסננו בחתיכת בגד תחלה, כי ימצא בו נמלים או יתושין ואין ניכרין לעינים'.

ידוע הדבר שאצל חכמי הספרדים, ובעיקר בית הדין בארם צובא נמנו לאסור את עלי הגפנים מחמת הנגיעות הרבה שבהם. וכ"כ בעל ה'**משאת משה**' (יו"ד סי' ד) "שמצאו בהם תולעים קטנים דקים עד מאד צנומות קדים שכמעט אין העין שולטת בהם, רבוצות וכבושות בורידים של העלים ישתרגו ויסתבכו בקרן זווית, ורוב הבודקים לא ימצאו בהם כלום ויראום חלקים ונקיים, וכאשר יבאו הבקיאים במקומם וחזקי הראות אחר העיון רב יניעום בחודה של מחט ויתלו להלך ע"ג העלין עודם מהלכים נטמנים באחת הפחתים בחדודי בליטת הפצולים ונעלמים מן העין ולא ימצאום עוד". ע"ע במאמרו של הרב יצחק דביר (אמונת עתיק 116) שהלך בכיוון זה.

לאחר מכן ראיתי את דבריו של הרה"ג **אשר וייס** (מנחת אשר ח"א סימו מא) "אך באמת זו טעות גמורה ואין כל מקום לחומרא זו, דבכל התורה כולה אזלינן בתר אדם בינוני, ולעולם אין אדם צריך לחשוש שמא חרש אילם וסומא הוא ואחרים רואים ושומעים טוב ממנו, אלא אם אדם בינוני הוא סומך על חושיו בכל דבר". ומ"מ הוסיף שפשוט דאף שרצים זעירים שא"א להפרישם וקשה לראותם אסורים.

מיעוט המצוי⁵

מקור חובת הבדיקה מתולעים

מהתורה הולכים אחר הרוב, וחכמים חששו גם למציאות שאינה רוב, אך גם לדעתם יש לחשוש לדברים מצויים ולא נדירים. ראשית בירור סוגיא זו היא בדיני טריפות בהמה. הגמ' בחולין (יא.) עוסקת במקור ההלכה שהולכים אחר הרוב, ומביאה כמה וכמה מקרים בהם אין אנו חוששים למציאות אפשרית אף שיש סבירות נמוכה שיקרו.

"לר"מ דחייש למיעוטא, הכי נמי דלא אכיל בישראל! וכי תימא הכי נמי, פסח וקדשים מאי איכא למימר? אלא היכא דאפשר אפשר, היכא דלא אפשר לא אפשר, ה"נ היכא דאפשר אפשר, היכא דלא אפשר לא אפשר"

פרש"י (יב. ד"ה פסח) "אלא ודאי הלכה למשה מסיני הא דסמכינן ארובא אפילו היכא דאפשר... ואהא מלתא סמכינן ולא בדקינן כל י"ח טרפות, ונקובת הריאה משום דשכיח בה ריעותא בדקינן. והיכא דאיתרמי דאיפרשה ריאה ולא בדק מתאכלא דסמכינן אהא ואדרב הונא דאמר (לעיל ט.) נשחטה בחזקת היתר עומדת ואין מפרסמין הדבר". ומבואר שגם במיעוט המצוי שחייב לבדוק, הוא רק כאשר אפשר, אבל כשא"א כגון שנאבדה הריאה, אין צריך.

דוגמאות נוספות בהם מצאנו שחששו חכמים למציאות מועטת אך שכיחה וסבירה: **א.** אשה שבעלה נפל למים שאין להם סוף - לא תינשא, מפני שמיעוט מצוי ניצולים מן הים (תוס' נדה מד ע"ב ד"ה דקים, ר"י בתוס' יבמות לו ע"ב ד"ה הא). **ב.** אשה שמת בעלה ונולד לה בן, והבן מת תוך שלושים יום - חולצת, כי חוששים למיעוט מצוי של נפלים (תוס' שם). **ג.** גוסס - אין מעידים עליו להתיר את אשתו, כי מיעוט מצוי מהם קמים ממיטת חוליים (תוס' שם. ועי' תוס' יבמות קכא ע"א ד"ה ולא). **ד.** חובת בדיקת מומחיות השוחטים, כי יש מיעוט מצוי שאינם מומחים (שו"ע יו"ד סי' א סעי' ב), והוא הדין לגבי מומחיות סופרי סת"ם (שו"ע סי' לט סעי' י). **ה.** חובת בדיקת ציצית מפני שמיעוט מצוי מהן נקרעות (שו"ע או"ח סי' ח סעי' ח). **ו.** חובת בדיקת מזוזות כי מיעוט מצוי מהן נמחקות (שו"ע יו"ד סי' רצא סעי' ט). **ז.** חכמים גזרו גזירת דמאי מפני שמיעוט מצוי של עמי הארץ אינם מפרשים אלא תרומה גדולה (תוס' שבת יג ע"א ד"ה רבא). **ח.** בדיקת שערות של גדול וגדולה (ב"ב קנא ע"א. ועי' פמ"ג או"ח סי' נה, א"א ס"ק ז).

מקור החיוב לבדיקה במיעוט המצוי

הרשב"א (חולין ט. ד"ה אמר: ובדומה לכך בתוה"ב בית ב שער ג. דף לג ע"ב) מברר מדוע חייבו דוקא את הריאה בבדיקה לעומת שאר הטריות. ומבאר שבריאה יש מיעוט מצוי של טריפות ולכן חששו להם חכמים. אך רבותיו התקשו, דא"כ מדוע אין מחייבים לנפח את הריאה, וכן לבדוק את הנקבים שבשאר האברים. לכן ביאר שבריאה הפגם נראה לעיניים ולכן אם לא נחייב לבדוק לפני ההכשרה יתכן והמוכר ישל את הקונים באיסור (עד שיתברר שיש בעיה בריאה), ויגיע להפסד ומתוך כך יתכן שלא יודיע לקונים. סיבה

⁵ בסיכום סוגיא זו נעזרתי במאמרו של הרב יואל פרידמן ממכון התורה והארץ. התורה והארץ ח"ב עמ' 419. תחומין כ"ט עמ' 307.

נוספת, מכיון שהפגם נראה לעיניים "שלא יהא כמעלים עיניו מן האיסור". וכך מסיק הפמ"ג (יו"ד סי' לט, פתיחה להלכות טריפות הריאה, וכן בשפ"ד ס"ק ב), שזהו הנימוק העיקרי לחיוב הבדיקה בריאות.

עוד כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סימן קיד) "ומפורש בגמרא שכל דבר שהרחש מצוי בו אסור לאכלו ולשתותו עד שיבדוק". ובתשובה אחרת כתב (ח"א סימן רעד) "כי באמת אין הרחש מצוי ברוב ומכל מקום הוא מיעוט המצוי, וכל שמצוי אין סומכים על סדיקת הקצת ולא על בדיקת הרוב. והמשל בזה בדיקת הריאה שהוא מיעוט המצוי ואין סומכין על בדיקת המקצת ואפילו על הרוב".

נחלקו האחרונים האם גזירת חכמים לבדוק ב'מיעוט המצוי' היא נוגעת למקרים מסויימים בלבד. או שבכל מקום שיש אפשרות לברר את המציאות אם יש בה איסור, חלה עלינו חובת בדיקה.

הבית אפרים (יו"ד סימן ו) מצמצם עד כמה שאפשר את החובה לבדוק במיעוט המצוי. ולדעתו רק במקומות שגזרו על מיעוט המצוי יש לנו לחשוש, אך לא להרחיב גזירה זו. כגון במקום שאין איסור ודאי (ריטב"א חולין ג: ד"ה לישנא דאמרת מומחין), שבמקרה כזה המיעוט הופך למיעוט דמיעוט ואין לסמוך אליו חזקה (יש להעיר שזהו עקרון כללי של הבית אפרים, לדוג' בס"ס שאפשר לבררו א"צ לעשות כן). אך כאשר יש חזקת איסור, יש חובת בדיקה גם במיעוט המצוי. בשו"ת **יהודה יעלה** (ח"א יו"ד סימן ז ד"ה הן אמת) אחז כבית אפרים שא"צ לבדוק אלא אם המיעוט המצוי הוא איסור ודאי, וכן הורה **המהרש"ם** (דעת תורה יו"ד סימן לט בפתיחה אות א). הרב הנקין (לכם יהיה לכם לאכלה, בתחילת הפרק על "מיעוט המצוי והגדרתו") מביא חבל אחרונים הסוברים שמדובר בחומרא.

מנגד, סובר **המשכנות יעקב** (יו"ד סימנים טז-יז) שלא יתכן שהאיסור נמצא במציאות ואעפ"כ נעלים עינינו ממנו ולא נבדוק אחריו, כאשר הדבר ניתן לברור בלא טורח מיוחד. כבסיס לשיטתו הוא מביא את הסברא 'שלא נעלים עינינו מן האיסור', ולכן כשהשוחט נמצא לפנינו ישנה חובה לבדוק. אחת מראיותיו היא בדיקת הריאה, שלדעת הרבה מן הראשונים הסירכה אינה מראה על איסור ודאי, אלא על חשש נקב. ואעפ"כ חובה לבדוקה. גם **הערוך השולחן** (אות ג) חושש למיעוט המצוי אף כשהוא ספק איסור.

עוד יש להעיר, מדברי הגרי"נ רוזנטל (משנת יעקב כרך קדושה, מאכ"א פ"ח הי"ט אות ה) שגם המשכנות יעקב לא דיבר אלא לכתחילה כשאפשר לבדוק, ולכן לא סומכים על הרוב (כמו בטריפות, שהרי הבהמה לפנינו), משא"כ כשאינו יכול לברר. ולכן בכל מקרה שאינו יכול לבדוק מותר. וכל זה לא כמו שעולה מדברי הרב יואל פרידמן (תחומין כט, עמ' 309 בהע', ע"פ דבריו ב'התורה והארץ' ח"ב עמ' 427) שאם אינו יכול לבדוק משמע שהמוצר אסור. וכ"כ הרב ויא (בדיקת המזון כהלכה עמ' 121) שמאכל הטעון בדיקה ואין אפשרות לנקותו, הרי הוא אסור באכילה.

נ"מ רבות ישנה למחלוקת זו. כיצד יש להתייחס למצבים של 'דיעבד' באוכל שיש בו חשש תולעים שהתבשל (עיין לעיל ס"ט). כיצד להתייחס למסעדות ואולמות שלא בודקים את המאכלים כדבעי. מפעלים המשווקים מוצרים שיש בהם חשש נגיעות, ועוד.

בדיקה בטורח גדול והפסד

בתרומת הדשן (פסקים סימן קצ"ז) מבואר ע"פ התוספות שבספק דרבנן, וה"ה בס"ס דאורייתא, טורח גדול הרי הוא חשוב כדיעבד. יסוד נוסף לדבר עולה מדברי התוספות על הגמ' בפסחים (קטו): שצריך לטבל את החסה בחרוסת, וביאר ר"ח שהוא משום התולעים שבירק שע"י החרוסת ימותו ולא יהיו מסוכנות. אך התוספות (ד"ה קפ"א) הקשו, אם יש תולעים בחסה כיצד אוכלים אותה ללא בדיקה? ותירצו שברוב הקלחים אין תולעים ולכן סמכו על הרוב. אך גם על תירוצם קשה, הרי קי"ל שבמיעוט המצוי יש לחשוש, ולא סומכים על הרוב! ותירץ **המשכנות יעקב** (יו"ד סימן יז ד"ה ולענ"ד עוד) שמה שחששו למיעוט המצוי הוא רק כשיכול לתקן בקל ולכן אין סומכים על הרוב, אבל לחפש לבדוק כל עלה ועלה ולהוציא התולעת הוא דבר של טורח, לא חייבוהו חכמים. ומבואר שבמקום טורח גדול לא החמירו לחשוש למיעוט המצוי. וכן עולה מדברי **מהר"ש קלוגר** (שו"ת טוב טעם ודעת תליתאי ס"ס קנח) שדן בגרגירי חומוס שבמיעוטם המצוי נמצאו תולעים חבויות בלי סימן מבחוץ, והתיר לבשלם מכמה ספקות, והוסיף שאף שאפשר לברר הספק ע"י פתיחת כל גרגיר וגרגיר, אין חובה לעשות זאת מכיון שהוא טורח מרובה. וכ"ש אם ע"י הבדיקה גם יתקלקל ויהיה נמחה. ובשו"ת **התעוררות תשובה** (ח"ד יו"ד סימן לה) הורה למעשה בעניין ירק הנגוע במיעוט המצוי, שאם קשה מאוד לבדוק, וטירחא מרובה מאוד לבדוק כל עלה ועלה, ועוד שחתיכות דקות כאלה א"א לבדקן - שיש לדונו כדיעבד ולבשלן כך. ועיין ב'לכם יהיה לאוכלה' (מיעוט המצוי והגדרתו. אות ג) שהביא סימוכין לסיעה זו. ולכן בדיקה הכרוכה בטורח גדול ובהפסד, נחשבת כא"א, וממילא לא תתחייב מעיקר הדין אלא הירק המוחזק לנגוע. ויש לעיין מה נקרא 'טורח גדול'.

בספר **הוראה ברורה** (ס"ח ביאור הלכה ד"ה שיבדוק) יצא לדון על ההוראה שיש מיני פירות מסויימים שאין לאוכלם כלל. והביא ששורש חיוב הבדיקה במיעוט המצוי הוא מדברי רש"י שהבאנו למעלה, וכן עולה משאר הראשונים שרק כאשר הבדיקה היא בגדר 'אפשר' חלה חובה זו, אבל כשא"א כגון שנאבדה הריאה, אין צריך לבדוק. וה"ה למקרים שא"א לבדוק או שקילוף הפירות או טחינתם משחיתים את צורתם ותוארם לגמרי, ואינם ראויים עוד להגשה כראוי. וקילוף כל תות ותות לאחר שריה ושטיפה הוא בגדר טורח מרובה, וכבר כתב המנחת יעקב (כלל נט ס"ח) שבמקום שיש טורח א"צ לברר. וכן אחר ששטף את הפירות כראוי, ודאי הוסרו רוב ככל התולעים, והתולעים הנשארים אינם בגדר מיעוט המצוי (אך בשו"ת משנה הלכות סוף ח"ג דחה סברא זו, מכיון שהפרי הוחזק כנגוע, אין להתירו עד שנגיעותו תוסר לגמרי. אך דחה סברא זו, שגם בריאה עצמה לא חששו אלא לסירכות ולא לנקב, אע"פ שהוא אותו איבר).

מה חשוב ל'מיעוט המצוי'

כתב **הריב"ש** (סימן קצ"ה ד"ה גם) לגבי כשרות מיני עופות, שכשאנו אומרים שפרס ועזניה בישוב לא שכחי, "ר"ל שאינן נמצאין ואם היו נמצאין עדיין לא היה נקרא זה מעוט מצוי. שמעוט מצוי ר"ל שהוא קרוב למחצה ורגיל להיות. דומיא דמעוט מצוי המוזכר ברש"י בסירכות הריאה דאע"ג דאזלינן בתר רובא ואחזוקי אסורא לא מחזקינן, אפ"ה צריך לבדוק בסירכות הריאה מפני שהוא מעוט מצוי. עיין **בשער המלך** (פ"ג מהל' יבום הט"ז) שנראה שהלך בשיטת הריב"ש. וכ"ד **הבית אפרים** (שם, ד"ה תשובה). וע"ע ב'ביאור הלכה הארוך' שבספר הוראה ברורה (ס"ח) שהארין בראיות לשיטת הריב"ש. ובשו"ת **בית**

נאמן (ח"א עניינים שונים סימן ו אות ה) הביא שדעת **הגרע"י** שמיעוט המצוי הוא שלושים אחוז ומעלה. והוסיפו בבאור הלכה הארוך שכ"ד **הגר"מ לוי**.

לעומתו, **המשכנות יעקב** (יו"ד סימן טז-יז) סובר שמיעוט המצוי הוא כעשרה אחוז. ראייתו מהמשנה (גיטין לא.) שבדקים את היין ג' פעמים בשנה, כיון שעלול להחמיץ. מכיון שיש לחוש שהיין החמיץ אין סומכים על חזקה שהוא טוב, וכל עוד לא בדק א"א להפריש ממנו תרו"מ. בגמ' (ב"ב צג:) מבואר שבערך עשירית מהחביות מחמיצות. ומשמע שכשיש גריעותא בשיעור של 10% צריך לבדוק. ובהמשך דבריו כתב (עמ' רי, ד"ה ולענין שאלתנו) "רק כל דבר שנראה לעיניים שהוא מצוי תדיר, זה שמו אשר יקרא מיעוטא דשכח, ואין לחפש חילוקים מדעתנו בין מצוי למצוי ולהקל רק להחמיר". **הגרש"ז אויבנך** (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סימן סא, בדיקת המזון פ"ד הע' 3) כתב "טוב להתחשב במש"כ המשכנות יעקב דשיעור מיעוט המצוי הוא עשרה אחוז". ומשמע שלכל היותר יש להחמיר כישועות יעקב, אך לא יותר מזה. וכ"כ בשם הגרע"י (מעין אומר ח"ד פ"ב אות טז). גם **הגר"י פישור** (אבן ישראל ח"ב, הל' שחיטה פ"ז ה"ב) בדיונו בטריפות נקט למעשה כשיעור זה.

אלא שיש לדון בראיית המשכנות יעקב. תחילה יש להעיר שיתכן ואין כוונת המשכנות יעקב ל 10% במדויק, שהרי הביא ראה ממקרה מסויים, ויתכן שאף בסבירות אחרת היה מחמיר. יתכן אף שאין כוונתו לאחוז מסויים אלא הכוונה למציאות שאינה זניחה (אך קבועה), והיינו כל עוד הדבר אינו מקרי יש לחוש לו, ולפ"ז עיקר כוונתו היתה לאפוקי מדעת הריב"ש.

ובאמת בשו"ת **שבט הלוי** (יו"ד ח"ד סי' פא, ח"ה סי' קנו אות ד) משיג על המשכנות יעקב, ולדעתו כל מיעוט מצוי יש לחוש לו, ובתנאי שאינו מקרי. היינו גם פחות מ-10% חוששים למיעוט המצוי, ובתנאי שיהיה מציאות טבעית ושכיחה. על דעה זו יש להקשות, הרי במקרים שהובאו לעיל לא ברור כלל שהם קורים תמיד, אלא המשותף להם שהסבירות שיקרו היא נוראמלית, ולכן כביכול א"א להתעלם מהם.

הגדרה נוספת ישנה בס' מדרין לבדיקת תולעים (הערות, עמ' 10 אות ל) שכתב הרה"ג **אליהו פאלק** שמיעוט מצוי הינו מציאות שאדם אינו מתפלל ממנה. היינו, אדם המוצא תולעים בתמר לדוג' אינו מתפלל מכך, לעומת זאת המוצא תולעים במלפפון הוא מתפלל מכך כיון שהדבר אינו שכיח. לכן לדעתו, כל פרי שהאדם אינו מתפלל שמוצא בו תולעים חייב בבדיקה, שהדבר מראה שמציאת תולעת בפרי זה היא דבר סביר, ומשום כך א"א להתעלם ממצאות אפשרית זו⁶.

הרב וייא (בדיקת המזון כהלכתה, כרך א', פרק ד') למד מן המשכנות יעקב, שלמד מנפלים, שמיעוט מצוי הוא בפחות מעשרה אחוזים, וציין שיעורים שונים שהוזכרו בפוסקי זמננו (**הגר"ש אלישיב** - 4%, **הגר"נ קרליץ** - 5%, **הרב רובין** - 1%).

דעת **הגר"ש ישראלי** (מכתב הנדפס בס' "התורה והארץ" ח"ג עמ' 151) "הראשונים... לא הזכירו בשום מקום האחוז שנקרא 'מיעוט המצוי'... ומזה נראה שאין להחמיר בכגון דא, אלא הדבר ניתן להכרעה לכל אחד

⁶ בדומה לכך מצאנו ברמב"ם (הל' פכירה פי"ט ה"ה) לגבי 'אונסא דלא שכיח' היינו שהוא אינו מצוי, ולא עלה על לב המוכר דבר זה הפלא בעת שהתנה. בשדי חמד (מערכת המ"ם כלל קעב) הביא בשם מוהר"ך שהגדיר את הכלל ש"כל מילתא דלא שכיחא - לא גזרו ביה רבנן" כנ"ל, שכל שמתפלל ממנו - הוא אינו שכיח. אך מובא (שם) בשם שער אפרים (סי' סח ד"ה עוד, ועי' מהרשד"ם חו"מ סי' רכה, שו"ת) שדחה את דבריו (וכן מוסכם על רוב הפוסקים), מפני שהגדרה זו נאמרה רק בהקשר לאונסים. אבל בשאר גזירות חכמים אין חוששים אלא לדבר נורמאלי.

לפי הרגשותו, שירחק הספק מלבנו". בספר תולעת שני (ח"א עמ צב) הביא בשם הגר"ע יוסף "שאפשר והשיעור הוא הרבה יותר מעשרה אחוזים, ובכל אופן המחמיר לא יחמיר בפחות מעשרה אחוזים".

הרה"ג **אשר וייס** (מנחת אשר, פרשת שמיני) ביאר שיש בשיטת הריב"ש הגיון רב, כיוון שמהתורה הולכים אחר הרוב ואילו כאן חז"ל חידשו שיש לחוש אף לפחות מכך, ואין בו אלא חידושו, ורק כאשר קרוב לרוב צריך לחשוש לבדוק. אך שיטת המשכנות יעקב לכאורה חסרת פשר, דמה עניין יש דוקא בעשרה אחוזים?! וגם ראייתו אינה ברורה, דמנ"ל דמשום מיעוט המצוי אמרו לבדוק בשלושה פרקים? לכן כתב שהעיקר שאין בידינו לקבוע בזה שיעור באחוזים, שהראשונים כמלאכים לא עסקו במדעי הסטטיסטיקה, אלא כל מיעוט המצוי הוא דבר תדיר והוא מופיע כדבר שבשיגרה ואיננו מציאות חריגה, ואין הדבר תלוי באחוזים אלא בתדירות. והוסיף שזוהי עיקר שיטת המשכנות יעקב שבהמשך דבריו כתב במפורש שכל דבר הנראה לעינים שמצוי תדיר הוא חשוב כמיעוט השכיח.

בדיקה מדגמית

שאלה נוספת אותה יש לברר, האם במקומות שע"פ כללי ההלכה חלה עלינו חובה לבדוק מין זה, האם יש לבדוק כל פרי ופרי או כל עלה שאוכלים, או שמא די בבדיקה מדגמית.

כתב ה**רשב"א** בתשובה (ח"א סי' רע"ד) "כל שמצוי אין סומכין על בדיקת הקצת ולא אפילו על בדיקת הרוב, והמשל בזה בדיקת הריאה שהוא מיעוט המצוי ואין סומכין המקצת על בדיקת המקצת ואפילו על הרוב". וכ"פ ה**רמ"א** (ס"ח): ולא מהני בהם אם בדק הרוב, אלא צריך לבדוק כולם, דהוי מיעוט דשכיח.

ע"פ דברים אלו בבדיקה מדגמית אינה רלוונטית בשום מצב, מתחת למיעוט המצוי א"צ לבדוק, ומעל לשיעור זה היא אינה מועילה כלל. אך מצאנו בפוסקים כמה הסתייגויות לכך. ה**ערוך השולחן** (אות סה) כתב שכאשר ישנו מין שאין דרכו להתליע אלא שלפרקים נמצא בו קצת מתולעים, בודק מקצתן, ואם לא מצא בהם תולע מסתברא שכולם כשרים. בדומה לכך כתב בשו"ת ה**תשב"ץ** (ג, יא) ובשו"ת **טוב טעם ודעת** (קמא, קכ"ג; חלק ג', קנ"ח). ה**שפת אמת** (ח"ד, יו"ד סימן פד ס"ד) ביאר שאם יש לפנינו כמות מסויימת שבאה ממקום אחד, ניתן לסמוך על בדיקת הרוב, ואינו דומה לבדיקת הריאה. והוסיף דאפשר שמ"מ החמירו לבדוק את הכל כדי שלא יבואו לזלזל בבדיקה, אבל מעיקר הדין אין טעם לזה.

עיין עוד במאמרו של הרב יהודה עמיחי (אמונת עיתין גליון 11) בעניין הכרוב, האם כשהמיעוט המצוי הוא רק בעליו החיצוניים אבל בעלים הפנימיים יותר אינו מצוי, עדיין יש לבדוק את כל העלים, או שמא הולכים אחר כל חלק וחלק שבירק.

היחידה הנמדדת

שאלה מהותית בדיני מיעוט המצוי היא, מה היא היחידה הנמדדת שכלפיה אנו מצביעים ואומרים שיש בה מיעוט המצוי. לדוג', אם כדי לקבוע האם יש מיעוט המצוי מוטל עלינו לבדוק את כל המין, ישנה סבירות גבוהה שמינים רבים יוגדרו כנגועים באחוזים של מיעוט המצוי. אך אם נבדוק את הכמויות אותם קונה הצרכן, מפאת הכמות הקטנה לא יהיה בכמות זו מיעוט המצוי (שבכל כמות וכמות אין שיעור נגיעות של 10%).

החתם סופר (יו"ד סימן עז) דן במוכר שאינו רוצה למכור פירות יבשים מחשש לתולעים, וא"א לבדוקם. החת"ס סובר שא"א לאסור פירות אלו על הציבור כיון שאינו רוב אלא מיעוט מצוי, שאין אנו מסתכלים רק על הפירות הנמצאות בחביות שאכן רובן מתולעות, אלא על הפירות בפנ"ע שאין בהן רוב מתולע (היינו, רוב החביות מתולעות, אבל לא רוב הפירות מתולעות). ולכן האיסור הוא רק משום שהוא מיעוט המצוי. אלא שעדיין לא ברור דיו כיצד נמדוד בגרגרי אורז לדוג', האם גם שם נלך לפי אורז יחיד?

הרב **יואל פרידמן** (תחומין כ"ט עמ' 307) סובר שאין כוונת החת"ס לקבוע כללים שהכל נמדד לפי יחידה טבעית, אלא בא לאפוקי מסברת השואל שאצלו כל הכמות מרוכזת במקום אחד ולפ"ז רצה להחמיר, אלא דנים על הצרכן. ומטעם זה דחה את הסברא להצמד בכל עניין התולעים לסטטיסטיקה, שכוונת חז"ל הייתה לפי ראות עיני האדם, ולכן לדעתו יש למדוד לפי הכמות שאדם או משפחה משתמשים בדר"כ, ואם בכמות זו אין מיעוט מצוי' שיהיו תולעים, מותר לאכול פירות אלו ללא בדיקה.

הגרש"ז **אויבן** (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סימן סא) כתב שאדם האוכל שני עלי חסה, ובעלים אלו נמצא נגיעות בעשרה עלים מתוך שלושים. מסתבר שכיון שאם בא לאכול את כל האגודה של החסה צריכים לחשוש שהיא מתולעת וטעון בדיקה, ממילא א"א גם להתיר עלה אחד מפני הטעם שכנגד זה אין מיעוט מצוי. והוסיף שלא נזכר בזה כלל לחלק בין נאכל ע"י אדם אחד או יותר. הרב **נחום אליעזר רבינוביץ'** (מלומדי מלחמה סימן קה) נגע בסוגיא זו, ולדעתו היחידה הנמדדת היא לפי הנהוג והמקובל.

בספר בדיקת המזון (פ"ד הע' 4) כתב בשם הגרי"ש **אלישיב** שהולכים אחר הכמות שרגילים לקנות ואם יש בה חרק אחד צריך לבדוק הכל. ובשם הגר"ש **וואזנר** כתב שהולכים אחר הכמות שרגילים לבדוק שאם יש בכמות זו חרק אחד צריך לבדוק הכל. ולשיטות אלו לא הולכים אחר כל פרי ופרי.

בספר **לכם יהיה לאוכלה** (מיעוט המצוי והגדרתו, אות ו) כתב שככל שהחבילה גדולה יותר יש יותר מקום להקל בזה. משום שהדעת נותנת בסופו של דבר לחשב את הימצאות התולעים לפי כמות שנוהג לאכול אדם אחד בסעודה, שהולכים אחר החשש שיתקל האוכל בשרץ.

תולעים בתוך מאכל⁷

לימוד זכות בעניין התולעים

כתב ה**ערוך השולחן** (ק, ג) "ודע דבכל המדינות הידועים לנו בימות הקיץ הרחש מצוי בכל מיני מאכל וביחוד אלו הנמלים הנקראים מילבי"ן מצויים הרבה בכל מיני קמח ובכל מיני גרויפי"ן וכמעט שא"א להמלט מזה ובודאי הזריזים מדקדקים בכל האפשר להמלט מזה ועדיין כולי האי ואולי, וק"ו כל המון בית ישראל שאינם מדקדקים ואוכלים מכל הבא בידם כשאינם רואים להדיא המילבין וחלילה לומר שכלל ישראל יכשלו באיסור גדול כזה ולא ניחא למרייהו דאמרת עלייהו הכי וראוי לחפש זכות וכבר נתעוררו גדולים בדורות שלפנינו להמציא זכות בענין הגדול הזה ונבארם בס"ד מה שהם אמרו ומה שנראה לענ"ד".

והוסיף הערוה"ש (אות יד-יח) צדדים נוספים להקל: **א.** בריה בטלה קרוב לאלף. ע"פ הרשב"א (תורת הבית הארוך, בית ד', שער א', י"ד עמוד ג) הר"ש (תרומות, י', ח) ועוד. בשו"ע לא נפסק כך, אך ה**פלותי** (ק, ב) העיר דמכיון שבהרבה מאכלים יש צורך אוכל נפש, ובימים החמים "ממש אין פרי ומחיה ומזון לחם וכדומה שאין בו רחש, ואי אפשר כמעט לבדוקן", לכן כתב שלדעת רבים מהראשונים גם בריה שא"א כמעט לבדוקה בטלה באלף, והדבר דרבנן ושמייענן להקל. ולכן כתב הערוה"ש "א"כ אפילו הוה רוב דעות לאיסור בשעת הדחק כזה שא"א לצייר אם לא שלא נאכל לחם וגרויפי"ן ודאי סמכין וק"ו כשיש הרבה מרבותינו הקדמונים שנוכל סמוך בשעת הדחק. **ב.** תולעים קטנות אינן נחשבות לבריה לענין דין ביטול. ה**משכנות יעקב** (סימן לא) כותב שהדין שבריה לא בטלה הוא בשל חשיבותה, ולכן אם היא קטנה ולא ניכרת היא בטלה. וגם ה**גרשז"א** (מנח"ש ח"ב סג) וה**אגרות משה** (יו"ד ח"ד ב) הזכירו סברא זו. וה**חזו"א** (יו"ד יד (א) סק"ו) הסתפק בזה. הערוה"ש עצמו מעלה שיש לערער על כך לאור ההבנה שבריה איננה בטלה לא בגלל חשיבותה אלא בגלל חומרתה שלוקים על אכילתה גם ללא שיעור של זכית. **ג.** דבר מאוס כמו שרצים אין לו חשיבות ואין לו דין בריה "כ"ש בביטול בריה דזהו רק מדרבנן דפשיטא שלא גזרו על דברים המאוסים כנמלים וזבובים והן אמת דבאכילה בפ"ע חייב מלקות מ"מ חכמים כשגזרו מפני זה שלא יהיה להם ביטול א"א שיגזרו על דברים המאוסים". הערוה"ש כתב שזהו ההיתר המרווח ביותר. **ד.** ה**כרית ופליתי** (ק סק"ד) כתב שכיון שהשרץ לא נאסר עד שהתחיל לשרוץ לא חשיב בריה, שהרי אינו אסור מתחילת ברייתו, וסיים שכותב זה רק ללימוד זכות אבל ח"ו לסמוך על זה למעשה. וחלק מהאחרונים הביאו דבריו, ע' **בדגמ"ו** (סוף ס' פד), ו**בבית דוד** (יו"ד כב) ו**בטוב טעם ודעת** (תליתאה ח"א קס). **אולם** האחרונים דחו דבריו וכתבו שבשעה שהתחיל לשרוץ חל עליו שם שרץ ולכן נחשב כאסור מתחלת ברייתו, וכ"כ ה**חנות דעת** (ק סק"ה) והמראה כהן (זבחים עב). וה**חקרי לב** (ח"א יו"ד סג), והפרי מגדים (שפ"ד סקל"א) בשם כל הפוסקים האחרונים, ע' בפת"ש (ק' סק"א) ובדרכי תשובה (ק' סק"ד).

ה**אגרות משה** (יו"ד ד, ב) הביא את לימוד הזכות של הערוה"ש. ולאחר מכן הוסיף "יש חשיבות גדולה בהלכה למנהג העולם ולהיכא עמא דבר, ואסור להוציא לעז על דורות הקדמונים שלא הקפידו בדברים

⁷ בכתיבת חלק זה נעזרתי רבות בספרו של הרב איתם הנקין הי"ד 'לכם יהיה לאוכלה'. ובמאמרו של הרב יהונתן בלס שנתפרסם בתחומין ל. מאמרים אלו האירו את עיני בנידונים אלו, והם הבסיס לכתוב כאן.

אלה משום שלא ידעו מהם. ועל כן אמרתי שבלי לעיין היטב בדבר, שזה קשה לי כעת, אי אפשר להכריע לחומרא ולפרסם שיש איסור בדבר, וכל שכן שאין רצוני שיזכירו שמי כאחד מהאוסרים".

❧ 'ביטול' וגדר 'ניכר'

נחלקו הראשונים מה סיבת האיסור של חמאת גויים, **הרמב"ם** (מאכ"א פ"ג הט"ו-טז) סובר שהאיסור הוא מפני שאריות החלב שבה, שהרי הקום אינו מעורב עם החמאה כדי שיתבטל. **מנגד, הרשב"א** (תוה"ב ב"ג ש"ו. ע"ז לה): סובר שהביטול אינו משום שהמיעוט מתערב ברוב, אלא הכלל הוא שכל דבר שא"א לבררו הריהו בטל.

אולם מה יהיה הדין כאשר האיסור אינו ניכר, אך יש יכולת לבררו ע"י חיפוש וכד'. **הרמ"א** (ריש סי' קד) והש"ך (סק"ג) מקלים לגבי חתיכות זעירות של איסור בנוזל סמיך של היתר, מכיון שכל שא"א לסננו בטל. ולדעת ה**ט"ז** וה**פרי"ח** אינן בטלות מכיון שניכרות לעין.

ומצאנו מחלוקת ראשונים בדין כלי הבלוע מאיסור, **הרא"ה** (בדה"ב ב"ד ש"ד) סובר דמכיון שאפשר להוציא האיסור ע"י הגעלה חשוב כניכר, **אבל** לדעת **הרשב"א** (תוה"ב שם) הבלוע בכלי בטל, ואינו נקרא ניכר. וכן הסכמת השו"ע (צח, ג) ושאר פוסקים.

נקודה נוספת מצאנו בדברי הרמ"א (צח, ד) לגבי חלב שנתערב בתבשיל ונתבטל טעמו, שמ"מ כיון שאם ישימו מים צוננים יחזור ויצוף ויהיה אפשר להסירו, הרי זה כאילו מכירו וצריך לעשות כן ולהסירו. וכתב **הפלתי** (סי' צח סק"ו) שאם ע"י כך יתקלקל המאכל אינו חייב לעשות כן. ומביא ראיה ממ"ש בסי' ק"ב בכלי איסור שנתערב בכלי היתר דבטל ברוב ואף שאפשר להגעיל להוציא האיסור כיון שיש הפסד ממון בזה שצריך להוציא הוצאות להגעילו א"צ. **במצמור לדוד** (מהר"ד פארדו, הובא בדרכ"ת סק"ע) כתב שדברי הרמ"א אינם אלא חומרא בעלמא, ולכן אם אין לו מים צוננים פשוט שמותר, וגם במקום הפסד א"צ לזה. **אולם הערוך השולחן** (סנ"ז) תמה עליו, ששם האיסור אינו ניכר ורק משום 'דבר שיש לו מתירים' אסור, ולכן כאשר צריך להוציא הוצאות אינו חשוב בכלל 'דבר שיש לו מתירין', אבל כאן הרי האיסור נראה לעין, וכי יעלה על הדעת שבגלל שיתקלקל המאכל נתיר איסור? לכן לדעתו בכל ענין מחוייב להסיר. גם **היד יעודה** (סק"ט) כתב להחמיר בזה גם אם יודע בוודאות שיתקלקל. ובגליון **מהרש"א** כתב שלדעת הרמ"א מדובר על גדרי ניכר מדאורייתא.

❧ תולעים בתערובת ומידת הטורח הנדרשת

שאלה מהותית מאוד בדיני התולעים היא כיצד להגדיר מאכל שיש בו תולעים, האם הוא חשוב כתערובת שיש בה תולעת (וא"כ האיסור דרבנן, אלא שבגלל שהתולעת היא בריה, אין היא בטלה). או שמדובר על מאכל ואיסור נפרדים שאינם מוגדרים כיחידה אחת, האיסור הוא מדאורייתא וחייב לעשות הכל כדי להוציא את האיסור. שהרי בפסקה הקודמת ראינו לגבי חלב שנתערב, אך שם מדובר בתערובת של לח בלח, משא"כ בתערובת של חרק הנמצא בירק לדוג' שהוא יבש ביבש, ויתכן שיש לעשות הכל ע"מ להוציא חרק זה, ולא שייך בו תורת ביטול בכה"ג.

בהמשך לדיון הקודם, כתב **הכרתי ופלתי** כל תולעת שאפשר למוצאה אפילו ע"י כמה וכמה בדיקות, נחשבת לניכרת ואין לה ביטול מדאורייתא. גם **החכמת אדם** (נא, ב) כתב שאם אפשר לברר את האיסור ע"י טורח הרי זה ניכר. ועל כורחנו שיש להפריד בין תערובת לח בלח, שהתערובת חשובה לאחד ולכן

חשוב כאינו ניכר, ובין תערובת יבש ביבש שהאיסור עומד בפניו. לכן שומא עלינו לברר את דברי הפוסקים בהלכות תולעים לגבי מידת הטורח בה אנו מחוייבים לברר את האיסור.

לעיל (סעיף ה) הביא מרן השו"ע את דברי הרשב"א שתמרים שמצויה בהם התלעה אסורים באכילה בלא בדיקה, שכל דבר המצוי חוששים לו אע"פ שהוא מיעוט, שחוששים למיעוט המצוי כמו שחוששים לסירכות שבריא. אלא שיש להעיר על השוואה זו, הרי בהמה שנמצאת בה סירכה - טריפה זו אוסרת את כל הבהמה, בשונה מתולעת הנמצאת ע"ג ירק מסויים, אין היא אוסרת את כל הירק, אלא רק התולעת היא האסורה. הרב בלס העלה טענה, שאע"פ שיש ירקות מנוגעים, הרי ברוב הפרי אין תולעים.

כאשר תולעת נמצאת בתערובת היא בטלה מדאורייתא, ורק רבנן גזרו על כך שבריייה אינה בטלה (שו"ע ק' א; ט"ז, ק"י, א). אם אכן מדובר באיסור דרבנן ניתן להקל בספקות, לצרף כמה דעות לקולא וכדומה; אולם, לא ברור כלל שתולעים במזון נחשבות לתערובת. כאשר האיסור ניכר אין זו תערובת (תוספות, חולין צה. ד"ה ספיקו. סוכה ט ד"ה הא; ועוד), שכן הגדרת תערובת היא כאשר האיסור נעלם בתוך שאר המאכל באופן שלא ניתן להבחין בו. הראשונים והאחרונים נחלקו בשאלה האם תולעת הנמצאת במאכל מוגדרת כתערובת, ויסוד מחלוקתם האם איסור (במקרה שלנו - חרק) שניתן למצאו רק לאחר טרחה מרובה נחשב כניכר או לא.

מתשובת הרשב"א (א', רנט) משמע שאם תולעת נפלה למרק מדובר בתערובת, גם אם ניתן למצוא אותה על ידי בדיקת המרק באופן דקדקני כף לאחר כף; ולפי זה נראה שאם יש טרחה רבה במציאת החרק, הדבר נחשב לתערובת ובטל. כך כתב במפורש בשו"ת **צמח צדק** (החדש, יו"ד, סי' ע סק"ה) "דהדבר מתבטל אפ' אם ניכר קצת כל שאי אפשר לבררו או אפ' רק טורח גדול", גם **החקרי לב** (ח"א סימן צד) האריך להוכיח שאיסור שאינו ניכר לעין בטל גם אם יש אפשרות לבררו. גם מדברי **הערוך השולחן** (פד, פא. ק, ז) עולה שאם יש טורח גדול חשוב הדבר כבטל מדאורייתא. כן עולה גם מדברי **השולחן גבוה** (אוהל יוסף יו"ד סימן כא), שו"ת **טוב טעם ודעת** (מהדורה ג ח"ב סימן לב) ועוד רבים. וכן דעת **הגרש"ז אויבן** (מנחת שלמה ב, סא / תניינא סג) שאם א"א לברר אלא ע"י טורח גדול, ודאי שהאיסור מדרבנן בלבד. נדגיש שוב כי גם לפי דעות אלו אסור לאכול את התערובת, כי ברייה לא בטלה, אך מדובר באיסור דרבנן. וכ"כ בספר בדיקת המזון (ח"א פ"ה הע' ו) בשם הגרש"ז א והגר"ש **אלישיב** שאם אי אפשר להוציאו בלא טורח גדול בטל בתערובת.

אולם הכרתי (פד, יט) כתב לגבי ירקות המוחזקים בתולעים שיכול לבדוק פעמיים ושלוש עד שימצא התולע, ולכן חשוב כספק תורה וח"ו להקל. משום שמצב כזה אינו חשוב לביטול ואסור מדאורייתא. **החכמת אדם** (נא, א) כותב בשם הפרי חדש (יו"ד, קד, ג), שאם ניתן להכיר את האיסור ולהסירו הוא איננו נחשב לחלק מתערובת גם אם יש צורך בטורח רב לשם כך. גם **הפרי תואר** (ס"ק טו) כתב לגבי מאכל שיש בו תולעים קטנים ואין עין כל שולטת בהם, שאסור מדאורייתא כיון שלא שייכת בהם בדיקה, ומאיך אינם בני ביטול, שאם יבדקו אחד אחד ימצאום. וכן משמע **בחזון איש** (יו"ד, י"ד, ו) שאע"פ שאין כח באדם לחפש אחר דבר הניכר לעין, אין הדבר חשוב לתערובת, וחייב לחפש אחריו. ואם אין העין מכירתו מחמת קטנותו, יש כאן ביטול. מדבריו עולה גדר שכל שהעין יכולה להכיר בתולעת גם אם צריך לדקדק ולחפש אחריה, חשוב כניכר ואינה בטלה. אבל אם העין מגיעה למקום התולעת ולא מבחינה בה, שוב חשובה התולעת כחלק מהמאכל ובטלה אליו.

הרב וינא (בדיקת המזון כהלכתה, ח"א פ"ז סוף הערה ו) מעלה חילוק יסודי בין שני אופנים של טורח: **א.** חיפוש - כאשר כמות ההיתר גדולה ביחס לאיסור, למרות שלא היה קושי להבחין בו בתערובת קטנה יותר. **ב.** קושי בזיהוי - כאשר האיסור קטן וגם כאשר מסתכלים בו ישירות קשה להבחין שמדובר בתולעת. וכתב הרב וינא שבמצב השני גם האוסרים יודו שנחשב לתערובת.

הרב **איתם הנקין** הי"ד (לכם יהיה לאכלה פ"א סוף אות ב) מחזק עמדה זו (קושי בזיהוי), ומביא לכך ראייה משו"ת **ארץ צבי** (ח"ב סימן מא אות ב), וממקורות נוספים. כמו כן, הרב הנקין (שם) מביא ראיות רבות לדעות המקלים בכך (ומדגיש שהם מקילים בשני סוגי הטורח), וסובר שהמחלוקת היא רק כאשר מדובר על איסור ודאי, אך ספק איסור לכל הדעות אינו מוגדר כניכר. על כן (כך העלה בסיכום הפרק, אות ז), לאחר בדיקה קלה הירק יצא כבר מוגדר ודאי נגוע, ומדובר באיסור דרבנן בלבד.

☞ 'רוב' ו'הסתברות'

כיום שגור בפי כל שישנם מינים המוחזקים כנגועים שא"א לאוכלם כלל, או ע"י טורח וסייגים מרובים. ברצוננו להעלות כאן את השאלה מה היחס בין דיני 'הלך אחר הרוב' ובין ההשתמשות היום ב'גדר' הסטטיסטיקה שעל פיה מחליטים המכונים השונים להתיר או לאסור מינים מסויימים באכילה, ואת דרכי ההיתר שלהם.

כתב **הפרי מגדים** (שפ"ד פד, לה, מש"ז פד, יא) שכאשר אפשר לברר האיסור לא שייך ביטול. ולדבריו בכה"ג האיסור מדאורייתא. גם **החזו"א** (יד, א) כתב שאם אין העין מכירתו כשיפגשנו, אע"ג שאין כח באדם לחפש אחריו, חשיב כאיסור ניכר ואינו בטל.

אולם במקרה שלא ראינו את התולעת, אלא שע"פ ההסתברות אנו מניחים שבמיעוט קטן של הירק מסתתרים תולעים. לכאורה, כל חלק מהירק ידון לפי הכלל 'הלך אחר הרוב'.

מקור הדין הוא בדברי **הרשב"א** (חולין ט. תוה"א ב, ג) שבשאר טריפות הבהמה גם לכתחילה א"צ לחשוש, משום שאין חוששים למיעוט שאינו מצוי אפילו מדרבנן. אלא שיתכן שכלל זה נכון רק כאשר באה לפנינו בהמה אחת שההסתברות שהיא טריפה נמוכה ממיעוט המצוי, אבל כאשר יש לפנינו מספר רב של בהמות, מסתבר שיש יותר מ-50% שאחת מהבהמות טריפה, וא"כ כיצד נוכל להתיר לאוכלן? אלא ע"כ שהולכים אחר הרוב, וכל בהמה היא מהרוב. כך גם עולה מדברי הרשב"א (שו"ת א, קב) לגבי שיבולים שהחמיצו כשנפלו מים ע"ג התבואה לפני פסח, דמכיון שאין הרוב מחמיצים, כל תבואה שתבוא לפנינו דנים אותה ע"פ הרוב. מטעם זה אנו שותים חלב של בהמה, אע"פ שקיימת הסתברות של 50% שכל בהמה היא טריפה, וחלבה אסור.

☞ היתר משום 'מתעסק'

נידון נוסף אותו יש לברר, האם אדם האוכל מאכל מסויים שיש בו תולעים או חשש לתולעים מוגדר כאוכל איסור ממש, או שמא מעשהו הוא אכילת המאכל, ואגב כך הוא אוכל את התולעים שאין לו שום כוונה בהם.

במשנה בכריתות (יט.) מבואר שהעושה עבירה כמתעסק פטור עליה, מקור הפטור נלמד מהפסוק "אשר חטא בה" פרט למתעסק. ומקשה הגמ': ורבי אליעזר האי בה מאי עביד ליה מיבעי ליה פרט למתעסק.

מתעסק דמאי? אי דחלבים ועריות חייב, דאמר רב נחמן אמר שמואל המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה,

בשו"ת **שיבת ציון** (סימן כח) כתב שלא שייך לומר לגבי אכילת תולעים 'המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה' משום שטעם התולעים פגום. אלא שסייג דבריו, מכיון שברשב"א ובש"ך (סק"ל) מוכח שטעם התולעים פגום ולכן לא סמך על דבריו להלכה, ובנוסף לכך במציאות שיודע שיש תולעים א"א לומר 'אינו מתכוין' ו'מתעסק', כיון שהגדרת מתעסק היא שכלל לא מודע למעשה האיסור. ובשו"ת **התעוררות תשובה** (ח"ד יו"ד סימן לז) כתב דברים דומים, גם הוא הזכיר שכל היתר הוא רק כאשר אינו יודע שיש בהם תולעים. אולם לדעתם אין צריך בדיקה דקדקנית כדי לצאת מגדר 'מתכוון' לאכילת התולעים, אלא די בבדיקה קלה של האוכל, ובכך הוא מראה שאין כוונתו להנות. **מנגד**, כתב **האמרי בינה** (בשר בחלב ב) שאין היתר של מתעסק באכילת התולעים. וכ"כ **האמרי יושר** (ב', ח"ב ה', ב) **ערוגות הבושם** (יו"ד, ע"ח ג'), **מנחת אשר** (ויקרא טז, ב), וכ"נ מדברי **המנחת שלמה** (ח"א סימן ו ד"ה ועיין. ח"ב סימן סא ד"ה ואיך). גם בשו"ת **תשובות והנהגות** (ד, קצ) תחילה ר"ל שכל שלא העלים עיניו מהאיסור נחשב למתעסק, אולם לאחר מכן העלה צדדים להחמיר. והגרשז"א העיר שגם ב'גרירת ספסל' המותרת בשבת מפני שאינו מתכוין לעשות חריץ, יתכן ואם ישאל מומחים בתחום ידעו לומר לו שע"י גרירת ספסל מסויים עתיד להעשות חריץ, ואעפ"כ מותר, ה"ה לתולעים שרק כאשר יודע בחושיו שיש תולעים חייב לחשוש להם, אך בלא"ה יהיה מותר משום 'מתעסק'.

לסיום אעיר שנידון רחב שדנו בו הפוסקים הוא דין 'בריה', אך מכיון שדברי הראשונים והאחרונים בנושא זה נמצאים בסימן ק' וקד נשאיר את הדיון הנ"ל למקומו, הרוצה להרחיב ולהעמיק יעי"ש.

סימן קי"ב - דיני פת של גויים

ובו ט"ז סעיפים

סעיף א':

איסור אכילת פת גויים

שנינו בעבודה זרה (לה:-לו:)

"[לה:] משנה: ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה: ... והפת. [לו:] גמרא: אמר באלי אמר אבימי נותאה משמיה דרב: פיתן ושמןן, יינן ובנותיהן, כולן משמונה עשר דבר הן. וגניבא משמיה דרב אמר: כולן משום עבודת כוכבים גזרו בהן... דכי אתא רב אחא בר אדא א"ר יצחק: גזרו על פיתן משום שמנן; מאי אולמיה דשמן מפת? אלא, על פיתן ושמןן משום יינן, ועל יינן משום בנותיהן, ועל בנותיהן משום דבר אחר"

כתב **הערון השולחן** (אות א) חכמים גזרו ד' דברים להרחיק את עצמינו מעובדי כוכבים ומזלות שלא האמינו בבורא עולם, שלא לאכול פת שלהם, ושלא לאכול מבישולם אף שמבשלין דבר כשר, וגם אסרו החלב שחלבו מבהמה טהורה כשאין ישראל עומד על גביהן, וגם אסרו גבינותיהם. ושתיים אלה החלב והגבינות אסרו מפני חשש איסור ממש כמו שיתבאר בסי' קט"ו, אבל פיתן ובישולן לא אסרו מפני חשש איסור אלא כדי להרחיק א"ע מהם, שדברים אלו מביאים לידי קריבות הדעת ויבואו להתחתן במ.

בטעם האיסור: **א. רש"י** (לה. ד"ה מדרבנן) כתב שהחשש הוא שמא יהיה ישראל רגיל אצל עכו"ם במאכל ומשתה ויאכילנו דבר טמא. **ב. התוספות** שם כתבו שיותר נראה לפרש הטעם כמו שכתב רש"י בעצמו במשנה שהוא משום חתנות. **ג. ר"ח** (לו: ד"ה גניבא) כתב שעיקר הגזירה שגזרו על פת שלא יבואו לשתות עם הגויים יין ומתוך כך יבואו להתייחד עם בנותיהן ולעבוד ע"ז. **ד. הראב"ד** (לה: ד"ה הלכך) חושש גם בפת משום גיעולי גויים. מפני חשש לקדרה בת יומא. ולדבריו יש כאן שני חששות, משום בישול ומשום גיעול.

כתב **השו"ע**: אסרו חכמים לאכול פת של עממים עובדי עבודה זרה, משום חתנות. והרמ"א כתב: ואפילו במקום דליכא משום חתנות, אסור (רשב"א סימן רמ"ח).

פת גוי שאינו עובד ע"ז

הפרי תואר (אות ג) דקדק שמהגמ' עולה שדוקא בגוים עובדי ע"ז גזרו, וא"כ הישמעאלים הכופרים בע"ז ושונאים לעובדיה, אין לנו לאסור פתן, כי לא גזרו בהם. אך הוסיף לבאר שישנם שתי גזירות, אחת על בנותיהן משום ע"ז ושניה על פיתן משום חתנות. ולפ"ז כל בנות גויים בכלל הגזירה. וכ"כ **הפרי מגדים** (אות ב) כדבר פשוט. וכ"כ בשו"ת **זכרון יהודה** לר"י בן הרא"ש (סימן צא), **רב פעלים** (ג, י), **הליכות עולם** (ח"ז עמ' צא, ובהע' עמ' צג. יחיה דעת ח"ה סימן נד. יביע אומר ח"י יו"ד סימן נח אות ג) ועוד. **אולם** בספר **מטה יהונתן** (שם ד"ה פת עכו"ם) כתב עפ"ד ר"ח שהובאו לעיל שהאידינא שאין הגויים עובדים ע"ז, הפת שלהם מותרת. גם בספר **תורת אמת** (לר' רפאל ברדוגו) כתב שפת של מוסלמי מותרת שדוקא פת של גוי העובד ע"ז אסורה. ובשו"ת **שמע שלמה** (ב, ז) כתב להקל בזה בשעת הדחק, וכתב "מ"מ די לנו להחמיר

בבישולי ישמעאלים שנעשה על ידם בלא סיוע ישראל כלל, אבל אם סייעו היהודי אפילו רק בהדלקת האש וכיו"ב יש להקל".

פת מומר, ודין יהודים שאינם שומרים תו"מ

כתב **התפארת למשה** (סימן קיג סעיף ט. הובא בפת"ש א) שהנ"מ בין המפרשים האם החשש משום חתנות או משום שיאכילנו דבר טמא, הוא פת של מומר, שלמ"ד משום חתנות לא שייכת בו גזירה זו, דאע"פ שחטא ישראל הוא (סנהדרין מד.) ומותר לישא בתו ממומרת. ולמ"ד משום שמא יאכילנו דבר טמא גם פת מומר אסורה. גם **הגר"ח בן עטר** בספר חפץ ה' (חולין ד:) כתב שכל מה שגזרו חז"ל על בנותיהן ופתן ושמןן בגוים, ליכא לא מינה ולא מקצתה במומרי ישראל. וכ"ד **החזו"א** (סימן ב אות כג). וכ"פ בשו"ת **יביע אומר** (ח"ה יו"ד סימן י. הליכות עולם ח"ז עמ' צב) ובשו"ת **תפילה למשה** (ח"ו סימן מ). וב**מנחת אשר** (דברים ס"ה ה' אות ג') כתב "וכיון שמצינו בזה דעות לכאן ולכאן בדברי האחרונים, ומאידך מצינו בזה דברים מפורשים בדברי גאון קדמון הריב"ש בסוף סימן שצ"ד שכתב דרק בסתם יינם החמירו במומר ולא בשאר דברים שנאסרו משום בנותיהם והאחרונים כנראה לא ראו דבריו, אין לנו אלא דברי הראשונים, וכן עמא דבר וגדול המנהג להקל בספיקא דרבנן".

אולם הערך השולחן (סק"ב), **זבחי צדק** (אות ג) ו**כה"ח** (אות יא) סוברים שפתו אסורה, כיון שדינו כגוי לא פלוג רבנן.

בשו"ת **יהודה יעלה** (ח"א יו"ד סימן לא) נשאל בדבר מומר המחלל שבתות בפרהסיא אם בישולו אסור כבישול עכו"ם, וכתב שאף לטעמא דחתנות יש לחוש, שגם בהם שייכת הגזירה שמא ישא בתו מומרת האסורה בחיתון מדרבנן. וכ"כ בשו"ת **טוב טעם ודעת** (תליתאה ח"ב סימן טז) ועוד. מנגד, **החתם סופר** (יו"ד סימן קכ) סובר שאין לאסור חיתון בבת מומר אפילו מדרבנן. וכ"כ **הגר"ח בן עטר** בספר חפץ ה' (חולין ד:), שו"ת **יביע אומר** (ה, י) ועוד.

פת של קראים או כותים

פת קראים: כתב **הפרי חדש** (אות ב) שיש להחמיר ולאסור פיתם כמו פת גוי, שהרי הם ג"כ אינם אוכלים פת שלנו. והביא בשם המבי"ט (א, לח) שהביא בשם תשובת הר"ש שדין הקראים המחללים את המועדות כאילו מחללין שבתות וכאילו כופרים בכל התורה כולה. וכ"כ **הפרי מגדים** (שפתי דעת ב), **זבחי צדק** (אות ב) ועוד. אולם בשו"ת **יביע אומר** (ח"ה יו"ד סימן י) העלה להקל.

פת כותי: כתבו **התוספות** (חולין ד. ד"ה מצת, יג. ד"ה פיתו, גיטין י. ד"ה מצת) בשם פרקי דר' אליעזר (סוף פרק לח) שגזרו על פת כותי לפי שהיו מבטלים בנין בית המקדש בימי עזרא וכל האוכל פת כותי כאילו אוכל בשר חזיר. גם המהריק"ש בערך לחם (ס"ט) כתב בשם **הכפתור ופרח** (פרק ה) לאסור, וכתב **כה"ח** (אות ו) שיש להחמיר היכא דאפשר. אך הפרי חדש (אות ב) כתב דע"פ מסקנת הגמ' (חולין ו.) שלא זזו משם עד שעשאו נכרים גמורים, שאין להחמיר בפיתם יותר מפת כותי.

פת גויים שישראל השתתף בעשייתה

עוד שנינו שם (לח):

"אמר רבינא, הלכתא: הא ריפתא דשגר עובד כוכבים ואפה ישראל, א"נ שגר ישראל ואפה עובד כוכבים, א"נ שגר עובד כוכבים ואפה עובד כוכבים ואתא ישראל וחתה בה חתויי - שפיר דמי"

כתב הר"ן (יג: ד"ה מתני') שאם הפת של גוי, גם אם נאפתה ע"י ישראל יש לאוסרה, מכיון שהגוי לש וערך את העיסה והוא לוקח את הפת מהגוי, אסור משום חתנות. ומה שהתירה הגמ' כאשר אפה ישראל, הוא דוקא כשהפת שלנו, שבכה"ג התירו חכמים אם ישראל עשה אחת מג' מלאכות (הסקה, אפיה או חיתוי), אבל פת שלהם אסורה בכל מקרה. וכ"נ שסובר הטור (וכן משמע מדברי הרשב"א בתורת הבית הארוך ב"ג ש"ז צג).

אמנם הרמב"ם (פי"ז מהל' מאכלות אסורות הי"ג) לא חילק בין פת שלנו לפת גוי, והתיר בכל מקרה שנשתתף הישראל במלאכת הפת, וז"ל: הדליק הגוי את התנור ואפה בו ישראל, או שהדליק ישראל ואפה גוי, או שהדליק הגוי ואפה הגוי ובא ישראל וניער האש מעט או כבשו לאש הואיל ונשתתף במלאכת הפת הרי זו מותרת, ואפילו לא זרק אלא עץ לתוך התנור התיר כל הפת שבו, שאין הדבר אלא להיות היכר שהפת שלהן אסורה (וכן משמע מהרשב"א בתשובה ח"א סימן רכח).

בדברי הרשב"א יש לכאורה סתירה, שבתורת הבית (הארוך, ב"ג ש"ז צג) משמע שאין שום היתר לפת גויים גם אם הישראל משתתף באפיה. אבל בתשובה (ח"א סימן רכח) כתב בפירוש פת של בעלי בתים שאפאו ישראל או שהסיק בתנור או שהפך בגחלים שרי.

כתב הב"י שלענין הלכה כיון שהרמב"ם והרשב"א מסכימים שלא לחלק בין פת ישראל לפת של נכרי דזה וזה מותרים ע"י אחת משלש מלאכות הכי נקטינן. וכ"פ באיסור והיתר הארוך (כלל מד דין ד), וכתב הש"ך (סק"א) שכן משמע מהשו"ע, והסביר שלכן לא כתב מרן חילוקי הדינים של לישה ועריכה שכתב הב"י, לפי שכל מה שכתב בב"י הוא רק לדעת הר"ן. אבל הדרכי משה (אות א) תמה מדוע לא פסק כהר"ן והטור דבתראי נינהו, וגם מהרשב"א בתוה"ב משמע כך. וכתב דאפשר שהקלו באיסור דרבנן.

שאור של גויים

כתב הב"י שאפילו לדברי הר"ן אין לאסור שאור של גויים, ומותר לחמץ בו העיסה, שבכה"ג אין קירוב דעת כל כך, ובכל מקרה שמעשי הגוי לא הועילו אין לאסור את הפת. שלא גזרו על טעם כעיקר בפת גויים, וה"ה לחימוץ שאוסר בכל שהוא באיסורי דרבנן. גם מהתוספות (לה: ד"ה מכלל) עולה שטעם פת עכו"ם אינה אוסרת, ולכן התיר לאכול בשולחן אחד עם מי שאינו נזהר בפת עכו"ם.

הט"ז (סק"י) כתב שפרורים שהם עדיין בעין ודאי אסורים כל זמן שלא נתבטלו ברוב.

פת קטנית

כתב **הרא"ש** בתשובה (כלל יט סימן כא) שפת של קטנית אין בה משום בישולי גויים, שאינו בכלל פת סתם שאמרו חז"ל משום חתנות, שאינו חשוב ולא מביא לידי קירוב דעת.

כתב **השו"ע**: ולא אסרו אלא פת של חמשת מיני דגן, אבל פת של קטניות ושל אורז ודוחן, אינו בכלל פת סתם שאסרו. והרמ"א הוסיף: וגם אינו אסור משום בישולי עובדי כוכבים אם אינו עולה על שלחן מלכים (טור וב"י בשם תשו' הרא"ש).

הב"ח השיג על הרמ"א וכתב שאין ספק שפת קטנית ואורז ודוחן אינו עולה על שולחן מלכים, והרא"ש מיירי בתבשיל שנעשה מאורז ודוחן שאז אין לחלק בין עולה על שולחן מלכים לאינו עולה. גם ה"ט"ז (סק"ג) והלבוש (ס"ב) כתבו שא"צ שאלה אם עולה על שולחן מלכים או לא, אלא בודאי אינו עולה. וכן נראה מדברי ה"ש"ך (סק"ה). אך הפרי חדש (אות ג) כתב שהרא"ש כתב במפורש על פת ולא על תבשיל, וגם יש מקומות שאין חיטים, ופת קטנית עולה על שולחן מלכים.

הערון השולחן (אות יג) כתב שגם אם יש מקום שאוכלים הרבה מפת קטנית בכל יום אינו חשוב כפת ממש, שאין לנו לגזור מעצמנו מה שלא גזרו חז"ל. אולם מהפרי חדש (אות ג) עולה שאם יש מקומות שאין חיטים כלל, הפת קטנית חשובה כעולה על שולחן מלכים ואסורה. ולכן כתב בספר **שולחן הטהור** שלחם טירס הנקרא טורטיה הנאכל במדינת מכסיקו אסור משום בישולי גויים, שהוא עולה על שולחן מלכים ולא מועיל השלכת קיסם.

המנחת יעקב (כלל עה ס"ק יח) כתב שאם עירב בפת תבלינים שונים ועי"ז היא עולה על שולחן מלכים, הרי היא אסורה משום בישולי גויים.

בשו"ת **מהריט"ץ** (סימן קסא) רצה להתיר מיני לחמניות מזונות שמוכרים הגויים, שאינן חשובים ויצאו מכלל פת כמו פת קטניות. אולם החיד"א (שיו"ב אות י) דחה דבריו, שאין לדמות כלל פת קטניות לפת מזונות, שפת מזונות אם קבע עליה סעודה דינה כלחם, ואפשר להזמין חברו על פה"ב, ולכן ודאי שיש לאסור. וכ"כ **הדרכי תשובה** (ס"ק יד).

סעיף ב':

פת פלטר גוי

שנינו בעבודה זרה (לה:)

"א"ר כהנא א"ר יוחנן: פת לא הותרה בב"ד. מכלל דאיכא מאן דשרי? אין, דכי אתא רב דימי אמר: פעם אחת יצא רבי לשדה והביא עובד כוכבים לפניו פת פורני מאפה סאה, אמר רבי: כמה נאה פת זו, מה ראו חכמים לאוסרה; מה ראו חכמים? משום חתנות! אלא, מה ראו חכמים לאוסרה בשדה; כסבורין העם: התיר רבי הפת, ולא היא, רבי לא התיר את הפת. רב יוסף ואיתימא רב שמואל בר יהודה אמר: לא כך היה מעשה, אלא אמרו: פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה פת דחוק לתלמידים, אמר רבי: אין כאן פלטר? כסבורין העם לומר: פלטר עובד כוכבים, והוא לא אמר אלא פלטר ישראל. א"ר חלבון: אפילו למ"ד פלטר עובד כוכבים, לא אמרן אלא דליכא פלטר ישראל, אבל במקום דאיכא פלטר ישראל לא. ורבי יוחנן אמר: אפי' למ"ד פלטר עובד כוכבים, ה"מ בשדה, אבל

בעיר לא, משום חתנות. איבו הוה מנכית ואכיל פת אבי מצרי, אמר להו רבא, ואיתימא רב נחמן בר יצחק: לא תשתעו מיניה דאיבו דקאכיל לחמא דארמאי.

כתבו ה**תוספות** (ד"ה מכלל) דמשמע מהגמ' ('פת לא הותרה בבי"ד') שאפשר להתיר פת עכו"ם. והוסיף דמכאן סמכו עתה לאכול פת עכו"ם. וכמה טעמים לדבר: **א.** כיון שלא פשט איסורו בכל ישראל. ויש לסמוך על דברי רשב"ג ור"א בר צדוק דאמרי אין גוזרין גזרה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה. **ב.** אמרינן לקמן (לה.) 'בימינו תתיר אף את הפת' ולא הניח להתיר אלא משום דהוּו קרו ליה 'ב"ד שריא', ואחריו באו בית דין אחר שהתירוהו. **ג.** איתא בירושלמי (פ"ב ה"ח, שבת פ"א ה"ד) פת עמדו עליו והתירוהו. **ד. הרא"ש** (סימן כז) הוסיף דמדקאמר תלמודא 'מכלל דאיכא מאן דשרי' משמע שהיה ידוע להם שיש מקומות שנהגים בו היתר. ועל זה סמכו הגדולים שלא אסרו הפת לבני מקומן שנהגו בו היתר, שאמרו שהם מאותן המקומות שלא פשט שם איסורו. **ה.** בני א"י אומרים 'קיסם זה מה מעלה ומה מוריד' אלא מקום שהתענה בו ג' ימים מותר משום חיי נפש. ובמקומות שלא מצוי פלטר ישראל הוי כמו התענה ג' ימים. גם ה**ר"ן** (יד. ד"ה רבי יוחנן) ה**רשב"א** (לה: ד"ה מכלל, תוה"א ב"ג ש"ז צב:) וה**מרדכי** (סי' תתל) הביאו טענות להקל.

בביאור דברי הגמ', כתב ה**ר"ן** (יד. ד"ה רבי יוחנן) שיש כמה אפשרויות: **א.** ר' יוחנן הוסיף על דברי ר' חלבו, וכדי להתיר פת עכו"ם צריך שלא תהיה אפשרות לקחת פת ישראל, וגם יהיה בשדה שחשוב כשעה הדחוקה לו. **ב.** ר' יוחנן חולק על ר' חלבו ולכן ההיתר הוא רק בשדה, ובעיר אסור גם כשאין פת ישראל. **ג.** ר' יוחנן הוסיף היתר, ולכן בשדה לעולם מותר לקנות פת מפלטר גוי, גם כשיש פת ישראל. ה**ר"ן** כתב כאפשרות זו, וכ"כ ה**רשב"א** (ד"ה א"ר חלבו), משום שאיסור זה מדרבנן בלבד וגם הגזירה לא נתפשטה בכל המקומות.

ה**ר"ן** כתב דמשמע מה**רמב"ם** (יז, יב) ששתי הלישונות חלוקות ופסק כלשון ראשונה לקולא. אבל הב"י כתב שמגירסת הרמב"ם שלפנינו משמע דבעינן תרת, שדה וגם שאין פת ישראל.

ה**מרדכי** (סימן תתל) סובר שאפילו במקום שפת ישראל מצויה מותר, כיון שלא פשט האיסור במקומותינו.

לסיכום: ר"ן, רשב"א ושו"ע - כשאין פת פלטר ישראל מצויה או שנמצא בשדה מותר לקנות פת עכו"ם. **רמב"ם** - רק כשאין פת ישראל מצויה וגם נמצא בשדה מותר. **מרדכי** - תמיד פת עכו"ם מותרת.

כתב ה**שו"ע**: יש מקומות שמקילין בדבר ולוקחים פת הנחתום הגוי, במקום שאין שם נחתום ישראל, מפני שהיא שעת הדחק. וה**רמ"א** כתב: וי"א דאפילו במקום שפת ישראל מצויה, שרי (ב"י לדעת המרדכי וסמ"ק והג"א ומהרא"י ואו"ה ריש כלל מ"ד).

ה**ש"ן** (סק"ז) כתב עפ"ד הטור שדוקא בפת פלטר של גויים התירו, אך פת של יהודי שאפאה גוי אין בה היתר בשום אופן, שהרי הוא כבישולי עכו"ם. ורק בפת של גוי התירו משום שהיא גזירה שאין הציבור יכולים לעמוד בה, אבל בפת של ישראל שאפאה גוי לא שייך טעם זה ולכן אסור.

ובהטעמת הדברים כתב ה**חכמת אדם** (ס"ב) "יש מקומות שמקילין לקנות מפלטר של נכרים במקום שאין פלטר ישראל, דאין קירוב הדעת כל כך כיון שעוסק באומנותו".

מִרְן הַשׁוֹעֵי (או"ח תרג) פסק שאף מי שלא נזהר בכל השנה מפת עכו"ם, בעשרת ימי תשובה צריך לזוהר. וכתב הַשׁוֹעֵי (סק"ט) שבכל השנה יש לזוהר שלא ליקח פת של גוים מהפלטור אם יש פלטור ישראל, אם לא שהפת עובד כוכבים יפה יותר, שאז מותר.

פת גוי בעל הבית

כתב הַרְמַב"ם (שם) "אבל פת בעלי בתים אין שם מי שמורה בה להקל, שעיקר הגזירה משום חתנות ואם יאכל פת בעלי בתים יבוא לסעוד אצלן". וכ"כ הַרְשֵׁב"א (שם ע"ב) שההיתר הוא דוקא בפת פלטור, וכך נאמר ג"כ בירושלמי (שבת פ"א ה"ד, ע"ז פ"ב ה"ח).

אך הַטוֹר כתב בשם הַרְא"ש שאין חילוק בין פת של בעל הבית לשל פלטור. אולם הַב"י כתב שאינו יודע מנין לטור להסביר כך בדעת הַרְא"ש, שהרי הַרְא"ש הביא את דברי ר' חלבו שהזכיר רק פת פלטור, וגם הירושלמי לא התיר אלא פלטור. וכך מפורש בתשובות הַרְא"ש (כלל יט סימן כ) "ושל בעלי בתים אסור בכל ענין ואין לו היתר". וכ"כ הַאו"ה (ריש כלל מד) והַלְבוּש (ס"ו).

הַשׁוֹעֵי (סק"ח) כתב ע"פ המרדכי שטעם ההיתר הוא משום שיש מקומות שלא נתפשט האיסור, ולפ"ז משמע שאפילו פת בעה"ב מותרת, שכל איסור פת עכו"ם לא נתפשט באותם מקומות. ובכך יישב את דברי הַטוֹר בשם הַרְא"ש שבכל עניין מותר. גם הַערוך הַשׁוֹלְחַן (אות ח) חיזק את ההבנה בדברי הַרְא"ש שאין שום חילוק בין בעל הבית לפלטור. אך לדינא כתב דקי"ל כשו"ע.

כתב הַשׁוֹעֵי: אבל פת של בעלי בתים, אין שם מי שמורה בה להקל, שעיקר הגזירה משום חתנות, ואם יאכל פת בעלי בתים יבא לסעוד אצלם.

ישראל המתארח אצל הגוי ואפו לו פת, ונתנו לו בתורת סעודה לסעוד, אע"פ שהם לא אפו אלא בעבורו כתבו הַבַּא"ח (חקת, ה) ובהליכות עולם (ח"ז עמ' צב) שאין זה חשוב כפת פלטור אלא כפת בעל הבית ואסור. אולם הַזְבַּחֵי צֶדֶק (אות כה) הקל בזה, ודימה הדבר למ"ש המהריק"ש לענין המושלים הנותנים כל יום פת למשרתים או לרופאים יהודים שזהו כדין פת פלטור, משום דמסתמא אדעתא דידהו קא עבדי, ומה לי למכור או לתת במתנה או להאכיל לפועלים הכל דינו כפלטור. אולם הַבַּא"ח סובר שאם מביא לו הפת בתורת סעודה כדרך אורח שאת הנשאר נוטל בעה"ב אסור.

ועיין מ"ש לקמן סעיף ח בסתירה לכאורה הקיימת בדברי הַשׁוֹעֵי, ובתירוצי האחרונים שם.

היתרים בפת בעל הבית

סַכְנַת נַפְשׁוֹת: כתב הַרְשֵׁב"א (שם ע"ב) שמבעל הבית אפילו אם אין לו מה יאכל אסור, אא"כ יש בכך סַכְנַת נַפְשׁוֹת, כגון שהתענה הרבה, כגון שלושה ימים. וכ"כ הַגַּה"מ (אות פ).

שַׁבַּת: כתבו הַרְמַב"ן (ע"ז לה: ד"ה מה) והַר"ן (יד: דיבור ראשון) בשם הַגַּאוּנִים שמוותר לאכול פת של גוים בשבת אם אין לו פת אחרת, דבשבת אסור להתענות. וכתב הַרְשֵׁב"א שלפי מ"ש לעיל בכה"ג כשאין לו פת אחרת מותר אפילו בפת פלטור, והם התירו בשבת אפילו מבעה"ב אם אין שם פלטור.

מַהֲלַךְ בַּדְרֵךְ: כתוב במרדכי (סי' תתל) דמהא דא"ר חלבו 'הני מילי היכא דליכא פלטור ישראל' התיר רַבִּינוּ שְׁמַרְיָה פת של גוי למי שהולך בדרך, ועוד הביא ראיה מדתנן (דמאי פ"ג מ"א) מאכילין את העניים דמאי ואת האכסנאים דמאי ואע"פ שיש בו איסור דרבנן.

✎ הגדות 'פת בעל הבית'

כתב ה**ב"י** שהיה נ"ל שלא כל גוי העושה פת למכור בשוק מותר לקנות ממנו, שהרי לא התירו אלא פלטר דהיינו מי שאומנותו בכך אבל לא בעל הבית שעושה פת באקראי למכור. אך העיר שמדברי הרשב"א שכתב שטעם ההיתר בפלטר הוא משום שעשוי למכור לכל לכן אין בלקיחתו קירוב דעת, משמע שכל שלא עשה הגוי פת זה לאוכלו אלא למוכרו לכל מי שירצה לקנות אין בו משום קירוב דעת, ואפילו לא היתה אומנותו בכך. אלא העיקר הוא האם עשה לעצמו ונותן לישראל, או שמתחילה עשה ע"מ למכור.

כתב ה**רמ"א**: ולא מקרי פת בעל הבית, אלא אם עשאו לבני ביתו, אבל עשאו למכור, מיקרי פלטר, אף על פי שאין דרכו בכך. וכן פלטר שעשאו לעצמו, מקרי בעל הבית (כך משמע בב"י).

✎ בעיות נוספות בפת עכו"ם

כתוב בשו"ת **מים רבים** (סימן ה - טו. הובא בפת"ש ב) לאסור פת מנחתום שעוסק ג"כ בשומן של דבר אחר, כיון שא"א שלא יתערב בפת הן בשעת לישנה או בעריכה ואפיה, ושמא נתערב כל כך עד שיש נתינת טעם, ולכן אפילו כשהנחתום אומר שנזהר יפה אסור. וכ"כ **כה"ח** (אות כב).

גם ה**דרכי תשובה** (אות ב) כתב שכל ההיתר היה בימיהם שלא היה חשש תערובות איסור בפת, אבל בזמנינו שהדרך לתת חלב מהותך בתוך העיסה כדי שיעלה חימוצו ויהיה מוטעם יפה, בודאי אסור לקנות פת אפילו של פלטר אפילו במקום שאין פלטר ישראל מצוי.

סעיף ג':

✎ פלטר שהזמין ישראל

כתוב בארחות חיים (הל' איסורי מאכלות אות סג ד"ה הפת) בשם ה**רא"ה** (בדה"ב שם צב: ד"ה ולענין) שאם פלטר הזמין ישראל הרי פתו כפת בעל הבית. אולם הרשב"א (משמרת הבית שם דיבור ראשון) סובר שאפילו זימנו הפלטר אצלו מותר כיון שהיה מותר בשעת האפיה.

כתב ה**שו"ע**: יש מי שאומר שאם פלטר הזמין ישראל, הרי פתו כפת בעל הבית.

ה**ש"ך** (ס"ק יב) העיר שכל האמור הוא לשיטת ה**רא"ה** שלא הולכים אחר תחילתו אלא אחר המצב העכשוי, אבל לפוסקים שפת של פלטר מותרת לעולם אפילו קנאה בעה"ב גוי ממנו - משום דבתר תחילתו אלזינו, גם כאן מותר דכיון שבשעת אפייתו היתה מותרת שוב אינה נאסרת. ולפ"ז הקשה על דברי מרן לקמן ס"ז שבתר תחילתו אלזינו, וכיצד כתב כאן כך?! וכתב הש"ך שאולי לכן כתב בלשון 'יש מי שאומר', אך העיקר כמו שכתב מרן שם שפת פלטר מותרת לעולם. וכ"כ ה**פרי חדש** (אות יב), **בא"ח** (חוקת ג), **הליכות עולם** (ח"ז עמ' פח). וכ"כ **כה"ח** (ס"ק כז) שהעיקר לדינא שהדבר מותר, והמחמיר תע"ב. תירוץ נוסף כתב הש"ך שיתכן וחילק מסברתו שמזמינו גרע טפי, וכ"כ ה**פרי תואר** (סק"ה).

סעיף ד':

הכשר פת פלטר גוי כשיש פלטר ישראל

כתוב בארחות חיים (הל' איסורי מאכלות אות סג ד"ה הפת) בשם **הרא"ה** (בדה"ב שם צב: ד"ה ולענין) שאם הגיע פלטר ישראל שם הרי פת פלטר גוי אסור עד שימכור פלטר ישראל פתו ולאחר שכלה פת ישראל חוזר פתו של פלטר נכרי להכשרו. **אבל** מדברי **הרמב"ם** שכתב (שם) שלא נהגו להתיר אלא פת של נחתום ובשדה, משמע אבל פת של בעל הבית אף על פי שהוא בשדה לא.

כתב **השו"ע**: מקום שאין פלטר ישראל מצוי, לדעת המתירין ליקח פת מפלטר עובד כוכבים, אם הגיע שם פלטר ישראל הרי פת פלטר עובד כוכבים אסורה עד שימכור פלטר ישראל פתו, ולאחר שכלה פת ישראל חוזר פתו של עובד כוכבים להכשרו.

הש"ן (ס"ק יד) העיר שהאיסור הוא דוקא לדעת מרן, אך לפי הרמ"א (ס"ב) פשוט שמותר.

כתבו **הש"ך** (ס"ק יג) ו**הערוך השולחן** (אות טו) שאם לקח פת מהגוי בשעת היתר, מותר לאוכלו כולו אף אם בא פלטר ישראל כיון שלקחו בהיתר, ורק ליקח מהפלטר שלהם אסור אפילו הפת שכבר הכין. וכן עולה מדברי **הפרי חדש** (אות יג), **היביע אומר** (ח"ו סימן ד) ועוד. ומקור ההיתר בדברי הרשב"א שהדבר הוא חוכא ואטלולא, שעל שולחן אחד הותר פת זה ונחזור לאוסרו כשיגיע פת ישראל, ונתירו כשתכלה פת ישראל. **אך הפרי תואר** (סק"ו) כתב שכאשר יש פלטר ישראל בכל אופן פת הגוי אסורה גם אם קנה אותה בהיתר, שרק במקרה של שעת הדחק התירוה, ואין להרחיב את ההיתר.

סעיף ה':

פלטר גוי העושה פת יפה או ממין אחר מהישראל

כתב **הרשב"א** (תוה"א ב"ג ש"ז צב:) בשם **ה"ר יונה** (לה: ד"ה אמר רבי יוחנן) אפילו יש שם פלטר ישראל, אם אין פת פלטר ישראל כפת של פלטר גוי מותר כיון שערב עליו יותר.

אולם הטור כתב שאין נראה כן מן הירושלמי, שלא התיר אלא במקום שאין פלטר ישראל מצוי, אבל אם הוא מצוי אלא דשל גוי ערב לו יותר לא התיר. אך הב"י דחה את דברי הטור, שודאי הרשב"א ידע מהירושלמי הנ"ל, ואף הביאו בתוה"א, אלא שכתב שחשוב כפת דחוקה לו ולכן מותר.

כתב **השו"ע**: יש אומרים שמי שיש בידו פת, או שיש פלטר ישראל, ויש פלטר גוי עושה פת יפה ממנו, או ממין אחר שאין בידו של פלטר ישראל, מותר לקנות מפלטר גוי במקום שנהגו היתר בפת של פלטר, דכיון דדעתו נוחה יותר בפת פלטר זה מפני חשיבותו בעיניו, הרי זה כפת דחוקה לו.

כתבו **הכנסת הגדולה** (הגב"י אות יא), **בוכי יוסף** (שיו"ב אות ז) ועוד דה"ה שמותר לקנות פת מפלטר גוי, כאשר המציאות מורה שאין די פת לפלטר הישראל לספק את צרכיהם של יהודי המקום, וא"צ להמתין שתיגמר פת הישראל. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות יד) שהמנהג בבגדד, שאם כולם יקנו מפלטר ישראל תהיה הפת ביוקר הרבה. וכ"כ **כה"ח** (אות ל).

בערוך השולחן (סעיף לא) כתב: "ואלו עיגולים שקוראים בייגל אף שבאמצע האפיה הנותנים אותם ברותחים, מכל מקום הוא לחם גמור, ויש לו דין פת". בשו"ת **אגרות משה** (ח"ב יו"ד סימן לג) כתב שאם

אין לישראל פת הנקראת 'בייגל', מותר לקנותה מהגויים, אע"פ שיש לישראל פת אחרת, שלגבי הבייגל חשוב כאינו, ובתנאי שלא מערבים בה חומרים.

סעיף ו':

גדרת פת האסורה משום פת עכו"ם

כתבו ה**תוספות** (לח. ד"ה קמ"ל קימחא), **רא"ש** (סי' כט), **ר"ן** (טו. סוף דיבור ראשון) וה**רשב"א** (תוה"א ב"ג ש"ז צה ע"ג) דככרות של פלטר גוי שנלושו בביצים שרי, שאין לחוש משום דם, שרוב ביצים שלנו אין בהם דם. וכן אין לחוש לביצי עוף טמא, משום שאינם מצויים בינינו. וגם אין לחוש משום בישולי עכו"ם, שהקמח עיקר. וכתבו ה**רשב"א** (תוה"א ב"ג ש"א סח: קצר סח., ב"ג ש"ז קצר צה.) וה**ר"ן** (שם, חולין כב. ד"ה תניא) שגם אם הביצים היו טוחים על פני הפת מותר (ולא רק כשמעורבים בה).

כתב ה**שו"ע**: במקום שנהגו היתר בפת של פלטר, אפילו הוא נלוש בביצים או שביצים טוחים על פניו, מותר. אבל אינפנד"ה שאפאה עובד כוכבים, אסור לאכול מהפת שלה. (ע"ל סימן קי"ג ס"ג.) **אבל הרמ"א** כתב: ויש אוסרים בפת שביצים טוחים על פניו, משום שהן בעין ואינם בטלים לגבי פת, ויש בהם משום בשולי עובדי כוכבים (תוספות וסמ"ג והגהות אשירי וארוך ומדכי פא"ט וסמ"ק סי' ר"ז). וכן נוהגין.

ה**ערוך השולחן** (אות כא) ביאר שאין כוונת הרמ"א שמושחים משחה כל שהוא כדרך שאנו מושחים את החלות בע"ש, דודאי זה מותר שאין בו ממש, אלא הכוונה שטוח על פניו ביצים ממש, שמרתיחים הרבה ביצים במחבת ושופכים על הפת שיש בזה ממשות של הביצים. ה**פרי חדש** (אות טז) כתב שטעם ההיתר הוא משום שהביצים ניתנים לנוי בעלמא, ולא עביד לטעמא. ולפ"ז אם עביד לטעמא אסור.

מיני מאפה מעיסה רכה

כתב ה**רמ"א**: ואותן נילו"ש שקורין קיכלי"ך או מיני מתיקה שקורין לעקי"ך, הם בכלל פת ובמקום שנהגים היתר בפת של עובד כוכבים גם הם מותרים, ולא אמרינן שיש בהם משום בשולי עובד כוכבים. ויש מיני נילו"ש שקורין קיכלי"ך שאופין אותם על ברזלים ומושחין הברזל בשעת אפייה בחלב או חזיר, באותן יש ליזהר ולאסרן. וכן המנהג (מהרא"י בהגהת ש"ד ואגור בשם ר"י מפרי"ש).

ה**ט"ז** (סק"ו) ביאר את ההיתר, דכיון שאם קובע עליהם סעודה מברך עליהם המוציא, לכן דינם כפת ממש.

ובלילה רכה שאפו אותה, דעת הרב **קול אליהו** (ח"ב יו"ד סימן ב) שדינה כשלקות שגם היא בכלל עיסה רכה, ולא מהני בה השלכת קיסם. אך בשו"ת **די השיב** (יו"ד סימן ו) כתב שבכה"ג לא אסר הריב"ש אף שבילתו רכה. וכ"פ בשו"ת **שמחת כהן** (ח"א יו"ד סימן קסה) דדוקא אם גם נאפה ע"י משקין במחבת נאסר אבל לא בתנור דרך אפייה. וכ"פ בשו"ת **יחווה דעת** (ה, נג).

דין הסופגניות

הנה עיסת הסופגניות בלילתה עבה, וידוע שנחלקו הראשונים בעיסה שבילתה עבה שבישלה במים או טיגנה בשמן, שלדעת ר"ת מברך עליה המוציא ובהמ"ז, אבל לדעת רבינו שמשון ברכתה מזונות, ומרן השו"ע (סי' קסח סעי' יג) פסק בסתם כדעת הר"ש, שברכת הסופגניות היא מזונות הואיל ולא נאפו ואין

עליהם תורת לחם, וביאר המגן אברהם (שם ס"ק לא) שהיינו אפילו אם קבע סעודתו על הסופגניות, הואיל ולא באו לכלל אפיה ברכתם מזונות, וכן פסקו כמה מן האחרונים.

ולפ"ז אין לסופגניות דין פת אלא דין בישול, וממילא חל עליהם איסור בישולי עכו"ם. גם **הבא"ח** (חקת טו) אסר אם בלילתן רכה. והגר"מ **אליהו** (שו"ת הרב הראשי תשמ"ח סימן קפה. קיצוש"ע עמ' 146) החמיר דכיון שאינם נאכלים חיים יש בהם משום בישולי גויים. גם בשו"ת **תבואות שמש** (סימן עא) החמיר מטעם זה, והוסיף שגם עולים על שולחן מלכים, ובחו"ל אפשר להקל ע"י השלכת קיסם או חיתוי בגחלים.

אולם בשו"ת **יחווה דעת** (ח"ה סימן נג. יביע אומר ח"ט סימן ז. הליכות עולם ח"ז עמ' קו) כתב שיש מקום להתיר בזה, הואיל ויש בזה כמה וכמה ספקות: **א.** שמא הלכה כר"ת דכל שהעיסה עבה מברך המוציא אף כשהיא מטוגנת, **ב.** ואפשר עוד לצרף את דעות האומרים שאף להר"ש אם קבע סעודתו על הסופגניות ברכתם המוציא), וא"כ דינם כדין פת שסגי בשהישראל מדליק את האש. **ג.** ואף את"ל שדין בישול להם, הנה ידועה שיטת הראב"ד, שאיסור בישולי נכרים אינו אלא כשהגוי מבשל בביתו, אבל אם הגוי מבשל בבית ישראל, אין בזה קירוב הדעת כל כך. **ד.** עוד יש לצרף את סברת הרשב"א שאם הנכרי מקבל שכר על עבודתו, אין בזה קירוב הדעת כ"כ, והביאו מרן השו"ע בסי' קיג (סעיף ד) בשם יש אומרים, ואף שמרן עצמו לא ס"ל כן, שהרי אחר שהביא סברה זו בשם יש אומרים הביא עוד יש אומרים שאוסרים אף בדיעבד, וקי"ל יש ויש הלכה כיש בתרא, ואסור. מ"מ ראוייה שיטתו להצטרף לספק. **ה.** ועוד, שהישראל מדליק את האש, ולדעת הרמ"א שפיר מהני הדלקת ישראל אף בתבשיל. ונמצאו כמה ספקות להקל. ואמנם בכל אחד מן הספקות פסק מרן השו"ע לאסור, וכנ"ל, מ"מ קי"ל דאמרינן ספק ספקא אף נגד דעת מרן, דשמא אף מרן השו"ע עצמו היה מתיר בהצטרף כל הספקות יחד, (ודלא כמש"כ בשו"ת רב פעלים בח"ג חיו"ד סי' ט לאסור בבישולי נכרים כששני הספקות נגד מרן), הלכך יש מקום להקל.

דין הבלינצ'ס והפנקייק

דרך עשייתן היא, ששופכים בצק שביליתו רכה על גבי כירה רותחת, והשאלה היא האם לענין בישולי נכרים יש לדונם כפת או כתבשיל. ולכאורה הדבר תלוי בדין קביעות סעודה, שאם כשקובע סעודה על החביתיות מברך עליהם המוציא ובהמ"ז, אזי נידונים כפת. אבל אם אף בקובע סעודה אינו מברך עליהם אלא מזונות ועל המחיה, אזי נידונים כתבשיל. והנה מרן השו"ע (בסי' קסח) כתב בדין בלילה רכה ב' דינים, בסעיף ח' כתב, שלחמניות שביליתן רכה שקורין ניבלא"ש, מברך עליהם בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, ואם קבע סעודתו עליהם, מברך המוציא ובהמ"ז. ולעומת זאת בסעיף ט"ו כתב, "טריתא" דהיינו שלוקחין קמח ומים ומערבים אותה ושופכים על הכירה והוא מתפשט ונאפה, אין עליו תורת לחם כלל, ואין מברכים עליו אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, ואפילו קבע סעודתו עליו. והחילוק ביניהם נראה, שבסעיף ח' מיירי בעושה כעין עלי בלינצ'ס, שעליהם אפשר לקבוע סעודה, ויש עליהם תואר לחם, הואיל והם עבים מעט, וכמו שפירש במשנ"ב (שם ס"ק לו ובמתרגם). אולם בסעיף ט"ו מיירי בעושה כעין עלי הופל, שהם דקים וקלושים הרבה יותר מהבלינצ'ס, ואין להם תואר לחם, הלכך בהם לא מועילה קביעות סעודה. וממילא אף לענין בישולי נכרים, כן הדין, ואין על הבלינצ'ס איסור בישולי נכרים, שהרי ראויים הם לקבוע סעודה עליהם. דעת הגרש"ז **אויבן** (וזאת הברכה פ"ד הע' 21) שאין קביעות סעודה מועילה להחשיבם כפת גמורה, כיון שהם דקים מאוד, ולדעתו רק בפנקייק

שייך קביעות סעודה. ודעת הגר"ש אלישיב (וזאת הברכה בירור הלכה סי' ה אות ח) שאף בלינצ'ס העשויים מעיסה עבה קצת, מועילה בהם קביעות סעודה כדין שאר מאפה.

כתב הש"ך (ס"ק יח) שמ"ש הרמ"א שקיכלי"ן חשוב כפת, הוא דוקא שבלילתן עבה ויש בהן תואר לחם. וכ"כ הערוה"ש (אות כא), ולכן כתב שאם עושים בלילה רכה זהו בישול ולא אפיה ולכן אסור. וכ"ד הגר"מ לוי (יוסף דעת סימן יג) שעושים ס"ס להחמיר בדרבנן, ולכן יש להחשיב את הבלילה הנ"ל כבישול ולהחמיר בה כבישולי עכו"ם, שמא כסוברים שגם אם קבע עליה סעודה ברכתה מזונות, ושמא כדעת התוס' שכל שברכתה מזונות דינו כשלקות ואין זה משנה אם כשיקבע עליה סעודה יברך המוציא, ועוד יש לצרף את דעת תלמידי רבנו יונה שלא הותרה אלא פת דהוי חיי נפש ולא מיני מתיקה. אולם דעת הגרע"י (יחזה דעת ח"ה סימן כא בהע') שלא עבדינן ס"ס להחמיר בדרבנן, ולכן לכאורה יש להקל.

סעיף ז':

הלכו אחר מי שהיה לו בשעת אפייה

כתבו הרא"ש, הרשב"א בתורת הבית (הקצר ב"ג ש"ז צג. ארוך צב:), הר"ן (יד: סוף דיבור ראשון) והראב"ד (לח: ד"ה הלכך) שפת בעה"ב גוי אסורה לעולם אפילו קנאה פת פלטר ממנו, ושל פלטר מותרת לעולם. והביאו ראייה מדברי הגמ' (ע"ז סה:). ההוא ביתא דחטי דנפל עליה חביתא דיין נסך שרייה רבא למטחנא ולמיכא ולזבוניה לגויים שלא בפני ישראל, הא בפני ישראל אסור, לפי שישראל שראה שמישראל היה אף הוא יקחנו מן הגוי, ומשמע שהולכים אחר תחילתו. אולם הרא"ה דחה דבריו, ולדעתו פת בעלי בתים ביד פלטר מותר, משום שהולכים אחר שעת המכירה.

כתב השו"ע עפ"ד הטור: פת בעל הבית אסורה לעולם, אפילו קנאה פלטר ממנו, ואפילו שלחה לישראל לביתו. וכן אפילו שלחה אותו ישראל לאחר, אסורה לעולם. ושל פלטר, מותרת לעולם, אפילו קנאה בעל הבית ממנו, שלא הלכו באיסור זה אחר מי שהפת בידו עכשיו, אלא אחר מי שהיה לו בשעת אפייה.

כתב הבא"ח (חוקת ח) שישראל המתארח אצל הגוי ואפו פת עבורו, אע"פ שהם אכלו ונמצא שאפיית הפת היתה עבור הישראל, אעפ"כ אין הדבר חשוב כפת פלטר אלא כפת בעה"ב האסורה. דכיון שאפו עבורו יש בדבר קירוב לבבות. וביאר כה"ח (ס"ק נז) שאינו דומה לפת הערביים שיש שהתירו, דשאני התם שיש להם חוק שלכל אורח שיבוא נותנים לו סעודה, ולכן חשיב כפת פלטר, משא"כ במתארח אצל שאר הגויים.

סעיף ח':

מקום שאין מצוי פלטר כלל

כתוב בארחות חיים (הל' איסורי מאכלות אות סג ד"ה הפת) בשם הרא"ה (בדה"ב שם צב: ד"ה ולענין) וכ"כ השו"ע: יש מי שאומר דבמקום שאין פלטר מצוי כלל, מותר אפילו של בעלי הבתים. והוסיף הרמ"א: וא"צ להמתין על פת כשר, וכן נוהגין (ב"י בשם א"ח).

אלא שיש להעיר שלעיל בסעיף ב סתם מרן כדעת הרמב"ם שאין להקל כלל בפת של בעלי בתים. ובאמת שהפרי חדש (אות ה, יח) נתן ליבו לכך, ולדעתו העיקר כסברא ראשונה שהוזכרה בסעיף ב. וכ"נ

מהש"ן (סק"י), וכ"כ השולחן גבנה (ס"ק יז), פרי תואר (סק"י), זבחי צדק (אות כב), בא"ח (חוקת ד) וכה"ח (אות מט).

אולם הערוך השולחן (אות יח) כתב שבסעיף ב מדובר במקום שפת פלטר גוי מצויה, ולכן פת של בעל הבית אסורה, וכאן מדובר במקום שאין מצוי שום פלטר, אפילו גוי, ולכן פת בעה"ב מותרת. וכ"כ בשו"ת **יביע אומר** (ח"א סימן ה אות טז. הליכו"ע ח"ז עמ' צ).

סעיף ט':

פעולת ישראל המועילה להכשיר הפת

שנינו בעבודה זרה (לח:)

"אמר רבינא, הלכתא: הא ריפתא דשגר עובד כוכבים ואפה ישראל, א"נ שגר ישראל ואפה עובד כוכבים, א"נ שגר עובד כוכבים ואפה עובד כוכבים וחתה בה חתויי - שפיר דמי"

ופרש"י: דשגר עובד כוכבים - הסיק בתנור. חתיית - גחלת מחממת ומוציאה חום הגחלים.

נחלקו הראשונים איזו פעולה מועילה להוציא את הפת מגדר של פת גוי:

הרמב"ם (פ"ז מהל' מאכ"א הי"ג) כתב שאפילו לא זרק הישראל אלא עץ אחד לתוך התנור, התיר כל הפת שבו, שאין הדבר אלא היכר שפת של גוים אסורה.

אך הרשב"א (תוה"א ב"ג ש"ז גג.) כתב בשם **הרמב"ן** (לה: ד"ה מה) שחלק על הרמב"ם, שאין חיתוי גחלים מכשיר אלא מפני שמסייע הרבה באפיית הפת שעל ידו חומן של גחלים יוצא, כמו שפירש רש"י (לח: ד"ה חתיית), ומעשיו של הישראל ניכרים בפת, אבל אם הפך בו מעט ולא הוציא אור, אלא רק הפך הגחלים, חיתוי כזה אינו מועיל. ולכן למד שזריקת עץ אינה מועילה. עוד סובר הרמב"ן שגם אם הביא גחלים שמדליקים בהם האש מותר, שחשוב כ'שגריה ישראל'. והוסיף "דבמקומות שנהגו לאכול פת של גוים מן הפלטר היו מקילין בפת של ישראל בהשלכת קיסם לתנור להרחקה מהם ובמקומות שלא נהגו לאכול פת של גוים הצריכו אחת משלש מלאכות".

גם **הרא"ש** (פ"ב סימן לג) כתב דבעינן שיהא הישראל מקרב הבישול, אבל זריקת קיסם אינה מועילה. גם **הרי"ף** (טו:) סובר ע"פ גירסתו ואתא ישראל 'והדר הדרויי' שפיר דמי, פירוש שמהפך בפת לקרב בישולו.

כתב **השו"ע**: הדליק גוי התנור ואפה בו ישראל, או שהדליק ישראל ואפה גוי, או שהדליק הגוי ואפה הגוי ובא ישראל וניער האש מעט, הרי זה מותר. ואפילו לא זרק אלא עץ אחד לתוך התנור, התיר כל הפת שבו, שאין הדבר אלא להיות היכר שהפת שלהן אסורה.

כתב **הבא"ח** (חוקת ה) שצריך לכוין בהשלכת הקיסם שרוצה לסייע בתיקון האש ולהכשיר, אבל אם זרק בלא שימת לב לא מועיל. וכ"כ **כה"ח** (ס"ק נב) ושאר אחרונים.

כתב בספר שבות יצחק (ח"ו פ"ז סימן ב) בשם **הגרי"ש אלישיב** שאם הגוי הדליק את התנור והישראל הדליק את המסוע שמכניס את הפת לתנור, גם מועיל, דנחשב כאפה ישראל, שהרי זה כהכניס את הפת ממש לתנור. אולם צריך ליזהר שהישראל יניח את הלחם על המסוע.

פוסקי זמנינו דנו האם מועיל שהישראל יערוך שעון שידליק את התנור כל יום בשעה הרצויה, בספר שבות יצחק (ח"ו פ"ז ס"ב) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שאינו מועיל משום שהואיל ובזמן האפיה ההדלקה נעשית מאליה, אין ניכר בזה מעשה הישראל. אולם בשו"ת **אבן ישראל** (ט, ע) כתב שמועיל, שחשיב שהישראל מביא את העצים לאש ובכה"ג לא צריך שמעשיו יהיו ניכרים, שדוקא בחיתוי או השלכת קיסם שהם מעשים 'כל דהוא' יש צורך בהיכר, אבל כשכל ההדלקה נעשית ע"י ישראל א"צ בזה. ובשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ד סימן כח אות ד) העלה להתיר, דמכיון שאפילו מעשה כל דהוא מועיל. וכן התיר בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ט סימן קסד).

ניפוח באש חשוב לחיתוי

כתב ה**ב"י** שניפוח בפה מועיל בבישולי גויים, וראיה מהגמ' בב"ק (יז:): שניפוח הפה חשוב כגופו. והוא דוקא אם בניפוח מדליק העצים הכבויים ונדלקים ע"י כוחו, אבל אם יש גחלים לוחשות ועצים דולקות ובניפוח מוסיף חמימות, לא חשיב לבישול כיון שבלא"ה יש חמימות המספיקה לחתיכה זו. ומשמע שאין חילוק בין נופח בפה לנופח במפוח או בשפופרת.

כתב ה**רמ"א**: ואם נפח באש הוא כחיתוי (טור סימן קי"ג ובאגור בשם ר"י מולין והוא בתשובת מהרי"ל קצ"ג).

הערוך השולחן (אות כו) העיר שאין חילוק אם מנפח בפיו או במפוח. עוד כתב, שאפילו הגחלים לוחשות והעצים דולקות מהני ניפוח, לפי שע"י הניפוח מוסיף חמימות טפי וכל חמימות מקרב הבישול. וכ"כ הפרי **חדש** (אות יט), **זבחי צדק** (אות ל) ועוד.

תנור לכלל העיר והגוי מקבל שכר

כתב ה**ריב"ש** (סימן תקיד) שה**רא"ה** (בדה"ב ב"ג ש"ז צג): כתב להתיר הפת שלנו בפורני התנור הנעשה בשכר אף בלא השלכת קיסם, דכיון דבשכר אופין לכל הבא אין בו משום חתנות, כמו שהתירו פת פלטר מטעם זה. והוסיף דמכיון שהיא גזירת מלכות לאפות הכל בפורני, ואדם פרטי אינו רשאי לקבוע פורני לעצמו, ראוי להתיר.

וכתב ה**ב"י** שלא נהגו לסמוך על זה אלא אף כשאופין בשכר מצריכים השלכת עץ לכתחלה. שההיתר נשען על כך שהוא שכיר ואופה לכל בני העיר ואינו מתכוין לזה, אבל כאשר כל אחד פורע לאופה, ממילא טעם ההיתר אינו שייך.

סעיף י':

לא הכשירו את התנור בכל הפעמים ע"י קיסם

כתב ה**אגור** (סי' אלף שא) בשם התוספות שאם הטיל ישראל קיסם בתנור מועיל כל ימי השבוע עד יום ראשון. ה**ב"י** כתב שהיא קולא יתירה. והדרכ"מ ניסה ליישב דאפשר דמיירי כמ"ש האו"ה (שם דין י) דהיינו שלא עמד יום שלם בלא היסק.

כתב ה**מרדכי** (שם) שאם באפיה האחרונה לא זרקו קיסם להכשיר את הפת, הפת שנאפתה באחרונה מותרת, דכיון שהכשירו אותו בשאר הסיקות וגם באפיה האחרונה נשאר קצת בעין מן הגחלים הבווערות מן היסקות הראשונות שהכשירו התנור ודאי מותר, שבלא"ה זריקת הקיסם אינה מועילה בפועל, וסומכים עליה. אך סיים שלא רצה לעשות מעשה להתיר. הדרכ"מ (אות י) הביא בשם ה**איסור והיתר**

הארוך (כלל מד דין י) שגם אם בתחילת השבוע זרק ישראל קיסם ולא עמד בלא היסק יותר מעת לעת מועיל.

כתב **השו"ע**: אם אפו בתנור על ידי גוי ג' פעמים ביום א' והכשירו התנור על ידי קיסם בב' הפעמים, ובפעם השלישית לא הכשירו, מותר. (מרדכי). והרמ"א כתב: וי"א דאם הכשיר התנור פעם א' ולא עמד התנור מעת לעת בלא היסק אפילו אפאו בו כך כמה ימים, הכל מותר מכח הכשר הראשון (ארוך כלל מ"ד ואגור). ויש לסמוך על זה.

כתב **הש"ך** (סק"כ) בשם **השערי דורא** (סימן עה) שאם הוא מסופק אם הכשיר ישראל התנור או לא, מותר, דהוה ספיקא דרבנן ולקולא. וכ"כ התורת חטאת (שם דין ו') ושאר אחרונים. וביאר **הערך השולחן** (אות כז) שזהו דבר פשוט שהרי אפילו באיסור דרבנן גמור קי"ל ספק דרבנן לקולא, כ"ש באיסור קל כזה. מרן אינו סובר כרמ"א להתיר אם הכשיר התנור פעם אחת, שכתב 'והיא קולא גדולה'. וכתב **כה"ח** (ס"ק נח) שאין לבני ספרד אלא דברי מרן. אך כתב בשו"ת **שואל ונשאל** (ה"ד סימן מב) שאם התנור נשאר דלוק מזמן ההדלקה הראשונה, אע"פ שעברו כמה ימים, מותר אף לדעת מרן. ובשו"ת **אגודת אזוב** כתב שהיסק הישראל מועיל לשבוע בלבד, גם אם נשאר דלוק מתחילה.

הערך השולחן (אות כז) כתב על דברי הרמ"א שהם קולות גדולות ורק בשעה"ד יש לסמוך ע"ז, אבל לכתחילה צריך אחד מהשלושה המבואר בגמ', היסק, חתייה או נתינת הפת לתנור.

סעיף יא':

מכירת פת עכו"ם לגוי

שנינו בפסחים (מ:)

"ההוא ארבא דחיטי דטבעא בחישתא, שריא רבא לזבוני לנכרים. איתיביה רבה בר ליואי לרבא: בגד שאבד בו כלאים - הרי זה לא ימכרנו לנכרי, ולא יעשה בו מרדעת לחמור, אבל עושין אותו תכריכין למת. לנכרי מאי טעמא לא - לאו משום דהדר מזבין לישראל? - הדר אמר רבא: לזבינהו קבא קבא לישראל, כי היכי דכליא קמי פיסחא"

כתב **השו"ע** עפ"ד המרדכי (שם) בשם **מהר"ם** (בתשובה, ד"פ סי' לג): פת של ישראל שאפאה עובד כוכבים בלא חיתוי דישראל ובלא קיסם, אסור. (ואסור) לזבוני לעובד כוכבים, דילמא אתי לזבוני לישראל. ואם פיתת הלחם לשנים, מותר לזבוני לעובד כוכבים. והרמ"א כתב: וה"ה לכל פת של עובד כוכבים, שאסור. ולכן נהגו שלא לקנות חתיכות פת מן העובד כוכבים, דחיישין שמא הוא פת איסור ומכרה לו ישראל כך (מרדכי פא"מ ובארוך).

כתב **התורת חטאת** (כלל עה) שדוקא למכור לפלטר גוי אסור, אבל לבעה"ב מותר שאין חשש שהישראל יקנה ממנו, שפת בעה"ב אסורה. וכתב בשו"ת **יביע אומר** (ה"א סימן ה אות טו) שלדעת המתירים (ס"ח) לקנות פת בעה"ב, ה"ה שאסור למכור גם לגוי פרטי. והוסיף, שאע"פ שהוא ספק דרבנן, שאני הכא שעושה הספק בידים ובכה"ג לא אמרינן ספק דרבנן לקולא.

הפתחי תשובה (אות ג) הקשה, כיצד למד המרדכי מחמץ מפסח לפת עכו"ם, די"ל דשאני התם שהוא איסור תורה משא"כ הכא שהוא דרבנן, ואפשר שבדרבנן לא חיישין שימכור לישראל.

כתב **הערוך השולחן** (אות כט) שכל הזהירות היא דוקא במקום שאוכלים פת עכו"ם, אבל במקום שאין אוכלים מותר למכור להם אפילו פת שלם.

סעיף יב':

חיתוי בגחלים לאחר שנאפה ע"י גוי

כתב **המרדכי** (שם סי' תתלא) אם נאפה הפת בתנור של גוי בלא חיתוי ובלא קיסם אפילו אם קרמו פני הפת בתנור מועיל חיתוי דישראל אחר כך, כל זמן שהפת צריך לתנור ומשביח באפייתו עדיין דהוי גמרו ביד ישראל, וכן תבשיל היה מועיל אף לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי. אך **רבינו יהודה** כתב דחיתוי דישראל לא מהני לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי ביד גויים וכן לענין פת לא מהני לאחר שקרמו פניה עד כאן.

כתב האגור (סי' אלף שב) בשם **שערי דורא** (סי' עה) שאם לא הכשיר התנור יכול לתקן שיעשה אש בפי התנור, כיון שהפת משביח מן האש. ועוד תקנה אפילו הוציא הפת להחזירו על ידי ישראל שנית בתנור אם הוא משביח.

כתב **השו"ע**: אם אפה גוי הפת בלא חיתוי ישראל ובלא קיסם, אפילו קרמו פני הפת בתנור, מועיל חיתוי ישראל כל זמן שהפת צריך לתנור ומשביח באפייתו עדיין. ויש מי שאומר שאפילו הוציא הפת יש תקנה להחזירו לתנור על ידי ישראל, אם הוא משביח.

כתב **הערוך השולחן** (אות כח) שההיתר דוקא כאשר לא נגמרה אפיית הפת כראוי, דאם נגמרה אפייתו ודאי אינו מועיל. וכן משמע מהפרי **חדש** (אות כב). והוסיף הערה"ש שכשלא נגמרה אפייתו אף שיש שאוכלים באפיה כזו מ"מ אם יש שמששים עוד בתנור מועיל החיתוי.

והנה יש לברר האם מרן סובר כ"ש מי שאומר שהביא'. וזוהי מחלוקת כללית בדברי מרן, האם כשמביא בסתם את עיקר דין הגמ' ובשם 'יש מי שאומר' מביא חידוש שאינו מפורש נגד הסתם, סובר כמותו או לא. הרב **בית דוד** (סי' ת"ט ותמ"א) סובר שאין כאן מחלוקת, והיש מי שאומר בא לפרש דברי הסתם. אך **הערוך השולחן** (או"ח סי' תרכט סק"ג) סובר שגם בזה אין הלכה כיש אומרים. ו**כה"ח** (סי"ק סג) כתב שלדעת מרן העיקר כדעה ראשונה כאן, ולכן גם במקום הפסד מרובה אין להקל כדעת היש מי שאומר.

סעיף יג':

פת ישראל ופת גויים נקיה יותר⁸

כתבו ה**תוספות** (ברכות לט: ד"ה אבל) ה**רא"ש** (סימן כא) וה**מרדכי** (סימן כקט) שאם הביאו לפניו פת נקיה של גוי ופת קיבר של ישראל, יברך על איזה מהם שירצה, ולמדו מהירושלמי (ברכות פ"ו ה"א) שפת טהורה קודמת לטמאה, ודימו את פת הגוי לפת טמאה, ואת פת הישראל לטהורה. וכ"פ **השו"ע** (או"ח קסח, ה). וכתב **בדרכי משה** שאם שני בני אדם אוכלים יחד (ואין אחד מהם בעל הבית) אחד יברך על פת של ישראל והשני יברך על פת הגוי. וכתב האליה רבה שכששני הלחמים שווים מברך על של ישראל וכפשוט.

ומיהו **המרדכי** כתב שכל ההיתר לבצוע על פת הגוי אם היא משובחת יותר, אינו אלא כשהיהודי לא מקפיד על פת גוי, אולם אם מקפיד לאכול פת של ישראל דווקא, אינו רשאי לבצוע על פת הגוי ואפילו

⁸ תחילת סיכום סעיף זה מתוך סיכום הלכות ברכות סימן קסח סעיף ה.

היא משובחת יותר, וכן דייק מרן הב"י מלשון המרדכי. **ורבנו שמשון** ציוה במקרה כזה לסלק את פת הגוי כיון שהיא חביבה עליו יותר ולכאורה היה צריך להקדימה, וכ"כ בשו"ת **תרה"ד** (סימן לב) וכ"פ מרן **השו"ע**. **אולם הב"ח** סובר שאם נזהר שלא לאכול מפת גוי אינו צריך לסלקה קודם הברכה, וכ"פ הערוך השולחן ועוד. וב**מ"ב** (ס"ק יט) כתב שהרבה אחרונים חולקים ע"ד מרן וסוברים שבנזהר אינו צריך לסלק, ומ"מ כתב שטוב לחוש למחמירים. וב**שת"ז** (ס"ק יא) לא הביא כלל דעת החולקים על השו"ע.

עוד כתב בשו"ת **תרומת הדשן** (שם), שאם מיסב עם בני ביתו ויש לפניו פת נקיה של גוי ופת קיבר של ישראל ובעל הבית אינו נזהר ובדעתו לבצוע על פת הגוי, אולם בני ביתו נזהרים ואינם אוכלים מפת גוי, יבצע על פת הגוי דאזלין בתריה ורשאים ב"ב לאכול באותה סעודה מפת הגוי. וכשבעל הבית נזהר מפת גוי ויש לו אורח שאינו נזהר, יבצע על פת הגוי ואף רשאי לאכול בסעודה זו ממנה, כיון שהסיבה שאינו אוכל מפת זו היא משום פרישות וכשיש איזו סיבה כגון הכא שמחבב בו המצוה, התירו לו. וכ"פ מרן **השו"ע**.

כתב **המ"ב** (ס"ק כא) שקולא זו אינו אלא כשיש שם אורח, דבלא"ה אינו רשאי לבצוע על פת הגוי אם מחמיר על עצמו בזה, ולכן אם כל אחד מברך לעצמו ואינו מוציא י"ח את האורח אינו רשאי לברך על פת הגוי, וכ"פ **כה"ח** (ס"ק מא).

כאן כתב השו"ע עפ"ד הראב"ה: מי שאינו נזהר מפת של גוי, שהיסיב אצל בעל הבית הנזהר מפת של גוי, ועל השלחן פת ישראל ופת של גוי היפה משל ישראל, יבצע בעל הבית מן היפה ומותר בכל אותה סעודה בפת של גוי.

הש"ן (ס"ק כא) העיר על פסקי מרן הסותרים לכאורה מאו"ח ליו"ד, שבאו"ח משמע שאין היתר לבעה"ב שנזהר מפת עכו"ם לברך עליה, וכאן התיר. ותירץ: **א**. יש לחלק אם מיסב אצל בעה"ב שהותר משום איבה. ואע"פ שברמ"א (סט"ו) משמע שרק אם אוכל עם רבים יש חשש אבל האוכל עם יחידי אין חשש, מכיון שלענין ברכת המזון מצוה לברך על היפה, אם לא יברך תהיה איבה. **ב**. באו"ח מדובר שפת שניהם שווה, אבל כשפת העכו"ם יפה יותר יש איבה גם בשני בני אדם. וביאר הש"ך שכשאוכל עם יחידי י"ל מאי חזית שזה יגרר אחר זה ולא זה אחר זה.

הט"ז (סק"ח) כתב בשם תה"ד שביאר בדעת הראב"ה דלאו דוקא אם אוכל עם אחר רשאי לבצוע על הפת עכו"ם, אלא ה"ה אם מיסה לבדו מותר משום חיבוב מצוה.

סעיף יד':

כותח של גוים

כתב הטור בשם **הגאונים** הרשב"א (תוה"א ב"ג ש"ז צג.) בשם **ר"ח** וכ"כ **השו"ע**: כותח של גוי, מותר, ואין חוששין לפת גוי שבו.

כתב הט"ז (סק"ט) בשם **מהרש"ל** שאין לחוש שיש בפת חלב של עכו"ם, כי חלב טמא אינו עומד. ואם נאמר שיש בו מעט נסיובי דחלבא, מ"מ בטל במיעוטו שהרי מעורב בה. וכ"כ הב"ח והפרישה (אות יז). **אולם הט"ז** הקשה עליו, היאך אמרו דהנסיובי בטל במיעוטו, הרי למדנו (פסחים מב.) שכותח הבבלי מטמטם את הלב משום נסיובי דחלבא, ואם הוא בטל לא הוה מטמטם. והסיק שודאי כותח של גוים אסור, אא"כ נעשה בהכשר שישראל רואהו, והגוי נותן שם פת משלו שאין בזה משום איסור פת של

גויים. אך בנקודות הכסף כתב שאין תימה על רש"ל וסיעתו, שבימינו הכותח נעשה באופן שונה מימי הגמ' ולכן חלב טמא אינו ראוי לו ויש להקל לאוכלו אף שהוא של גוי. ויתכן שאין בכותח וחמאה גזירה של חלב עכו"ם כיון שאינם דומים לה. אבל אם הגוי חלב חלב בשביל כותח ועדיין לא עירבו בכותח, מכיון שהוא בעינו יש לאסור החלב.

פת עכו"ם שנתערבה במאכל

כתב הרמ"א: וכן כל מקום שנתערבה פת של גוי בשאר מאכל, בטל ברוב, בין בלח בין ביבש. אבל אסור לערב כדי לאכלו (ארוך).

כתב הש"ך (ס"ק כג) שאפילו הוא דבר חשוב אינה אוסרת. עוד הביא בשם התו"ח והאו"ה שאפילו בבישולי עכו"ם ממש שהתערב בטל ברוב.

כתב הש"ך (ס"ק כד) שמדברי הדרכ"מ עולה שיכול להיות שמותר לאכול בקערה אחת, ואין לאסור משום הטעם שנתערב, ולא אסרו לערב לכתחילה אלא לאכול הפת עצמו, אבל אין לחוש משום הטעם. ובהגהות ש"ד אוסרת לכתחילה. וכתב הש"ך שע"ד ולא מצא הכרח לזה, שיתכן ומדובר כשאוכל הפת עצמו. ובלא"ה קערה זו היא כלי שני ואינו מבשל.

הפרי מגדים (או"ח, הנהגת הוראת איסור והיתר סדר שלישי אות לז. הובא בפת"ש ה) כתב שמסתבר דבפת עכו"ם ובשולי עכו"ם שנתערב בפחות מרוב ונאסר ואח"כ נפל לתבשיל אחר, אין אומרים בו חנ"נ, דמשום שאינם צריכים שישים לא יבואו להחליף עם בשר וחלב. וכ"כ הפרי תואר (אות ה), כה"ח (אות ט) ועוד.

סעיף טו':

אכילה יחד עם מי שאינו נזהר מפת עכו"ם

כתבו התוספות (לה: ד"ה מכלל) בשם ר"י שמתיר למי שנזהר מפת של גוי לאכול בקערה עם מי שאינו נזהר ממנו, שאע"פ שטעם פת גויים מתערב בפת ישראל אין להחמיר לאסור ע"י תערובת כדאמרין בחולין (ו). דלא גזרו על תערובת דמאי, וה"ה לפת גוי שלא גזרו אלא כשהוא בעינו, וכ"כ המרדכי (חולין סי' תקצ).

כתב בשו"ת מהרי"ל (סי' לה) בשם רבינו שמחה שמותר לאכול פת של גוי לנזהר עם שאינם נזהרים משום איבה, והביא ראיה מהירושלמי (דמאי פ"ד ה"ב) דהתיר דמאי כה"ג בסעודת מצוה וכד'. והוסיף המהרי"ל שדוקא בפת שהיא עיקר הסעודה ואם לא יאכלנו איכא איבה, אבל הנהוג איסור בחמאה של גויים אסור לו לאכלה עם מי שאינו נזהר, שהרי ישנם אנשים שאינם אוכלים חמאה.

כתב השו"ע: מי שנזהר מפת גוי, מותר לאכול בקערה עם מי שאינו נזהר ממנו, ואף על פי שטעם פת גוי מתערב בפת ישראל, אינו חושש. והרמ"א כתב: י"א דמי שנזהר מפת של גוי ואוכל עם אחרים שאינם נזהרין, מותר לאכול עמהם משום איבה וקטטה, הואיל ואם לא יאכל עמהם פת שהוא עיקר הסעודה, התיירו לו משום איבה. ואין ללמוד מכאן לשאר איסורין (מהרי"ל).

סעיף טז':

הנזהר מפת עכו"ם ונמצא בדרך

שנינו בחולין (קכג).

"אמר רבי אבהו אמר ריש לקיש: לגבל, ולתפלה, ולנטילת ידים - ארבעת מילין אמר רב נחמן בר יצחק: איבו אמרה, וארבעי אמר בה, וחדא מינייהו עבודה. א"ר יוסי בר' חנינא: לא שנו אלא לפניו, אבל לאחריו - אפילו מיל אחד אינו חוזר רב אחא בר יעקב אמר: ומינה, מיל הוא - דאינו חוזר, הא פחות ממיל - חוזר"

כתב **השו"ע** עפ"ד **האגודה** (חולין סימן קמט): יש מי שאומר שהנזהר מפת גוי, והוא בדרך, אם יש פת של ישראל עד ד' מילין, ימתין. (**ומ"א**: וכבר נתבאר לעיל דונהגין להקל).

כתב **החכמת אדם** (כלל סה סעיף ד. הובא בפת"ש ו) כתב דעכ"פ לדעה זו שיעור מיל צריך לילך אפילו אינו הולך לשם, דקי"ל לגבל ולתפלה לאחריו עד מיל. וכן עולה מדברי **הפרי חדש** (אות כח) וה**ערוך השולחן** (אות יח), שרק אם הולך לשם צריך להמתין ד' מילין, אבל כשאינו לו דרך לילך שם או שצריך לחזור לאחוריו - לא.

כתב בשו"ת **בית יעקב** (סימן לה. הובא בפת"ש ו) דאין חילוק בין רוכב על סוס או הולך ברגליו, וכן אם הדרך רע. אלא בזה יש חילוק אם הוא הולך לבדו או אם הולך עם בניו ובני ביתו. וכ"כ **כה"ח** (אות עד).

והנה לעניין הנוסע ברכב, לכאורה מצד הסברא היה לו להמתין שיעור הילוך ד' מילין שהוא ע"ב דקות, שבשיעור זה לא רצו חכמים להטריחו, ובנסיעה ברכב שד' מילין אינה טורח כלל מסתבר שנצרכו לשיעור 'זמן' ולא 'דרך'. וכ"כ **הבאור הלכה** (או"ח סימן קסג ד"ה ברחוק) שמסתבר לשער ארבעה מילין לפי אורך זמן ולא לפי המרחק, ולכן בנוסע בעגלה יש לשער זמן של 72 דקות, וכ"כ **כה"ח** (שסק"ד). וכ"פ **בהלכה ברורה** (אות ה). אלא שכבר נחלקו בדין זה האחרונים לגבי כמה הלכות, וכאן נראה שיש לפסוק לקולא משום שהוא דין דרבנן.

ולעניין אדם היושב בביתו (מתוך הל' נטילת ידים): **המג"א** (או"ח סימן קסג סק"א) דייק מהירושלמי (ברכות ח. ב) שכתב "שומרי גינות ופרדסים כלאחריו דמי" שצריך ללכת ארבעה מילין ולא סגי ליה במהלך מיל אחד, והניח בצ"ע. וה**ערוך השולחן** (סעיף ב) החמיר בזה ללכת ארבעה מילין. **אולם** המ"ב (סק"ג) הביא בשם **החיי אדם** להקל בזה וללכת רק מיל אחד, ורק לפניו כשהולך כבר בדרך בלאו הכי הצריכוהו להמתין עד ד' מילין. וכ"כ **הפמ"ג**, וכן הביא **כה"ח** בשם סדר היום, וכ"פ **בהלכה ברורה** (אות ו).

סימן קי"ג - דיני בישולי גויים

ובו ט"ז סעיפים

סעיף א':

טעם איסור בישולי עכו"ם

שנינו בעבודה זרה (לה: לז):

"[לה:]: משנה: ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה: והשלקות. [לז]: גמרא: מנהני מילי? א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, אמר קרא: אוכל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי, כמים - מה מים שלא נשתנו, אף אוכל שלא נשתנה. אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא"

ופירש"י והשלקות - כל דבר שבישלו גוי ואפילו בכלי טהור וכולהו משום חנתנות. כך גם עולה מדברי הרמב"ם (יז, ט) "ויש שם דברים אחרים אסרו אותן חכמים ואף על פי שאין לאיסורן עיקר מן התורה גזרו עליהן כדי להתרחק מן הגויים עד שלא יתערבו בהן ישראל ויבאו לידי חנתנות, ואלו הן: אסרו לאכול פיתן או בישוליהן ואפילו במקום שאין לחוש לגיעוליהן". וכ"נ מדברי התוספות (לה. ד"ה אלא), רמב"ן, רשב"א ועוד. וכתב מהרי"ט (סק"א) שעיקר הגזירה משום חנתנות.

ובגמרא פירש רש"י (לה. ד"ה מדרבנן) טעם אחר שלא יהא ישראל רגיל אצלו במאכל ובמשתה ויאכילנן דבר טמא. וכ"כ האור זרוע (ע"ז סימן קצא).

השתלשלות הגזירה

הר"ן (ע"ז יג: באילפס ד"ה מתני') כתב שהיו שתי גזירות, תלמידי הלל ושמאי גזרו על פתן ושמן משום יינם משום שהפת והשמן מצויים יחד עם יין, אבל על השלקות של הגויים לא גזרו, ובית דין אחר גזרו בכל השלקות משום חנתנות. וביאר הרמב"ן (לא: ד"ה רב פפא) שקודם גזרו על הפת משום שהכל צריכים לו והוא מעשה נשים, וממילא החנתנות מצויה בו יותר. גם הריטב"א (לז: ד"ה והשלקות) כתב שעל הפת גזרו תחילה, ועל השלקות לא גזרו שאין בהם קירוב כ"כ, ולאחר מכן ראו שצריך לגזור גם על השלקות.

מאיך, תוספות (לז: ד"ה והשלקות) ביארו שמתחילה גזרו על הבישול מטעם חנתנות, ועל הפת לא גזרו שלא שייך ביה חנתנות כל כך, עד שבאו שמאי והלל וגזרו בי"ח דברים גם על הפת. וגזירת השלקות קדמונית יותר. וכ"כ התוספות בחולין (סד. ד"ה סימנין) שגזירת שלקות קדמה הרבה. וכתב הריטב"א בשם רבנו יונה שלא רצו בתחילה לגזור על הפת משום שהפת הוא חיי נפש, וכשראו אח"כ שצריך לגזור בדבר יותר גזרו עליה. כך מובא גם בתוספות רא"ש (ע"ז מ. ד"ה ראיתי), תוספות רי"ד (סה: ד"ה פיסקא יין), ר"י הזקן (תשובות ופסקים סימן קמ) ועוד.

עוד כתב הרמב"ן (לו: ד"ה ועל יינן) שאע"פ שלכאורה הוא גזירה לגזירה, אפשר לומר שאי לא עבדא הא לא קיימא הא, או שרק בישראל לא גזרינן גזירה לגזירה אבל בשל גויים גזרים ועושים הרחקות יתירות. המאירי (חולין קד:) ביאר שהיא גזירה קרובה, וכעין חדא גזירה.

בישול מומר ודין יהודים שאינם שומרים תו"מ

כתב **התפארת למשה** (סעיף ט. הובא בפת"ש א) כתב שהנ"מ בין המפרשים שהחשש הוא משום חתנות או משום שיאכילנו דבר טמא, הוא בישול של מומר, שלמ"ד משום חתנות לא שייכת בו גזירה זו, דאע"פ שחטא ישראל הוא (סנהדרין מד.) ומותר לישא בתו ממומרת. ולמ"ד משום שמא יאכילנו דבר טמא גם בישול מומר אסור. גם **הגר"ח בן עטר** בספר חפץ ה' (חולין ד:) כתב שכל מה שגזרו חז"ל על בנותיהן ופתן ושמן בגוים, ליכא לא מינה ולא מקצתה במומרי ישראל. וכ"ד **החזו"א** (סימן ב אות כג). וכ"פ בשו"ת **יביע אומר** (ח"ה יו"ד סימן י. הליכות עולם ח"ז עמ' צב) ובשו"ת **תפילה למשה** (ח"ו סימן מ) ע"פ דברי **הריב"ש** (ס"ס שצד) שרק בסתם יינם החמירו במומר ולא בשאר דברים שאסרו, וכ"פ הגר"א וייס בספר **מנחת אשר** (דברים סימן ה אות ג). **אולם הפרי מגדים** (או"ח שכה א"א כב) כתב שאסור, וכ"כ **הגרש"ק** בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדו"ג ח"ב סימן טז), **מהר"ם שיק** (יו"ד סימן רפא) ועוד.

בספרי השו"ת דנו בשאלה מה דין מפעלים של קופסאות שימורים, שהעובדים בהם מחללים שבת בפרהסיא, בשו"ת **יביע אומר** (שם) העלה להתיר, אלא שמהיות טוב יש להורות למשגיח שיפעיל את החשמל המבשל את השימורים הללו. וכן העלה בשו"ת **תפילה למשה** (שם). ובשו"ת **ציץ אליעזר** (ט, מא) משמע שיש בזה היתר מרווח.

בשו"ת **יהודה יעלה** (ח"א יו"ד סימן לא) נשאל בדבר מומר המחלל שבתות בפרהסיא אם בישולו אסור כבישול עכו"ם, וכתב שאף לטעמא דחתנות יש לחוש, שגם בהם שייכת הגזירה שמא ישא בתו מומרת האסורה בחיתון מדרבנן. וכ"כ בשו"ת **טוב טעם ודעת** (תליתאה ח"ב סימן טז) ועוד. **מנגד, החתם סופר** (יו"ד סימן קכ) סובר שאין לאסור חיתון בבת מומר אפילו מדרבנן. וכ"כ **הגר"ח בן עטר** בספר חפץ ה' (חולין ד:), שו"ת **יביע אומר** (ה, י) ועוד.

שני תנאים באיסור בישולי נכרים - אינו נאכל כמו שהוא חי ועולה על שלחן מלכים

שנינו בעבודה זרה (לח.).

"אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב: כל הנאכל כמות שהוא חי - אין בו משום בישולי עובדי כוכבים. בסורא מתנו הכי.. בפומבדיתא מתנו הכי, אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב: כל שאינו נאכל על שולחן מלכים ללפת בו את הפת - אין בו משום בישולי עובדי כוכבים. מאי בינייהו? איכא בינייהו: דגים קטנים, וארדי, ודייסא"

ופרש"י: דגים קטנים וארדי ודייסי - אין נאכלין חיין ואין עולין על שולחן מלכים, ללישנא קמא יש בהן משום בישולי עובדי כוכבים, ללישנא בתרא שרו.

כתבו התוספות (ד"ה איכא בינייהו. ספר הישר סימן תשכא) והרא"ש (סי' כח) והרשב"א (בתוה"א שם) והר"ן (טו. דיבור הראשון) שפסק **רבינו תם** כתרי לישני להקל, ולכן רק כאשר עולה על שולחן מלכים ואין נאכל כמות שהוא חי אסור, "ואי איכא חד מינייהו, או נאכל חי, או אינו עולה, אין בו משום בישולי עכו"ם, דבשל סופרים הלך אחר המיקל". וכ"ד **ר"ח והרמב"ם** (פ"י מהל' מאכ"א הט"ו). **אך הרמב"ן** (לז: ד"ה פסק ר"ת) הביא את שיטת הרי"ף שהלכה כבני סורא, והסכים עמו להלכה ולכן פסק כלישנא דסורא לחוד.

והנה **הר"ן** (יד: ד"ה ונמצא) כתב "ונמצא פסקן של דברים דכל שיש בו אחת מג' מדות הללו, א שהוא נאכל כמות שהוא חי, א או שאינו עולה על שולחן מלכים, א או שלא נשתנו מברייתן ע"י האור אין בו משום

בישולי עובדי כוכבים". אך שאר הראשונים לא הביאו את האופן השלישי, וגם הר"ן עצמו העיר "אלא שלא ראיתי לראשונים מפורש דכל שלא נשתנה מברייתו ע"י האור יהא מותר". כשיטה זו סובר גם **רש"י** (לח: ד"ה והחמין, והקליות). ומצאנו מחלוקת מה הגדר של 'נשתנה מברייתו', הר"ן סובר שהשינוי ניכר לעין, כגון ביצה שנתקשה, או ירק שנתרכך בבישול, והוי לקולא, שבאופן אחר לא גזרו. **אך הב"ח** (ק"ב סק"א) והג"ת **ורדים** (או"ח כלל ג ס"ח ד"ה ואני אומר) סוברים שנשתנה ע"י האור הכוונה שכעת לא ניכרת צורת המאכל הראשונה כלל, והחשש הוא שלא ירגיש שמאכילו דבר טמא. ולשיטתם הוי לחומרא, שכשאיננו יודעים בודאי מה היה קודם לכן יש לחוש.

כתב **השו"ע**: דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי, וגם עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת או לפרפרת, שבישלו עו"ג, אפילו בכלי ישראל ובבית ישראל, אסור משום בישולי עובדי כוכבים.

השו"ע הביא רק את הב' אופנים הראשונים שהביא הר"ן, אך את האופן השלישי שלא נשתנה מברייתו - השמיט, ומשמע שרק כאשר ישנם שני האופנים הראשונים אוסר, ואין זה משנה אם משתנה ע"י הבישול. וכ"כ **הפר"ח** (סק"א), **פרי תואר** (סק"א) ועוד. **אך הש"ן** (סק"א) כתב שמהגמ' נראה עיקר כדעת הר"ן, וכתב שכ"נ גם דעת רש"י, רי"ף (טו:) וראב"ן (סימן שג), אך העיר שדעת שאר הפוסקים שאין לחלק בזה.

באשר למחלוקת שהובאה בתחילה האם הלישנות חלוקות, מרן הביא את דעת הפוסקים שנוקטים את שתי הלישנות להלכה. אולם **הכנסת הגדולה** (הגבי: סי"ב) כתב שעכשיו המנהג פשוט כרמב"ן, דכל שנאכל כמות שהוא חי אע"פ שעולה על שולחן מלכים אין בו משום בישולי גויים ואם אינו נאכל כמות שהוא חי אע"פ שאינו עולה על שולחן מלכים אסור. אלא שדבריו מיוחדים ובכל הפוסקים לא מצאנו שיטה הנוקטת כך להלכה.

צ"ב בטעם הלכות אלה לפי שני הטעמים הנ"ל ביסוד איסור בישולי נכרים.

עולה על שולחן מלכים

לכאורה צ"ב בזה, מדוע אסרו חז"ל רק סוג מאכלים העולים על שולחן מלכים בדווקא, הרי החשש הוא משום חתנות, וחשש זה קיים גם במה שעולה על שולחן כל הגויים ולא רק אצל המלכים!

כתב **הרמב"ם** "אבל דבר שאינו עולה על שלחן מלכים לאכול בו את הפת כגון תורמוסין ששלקו אותן עכו"ם אף על פי שאינן נאכלין חיין הרי אלו מותרין וכן כל כיוצא בהן, שעיקר הגזרה משום חתנות שלא יזמנו העכו"ם אצלו בסעודה ודבר שאינו עולה על שולחן מלכים לאכול בו את הפת אין אדם מזמן את חבירו עליו". והיינו שגדרי החשיבות נמדדים ע"פ המלכים. **ביאור נוסף** מצאנו בדברי **רבנו יהונתן מלוניל** (יד: ד"ה כל שאינו) דכיון שהמאכל אינו חשוב לא יבוא להיגרר אחר הגוי כדי שיבשל עבורו, שיבוא לידי חתנות. וכן מבואר בדברי **הרשב"א** (תוה"ב הארוך שם) שאין קירוב הדעת אלא במאכלים חשובים.

אלא שצ"ע כיצד נגדיר למעשה מה חשוב למאכל 'העולה על שולחן מלכים', ודבר ברור הוא שבמהלך השנים חלו שינויים במאכלים שונים. נידון אחד מיני רבים שהובאו בפוסקים הוא לגבי התפוחי אדמה. **החכמת אדם** (ס"ד) כתב שחשוב כעולה על שולחן מלכים, והוסיף "כללו של דבר הכל הולך אחר המקום מה שאינו עולה על שלחן מלכים מותר, ואם לאו אסור". וכ"ד **האג"מ** (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קי"ג אות ו') "בזמנינו תפוחי אדמה נחשבים למאכל חשוב ויש בהם משום איסור בישול עכו"ם". **אולם הערוך**

השולחן (אות יח) חלק עליו, שיתכן ורק בתחילת גילוי היה חשוב, אבל כעת הוא מאכל רוב ההמון והוא מאכל פשוט מאוד, והאיש הרך והענוג יאמר לו זרה הלאה, ולכן אין שייך לומר על זה עולה על שלחן מלכים.

ובקובץ מבית לוי (הל' מאכלי עכו"ם כללי האיסור ס"ג) כתבו בשם הגר"ש ואזנר "שכהיום כמעט ואין בנמצא דבר שאינו עולה על שלחן מלכים, ויש העושים שקר בנפשם ומתירים את האסור שלא כדין", ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן קח אות ד) כתב שאם עולים בסעודה חשובה אסור. ובשו"ת **תבואות שמש** (י"ד סימן ע) כתב שא"צ שעולה על שולחן מלכים דווקא, אלא שיעלה 'גם' על שולחן מלכים.

במנחת אשר (דברים סימן ה אות ח) כתב אודות צ'יפס או חטיפים אחרים, שלכאורה אין בהם משום בישולי גוים, שהרי אינו מלפת את הפת, וגם 'פרפרת' המובא ברמב"ם ושו"ע ברור הוא שעניינו שבא ע"י הסעודה ולא בחטיפים שאינם קשורים לסעודה כלל. וביאר שהעיקר אינו תלוי באכילת המלך אלא ב'סעודת' המלך, שבה יש שוני בין מלך להדיוט. עוד ביאר ש'שולחן מלכים' אין הכוונה מלכים ממש אלא סעודה חשובה, דזיל בתר טעמא. וכי חששו שישא רק בת מלך?! וכן מובא בספר שולחן מלכים (עמ' שב) בשם הגר"א וייס ש'עולה על שולחן מלכים' הכוונה לסעודה חשובה שהדרך להזמין אורחים.

נקודה נוספת שהעיר **הש"ך** (סק"ב) היא שכאשר אוכל מסויים מוגדר כעולה על שולחן מלכים, אין זה משנה אם המאכל הספציפי הנ"ל אינו עולה על שולחן מלכים, הולכים אחר המין. כגון בשר הוא דבר העולה על שולחן מלכים, ולכן גם קרביים וקורקבן ובני מעיים, אע"ג שהאוכל אותם אינו חשוב לאדם (נדרים נד): מ"מ אסורים משום בישולי עכו"ם.

אינו נאכל כמות שהוא חי

בטעם הדבר, מדוע אין איסור בישולי נכרים כאשר המאכל נאכל כמו שהוא חי, כתב **רש"י** (ביצה טז. ד"ה אין) "דכיון שנאכל כמו שהוא חי - אינו בשול, דלא אהני מידי". ומבואר בדבריו שמאכל כזה לא נכלל בגזירה. וכיוצ"ב כתב **החכמת אדם** (ס"א) "דבדבר שנאכל כמות שהוא חי לא חשיב הבישול כלל".

אך הר"ן (ע"ז שם) כתב דבמה שנאכל חי אין בו קירוב הדעת כיון שאינו מאכל חשוב ואין בו חשש בנותיהם. וכיוצ"ב כתב **הט"ז** (סק"א) "דעיקר הגזירה משום חתנות, ודבר שאינו חשוב כל כך, אין אדם מזמין חברו עליו".

וכתב **הערוך השולחן** (אות יב) שאנו קובעים האם המאכל נאכל כמו שהוא חי לפי רוב בני אדם: "אם הרוב אינם אוכלים מאכל זה כמו שהוא חי, אף שהיחיד אוכלו, מכל מקום אסור גם לאותו יחיד לאוכלו מבושל. ואם הרוב אוכלים אותו כשהוא חי, אף שהיחיד אינו יכול לאוכלו רק מבושל, מכל מקום מותר בו, דבטלה דעתו אצל כל אדם". וב**חכמת אדם** (ס"ד) כתב שהכל הולך אחר המקום, ומה שדרך בני אדם לאכול באותו מקום לרוב בני אדם. והגרע"י **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' קג) כתב שהכל הולך אחר המקום שאוכלים, ולכן אם נתבשל ע"י גוים במקום שאינו נאכל כמות שהוא חי, והובא למקום שנאכל כמות שהוא חי, אין בו איסור בישולי גוים, וכן להיפך. וה"ה לעניין עולה על שולחן מלכים.

הפרי חדש (סק"ג) כתב שהולכים אחר רוב העולם. **אך הברכי יוסף** (סק"א) העיר ע"ד ממ"ש הריטב"א שכל דבר שיש מקום שנהגו מנהג שאינו משונה, אינו בטל לרוב העולם, ולכן כאשר יש מקום שדרכם לאכול מאכל מסויים רק צלי או מבושל, הרי זה נחשב אצלם כדבר שאינו נאכל חי.

נחלקו הפוסקים מה דינו של דבר שאינו נאכל בפני עצמו אלא נעשה לטיבול וכד', **המגן אברהם** (או"ח סי' רג סק"ד) סובר שנחשב כדבר הנאכל כמות שהוא חי ולכן אף אם הגוי בישלו מותר. **אולם הפרי מגדים** (שם, עפ"ד הט"ז) חולק, שכל שאינו נאכל כמות שהוא מצד עצמו לא אכפת במה שרגילים לאוכלו עם דברים אחרים, ודינו כמי שאינו נאכל חי ואסור משום בישולי עכו"ם. וכתב **כה"ח** (סק"ז) שיש להקל בזה.

ללפת בו את הפת'

בגמ' (ע"ז לח.) נאמר:

"בפומבדיתא מתנו הכי, אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב: כל שאינו נאכל על שולחן מלכים ללפת בו את הפת - אין בו משום בישולי עובדי כוכבים. מאי בינייהו? איכא בינייהו: דגים קטנים, וארדי, ודייסא"

לכאורה מפשט הגמ' עולה שרק מאכל הנאכל עם הפת נאסר בבישולי הגויים כאשר עולה על השולחן מלכים. וכן משמע מה**רמב"ם** (יז, טו) "במה דברים אמורים בדבר שהוא עולה על שולחן מלכים לאכול בו את הפת, כגון בשר וביצים ודגים וכיוצא בהם... שעיקר הגזרה משום חתנות שלא יזמנו העכו"ם אצלו בסעודה ודבר שאינו עולה על שולחן מלכים לאכול בו את הפת אין אדם מזמן את חבריו עליו". וביאר **הגר"ש קלוגר** (שו"ת טוטו"ד תנינא סימן רכה) שאלו הדברים שעיקרן ללפת הפת, הם חשובים ועולים על שולחן מלכים.

עוד יש לברר מה דין דברים העולים על שולחן מלכים כשהם נמצאים בתערובת, דהיינו שמערבים אותם עם מאכלים אחרים, כגון רטבים שונים הבאים לתוספת טעם לסלטים וכד', **הגר"ש קלוגר** (שם) העלה להתיירם, ש'מלפת' עם הפת אין הכוונה שנותנים בפת כשהוא עושה לתבלין וליתן בו טעם, אלא הכוונה שאם הפת אפויה ואוכלים בו את הפת, זה הוי מלפת את הפת. וגם הוא דבר שאינו נאכל בפני עצמו אלא טפל לדבר אחר, ואין בו קירוב דעת. **אך** בשו"ת **התערורות בתשובה** (ד, נט) העלה לאוסרם, ששמן של גויים מותר רק משום שנאכל כמות שהוא חי, ומשמע שבלא האי טעמא אסור אע"פ שאינו נאכל לבדו, שהרי הוא מזיק.

ולגבי שאר מאכלים שאינם נאכלים עם הפת אלא באים בסעודה לשובע, בגמ' (לח:) מובא "מאי בינייהו, איכא בינייהו דגים קטנים וארדי ודייסא". **הרשב"א** (תוה"א ב"ג ש"ז) הקשה, הרי אמרינן לגבי דייסא 'הני בבלאי טיפשאי שאכלין נהמא בנהמא', ומשמע שדייסא אינה נאכלת עם הפת, וכיצד נאסרת בבישולי עכו"ם? ותירץ שלא אמרו עולה ללפת אלא דוקא במיני לפתן, שבסתם מיני לפתן אין בישולי גויים, אך אם מלפתים את הפת הם חשובים ואסורים. אבל מאכלים הנאכלים בתורת מאכל, לא בעינן שעולים על שולחן מלכים ללפת, אלא כל שעולים על שולחן מלכים לאכול יש בו משום איסור בישולי גויים. וכ"כ **המאירי** (ע"ז לח. ד"ה כבר ביארנו) "או שמא לא נאמר ללפת אלא לרבותא כלומר אף ללפת, וכל שכן כשהיא עולה לאכילה לעצמה". וכ"פ **הפר"ח** (אות ג) בדבר המאכלים הבאים לשובע. **אולם הריטב"א** (ע"ז לח. ד"ה איכא) הביא קושיית הרשב"א, ותירץ שדייסא אינה נאכלת כמות שהיא חיה ואינה עולה על שולחן מלכים, ולכן הובאה בתור נ"מ, שלמ"ד כל דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי נאסר, הדייסא אסורה. ולמ"ד שרק העולה על שולחן מלכים ללפת את הפת, הדייסא מותרת. ומשמע מדבריו שכל

שאינו מלפת את הפת אין בו משום בישולי גויים. גם **מהריט"ץ** (סו"ס ס) כתב שרק דבר המלפת את הפת אסור משום בישולי גויים, ואם אינו מלפת את הפת גם אם עולה על שולחן מלכים אינו אסור.

פרפראות

כפי שהבאנו בפסקה למעלה, נחלקו הראשונים מה דין מאכל שאינו מלפת את הפת אך עיקרו לשובע. נידון נוסף המובא בפוסקים הוא מאכל שעיקרו לפרפרת. האם מכיון שאינו עיקר הסעודה אין בו איסור בישולי עכו"ם, או שמא נאמר בו כעין הכלל 'כל הראוי לבילה בילה מעכבת בו', ורק דבר שראוי לעיקר הסעודה ואינו בא לעיקרה, אין בו חשיבות. אך מאכל שמהותו הוא לפרפרת, וגם דרך מאכל המלכים הוא כך, יתכן ויאסר אף שאינו מלפת את הפת.

כתב **הרמב"ם** (יז, יט) "עכו"ם שהצית אור באגם כדי להעביר החציר ונתבשלו בה חגבים הרי אלו מותרין, ואפילו במקום שהן עולין על שולחן מלכים משום פרפרת". הרי שגם מאכל הנאכל לפרפרת נאסר משום בישולי גויים. אמנם יתכן לומר שגם הרמב"ם לא אסר פרפרת אלא כאשר היא נאכלת עם הפת. ובשו"ת **הריב"ש** (סימן כח) משמע שגם פרפרת או קינוח שאינם נאכלים עם הפת נאסרים בבישולי גויים. יתרה מזאת מצאנו בדברי **האיסור והיתר** (שער מג ס"ב) שלגבי פרפרת לא נאמר הדין של 'עולה על שולחן מלכים', ולדעתו כל הפרפראות אסורות גם אם אינם עולים על שולחן מלכים. וכ"כ הכנה"ג בשו"ת **בעי חיי** (יו"ד סימן קנה) שכל דבר שאינו עולה ללפת את הפת אלא שעולה דרך מאכל או דרך שתיה, לא בעינן שיהא עולה על שולחן מלכים ללפת בו את הפת, ולשיטתו כל שנאכל אצל ההמון ובאותה הדרך נאכל אצל המלכים, הרי מאכל זה נאסר משום בישולי גויים.

מכח דברי הרמב"ם כתב **הטור** שגם אם המאכל הוא פרפרת הרי הוא אסור (ובתנאי שיעלה על שולחן מלכים ולא יהא ראוי לאכילה בעודו חי). **הפרי תואר** (אות ג) כתב שדעת הטור עיקר, שהרי החגבים אינם ראויים ללפת בהם הפת, ואינם אלא פרפרת בעלמא ואפ"ה אסורים. וכן מבואר מלשון **החכמת אדם** (סו, א). וכ"פ בשו"ת **שבט הלוי** (ב, מג).

אולם הפרי חדש (אות ג) כתב שהבנה זו אינה מוכרחת ברמב"ם, שהרי הרמב"ם כתב (שם הט"ו) רק עולה על שולחן מלכים ולא הזכיר שאם לפרפרת יש בו משום בישולי גויים. וכתב **הערוך השולחן** (אות ו) שכן עיקר לדינא. גם **המהרש"ל** (על הסמ"ג לא תעשה קמח) כתב שקינוח אינו נאסר בבישול גויים, כיון שאינו מלפת את הפת.

הערוך השולחן (אות ז) ביאר שפרפרת הכוונה שאוכלים עם הפת, שהרי כך כתב הרמב"ם בהלכות ברכות (ד, ו), אך כתב שלדינא כיון שהטור והשו"ע פסקו לאיסור הכי קי"ל.

הש"ך (סק"ב) הביא בשם **האיסור והיתר** הארוך (כלל מג דין ב) שכמהין ופטירות עולין על שולחן מלכים משום פרפראות ולכן יש בהם משום איסור בישולי עכו"ם. **אולם הפרי חדש** (סק"ג) פסק שאין בהם משום בישולי גויים, וכ"כ **הערוך השולחן** (אות י) ע"פ פירוש הערוך ש'ארדי' הם כמהין ופטירות ואיתא שאינם עולים על שולחן מלכים.

לגבי הפטריות ראיתי לנכון להביא כאן את דבריו של הרב **שניאור זלמן רווח** (קובץ ויען שמואל ח עמ' רנב), שכיום הפטריות אינן צריכות בישול כלל, שבמדינת סין שהיא הראשונה בייצור פטריות משומרות בעולם אוכלים את הפטריות כשהן חיות, ורק בזמן שאין פטריות טריות אוכלים אותן כשהן מבושלות.

בארץ ישראל כל הפטריות נמכרות למסעדות ורשתות שיווק כשהן טריות, ולכן ודאי שחשובות כנאכלות חיות ואין בהם משום בישולי גויים. והביא שכך אמרו לו הגר"א בקשי דורון והגר"ש עמאר.

חומרים שאינם 'אוכל' וחומרים תעשייתיים

כיום בתהליכי הייצור עושים שימושים שונים במיני עשבים וכיוצ"ב שאינם נאכלים כלל, ומוסיפים אותם כחלק ממרכיבי המאכל כדי שיתנו טעם או מראה טוב יותר. ונשאלת השאלה האם מוצרים אלו אוסרים את המאכל משום בישולי גויים.

המ"ב (סי' רג ס"ק יא) כתב "אבל שאר כל מיני פירות או ירקות וכן עלי ורדים, כל שאינו ראוי לאכול אותו חי אם בשלן או רקחן נכרי אסורים משום בשול עו"ג". אך **הערוך השולחן** (כאן אות יג) הסתפק מה דין עלי ורדים מבושלים, האם בכלל שאינם נאכלים חיים הרי הם אסורים, או שמא אינם חשובים פרי כלל והם כעשבים בעלמא. והנה, אף מה שהסתפק בו הערוה"ש הוא כאשר אוכלים מין זה, אבל לכאורה כאשר ניתן רק לטעם וכיוצ"ב, אין בו משום איסור בישולי גויים.

נידון נוסף הוא בישול הסוכר, **הגר"ש קלוגר** (שו"ת טוב טעם ודעת תניינא סימן רכה) כתב שבישולי גויים נאסרו רק משום חתנות, והיינו בדברים חשובים הנאכלים בפנ"ע ודרך לקבוע סעודה עליהם, אבל מה שאינו נאכל בפנ"ע אלא כטפל לדבר אחר, אין בו קירוב דעת ואין בו בישולי גויים. והיוצא מכך שכל דבר שאין לו חשיבות של מאכל בפני עצמו לא נאסר משום בישולי גויים. ועיין בקובץ **שערי הוראה** (קובץ ה עמ' קמה) שכל התמציות בין אם הם נעשים ממאכלים הנאכלים כמות שהם חיים ובין אם הם נעשים ממאכלים שאינם נאכלים כמות שהם חיים, הרי הם נעשים בבתי חרושת ע"י תהליך בישול מיוחד ופעולות הפרדה כימיות, ותהליך זה אינו בישול אלא ייצור דבר חדש שלא נכלל בגזירת שלקות.

גוי שבישל בבית ישראל

נחלקו הראשונים מה דין מאכל שבישל הגוי בבית הישראל, האם מכיון שהישראל לא הלך לבית הגוי לא שייך בכך קירוב דעת וגזירת חתנות, וכן לא שייך שמא יאכילנו דברים טמאים או לא. **הראב"ד**⁹ סובר דמכיון שטעם האיסור הוא משום חתנות ושמא יאכילנו דברים טמאים, לא שייך לגזור אלא בבית הגוי שיש קירבה בכך, אבל אם הגוי מבשל בבית הישראל אין לחוש לכך. **ורבנו ירוחם** (ני"ז ח"ז קס ע"ד) כתב שרוב הפוסקים הסכימו להתיר.

אב"ר (ספר הישר סימן תשלג) לא הודה לו, דמכיון שהגוי מבשל לא חילקו חכמים בין רשות הישראל לרשות הגוי, שלעולם יש לחוש שמא לא יזהר גם בבית ישראל כמו בביתו של הגוי. וכתב הבי"י שכ"נ שהוא דעת הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו. **הריטב"א** כתב שבבית ישראל יש יותר חשש לחתנות. ובחידושי **הנימוקי יוסף** כתב שכל הגזירה משום חתנות היא שמא יקרא לבת הגוי לבשל בשבילו בביתו. ומפורש שגם בבית ישראל ישנו איסור וחשש.

⁹ תוספות הביאו שיטה זו בשם ר' אברהם בן דוד. ורבים הביאו שיטה זו בשם הראב"ד. אולם רבים הקשו על ההנחה שזהו הראב"ד בעל ההשגות דא"כ קצת קשה מדוע לא השיג על הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א, גם הרשב"א והר"ן לא הביאו סברתו אע"פ שבד"ר מזכירים אותו. והמרדכי כתב על שם ה"ר אברהם דאורלייניש, ובודאי שאינו הראב"ד שהוא מפוקדיש. ובהגהות פורת יוסף על ע"ז כתב דצ"ל ר' אפרים בן דוד. ותוס' רא"ש (מ. ד"ה ורואה אני) כתב ורבנו אברהם דודו של רבינו יצחק בעל התוספות. עיין בכל זה בהגהות וצינונים בגמ' עוז והדר דף לח. אות ז. ובהגהות והערות על טור שירת דבורה אות ג.

ובשיעורי המנחת אשר (דברים סימן ה אות ד) כתב שמחלוקת הראב"ד ורבנו תם תלויה בשני הטעמים לאיסור בישולי נכרים. אם האיסור מחשש שיאכילנו הנכרי מאכלים טמאים, לכאורה אין לאסור בבית ישראל, כאשר הגוי מבשל ממה שנותן לו היהודי. אך מחשש חתנות אסור גם כשמבשל הנכרי בבית הישראל, שהרי למעשה יש קירוב הדעת וחשש חתנות.

אכילת בישולי גוים במקום סכנה או איבה

בשו"ע (סי' קנב) כתב שאסור לישראל לאכול בחופת בן של גוי, והסתפק הדרישה אם יש היתר לאכול בחופת בן הגוי משום איבה.

הט"ז (סי' קנב סק"א) תמה על הדרישה שהסתפק בשאלה זו, שמהפסוק 'וקרא לך ואכלת מזבח' מפורש שהתורה ציוותה שיהיה לנו איבה עם הגויים משום הרחקת בנותיהם, והיאך נתיר משום איבה?! שזהו עיקר הציווי שנתרחק מהם, ואיך נעקור ציווי זה מפני איבה. גם בשו"ת חוות יאיר (סימן סו) כתב שברור כשמש שאין להתיר משום איבה, דא"כ נמצא שבטלו כל ההרחקות שעשו חז"ל. אלא שמצאנו בשו"ת לב חיים (לגר"ח פלאגי, או"ח סימן קנה) שצירף את טעם איבה לעוד כמה טעמים להתיר בישולי גוים.

סעיף ב':

עירב דבר הנאכל חי עם דבר שאינו נאכל חי

שנינו בעבודה זרה (לח).

"אמר רב אסי אמר רב: דגים קטנים מלוחים - אין בהן משום בישולי עובדי כוכבים. אמר רב יוסף: אם צלאן עובד כוכבים - סומך ישראל עליהם משום עירובי תבשילין, ואי עבדינהו עובד כוכבים כסא דהרסנא - אסור. פשיטא! מהו דתימא הרסנא עיקר, קמ"ל קימחא עיקר"

מגמ' זו למד **הרשב"א** (תוה"ק שם צה.) שאם עירב דבר הנאכל כמו שהוא חי עם דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי ובשלם גוי, רואין אם העיקר מדברים שיש בהן משום בישולי גוים אסור, ואם העיקר מדברים שאין בהן משום בישולי גוים מותר, שהולכים אחר העיקר בין להקל בין להחמיר, לפיכך הרסנא שעושין מדגים והוא מציר של דגים הנאכל כמו שהוא חי ומקמח אסור, שהקמח עיקר.

התשב"ץ (ח"א סי' פט) למד מהגמ' שמיני מתיקה העשויים מסולת ודבש, אם הסולת היא העיקר - אסור, אך מכיון שהדבש עיקר והסולת אינה באה אלא לדבק בעלמא, וא"כ אין בהם משום בישולי עכו"ם. אך בכל זאת לא מלאו ליבו לאכול מהם, משום שאדם חשוב צריך לקדש עצמו במותר לו, וכן ראוי לכל אדם לנהוג, במיוחד בדברים שאינם אלא לתענוג בעלמא.

כתב **השו"ע**: עירב דבר הנאכל כמו שהוא חי עם דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי ובישלם הגוי, אם העיקר מדבר שיש בו משום בישולי גוים, אסור. ואם לאו, מותר.

הערוך השולחן (סי"ד) כתב שמלשון השו"ע משמע שגם אם שניהם שווים בעיקר מותר, דכיון דאיסור קל הוא מותר גם במחצה על מחצה.

הפרי תואר (אות ד) כתב שאם יש בתערובת זו אחד מחמשת מיני דגן אפילו הרוב משאר מינים הנאכלים כמות שהן חיים, כל שיש בה' מיני דגן שישית מכלל התערובת אסור, שלעניין ברכות ברכת

תערובת זו היא מזונו, שהקמח עיקר אפילו כשהוא המיעוט - מפני חשיבותו, וה"ה לעניין בישולי גויים שהעיקר הוא מדבר שאינו נאכל כמות שהוא חי ולכן אסור. אמנם כתב **הערון השולחן** (סי"ט) שאם הקמח בא לדבק בעלמא אין בו משום בישולי גויים.

אפונים וקטניות שהתבשלו ע"י גויים

כתב **רבינו ירוחם** (ני"ז ח"ז קס ע"ד) התורמוס אין בו משום בישולי גויים לפי שאינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת, שכן מפורש בגמ' ביבמות (מו.), ויש אוסרים אותו כיון שאין אנו בני תורה (כעולה מהגמ' נט.), אך סיים שהביאור הראשון עיקר.

עוד כתב **רבינו ירוחם** (שם) שיש מפרשים אפילו אין נאכלין כמו שהם חיים מותר. אך **הרשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ז צד.) כתב שדוקא אם נאכלים כשהן חיים מותר, כגון חיטה שיש אנשים הכוססים אותה חיה.

וביאר **הר"ן** (יד: סוד"ה רבי) ע"פ שיטתו שטעם ההיתר מפני שלא נשתנו מברייתו. אבל **הרמב"ם** (יז, יז) ביאר שהטעם שלא גזרו עליהם הוא מפני שאין אדם מזמן את חבירו על הקליות. ולכן נהגו היתר באפונים שקולים הגויים, אא"כ מושחים את המחבת בשמן בשעת הקליה ויש חשש שמא ישימו חלב במקום שמן.

כתב **הרמ"א**: ומותר לאכול אפונים קלויים של עובדי כוכבים, וכן הקטניות שקורין ערבשי"ן, קלויים, דאינן עולים על שלחן של מלכים וכן נהגו בהם היתר אם לא במקום שנהגו למשוך המחבת בחלב, שאז נוהגים בהם איסור (רמב"ם פ"ז דמ"א ומהר"א מפראג והגהות בארוך). אבל בלאו הכי, שרי ואין לחוש לכלים של עובדי כוכבים, דסתמן אינן בני יומן. וכל פרי שנאכל כמו שהוא חי, אף על פי שבשלו אותו גויים ונמחה ונעשה תבשיל בידיהם, שרי. ועל כן אוכלין הפובידל"א שעושיין העובדי כוכבים (ד"ע ממשמעות הרמב"ם ור"ן ותוס' והוא פשוט). גם מדברי מרן **בב"י** עולה שמותר לאכול אפונים שקלו אותם הגויים. וכ"פ **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' קב) ועוד.

אולם האר"י (שעה"מ פ' וילך) כתב שהאפונים אסורים מן הדין מפני שקליות שלהם עולים על שולחן מלכים ושרים, שעושים אותם קליות. הביאו **הבא"ח** (חקת יב), ומשמע מדבריו שאם ידוע לנו שאין עולים באותו מקום מותר. וע"ע בכתב עת 'הליכות שדה' (גליונות 145, 147) מ"ש אודות פיצוחים הנקלים ע"י גויים, האם יש לאוסרם באכילה לדעת מרן השו"ע או לא. ע"פ המובא שם רוב העובדים במקומות הקליה בארץ ישראל הם גויים, והביא שם **שהגרב"צ אבא שאול** החמיר בזה, ושכן שמע מהגר"מ **אליהו** (ע"פ דבריו לגבי הטחינה שהארכו בזה לקמן סעיף יד).

הש"ך (סק"ג) כתב בשם **התורת חטאת** (ריש כלל לה) שנוהגים היתר לקנות אגוזים שלמים שמבשלים הגויים, משום שאינם עולים על שולחן מלכים.

הערון השולחן (סט"ז) כתב שאין שום סברא לחלק בין מבושלים לקלויים, ולכן גם אפונים מבושלים מותרים. **אמנם הפרי חדש** (סק"ה) ועוד כתבו שההיתר הוא דוקא בקלויים, אבל מבושלים עולים על שולחן מלכים.

שתיית קפה שבושל ע"י גויים

השו"ע (קיד, א) התיר לשתות שיכר של נכרים, שאינו נאסר אלא במקום מכירתו, אבל אם הביא את השיכר לביתו ושותהו שם מותר "שעיקר הגזרה שמא יסעוד אצלו, ולא אסרו אלא כשקובע עצמו לשתות כדרך שאדם קובע בשתיה. אבל אם נכנס בבית הנכרי ושתה דרך עראי באקראי, מותר".

הפוסקים שם דנו מדוע לא נאסר שתיית השיכר מדין בישולי גויים. ה**ט"ז** (סק"א) כתב שכמו שהתבואה בטילה למים לענין הברכה שמברכים שהכל, כך הקפה בטל למים לענין איסור בישולי גויים. וה**ש"ך** (סק"א) כתב שאין לאסור לפי שאינו עולה על שולחן מלכים.

הרדב"ז (ג, תרלז) פסק שאין לאסור שתיית קפה של גויים מטעם איסור בישולי גויים, שאף על פי שאין הקפה נאכל כמות שהוא חי, מכל מקום הרי אינו עולה על שולחן מלכים ללפת בו את הפת (והוסיף שגם אין לאסור משום פליטת הכלים שלהם, שהרי ידוע שיש להם כלים מיוחדים להרתיה בהם קפה כדי שלא יפגם טעמו של הקפה). אלא שכתב שאין לשתות קפה במסיבות הגויים, לפי שנמשך מזה הרבה תקלות, ואין ראוי לישראל קדושים להיות עמהם במסיבותם. וכ"כ ה**מהריק"ש**. גם ה**תחכמת אדם** (סעיף יד) כתב "אך בעוונותינו הרבים בזמן הזה כמה קלקולים באים מזה, ובפרט לשתות קאווע עם חלב שהוא איסור גמור, מלבד שעל ידי זה חס וחלילה באו לידי זנות כידוע. על כן כל אשר בו ריח תורה ירחיק מזה מלהיכנס לבתיהם לשתות איזה משקה שיהיה".

גם ה**פרי חדש** (סק"ו) כתב שהמיקל בשיכר ה"ה שמותר לשתות הקפה, שאף על פי שאין אבק הקפה נאכל כמות שהוא חי, ועולה על שולחן מלכים, מכל מקום אינו עשוי ללפת בו את הפת. והוסיף שהקפה בטל למים. וכן התיר ה**ערוך השולחן** (סוף אות כב). ה**חתם סופר** (ע"ז לא:) כתב שטעם ההיתר הוא משום שגרעיני הקפה אינם נימוחים במים אלא המים קולטים את ריחם וטעמם.

הבא"ח (ש"ב חקת, טז) כתב שהאר"י אסר אך אין בדינו לאסור בפרט במקומות שנהגו בהם היתר, והוסיף שהמנהג פשוט בבגדד לשתות קפה של גויים, והוסיף שגם המחמיר, אם הולך לביקור נימוסין מותר לו לשתות אצליהם קפה. גם בשו"ת **יחווה דעת** (ד, מב. הליכות עולם ח"ז עמ' קיב) כתב שמותר לשתות קפה של גויים, ואין לחוש בזה לאיסור בישולי גויים. והנוסעים במטוס של חברה לא יהודית, שיש לחוש שהשתמשו בכוסות של הקפה בחלב של גויים, נכון שישתו הקפה בכלי זכוכית, שאינם בולעים ואינם פולטים. ואם אי אפשר יש להקל בשעת הדחק אף בכוסות של פורצליין וכיוצא בזה. ובשו"ת **תשובות והנהגות** (א, תלו) הוסיף שאם הנכרי שופך מים מכלי שני אין חשש כלל, כיון שעל בישול גזרו ולא על כלי שני שאינו מבשל. ועוד חידש שם עצה, שהישראל ידקדק להניח הסוכר בקפה, ועל ידי זה נחשב שישראל גמר הבישול.

אולם הפנים מאירות (ב, סב. הובא בפת"ש קיד, א) חלק עליו וכתב: "דאף בשיכר לא היה עיקר הטעם משום דהתבואה בטילה, אלא עיקר הטעם משום דשיכר שלהם לא היה עולה על שולחן מלכים, או כמ"ש הב"ח דלא שייך חתנות כולי האי, דלא מזמני עלייהו, וליכא קריבא דעתיה כולי האי, אבל בקאו"י עינינו רואות שעולה על שולחן מלכים ומזמני עלייהו. לכן ראוי לבעל נפש שלא לשתות קאו"י או טייא מעכו"ם". גם ה**אר"י** נמנה מן האוסרים, וכ"פ בשו"ת **בעי חיי** (יו"ד סימן קנה) וכתב שלא מצא סמך להתיר.

כתב בשו"ת **שבט הלוי** (ב, מד) לעניין קפה נמס שראוי להחמיר יותר, שאף המקלים בקפה רגיל יודו בזה לאסור, שבהכנת הקפה בכוס מערבבים גם את הקפה עצמו ואין כאן רק נידון של קליטת טעם בעלמא (וזה ע"פ סברת החת"ס, אולם לפי טעמי ההיתר שהביא הפר"ח יש להתיר גם בקפה נמס).

סעיף ג':

מאכלים מותרים עם שומן אסור

כתב **הרשב"א** (תוה"ב ב"ג ש"ז קצר צה. ארון צה ע"ג) והר"ן (טו. סוף דיבור ראשון) בשם ספר **התרומה** (סי' כז ד"ה והא דאמרן) שפנאד"ה שהגוי אפה אסורה גם לנוהגים היתר בפת של גויים, שהשומן נאסר כשהוא בעין משום בישולי גויים, ולאחר מכן נבלע בפת ואוסרה. וה"ה לירקות הנאכלים כמות שהן חיים, ובישלם עם בשר, שומן הבשר אוסרן משום שנבלע בהם.

הטור כתב פנאד"ה של גוי, ותמה **הב"י** דה"ה גם של ישראל, שהרי בישולי גויים גם בשל ישראל אסור! **הט"ז** (סק"ב) כתב שמדובר במקום שנהגו היתר בפת גויים, והיתה הו"א להתיר גם באופן שנבלע בו השומן כיון שהוא בטל, קמ"ל שאסור מפני שהוא בעין ואינו בטל. **הש"ך** (סק"ו) תירץ שמדובר בפת ישראל, כגון שהשליך קיסם שמועיל רק לאפית פת ולא לשומן שיש לדונו כבישול, ולדעת הרמ"א שמתיר השלכת קיסם גם בבישול, מדובר בפנאד"ה של גוי.

כתב **השו"ע**: פנאד"ה שאפאה גוי, אסורה אפילו למי שנהג היתר בפת של עובדי כוכבים, שהשומן נאסר כשהוא בעין משום בישולי עובדי כוכבים, ונבלע בפת. וכן ירקות הנאכלים חיים שבשלם עם בשר, אסורים, מפני ששומן של בשר נבלע בהם.

הש"ך (סק"ה) העיר שכל האמור בפנאד"ה הוא דוקא בשומן דגים, שאילו בשומן בשר או של אווז, סתמן כבר מהותך ואין בו משום בישולי גויים, שהרי אין בישול אחר בישול. וכ"כ **הפרי תואר** (אות ז) ועוד. והוסיף הש"ך, שאם אפה הגוי פנאדי"ש עם שומן חי של בשר דינו כשומן דגים.

הערון השולחן (אות כג) ביאר, שטעם האיסור בפנאד"ה הוא משום שעיקר חשיבותו הוא מפני השומן שבו, שבלא השומן הוא לחם רגיל, ולכן כשניכר ונראה לעין אינו בטל, והוא כמו שעירב דבר הנאכל כמו שהוא חי עם דבר שאינו נאכל, שהולכים אחר העיקר, והכ"נ עיקר החשיבות הוא השומן.

סעיף ד':

בישול ע"י שפחות

הרא"ה (בדה"ב ב"ג ש"ז צד). כתב בשם רבי יצחק ברבי מנחם שאין דין בישולי גויים בעבדו ושפחתו הקנויים לו, כיון שמעשיהם דרך כפיה לא שייך כאן איקרובי דעתא. ואע"פ שאין לעשות כן לכתחילה בדיעבד מותר. וטעמו שמעשים כפויים אינם מביאים לקירוב הדעת. סברא נוספת להתיר בישול העבדים והשפחות מצינו בארחות חיים (הל' איסורי מאכלות סי' סז) בשם **הרמב"ן** וכ"כ **הלבנוש** (ס"א) דכיון שמוזהר עליה בשבת מן התורה, הרי מלאכתה קנויה לו למעשה ידיה ואינה בכלל גוים שגזרו עליהם, ובהם לא גזרו משום חתנות, שמחמת שפלותן בלאו הכי לא יתחתן עמהם, ולא משום שמא יאכילנו דבר טמא שאימת רבן עליהם.

אולם הרשב"א (משמרת הבית ב"ג ש"ז) השיג על הרא"ה, וכתב שבישול ע"י עבדו ושפחתו אסורים כמו כל גוי אחר. שדברים אלו אסורים משום קירוב הדעת ואין לחלק בין מקרה למקרה.

כתב **השו"ע**: יש מי שמתיר בשפחות שלנו, ויש מי שאוסר, ואפילו בדיעבד (תשובת הרשב"א ס' ס"ח). והרמ"א כתב: ובדיעבד, יש לסמוך אדברי מתירים (ארוך כלל מ"ג והגהות ש"ד). ואפילו לכתחלה נוהגין להקל בבית ישראל שהשפחות והעבדים מבשלים בבית ישראל, כי אי אפשר שלא יחתה אחד מבני הבית מעט (שם).

הט"ז (סק"ג) העיר שההיתר הוא דוקא בשפחות הקנויות לנו ומוזהרין לנו על מלאכתן בשבת מהתורה, ואין בכלל זה השפחות הגויות שנשכרים לישראל לזמן. אך הביא בשם **האיסור והיתר** (כלל מג דין יג) שגם בהם יש להתיר ולסמוך על דעת הראב"ד שהתיר בישולי גויים בבית ישראל.

גם **הש"ך** (סק"ז) כתב שמדובר על שפחות הקנויות לנו, ולפ"ז ביאר את דברי הרמ"א שדיבר דוקא על שפחות אלו ולא על הקנויות לזמן מסויים. אפשרות נוספת, שהרמ"א התיר גם בשפחות הקנויות לזמן מסויים, וסומכים על הראב"ד שהתיר בישולי גויים בבית ישראל. או שהרמ"א סמך על כך שא"א שלא יחתה אחד מבני הבית ונמצא שהשתתפו בבישול הגוי. והוסיף שיש הסוברים שרק כאשר הגוי עושה מרצונו אסור משום גזירת חתנות, אבל השפחות העושות בע"כ אין בהם איסור.

הערך השולחן (ס"ד) כתב שהרמ"א היקל מפני כמה טעמים, הוא בבית ישראל, השפחות שכורות, וא"א שאחד מבני הבית לא יחתה מעט בבישול התבשיל והצלי ובדבר המועיל לקרב בישולו. שבצירוף שלושת ההיתרים יש להקל. ובמקום שאפשר להשהות משרתת ישראלית אין לסמוך על היתרים אלו.

הזבחי צדק (אות כג) ובשו"ת **רב פעלים** (ח"ד או"ח סימן ו) כתבו שבמקום שנהגו להקל בשפחות גויות יש לסמוך על המתירים.

בשיעורי **מנחת אשר** (דברים סימן ה אות ד) דן אודות משרתים ועוזרים שמצוי שנמצאים בבתי אנשים זקנים, האם יש מקום להקל שהגוי יבשל לזקן או לזקנה והם יאכלו. וכתב שלבני אשכנז יש מקום להקל לפי המנהג שהביא הרמ"א שנהגו להקל בשפחה שבבתינו, ולאחר מכן כתב שתלוי בטעמים מדוע הקלו, ומכיון שהזקנים אינם שותפים למעשה הבישול אין להקל מטעם זה, ולטעם שאין חוששים כאשר המלאכה נעשית בע"כ, אין להקל אא"כ שכורים גם לבשל, אבל אם עושים כן בהתנדבות ודאי שייך לחוש לקירוב הדעת. ולבסוף היקל בבישול במיקרוגל (עיין בזה לקמן סעיף יג).

בהליכות עולם (ח"ז עמ' ק) הקל כאשר המשרת מבשל בבית ישראל או בבית חולים יהודי, בהסתמך על הסברא שעושה בעל כורחו ובבית ישראל יש הסוברים שלא גזרו משום בישולי גויים. והיינו מכח ספק ספיקא. **אולם** בשו"ת **אור לציון** (ח"ב עמ' יב) החמיר שאין לעשות ס"ס נגד מרן שהכריע.

בישולי ענו"ם בבתי חרושת

כפי שראינו לעיל הפוסקים דנו אודות מקרים מסויימים בהם יש ריחוק בין המבשל לבין האדם האוכל מהתבשיל. נידון מעשי לכך הוא בישולי גויים במפעלים או מסעדות וכד' בהם האדם כלל לא מכיר ורואה את הגוי המבשל, האם גם בכה"ג נאסרו בישולי גויים.

בברכי יוסף (סי' קיב סק"ט) מובא בשם תשובת **מהרי"ט צהלון** (קס"א) שההיתר של בישול בבתי חרושת ומסעדות זהה להיתר שיש בפת פלטר (קיב, ב), אף במקומות שנהגו איסור בפתו של בעל הבית, בשני

המקרים אין חשש לקירוב הדעת העלול להביא לידי חתנות. אולם בשו"ת **מנחת יצחק** (ג, כו, ו. ז, סב) כתב שאין לדמות את גזירת בישולי גויים שהיא חמורה יותר לגזירת פת גויים שהקלו בה.

בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ו סימן קח אות ו) כתב שעל אף ששמע מהחזו"א שיש להחמיר, דעתו היא שניתן להקל מחמת הסברה של הריחוק בבתי חרושת מהצרכנים. גם בשו"ת **אגרות משה** (ח"ד יו"ד סימן מח אות ה) הזכיר שרוב העם נוהגים להקל בדברים הנעשים בבתי חרושת, ובאיסור דרבנן אין למחות במקלים. ובשיעורי מנחת אשר (אות ג) כתב שהסבר בזה, כי אין קירוב הדעת וחשש חתנות ביצור בבית החרושת. ובשו"ת **יביע אומר** (ט, ו. יחווה דעת ה, נד. הליכות עולם ח"ז עמ' קיז) כתב לגבי בתי מלון ומסעדות שהסקת האש נעשית ע"י ישראל והנחת הקדירה נעשית ע"י טבח גוי, ספרדים צריכים להדר בזה לכתחילה, אך המיקל במקומות ציבוריים יש לו ע"מ שיסמוך שמא הלכה כסוברים שדי שהישראל מדליק האש, שמא אין איסור אלא בבית הגוי, ושמא פועל גוי ידו כבעל הבית. אך בשו"ת **תשובות והנהגות** (ג, רנ) החזיק בדעת החזו"א שאין לסברת הריחוק שום שורש, והסכמת האחרונים לאסור.

סעיף ה':

איסור רק כאשר יש כוונת בישול

שנינו בעבודה זרה (לח).

"א"ר יוחנן: האי עובד כוכבים דחריך רישא - שרי למיכל מיניה אפילו מריש אוניה. אמר רבינא: הלכך, האי עובד כוכבים דשדא סיכתא לאתונא, וקבר בה ישראל קרא מעיקרא - שפיר דמי. פשיטא! מהו דתימא: לבישולי מנא קא מיכוין, קמ"ל: לשרורי מנא קא מיכוין"

ופרש"י: וקבר בה ישראל קרא מעיקרא - והטמין ישראל בתנור דלעת חיה קודם שהוסק התנור והעובד כוכבים הסיקו ונתבשלה הדלעת. שפיר דמי - הואיל והעובד כוכבים לא לבשל נתכוין. מהו דתימא - האי עובד כוכבים לבישולא להאי סיכתא איכוון והא לשם בישול הסיקו. קמ"ל - דאין בישול בכלים. אלא לשרורי מאניה איכוין - להקשות את היתד ואין דעתו לבישול.

בביאור טעם ההיתר כאשר הגוי אינו מתכוין לבישול, כתב **הרא"ה** (בדה"ב ב"ג ש"ז) דכיון שכל הטעם שאסרו בישולי גויים הוא משום בנותיהם, כשהגוי אינו מתכוין לבישול חשש זה אינו קיים.

נחלקו הרא"ש והר"ן בדעת **הרי"ף** (טו). בדין זה. **הרא"ש** (סי' לא) סובר שאם הגוי יודע שיש בתנור תבשיל של יהודי, והגוי הבעיר את התנור לצורך אחר כגון שרוצה לייבש כלי לצורך עצמו התבשיל אסור כיון שחוששים שמא כיון הגוי גם לצורך בישול מאכל היהודי. ואם הגוי אינו יודע שיש מאכל של הישראל בתנור, והבעיר אש כדי לבשל לצורך עצמו התבשיל מותר משום שהגוי אינו יודע שיש שם את המאכל של הישראל.

אולם הרי"ן (טו. ד"ה כל) פירש גירסת הרי"ף שגם אם הגוי יודע שיש תבשיל של היהודי בתנור אין זה משנה אלא הכל הולך אחר מעשיו של הגוי, אם כוונתו להקשות כלי ולא לבישול התבשיל מותר. ואם הגוי מבשל, גם אם אינו יודע שיש בתנור תבשיל של הישראל, התבשיל אסור. כך גם סוברים **הרמב"ם** (יז, יט) ו**הרשב"א**.

הטור סובר כשני השיטות לחומרא, ולכן רק כאשר הגוי לא ידע שיש בתנור תבשיל של הישראל וגם לא היתה לו כוונת בישול התבשיל מותר.

כתב השו"ע: גוי שבישל, ולא נתכוין לבישול, מותר. כיצד, גוי שהצית אור באגם כדי להעביר החציר, ונתבשלו בו חגבים, הרי אלו מותרים, ואפילו במקום שעולים על שלחן מלכים. וכן אם חרץ הראש להעביר השער, מותר לאכול ראשי האזנים שנצלו בשעת החריכה. אבל אם כיון לשם בישול, כגון שהסיק התנור לבשל בו, והיה בו בשר תחלה ונצלה, אף על פי שלא כיון לזה הבשר, שהרי לא ידע בו, אסור.

הט"ז (סק"ה) הקשה על הטור, מדוע כאן חשש שמא כיון הגוי לבשל, ואילו לקמן בסעיף יא אם היכך הגוי בבשר ויש ספק אם סילקו, פוסקים להקל, והרי שם הגוי עשה מעשה ואפ"ה אין חוששים לאיסור. ותירץ שסילוק הוא אינו דבר מצוי כ"כ לעשותו כמו שמצוי לכיון הבישול.

הפרי תואר (אות ז) הוכיח מדברי השו"ע שאין הולכים אלא לפי המקום, ולכן בכל מקום צריך לבדוק האם עולה על שולחן מלכים או לא. ובדרכי תשובה (אות ז) הביא משו"ת **בית יהודה** דבעינן שיהיה עולה על שולחן מלכים במקום שהוא דוקא ואין הולכים בתר רובא דעלמא. וכן להיפך, אם במקום שהוא עולה על שולחן מלכים די בזה אף שברוב המקומות אינו עולה. והגרע"י **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' קג) כתב שהכל הולך אחר המקום שאוכלים.

הערוך השולחן (אות כט) ביאר, שכאשר הישראל נתן את החתיכה לתנור ודעתו היתה לבישול, אין הדלקת התנור ע"י הגוי אוסרת את המאכל, שדי בנתנת המאכל ע"י הישראל כדי להתירו, וכל האיסור הוא רק כאשר נתן הישראל את החתיכה ללא מחשבת בישול.

כתב **הפרי חדש** (אות יא) שאם הגוי ידע שהישראל טמן האוכל בתנור, לגירסת הרי"ף המאכל נאסר, שמא נתכוון הגוי לבשל אותו. וכ"כ **הפרי תואר** (אות ח), וכתב הפר"ח שבהפסד מרובה יש להקל, וכ"כ **הערוך השולחן** (אות כח), **זבחי צדק** (אות כו) ו**כה"ח** (אות מא).

מאכל שעובר תהליך בישול לצורך מטרה אחרת

הנה יש לברר מה הדין כאשר ישנו מאכל העובר תהליך בישול, אך מטרת הבישול אינה בשביל 'לבשל' את המוצר (כפי שמבשלים לדוג' תפוז"א כדי שיתרככו), אלא בשביל להפרידם מדברים הדבוקים בהם, או מטעמי בריאות וכד'.

הרי"ן (בתשובה סימן ה אות ז) כתב אודות דבש שעובר תהליך בישול כדי להוציא ממנו את השעוה שיש בו, שיש איסור שיבשלוהו גויים, כיון שמתכוין לבישול ואע"פ שאינו רוצה אותו בישול אלא בשביל הוצאת השעוה, מ"מ כוונתו היא שיתבשל הדבש וכיון שכוונתו לבישול אין הפרש בין מתכוין בו בשביל עצמו או בשביל דבר אחר.

בשו"ת **מהר"ם מרוטנבורג** (ד, נח) כתב על דגים מעושנים שאינם נאסרים בבישולי גויים, למרות שמעושן הוא בכלל מבשל, משום שפעולת הבישול נעשית כדי לשמר את המאכל לזמן ארוך. ובשו"ת **שבט הקהתי** (ה, קלה) כתב אודות בישול הנעשה במפעל שמטרתו להרחיק את החיידקים, ודעתו שחשוב כאילו לא נתכוין הגוי לבישול.

סעיף ו':

סייע הישראל בבישול

שנינו בעבודה זרה (לח).

"אמר רב יהודה אמר שמואל: הניח ישראל בשר על גבי גחלים, ובא עובד כוכבים והפך בו - מותר. היכי דמי? אילימא דאי לא הפך ביה הוה בשיל, פשיטא! אלא לאו דאי לא הפך לא הוה בשיל, אמאי מותר? בישולי של עובדי כוכבים נינהו! לא צריכא, דאי לא הפך הוה בשיל בתרתי שעי, והשתא קא בשיל בחדא שעתא, מהו דתימא: קרובי בישולא מילתא היא, קמ"ל. והאמר ר' אסי א"ר יוחנן: כל שהוא כמאכל בן דרוסאי - אין בו משום בישולי עובדי כוכבים, הא אינו כמאכל בן דרוסאי - יש בו משום בישולי עובדי כוכבים! התם כגון דאותביה בסילתא, ושקליה עובד כוכבים ואותביה בתנורא. תניא נמי הכי: מניח ישראל בשר על גבי גחלים, ובא עובד כוכבים ומהפך בו עד שיבא ישראל מבית הכנסת או מבית המדרש, ואינו חושש; שופתת אשה קדירה על גבי כירה, ובאת עובדת כוכבים ומגיסה עד שתבא מבית המרחץ או מבית הכנסת, ואינה חוששת. איבעיא להו: הניח עובד כוכבים והפך ישראל, מהו? אמר רב נחמן בר יצחק: ק"ו, גמרו ביד עובד כוכבים מותר, גמרו ביד ישראל לא כ"ש... בין שהניח עובד כוכבים והפך ישראל, בין שהניח ישראל והפך עובד כוכבים - מותר, ואינו אסור עד שתהא תחלתו וגמרו ביד עובד כוכבים"

הרמב"ם (יז, טז) הביא גמ' זו להלכה "וכל שבשלו ישראל מעט בשולו בין בתחלה בין בסוף מותר, לפיכך אם הניח העכו"ם בשר או קדרה על גבי האש והפך ישראל בבשר והגיס בקדרה או שהניח ישראל וגמר העכו"ם הרי זה מותר". וביאר ה**ב"י** שאין הכוונה שמהפך את הבשר מצד שהוא מונח ע"ג גחלים ולהניחו בצד אחר, שזה חשוב כמעשה סילוק ממש, וכל שהגוי מסלקו קודם שיתבשל כמאב"ד והחזירו לאש אסור, אלא מדובר שמנענע את הבשר וע"י כך הובערו הגחלים והבישול מתמנה. אבל מה**טור** נראה שמהפך בגחלים עצמם.

בטעם ההיתר כאשר ישראל משתתף בבישול אע"פ שכל שאר הפעולות נעשות ע"י הגוי, כתב ה**רשב"א** (בי"ג ש"ז) שיש בכך היכר ולא אתי לאקרובי, דכיון שהישראל השתתף בבישול הרי זה היכר שאין זו מלאכת גוי שלמה שנקראת על שמו, וממילא לא תביא לחתנות עמו. ומשמע מדבריו שהיכר מיועד לישראל ע"מ ליצור מודעות של ריחוק. וכך משמעות רוב הראשונים. אך בשו"ת **ראב"י אנ"ד** (לר' אברהם בן יצחק אב"ד נרבונה, סימן רטז) הביא שהיכר הוא בשביל הגוי, שכשרואה שהישראל אינו אוכל מתבשילו אא"כ סייע לו מעט, עולה שנאה בליבו והדבר גורם לריחוק.

עוד כתב ה**ב"י**, שבשר הנצלה בשיפוד אע"פ שהניח ישראל השפוד עם הבשר תחוב בו סמוך לאש במקום צלייתו, אסור לתת לגוי להופכו כדי שיצלה אא"כ נצלה ע"י ישראל כמאב"ד, שהרי אם הגוי לא היה הופך הבשר לא היה נצלה מהצד האחר כלל. ועוד, יש לחוש שמא יסלק הגוי את הבשר ויחזירנו לאש, ואינו דומה לקדרה שמניח הישראל והגוי מגיס, ואין חוששים שמא סילקה, שבשיפוד יש ריעותא שהוא עשוי להישמט ממקום שהיה מונח בו ולכן יש לחוש שיחזירנו הגוי.

כתב ה**שו"ע**: כל שבשלו ישראל מעט בשולו, בין בתחלה בין בסוף, מותר. לפיכך אם הניח גוי בשר או קדרה על גבי האש, והפך ישראל בבשר והגיס בקדרה, או שהגיס ישראל וגמר הגוי, הרי זה מותר. (**רמ"א**: ואפילו לא היה מתבשל בלא סיוע הגוי).

הקשו **הש"ך** (סק"ח) וה**ט"ז** (סק"ו) שלכאורה דברי הרמ"א מנוגדים לגמ' מפורשת בע"ז (לח). שבמקרה ולא היה הגוי הופך את הבשר הוא לא היה מתבשל, הרי הבשר אסור משום בישולי גויים! וניסה לתרץ שכמו שהותר קיסם באפית הפת אע"פ שבמציאות אינו עוזר לאפיה, א"כ ה"ה בבישולי גויים, כל שבישל מעט מתיר את הבישול, אלא שנשאר בצ"ע לדינא כיון שהר"ן חילק במפורש שאינו דומה לקיסם וחיתוי. ה**ט"ז** תירץ ש"ל שע"י מעשה הישראל התבשיל היה מתבשל לפחות כמאב"ד. או שהרמ"א סמך על דבריו בסעיף הבא שדי בהדלקת אש או חיתוי של הישראל כדי להתיר את בישול הגוי. ולמעשה התיר רק בבית ישראל כיון שיש חולקים על הקולא שהביא הרמ"א, אבל בבית הגוי אין להתיר אלא רק אם הישראל יניח הקדירה למקום הראוי להתבשל. **הערון השולחן** (אות לא והלאה) ביאר שהגזירה היתה רק אם לא היה כלל לישראל חלק בבישול, ואין זה משנה אם התבשיל היה מתבשל בעזרתו או לא, עצם השותפות של הישראל בתהליך הבישול מתירה את המאכל. ומעשה הישראל מבטל את כל המעשים שקדמו לו, ולכן חשיב שפיר כנתבשל ע"י ישראל.

הפרי חדש (אות יב) סובר שגם אם הישראל הפך בבשר רק לאחר שכבר התבשל כמאב"ד, כיון שהגוי לא סילק את הבשר מע"ג האש מועיל הגמר ע"י ישראל. **אבל הפרי תואר** (אות ט) סובר שדווקא אם גמר הישראל לפני שהגיע למאב"ד מותר, אבל לאחר מכן לא מועיל. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות כז) ו**כה"ח** (ס"ק נט).

נחלקו הפוסקים מה הדין כאשר הגוי הניח את הקדירה על מקום שפיתתה ולאחר מכן הדליק היהודי את האש. בשו"ת **יביע אומר** (ח"ה סימן י אות ז) כתב שודאי מועיל שהגוי יניח את הקדירה ולאחר מכן ידליק הישראל את האש. והביא שכ"כ להדיא בשו"ת **אבני נזר** (סימן צו אות ה) וז"ל: ונראה לי שהשלכת קיסם לאש לאחר ששפת עכו"ם הקדרה מהני גם לדעת המחבר, שהרי בודאי אם הסיק ישראל את התנור לאחר שפיתת הקדרה ע"י גוי מהני גם להמחבר, דהיינו בישול של ישראל ממש וכו'. ע"ש. וכן יש להוכיח ממ"ש מרן בסעיף י' שאם הניח ישראל ע"ג גחלים עוממות שאינן ראויות לבשל, ובא הגוי והפך ונתבשל אסור, וא"כ ה"ה איפכא, שאם הניח הגוי במקום שלא יכול להתבשל ובא הישראל ובישל, ודאי שמותר. וכ"פ להקל בשו"ת **מקור נאמן** (א, תקצה) ו**בנין אב** (ג, לז). **אולם** הגר"מ אליהו בשו"ת **מאמר מודכי** (ג, ד) כתב שלא מועיל, ולדעת מרן צריך שיניח את הקדירה וגם ידליק את האש. וחילק בין שבת שאסרו חכמים את תוצאת הבישול, ובין בישולי עכו"ם שהצריכו חכמים שיעשה הישראל מעשה בגוף הבישול ויעשה מעשה בבשר עצמו כדי שנבדיל עצמנו מהגויים, ואם הגוי הניח את הקדירה והישראל הדליק את האש, עדיין חשש חתנות קיים.

סעיף ז':

☞ **האם הדלקת האש ע"י ישראל מועילה**

כתב **הר"ן** (טו: ד"ה פת שלש) שדווקא בפת מועילה שגירת התנור ע"י ישראל, לפי שהיא מלאכה המיוחדת בה, אבל בשאר תבשילים לא מועיל (וביאר ה**ט"ז** ז: בפת צריך להסיק התנור ולהוציא את כל הגחלים קודם שיאפה הלחם, משא"כ בשאר תבשיל מסיק האור ובשעה שהתבשיל מתבשל מוסיף והולך תמיד ולכן לא ניכר כ"כ מעשה הישראל). והוכיח כן מכמה גמרות שמובא שהאישה שופתת הקדירה ומשמע שהדלקת האש לבד לא מועילה, וכן מובא שהישראל הניח בשר ע"ג גחלים, ומשמע ג"כ שהדלקת האש בלבד איננה מועילה. וכן נראה מדברי **הרשב"א** (סוף ב"ג צה). וכ"כ באגרת התשובה **לה"ר יונה** (אות לח). עוד כתב ר'

יונה (אות לט) שלא מועיל אם הגוי נותן המחבת ע"ג האש, אלא בעינן שהישראל יתנה בתנור במקום הראוי להתבשל שם. ומשמע שחיתוי באש אינו מועיל כלל. וכ"כ הריב"ש (סימן תקיד) שבבישול רק ההנחה מועילה. הב"י כתב שניתן להסביר שדוקא בסתם הדלקת האש החמיר הר"ן, שההדלקה אינה מוכיחה שמדליק לצלות בשר אלא להתחמם בו או לבשל דברים אחרים המותרים בבישול עכו"ם, אבל בתנור סתמו לאפות בו. וכשמחתה בגחלים בעוד הבשר עליהם ומקרב הבישול מותר אפילו לדעת הר"ן.

כתב ה**שו"ע**: אין שגירת (פי' הבערה. ובערו והשיקו (יחזקאל לט, ט), תרגום ויהוה שגרין) התנור מועלת אלא בפת, אבל בשאר המתבשלים אין שגירת התנור ולא הדלקת האש מעלה ומוריד, אלא ההנחה דווקא. לפיכך הרוצה לבשל במחבת בתנור של גוי, צריך שיתן ישראל המחבת לתוך התנור, למקום הראוי להתבשל בו. **אולם הרמ"א** כתב: ויש חולקין וסבירא להו דהדלקת האש או חיתוי בגחלים מהני לענין בישול כמו לענין פת, וכן נוהגין. (הגהות ש"ד ובארן ובמרדכי פא"מ). ואפילו חיתוי בלא כוונה מהני ומועיל (**ש"ך** י: צריך שיכוון לסייע). וי"א דאפילו לא חיתה ישראל ולא השליך שם קיסם, רק שהכותית הדליקה האש מאש של ישראל, שרי (או"ה שם בשם מהר"ם).

ה**ט"ז** (סק"ז) כתב שרק בבית ישראל יש לסמוך על הדלקת האש ע"י היהודי, אבל בבית הגוי צריך שיניח הקדירה במקום הראוי להתבשל.

ה**ש"ן** (סק"ט) העיר שחיתוי הישראל צריך להיעשות באופן שהחיתוי יועיל לתקן האש, ויועיל למהר בישולו ע"י ישראל, שמוכח מהגמ' דבעינן שהישראל יעשה קירוב בישול.

דעת ה**פר"ח** (ס"ק יד) שאף אחר שהניחה הישראל במקום שראוי להתבשל, אסור לגוי להגביה את המחבת ולהכניסה יותר בפנים, שהדבר חשוב כאילו סלקה הגוי ונתנה מחדש דאסור. **אך** דעת ה**רדב"ז** (סימן אלף ת) שמותר, כיון שסייע הישראל בבישולו. ואינו חשוב כמעשה חדש של הגוי. וכ"כ החיד"א (שיו"ב אות יג) בשם מהר"י זיין, וכ"פ ה**כה"ח** (ס"ק מז). ע"ע בדרכי תשובה (סק"נ).

גם בישול - שווארמה

ה**גר"א וייס** כתב (מנחת אשר דברים סימן ה אות ז) כתב שנשאל מהגר"י נויבירט במה שמצוי בזמנינו אכילת בשר שווארמה שהבשר מסתובב מעל האש ונצלה וחותכים ממנו שכבות שכבות וכאשר חותכים את השכבה החיצונית נצלית השכבה הפנימית שנתגלתה בפני האש, ואם האיש החותך את הבשר הוא גוי יתכן שיש בזה חשש של בישולי עכו"ם, שהרי רק ע"י הסרת השכבה החיצונית מוכשרת השכבה הפנימית לצליה. וכתב שלדעת הרמ"א אין כלל חשש, אבל לדעת השו"ע יש לעיין, אך מסקנתו דכיון שבמשך הזמן היה נצלה הבשר, אלא שיש כאן קירוב בישול בעלמא שהוא בגרמא, וכיון שעיקר הבישול (הדלקת האש והנחת הבשר ע"י ישראל) אין כאן משום בישולי גויים.

הרב **אליהו בקשי דונון** (שו"ת בנין אב ח"ה סימן מו. אור תורה תשס"ד סימן נה) כתב בתחילה שהדבר אסור, ע"פ השו"ע בסעיף י שאם הניח במקום שלא היה יכול להתבשל והגוי העביר את התבשיל למקום שיכול להתבשל, התבשיל אסור, וה"ה לשווארמה מכיון שללא מעשה הגוי הבשר שבפנים לא היה נצלה. אולם כתב שקשה להשיג יהודי שיעמוד לחתוך כל היום את השווארמה, לכן יצא לברר ההלכה ואולי למצוא היתר לכך. והביא שיתכן וכל הבישול הנגרם ע"י הגוי אינו אלא גרמא, ואין כוונת הגוי לבישול אלא להביא בשר לקונים, ודומה למ"ש מרן בסעיף ה שאם אין כוונת הגוי לבשל אין המאכל אסור. והגר"ח בשו"ת רב פעלים (ג, ה) כתב לגבי נידון שהביאו גוי שיעשה זלאבי"א בצורה מסויימת והוא הנותנה

לשמן שיבושל, ואת כל שאר פעולות הבישול הישראל עושה, וחלק מהצדדים להתיר שהביא הגרי"ח הוא שאין לגוי כוונת בישול אלא רק עשיית הצורה, וה"ה לכאן. והוכיח דמכיון שבישול הגוי אינו אסור עליו, אלא חכמים גזרו על ישראל שלא יאכל מבישולו, לכן גם אם הבישול הוא פ"ר, אין הוא אוסר את המעשה, כיון שהוא אינו משייך לגוי כלל. אלא שהוסיף שהגוי אחראי לכך שיסיר את הבשר באופן שהאש תשלוט על הבשר שתחתיו ותבשלו, וחלק מתפקידו הוא לדאוג לכך שהבשר שתחתיו יתבשל באופן ראוי. לכן כתב שאין להתיר אלא באופן שבכל פעם שהגוי יגרד חלק מהבשר, יכבה הישראל את האש וידליקנה מחדש, כך שהוא שותף במעשה הבישול של השווארמה.

בספר **שולחן מלכים** (שער ו פרק א אות יא) כתב שנעשה ניסיון והוברר שאף שהניחו את המכשיר פועל במשך שעתיים תמימות ללא חיתוך, עדיין הבשר הפנימי לא התבשל אפילו כמאב"ד, ופעולת האש הנמצאת שם גרמה לחריכת יתר של השכבה החיצונית בלבד. והסיבה היא שהאומנים המשחילים את חתיכות הבשר על המוט מניחים אותם בצורה צפופה מאוד והאש אינה חודרת אל החלקים הפנימיים.

אלא שראיתי שהרב משה יוסף (קובץ בית הלל כו תשס"ו עמ' פד-קא) כתב בשם אביו הגרע"י להתיר חיתוך השווארמה ע"י גוי, שהגוי אינו מתעסק במעשה בישול אלא במעשה חיתוך, וגם אין בכך אלא גרם בישול, ואם יניחו את הבשר למשך זמן ממושך גם החלקים הפנימיים שבו יתבשלו. ועיין למעלה שהתייחסנו לכל הטענות הנ"ל.

סעיף ח':

נתן הישראל הקדירה על האש וסילקה, והחזירה הגוי

שנינו בעבודה זרה (לה).

"אמר ר' אסי א"ר יוחנן: כל שהוא כמאכל בן דרוסאי - אין בו משום בישולי עובדי כוכבים"

נחלקו הראשונים מהו שיעור 'מאכל בן דרוסאי': **הרשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ז צג.) ביאר שהוא שליש בישול, וכ"ד **רש"י** (שבת כ. ד"ה בן דרוסאי). **אבל** מדברי **הרמב"ם** (פ"ט מהל' שבת ה"ה) נראה שהוא חצי בישול. וכתב הב"י שיש להקל באיסור בישולי גוים דרבנן.

כתב **השו"ע**: נתן ישראל קדרה על האש וסילקה, ובא גוי והחזירה, אסור. אלא אם כן הגיע למאכל בן דרוסאי, שהוא שליש בישול, כשסילקה.

הב"ח סובר שגם אם סילק הגוי והחזיר את התבשיל לאש מותר. **אולם הש"ך** (ס"ק יב) כתב שאם סילק הגוי קודם שהגיע לשליש בישול, גם אם החזיר אסור. ורק כאשר אנו מסופקים אם נטלו הגוי מותר. וכ"כ **הט"ז** (סק"ט) מכיון שהגוי ביטל מעשה הישראל ועשה מחדש הכל, ממילא עקר שם ישראל ממלאכה זו. וכל שהסתלק מעשה הישראל, פנים חדשות באו לכאן והוי בישול גוי ממש. וכ"כ **הפרישה** (אות ז) וה**לבנוש** (ס"י).

הש"ך הוסיף שלסוברים שהשלכת קיסם מועילה, גם אם הגוי סילק את הקדירה ואח"כ החזירה יש להקל. וה**חכמת אדם** (כלל סו דין ט) כתב להקל כדעת הרמ"א רק אם הישראל הדליק את האש תחילה.

סעיף ט':

בישל הגוי כמאב"ד וגמרו ישראל

כתב **הרשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ז צג.) שאם בישל הגוי תבשיל מתחילתו עד שהגיע למאב"ד אין לו היתר אחר"כ גם אם הישראל יגמור בישולו. וראייתו מכך שהתירו תבשיל שבישלו הישראל עד מאב"ד והגוי סיים בישולו, ומשמע שהעיקר הוא תחילת הבישול עד שנעשה כמאב"ד, ואין בישול אחר בישול. גם **ר"ח** פסק לאסור בכה"ג. וכתב **הר"ן** (שם: ד"ה ואינו אסור) שדברי ר"ח עיקר, וכן הסכים **הריב"ש** (סי' תקיד) דדברי ר"ח דברי קבלה הם וכל שכן שהסכימו עמו הני רבוותא.

אך הרא"ש (סימן לב) סובר שרק לקולא מחשיבים תבשיל שבושל כמאב"ד למבושל, אך לא להחמיר, ולכן אפילו אם בשלו כמאב"ד ובא ישראל וחתה בו וגמרו מותר. וכתב הארחות חיים (הל' איסורי מאכלות אות סג) שגם **מהר"ם** (תשובות מהר"ם רוטנבורג ד"פ סי' לג ד"ל סי' שמב) **וה"ר פרוץ** (הגהות סמ"ק סי' רכג אות ג) מתירים.

ומ"מ כתב **הב"י** שאם הוא שעת הדחק, כגון שהוא ערב שבת או ערב יום טוב, או שיש הפסד מרובה בדבר, כיון דמידי דרבנן הוא כדי הם הנך רבוותא דשרו לסמוך עליהם (והוא דוקא שלא נתבשל כל צורכו ע"י הגוי אע"פ שהישראל הוסיף לבשלו).

כתב **השו"ע**: אם בישלו עובדי כוכבים כמאכל בן דרוסאי וגמרו ישראל, יש לאסור, אלא אם כן הוא ערב שבת או ערב יום טוב או שיש הפסד מרובה בדבר. **אך הרמ"א** כתב: ויש מתירין בכל ענין¹⁰, וכן נוהגין.

אולם המהרש"ל (מכונות ועטרת שלמה סימן עה סוף אות ג) סובר שלאחר שהתבשיל התבשל כמאב"ד לא מועיל שהישראל יחזיר את המאכל ויסיים את בישולו, וכ"ד **השל"ה** (שער האותיות אות ק, ריש כלל עה. הובא בפת"ש ד).

הפרי חדש (אות יח) סובר שדוקא אם נסתלק התבשיל מע"ג האש וגמרו ישראל יש לאסור אם נתבשל כמאב"ד ביד הגוי, שאם לא נסתלק מע"ג האש הרי פסק מרן בסעיף ו שאם הניח הגוי קדירה ע"ג האש והפך הישראל או שהגיס בקדירה, הרי זה מותר, ומשמע שאף אם הגיע למאב"ד ע"י הגוי מועיל אם ישראל הגיס או הפך. שכשנסתלק התבשיל מהאש חשוב כאילו נגמר הבישול ע"י הגוי ולא מועיל מה שהישראל מוסיף בבישול לאחר מכן. **אולם הפרי תואר** (אות ט) סובר שכל שנתבשל כמאב"ד ע"י הגוי, גם אם לא נסתלק מהאש והוסיף בו הישראל בישול, לא מהני. וכ"פ **כה"ח** (ס"ק נט) ועוד.

כתב **התפארת למשה** (הובא בפת"ש ג) דמ"מ אם בישל גוי כמאב"ד ולקחו מהאש וחזר, בין אותו גוי בין גוי אחר וגמרו אסור, ול"ד לדגים קטנים שמלחן גוי וחזר וצלחן לקמן סעיף י"ב, דאמליחה לא גזרו, אבל הכא תחלתו וסופו ביד גוי, מה לי בב"א או שלקחו בנתיים, מיהו אם לקחו ישראל מהאש והחזירו גוי צ"ע. וכ"פ **כה"ח** (אות סא). **אולם** בשו"ת **באר עשק** (סימן קה) כתב שיש להתיר אם גוי בישל בתחילה בישול שאינו עולה על שולחן מלכים, ובא גוי אחר ובשלו בישול נוסף שראוי לעלות על שולחן מלכים. וכ"כ בשו"ת **חיים שנים** (סימן ד).

¹⁰ טור בשם הרא"ש ור"ן ור"ף ומהר"ם ואו"ה וסמ"ק סימן שכ"ג שר' יקר עשה כן מעשה וכ"ה בכל בו וכ"פ בשה"ת ומרדכי ואגודה פא"מ ורא"ה בס' ב"ה וסמ"ג דף נ"ז ע"ב ושכן קבל מר"י ור' ירוחם נ"ז ח"ז שכן הסכימו רוב הפוסקים ולא כדת השיג הב"י בב"ה אר' ירוחם בזה עיין שם.

כתב בשו"ת **דברי דוד** (טהרני, ח"ג יו"ד סימן יד) שתפוחי אדמה שמבשלים הגויים ומייבשים אותם ועושים מהם אבקת תפוחי אדמה לצורך עשיית פירה או למילוי בורקס, אע"פ שחוזרים ומבשלים אותם יהודים, אסורים משום בישולי גויים. וכ"פ בשו"ת **שבט הלוי** (ה, מה), ואפשר שמ"ש מרן להקל בבורגול הוא רק משום שנתבשל ע"י הגוי שלישי בישול בלבד, משא"כ התפוא"א שמתבשלים כ"צ, ורק לאחר מכם מייבשים אותם. והוסיף דה"ה ל'תפוגן' שהתבשלו ולאחר מכן מקפיאים אותם באופן שא"א לאוכלם כך, שלדעת מרן אסור אם התבשלו ע"י גויים. אולם בשו"ת **יביע אומר** (ח"י יו"ד סימן ז. הליכות עולם ח"ז עמ' קיג) העלה עפ"ד בשו"ת אבקת רוכל (סימן ל) אודות חיטים ששולקים אותם הגויים עד שמגיעים למאב"ד ואז מייבשים אותם, וכעת אינם יכולים להאכל אלא ע"י בישול, שחזרו להיתרן הראשון, וה"ה לתפוא"א שנתייבשו ובטל מהם הבישול הראשון.

סעיף י':

☞ הניח היהודי במקום שלא היה ראוי לבישול ובישול הגוי

כתב **הרשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ז צג סוע"א וע"ב) שאם הניח הישראל ע"ג גחלים עוממות באופן שלא היה יכול להגיע למאב"ד בלא הפוכו של גוי, ובא הגוי והפך בו ונתבשל הרי זה אסור. אבל אם היה יכול לבא לידי מאכל בן דרוסאי בלא הפוכו מותר, וזהו דוקא שלא סילק הגוי את המאכל מע"ג האש.

כתב **השו"ע**: הניח ישראל על גבי גחלים עוממות שלא היה ראוי להתבשל עליהם כמאכל בן דרוסאי, ובא גוי והפך בו ונתבשל, אסור.

סעיף יא':

☞ הניח הישראל ע"ג האש והפך הגוי

כתב **הרשב"א** (תוה"א ב"ג ש"ז צה). שאם הניח הישראל על גבי האש, והניח הגוי לשומרו והפך בו ואין ידוע אם סלקו הגוי עד שלא הגיע למאב"ד אם לאו, ה"ז מותר ואין חוששין שמא סלקו דספק דבריהם להקל. והוסיף שאין לגוי הנאה בסילוקו עד שנחוש לכך. וכן מבואר מכך שאם השאיר את הגוי עם התבשיל והלך לבית הכנסת, אע"פ שאין שם שומר מותר, ואין חוששים. וכן עולה מדברי **ר"ח** (לה). שכל שאין סיבה לחשוש שהגוי סילק והחזיר אין חוששים.

כתב **השו"ע**: הניח ישראל על גבי האש, והניח גוי לשמרו, והפך בו ואין ידוע אם סלקו הגוי עד שלא הגיע למאכל בן דרוסאי, מותר. **רמ"א**: דספק דבריהם להקל (טור). וכן כל ספק בישולי גויים וכיוצא בו, מותר. **הט"ז** (ס"ק יא) ביאר כגון שיש ספק אם חיתה ישראל באש או לא.

סעיף יב':

דגים קטנים וגדולים שנמלחו

שנינו בעבודה זרה (לח).

"אמר רב אסי אמר רב: דגים קטנים מלוחים - אין בהן משום בישולי עובדי כוכבים... דג מליח - חזקיה שרי, ור' יוחנן אסר. ביצה צלויה - בר קפרא שרי, ור' יוחנן אסר"

הראשונים נחלקו בביאור מחלוקת האמוראים וכן כמי נפסק להלכה:

א. **פרש"י**: דג מליח - שמלחו העובד כוכבים ובמליחתו הוא נאכל בלא בישול. חזקיה שרי - דלאו הוא בישול. ור' יוחנן אסר - דזהו בישולו. א"כ לדעת רש"י מחלוקת האמוראים היא האם מותר לאכול את הדג לאחר המליחה כמות שהוא, ונפסק להלכה להתיר. וכ"ד **הרמב"ם** (יז, ז), **רי"ף** (טו:), **רא"ש** (סימן לד).

ב. **ראב"ד** (לח: ד"ה דג מליח) ו**רמב"ן** (לח: ד"ה והא דפליגי): לא נחלקו בגמ' על המליחה, דפשוט שמוותר. אלא על דג מלוח שצלאו גוי, שלדעת חזקיה כיון שנאכל כמות שהוא מלוח מותר, ולר' יוחנן אכילה זו היא אכילה ע"י הדחק שאינה חשובה לאכילה. והלכה כחזקיה.

ג. **ה"ר יונה** (לח: ד"ה דג מליח) מפרש כראב"ד והרמב"ן אך לדעתו ההלכה כר' יוחנן.

ד. **טור ורשב"א** (תה"ק שם צד:): סוברים שדגים מלוחים גדולים אף על פי שקצת אנשים אוכלים אותם חיים מחמת מלחן אכילה זו אכילה ע"י הדחק היא ואינה אכילה, לפיכך אם בשלם גוי אסורים. אבל דגים קטנים מכיון שלאחר המליחה נאכלים כשהם חיים, אם בישראל הגוי לאחר מכן מותרים.

הב"י ביאר שאת החילוק בין דגים גדולים לקטנים יש לדייק גם מלשון רש"י והרמב"ם, והטעם בזה שדגים קטנים מחמת רכותן ע"י המליחה ראויים לאכילת כל אדם ולכן הצליה שלאחר המליחה אינה חשובה, אבל דג מלוח אינו ראוי לאכילה ע"י המליחה אלא בדוחק, ולכן הצליה שלאחר המליחה חשובה.

כתב **הרשב"א** (שם ע"ב) שאין הבדל בין שמלחן ישראל ובשלן גוי ובין מלחן גוי ובשלן גוי, שמשעה שמלחן הכשירן לאכילה ועדיין מותרים הם, שאין המליחה אוסרתן וכשחוזר ומבשל - דבר הנאכל כמות שהוא חי בישראל. וכך הם דברי **הרמב"ם** (שם).

כתב **השו"ע**: דגים קטנים שמלחן ישראל או גוי, הרי הן כמו שנתבשרו מקצת בישול. ואם צלאן גוי, אחר כן, מותרים. אבל דגים מלוחים גדולים, אינם נאכלים אלא ע"י הדחק; לפיכך אם צלאן גוי, אסורים, ויש מתירין.

הט"ז (ס"ק יב) ביאר דכיון שנאכלים כמות שהם חיים ע"י המליחה אין בהם משום בישולי גויים, ועל המליחה לא גזרו, שגזרו רק על בישול באש.

הש"ן (ס"ק טז) ו**הט"ז** (ס"ק יב) הקשו, הרי בגמ' מובא שדגים קטנים אינם אסורים בבישולי גויים משום שאינם עולים על שולחן מלכים! **הב"ח** ביאר שכוונת הגמ' בדגים קטנים העשויים לגדול, ולכן בקטנותם אינם חשובים ואינם עולים על שולחן מלכים, אבל דגים שתמיד נשארים קטנים הם חשובים ועולים על

שולחן מלכים. וכ"נ מהערוך השולחן (אות כו). הט"ז כתב בשם רש"ל (שם סק"ב. וכ"כ הש"ך בשם התוספות) שבגמ' מדובר על דגים קטנים מאוד, וכאן מדובר על דגים שקצת גדולים.

בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ו סימן קח אות ו) כתב אודות הסרדינין "כהיום אין נמלחין לפני עשיתן ושמיין אותם בקופסאות ברזל תוך שמן ואחרי שנסגרו כבר הם מתבשלין בכח זיעה, והבשול הוא באופן כזה שע"י הזיעה מתבשל השמן מהר, והם מתבשלים ע"י בשול השמן - ולפי שורת ההלכה, יש בהם בשול גוים, דדגים קטנים אלה עולים על שולחן מלכים, וזיעה הוא בשול גמור, והמקילים בזה סומכין עצמן על יסוד המבואר בקצת ספרים שאין מעשה בית חרושת שעושים בו רבבות לרבים בכלל גזרת חתנות, ומפה קדוש **החזון איש** זצ"ל שמעתי להחמיר בזה". אולם בשו"ת **יביע אומר** (ה, ט. הליכות עולם ח"ז עמ' קכד) כתב שאין בסרדינים משום בישולי גויים, מפני שאינם עולים על שולחן מלכים, והן מטעם שמעשנים אותם לפני בישולם, ואין במעושן דין בישולי גויים.

נאכל חי על ידי הדחק

המאירי (לח. ד"ה כבר) כתב "אין קורין נאכל כמות שהוא חי אא"כ היא אכילה הרגילה לבני אדם, אע"פ שאינו עיקר אכילת אותו הדבר", והוסיף (ד"ה דברים) "דברים שאין רגילות לאוכלם כשהם חיים, אע"פ שע"י הדחק נאכלים כן לקצת סיבות, כבר בארנו שיש בהם משום בישולי גויים". וכן מבואר בדברי **הראב"ן** (אות שג) שאע"פ שיש אנשים שאוכלים הדבר כמות שהוא, הולכים אחר הנוהג והרגילות. אולם **הריטב"א** (ע"ז לח). כתב שאע"פ שאין דרך האכילה לאוכלו חי, כיון שיש אפשרות כזאת חשוב כנאכל חי "פירוש שראוי לאוכלו כמות שהוא חי, ואע"פ שאין הרגילות לאוכלו אלא מבושל". וכ"כ **הרשב"א** (הובא בבדה"ב) שחיטים חשובות כנאכלים כמות שהם חיים.

כתב **הרמ"א**: וכן כל דבר שנאכל חי על ידי הדחק, ובשלו עובדי כוכבים, דינו כדגים גדולים (ד"ע).

בשו"ת **נחלת שבעה** (סימן עב) כתב שגם אם רק קצת אוכלין אותו חיון, נחשב לנאכל כמות שהוא חי. וכ"כ בשו"ת **מהרש"ם** (ח"ב סימן רסב) לגבי חלב, שאע"פ שבמציאות לא שותים אותו כשהוא חי, כיון שאפשר לשתותו כך אין בו משום בישולי גויים. ובהליכות **עולם** (ח"ז עמ' קטז) דן בענין דייסת קוואקר, שיש בה חצאי חיטים שלמים, והביא את צדדי הפוסקים בזה, שדעת הרשב"א בתורת הבית הארוך (דף פט ע"ב) שהחיטה ראויה לאכילה כשהיא חיה, ורק לאחר שנטחנו החיטים ונעשו קמח אינם ראויים לאכילה חיים, ולעומתם, מדברי התוס' בע"ז (לח. בד"ה איכא בינייהו) משמע, שאין החיטה נאכלת חיה. והעלה בזה כדעת הרשב"א, וטעמו, שכיון וכל עיקר דין בישולי נכרים יסודו הוא מדרבנן, וקי"ל שספקא דרבנן לקולא. ונראה מדבריו, שאף בנידון דידן, בכל דבר שראוי להאכל כשהוא חי, אף שאין רגילות לאוכלו, נראה כדעת הריטב"א, להקל, ואין בו דין בישולי נכרים. וע"ש.

בשר מלוח שבישלו גוי

כתב **הטור** שבשר מלוח שגוי בישלו מותר באכילה, כיון שע"י המליחה הבשר נאכל כמות שהוא גם בלא הדחה. **הט"ז** (ס"ק יג) ביאר שהטור התיר רק בבשר מלוח הרבה שנשתתה זמן רב עד שראוי לאכילה בלא בישול.

אולם **התוספות** (יבמות מו. ד"ה רבי יוחנן) כתבו דבשר מליח יש בו משום בישולי גוים, שהרי גם אם אוכלים אותו בלא בישול, זוהי אכילה בדוחק.

כתב **הרמ"א**: ובשר מלוח אינו נאכל כלל כמו שהוא חי, ואסור אם נתבשל על ידי גוי (תוספות).

חבושים וערמונים

כתב **האיסור והיתר** (כלל מג דין ג) שחבושים וערמונים אינם נאכלים חיים אלא ע"י הדחק ויש בהם משום בישולי גויים. **אולם התורת הטאת** (כלל עה דין טז) חלק עליו לגבי הערמונים, שבכל מדינות אלו רוב אכילתם חיים. גם בשו"ת **מים רבים** (יו"ד טו-כ, הובא בפת"ש ה) התיר ערמונים ותורמוסים. וכ"פ **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' ק).

כה"ח (אות עב) כתב שהולכים בזה לפי המקום והזמן, אם רוב המקום הוא אוכלים אותם חיים אין בהם משום בישולי גויים, ואם לאו יש בהם משום בישולי גויים.

סעיף יג':

מליחה ועישון ע"י גוי

שנינו בעבודה זרה (לה; לט: לז):

"[לה:]: ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין... והשלקות. [לט:]: וכבשין שאין דרכן לתת לתוכן יין וחומץ [לז:]: אוכל בכסף תשיבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי, כמים - מה מים שלא נשתנו... אף אוכל שלא נשתנה מברייתו ע"י האור"

כתב **הרשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ז צג): שבישולי גויים אסורים דוקא כאשר התבשלו ע"י האור, אבל הכנת אוכל ע"י כבישה, מליחה או עישון אינה אוסרת את האוכל.

בירושלמי (נדרים פ"ו ה"א) אמרו שאין במעושן משום בישולי גויים, והביאו **הרשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ז צד). ארוך צה סוע"ב) **הר"ן** (טו: ד"ה דג מליחה) ו**הרמב"ם** (יז, יז) ירושלמי זה להלכה. ומיהו משמע שאע"פ שעשנו ישראל אם בשלו גוי אסור דומיא דדגים גדולים מלוחים דבסמוך.

כתב **השו"ע**: דג שמלחו גוי ופירות שעשנן עד שהכשירן לאכילה, הרי אלו מותרין, דמלוח אינו כרותח בגזירה זו, והמעושן אינו כמבושל. והוסיף **הרמ"א**: גם כבוש אינו כמבושל, דלא אסרו אלא בישול של אש (טור).

מה דין בישול שנעשה אחר עישון, האם העישון אינו חשוב כלל ונמצא שבושל ע"י גוי, או שסו"ס התבשיל נהיה מוכן ע"י עישון המותר, והבישול הבא אחריו אינו משנה את דינו? **הב"י** סובר שהתבשיל אסור. **הש"ך** (ס"ק יז) כתב דמשמע שאף בדגים קטנים יש לאסור אם בישלם לאחר העישון. ו**האיסור והיתר** (כלל מג דין טז) כתב שאם הגוי עישן ולאחר מכן בישל, בתבשיל מותר כיון שעישון שווה למליחה. ולכן לדעת המתירים דגים גדולים מלוחים שבישלם הגוי, ה"ה לדגים גדולים מעושנים שבישלם הגוי שמותרים.

כתב **הערוך השולחן** (אות כד) שטיגון הוי בכלל בישול לענין זה משום שגם בשבת הוה טיגון כבישול ממש.

בישולי גוים במיקרוגל וחשמל

דנו הפוסקים האם יש איסור בישולי גויים בתנור מיקרוגל. ויסוד השאלה בכוננת הרמ"א שלא אסור אלא "בישול של אש", האם צריך ממש בישול של אש, או שמא לא הוציאו חז"ל מהכלל אלא עישון מליחה וכבישה, שאין בהם כלל חום האש. בשו"ת **שבט הלוי** (ח, קפה. ט, קסב) נקט שאין להקל בזה, שהרי שני הטעמים לאיסור בישולי נכרים - משום חתנות ומחשש שיאכילנו דברים טמאים, שייכים גם בבישול זה, ולא הוציאו מן הכלל אלא כבוש מלוח ומעושן שאינם נחשבים כבישול כלל. וכ"פ לאסור **הגרי"ש אלישיב** (שבות יצחק ח"ו עמ' סא).

אולם בשיעורי **מנחת אשר** (דברים סימן ה אות ו) כתב שיש לעיין בזה, שאף אם נאמר שאין הכוונה בישול באש ממש אלא לדרך בישול, נראה שאף בזמנינו אין בישול במיקרוגל עיקר הבישול, ואין איכותו כאיכות בישול ע"ג האש, והמקפידים על טיב הטעם אין מבשלים במיקרו גל (ע"ע במ"ש הפוסקים לגבי בישול במיקרוגל בשבת, סימן שיח סעיף ג, שכתב שם רש"י בטעם ההיתר לבשל בחמה שאין דרך בישול בכך). ויש להסביר שלא גזרו חז"ל אלא בבישול העיקרי, שהרי גם במבושל וכבוש קיימים החששות הנזכרים. ולכן כתב דמכיון שהוא שעת הדחק גדול, שא"א לחייב את בני המשפחה לשכור מבשלת יהודיה או לקנות בתמידות אוכל מבושל, משום כך היקל במשרתת גויה שתבשל לזקנים במיקרו גל בצירוף דעת הרמ"א שבבית ישראל אין משום בישולי עכו"ם, ובפרט שמדובר בחולה. וסיים שעדיין צ"ע.

בספר **שולחן מלכים** (ח"א עמ' תס. וכן הובאה דעתו בשו"ת עטרת פז, ב, קד) כתב בשם **הגר"צ אבא שאול** שאין איסור בישולי גויים ע"י חשמל כיון שכל פעולת החשמל אחר ההדלקה נעשית מאליה, וכ"ד הגאון ר' **יעקב יוסף** (הובא בשעה"צ להוראה ברורה אות צט). אך בספר שולחן מלכים כתב שרוב הפוסקים סוברים שבחשמל המלאכה מתייחסת אליו. וכ"פ בשו"ת **שבט הלוי** (ח, קפה). וכ"כ בשם **הגרי"ש אלישיב** (הליכות שדה גליון 145, מאמרו של הרב אפרתי). וע"ע במאמרו של הרב אליהו בוחבוט (כתב עת צהר יז עמ' תכ) שדן בזה באריכות מרובה.

בישול בקיטור

הבא"ח (חקת כ) כתב שדברים המתבשלים ע"י קיטור או אדים, כגון סוכר הנעשה מסלק אדום, אין בהם איסור בישולי גויים, וכ"כ בשו"ת **שם אריה** (סימן כב), **יביע אומר** (ה, ט. הליכו"ע ח"ז עמ' קלא), **שאלת שלמה** (א, יט) ועוד.

מנגד, **הדרכי תשובה** (אות עג) כתב להחמיר בזה, וכ"פ בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ו סימן קיח אות י, ח"ט סימן קסד), **שמש ומגן** (ב, מד), שבות יצחק (ו, סה) בשם **הגרי"ש אלישיב**.

סעיף יד':

בישול ביצה ע"י גוי

שנינו בעבודה זרה (לח:):

"כי אתא רב דימי אמר: אחד דג מליח ואחד ביצה צלויה - חזקיה ובר קפרא שרו, ורבי יוחנן אסר. ר' חייא פרוואה איקלע לבי ריש גלותא, אמרו ליה: ביצה צלויה מאי? אמר להו: חזקיה ובר קפרא שרו,

ור' יוחנן אסר, ואין דבריו של אחד במקום שנים. אמר להו רב זביד: לא תציתו ליה, הכי אמר אביי: הלכתא כוותיה דרבי יוחנן. אשקיהו נגוטא דחלא ונח נפשיה"

כתבו ה**תוספות** (יבמות מו. ד"ה רבי יוחנן) דאע"פ שביצה יכולה להישלק גם ללא בישול, אין זו אכילה חשובה, ולכן לא חשיב 'נאכל כמות שהוא חי'.

כתב ה**שו"ע**: ביצה, אף על פי שראויה לגומעה חיה, אם בשלה גוי, אסורה.

ה**ט"ז** (ס"ק יד) כתב שגם למתירים בדגים גדולים יודו כאן ובתמרים המרים שאסור, כיון שנאכלים רק ע"י דוחק גדול.

כתב ה**פרי תואר** (אות יז) שכל שבישל הישראל את הביצה אפילו כל שהוא די בזה כדי ששוב לא תאסר ע"י בישולי הגוי. וכ"כ ה**זבחי צדק** (אות נד), **בא"ח** (חקת יא) ועוד.

דין טחינה

תחילה נביא את תהליך הכנת הטחינה כפי שהביא הרב **שניאור זלמן רווח** (ויען שמואל ח עמ' רמז): את השומשום קונים בעיקר ממדינות אפריקה כגון אתיופיה ועוד, בארץ מקבלים את השומשום לאחר מיון ראשוני, ובמפעל מבצעים ניפוי וניקוי נוסף. השימוש המאסיבי בשומשום הוא לתעשיית הטחינה, שהוא בעצם טחינת השומשום עד לקבלת חומר אחיד הנקרא טחינה. במדינות רבות בעולם (מצרים, תורקיה ועוד) הטחינה מיוצרת מחומר שאינו קלוי כלל, וגם במפעלים בארץ ישנם ייצורים מיוחדים של שומשום טרי ללא עיבוד כלל. אולם השומשום עצמו ראוי לאכילה כפי שהוא (או לכל הפחות ע"י החדק, עיין מ"ש לעיל לגבי אכילה ע"י הדחק). במפעל מכניסים את השומשום לליין ארוך שבתחילתו יש נפה המנפה את הפסולת, לאחר מכן השומשום עובר קילוף, השומשום הקלוף נכנס למיכל ומוסיפים לו 15% מים שיקבל מעט לחות. ע"מ שיהיה ניתן לטחון את השומשום חייבים לייבשו, ולכן מעבירים את השומשום לקליה קלה. לאחר מכן מצננים את השומשום, ומשם הטוא עובר למכונת טחינה שהיא מטחנת אבנים, ולבסוף יוצא חומר טחון כעיסה גסה, העיסה הגסה עוברת טחינה נוספת ע"מ לקבל עיסה דקה יותר, משם עוברת העיסה למיכלים שמשם ישפכו הישר לקופסות הטחינה.

א"כ נמצא שאין בכל תהליך זה שום תהליך של בישול, אלא קליה מועטת המסויף מעט ארומה. בעבר השומשום לא היה עובר שום תהליך של קליה, אך העיסה המתקבלת היתה קשה מאוד ולא הומוגנית, לכן הוסיפו את הקליה הקלה שמטרתה לקבל עיסה אחידה.

ייצור החלבה: החלבה מבוסס על מוצר הטחינה, אלא שלחלבה מוסיפים חומרים נוספים: שמן, תמצית שוקולד, מלח, גלוקוז, אדוכן, ונילין, מלח לימון, סוכר, שקדים או אגוזים, שורש חלבה. טענת האוסרים היא שמבשלים את שורש החלבה שאינו ראוי לאכילה כשהוא חי, וא"כ מחוייב שהבישול יהיה ע"י ישראל, אלא שהרב רווח כתב שבישול השורש לא נעשה ע"מ לאוכלו בעינו אלא להפיק ממנו חלבון (כפי שבאפיה בבית משתמשים בחלבון של הביצה כדי שהקצפת תחזיק, בתעשיית החלבה מעדיפים את החלבון שיוצא מהשורש הנ"ל), במהלך הבישול השורש מפיק חלבון משתמשים בו לחלבה, ואת השורש עצמו זורקים. מבחינת המפעלים די היה אם היתה אפשרות להוציא את החלבון גם ללא בישול.

למדנו לעיל (ס"ה) שאם אין כוונת הגוי למטרת בישול, גם אם הוא פועל פעולת בישול אין הפעולה אוסרת את התבשיל. וכ"כ בשם ה**גרי"ש אלישיב** (קובץ בית הלל חלק כו עמ' קא. קובץ ויען שמואל שם)

להתיר, כיון שכל מטרת הקליה של השומשום היא כדי להוציא ממנו את הלחלוחית, ולא כדי לתת טעם, ולכן אין בזה איסור בישולי גויים. הרב רווח כתב שגם ה**גור"א בקשי דורון** שליט"א הסכים עמו שכיום א."צ להקפיד על בישולי ישראל בטחינה, כיון שזה נאכל חי, והוסיף שיש לצרף את זה שהבישול נעשה ע"י קיטור ויש המקלים בזה גם בדבר שאינו נאכל חי. וכן הורה ה**גור"ש עמאר** שליט"א שאין כל צורך להקפיד בזה כיון שכיום נאכל חי. והוסיף שכך הסכים איתו מרן ה**גרע"י** זצ"ל.

מנגד, דעת ה**גור"מ אליהו** (קול צופיך, תשס"ה פנחס. ע"פ שיעורו של בנו, הרב יוסף אליהו) שיש איסור בישולי גויים בטחינה, משום שהשומשום שממנו היא עשויה אינו ראוי לאכילה ללא הכנה. וראיה לכך מדברי מרן כאן שיש בביצה איסור בבישול גויים כיון שאם נאכל ע"י מעט אנשים ועל ידי הדחק אינו נחשב ל'נאכל כמות שהוא חי'. ורק מעט אנשים בריאים אוכלים את השומשום חי. ואין להתיר משום שהכנת השומשום נעשית ע"י קליה, כיון שהמציאות מוכיחה שגם דברים העוברים קליה עולים על שולחן מלכים, ועוד, שהקליה משנה את טעם השומשום לטובה. ולפי דברים אלו אין האיסור בטחינה חומרא בעלמא, אלא מעיקר הדין. לשיטה זו יש לאסור גם אכילת חומוס מפני שמערבים בו טחינה, וה"ה לחלבה.

סעיף טו':

בישול תמרים ע"י גוי

שנינו בעבודה זרה (לח):

"בעו מיניה מרבי אסי: הני אהיני שליקי דארמאי מאי? חוליי לא תיבעי לך - דודאי שרו, מרירי לא תיבעי לך - דודאי אסירי, כי תיבעי לך - מציעאי מאי? אמר להו: מאי תיבעי להו? דרבי אסר, ומנו? לוי"

כתב הטור ע"פ ה**רשב"א** (הקצר והארוך ב"ג ש"ז צד): שתמרים מתוקים שבישלם גוי מותרים, כיון שנאכלים כמות שהם חיים, והמרים הרבה ואפילו הבינונים אע"פ שקצת אנשים אוכלים אותם, כיון שנאכלים ע"י הדחק גדול אסורים.

כתב ה**שו"ע**: תמרים המרים קצת, שאינם נאכלים אלא על ידי הדחק, אם בשלם גוי, אסורים.

כתב ה**ש"ך** (ס"ק יט) שאגסים ותפוחים, אע"פ שרוב אכילתם ע"י צלי ובישול, אם צלאן ובישלן גוי מותרים, דמ"מ נאכלים ג"כ חיים. ועוד, שרוב שבמינו עיקר אכילתן חי.

שאר פירות שהם נאכלים כמות שהם חיים, אלא שעכשיו הם עדיין בוסר, כתב ה**פרי תואר** (אות יח) שאם הגוי בישלם הם אסורים, וכ"כ ה**חכמת אדם** (סו, יג). אך בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ו סימן קח אות ה) פסק להחמיר בזה.

סעיף טז':

כלים שבישל בהם הגוי

כתב ה**רשב"א** (תוה"א צה ע"ג) שאם הגוי בישל בכלים דבר האסור משום בישולי גויים, צריך להכשירן (אע"פ שהמאכל היה כשר), שכל שאסרו חכמים דין פליטתו כמוהו, שהרי אפילו שומן הגיד שאינו אלא

ממנהג קדושים (חולין צא). אוסר תערובתו בין בתערובת בין בצירו ורוטבו. וכ"כ בעל ה**תרומה** (סי' כז ד"ה והא דאמרו), וטעמם שכל שאסרו חכמים, פרטי דיניו כמו שאסור מדאורייתא. וכ"ד הר"ן (שם).

אולם הרמ"ה (בדה"ב ב"ג ש"ז צד). התיר להשתמש בכלי שבישל בו הגוי דברים המותרים, אע"פ שהתבשיל עצמו אסור. שלא מסתבר לומר שאסרוהו, כיון שאין במה שבלעו הכלים משום גזירת חתנות. וכ"ד הרמ"ש שלא החמירו בבישולי גויים לאסור פליטתו.

כתב ה**שו"ע**: כלים שבשלו בהם הגוי לפנינו דברים שיש בהם משום בישולי עובדי כוכבים, צריכים הכשר. ויש אומרים שאינם צריכים. ואף לדברי המצריכים הכשר, אם הוא כלי חרס מגעילו שלש פעמים, ודין, מפני שאין לאיסור זה עיקר מדאורייתא.

התורת חטאת (כלל עה דין יד) כתב שכלים שבישל בהם הגוי אסורים, ולכן יש ליזהר בשפחות המבשלות בבית רבן שלא יניחו ע"ג האור, ואע"פ שהתיר בישול שפחות בבית ישראל, תירץ ה**ש"ך** (סק"כ) דמכיון שמבשלות לעצמן גרע טפי, ואם מבשלת לעצמה אין רגילות כלל שאחד מבני הבית יחתה.

מה הדין אם נתבשל בדיעבד תבשיל בכלי שנאסר מבישולי גויים (מותרים), ה**ש"ך** (ס"ק כא) כתב שאם יש רוב בתבשיל מותר, שבישולי גויים בטלים ברוב. וכ"פ ה**חיי אדם** (כלל סט דין טז) ועוד.

גוי שבישל לחולה בשבת

כתב הרמ"ה (בדה"ב בית ג שער ז צד, א) גוי שבא לבשל לחולה בשבת מותר לבריא במוצאי שבת, ואינו אסור משום בישולי גויים ומשום חתנות, שבמצאוות כזאת יש היכר.

אולם הרשב"א (שם צגף ב ד"ה אמר) אסר גם לחולה במוצאי שבת, שרק בעת הצורך התירו לחולה, שדין תבשיל זה כאכילת נבילה. דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון.

כתב הרמ"א: גוי שבשל לחולה בשבת, מותר למוצאי שבת, אפילו לבריא, ואין בו משום בשולי עובדי כוכבים, דכל כה"ג היכרא איכא. (ב"י בשם הר"ן שכ"כ משם הרמ"ה).

אך ה**ט"ז** (ס"ק טו) פסק כדעת הרשב"א, והביא ראיה מסימן קיב (ס"ח) שבמקום שאין פלטר מצוי התירו לו אף של בעה"ב, וודאי שלאחר שיבוא למקום שיהא פלטר מצוי חזרה הפת של בעה"ב לאיסורו, והוסיף שאם הרמ"א היה רואה דברי הרשב"א לא היה פוסק כרא"ה להקל. גם הפרי **חדש** (ס"ק כו) הסכים לדברי ה**ט"ז**, וכ"כ ה**כה"ח** (אות צז) ועוד רבים. וכתב ה**ערוך השולחן** (אות נב) שבודאי לכתחילה יש להחמיר. **אלא** שבנקודות הכסף כתב שאין להביא ראיה מסימן קי"ב כיון שבכה"ג יש היכר ולא שייך חתנות. והוסיף שגם אם היה הרמ"א רואה דברי הרשב"א יתכן שהיה פוסק להקל כיון שבשל סופרים הלך אחר המיקל, וגם דעת הר"ן כרא"ה להקל.

לענין הכלים, כתב ה**חכמת אדם** (כלל סו דין יב. הובא בפת"ש ו) שיש להתירם אחר מעת לעת אפילו בלא הגעלה, אולם ב**חיי אדם** (כלל סט דין טז) לגבי בישול אסר הכלים והצריך הגעלה.

בהליכות **עולם** (ח"ז עמ' צט וקג) כתב דקי"ל כרשב"א, וכאשר יש עוד סניף אפשר להקל.

סימן קט"ו - חלב וגבינות גויים

ובו ג' סעיפים

סעיף א':

חלב שחלבו גוי ❧

שנינו בעבודה זרה (לה:)

משנה: ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה: חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו. **גמרא:** חלב למאי נחוש לה? אי משום איחלופי, טהור - חיור, טמא - ירוק! ואי משום איערובי, ניקום [יעמידנו ע"י קיבה לגבינה], דאמר מר: חלב טהור עומד, חלב טמא אינו עומד! אי דקא בעי לגבינה ה"נ, הכא במאי עסקינן - דקא בעי ליה לכמכא [מאכל]. ונשקול מיניה קלי [מעט] וניקום! כיון דבטהור נמי איכא נסיובי דלא קיימי, ליכא למיקם עלה דמילתא. ואב"א: אפי' תימא דקבעי לה לגבינה, איכא דקאי ביני אטפי"

פרש"י: ליכא למיקם עלה דמלתא - שמא נתערב בו חלב טמא וכשהעמידו עומד טהור שבו והטמא נשאר עם הנסיובי הלכך אין זה נסיון להכשיר הראשונים לאכול אבל לגבינה סלקא דעתא השתא דמותר. ואי בעית אימא - אפילו לגבינה נמי אסור. דאיכא - נסיובי דקיימי בגבינה. ביני אטפי - בתוך הגומות שבגבינה וחיישינן שמא מן החלב טמא שלא עומד נשאר עם הנסיובי בגומות.

מדברי **הרמב"ם** (ח, יז-יח) עולה שאיסור חלב גויים אינו אלא מדרבנן, שאע"פ שחששו לחלב טמא שאיסורו מן התורה, הרי רוב חלב המצוי בידינו הוא חלב טהור, ומן התורה הולכים אחר הרוב, אלא שחששו לתערובת איסור.

כתב **השו"ע:** חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, אסור, שמא עירב בו חלב טמא.

כאן המקום להעיר, שבשונה מבישולי גויים האסורים בעצמם מחמת תהליך הבישול שעברו, חלב שחלבו גוי אין בו שום איסור, אלא חשש שיערב בו דבר טמא, ולכן כאשר החשש אינו קיים אין שום איסור בחלב זה.

חלב שחלבו גוי וישראל רואהו ❧

שנינו בעבודה זרה (לט:)

משנה: ואלו מותרין באכילה: חלב שחלבו עובד כוכבים וישראל רואהו. **גמרא:** תנינא להא דת"ר: יושב ישראל [ואפילו אין רואהו] בצד עדרו של עובד כוכבים ועובד כוכבים חולב לו ומביא לו, ואינו חושש. היכי דמי? אי דליכא דבר טמא בעדרו, פשיטא ואי דאיכא דבר טמא בעדרו, אמאי? לעולם דאיכא דבר טמא, וכי קאי חזי ליה, וכי יתיב לא חזי ליה, מהו דתימא: כיון דיתבי לא חזי ליה, נחוש דלמא מייתי ומערב ביה, קמ"ל: כיון דכי קאי חזי ליה, אירתותי מירתת ולא מיערב ביה"

כתב **הטור** שכל ההיתר כאשר יש אפשרות לישראל לראות את הגוי בשעת החליבה, הוא דווקא כאשר הגוי יודע שחלב טמא אסור לישראל, ולכן מפחד לערב. אבל אם הגוי אינו מודע לאיסור, ודאי שאין היתר, שהרי אין לו שום פחד מדבר שאינו יודע.

כתב **הסמ"ק** (סי' רכג עמ' רלד ובהגהות סק"א) שאין חילוק בין אם החליבה היתה לצורך הגוי או לצורך הישראל, דכיון שחלבו הגוי ואין ישראל רואהו מתחלת החליבה אסור בכל ענין.

כתב **השו"ע**: היה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ, אם ידוע שאין לו דבר טמא בעדרו, מותר, אפילו אין הישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב. היה לו דבר טמא בעדרו, והישראל יושב מבחוץ והעובד כוכבים חולב לצורך ישראל, אפילו אינו יכול לראותו כשהוא יושב, אם יכול לראותו כשהוא עומד, מותר, שירא שמא יעמוד ויראהו, והוא שידוע שחלב טמא אסור לישראל. **והרמ"א** כתב: ולכתחלה צריך להיות הישראל בתחלת החליבה...

הש"ן (סק"ד) כתב שאין צורך שישיב הישראל כל הזמן ליד הגוי החולב, אלא אפילו אם נכנס ויוצא מותר, שהרי גם באופן זה הגוי מפחד לערב דבר טמא בחלב הטהור. והוסיף (סק"ח) שההיתר ב'יוצא ונכנס' אינו רק משום שמפחד, אלא משום שידוע שאין דבר טמא בעדרו, אע"ג שאין יכול לראותו בשעה שהוא חולב, אין לחוש לזיוף אלא רק שיצא הגוי מהעדר ויחליף, וכיון שהישראל יוצא ונכנס ורואה שהגוי אינו יוצא, הרי הוא שולל אפשרות זו. וכ"נ מה**ט"ז** (סק"ב). דלא כהפרישה (ס"ב) הסובר שההיתר בישראל יושב מבחוץ הוא בגלל שהגוי מירתת.

כתב **הב"ח** שבדיעבד התיר ר"ת אם לא ראה תחילת החליבה. אולם הש"ן (סק"ו) כתב שמקור ההיתר ממנו למד הב"ח אינו שייך לכאן, ששם ר"ת התיר בידוע שחלב לגבינות. גם **הט"ז** (סק"ד) כתב שההיתר הוא רק באופן שאין דבר טמא, וגם עומד בחוץ. אבל אם לא עמד בחוץ פשוט שאסור אפילו בדיעבד, גם אם אין עומד בחוץ וגם אם אין דבר טמא. וסיים שלהלכה יש לאסור אפילו בדיעבד כל שאין רואה הישראל תחילת החליבה אפילו אין שם דבר טמא.

כתב **החכמת אדם** (סז, ד. הובא בפת"ש ב) דנראה לו שאפילו אין הגוי יודע שאסור לישראל ולא שייך מרתת, בכל מקרה מותר, שאין בו אלא חשש מדרבנן שמא יחליף, ובדרבנן קטן נאמן. ויש שהחמירו בקטן. והפת"ש העמיד את המחלוקת בנידון האם חלב נאסר במניין.

גזירה גורפת או רק כאשר יש חשש

שאלה מרכזית בנוגע לחלב עכו"ם, הוא האם האיסור נגזר באופן ישיר מסיבת האיסור, או שהאיסור הוא איסור גורף. דהיינו, האם חז"ל אסרו חלב עכו"ם רק כאשר יש חשש שהגוי יערבב את החלב, או שהאיסור הוא גם כאשר החשש אינו קיים.

בגמרא (שם) מובא בהקשר לאיסור חלב עכו"ם "היכי דמי? אי דליכא דבר טמא בעדרו, פשיטא!". מגמ' זו העיר **המרדכי** (סימן תתכו) שיש המוכיחים שאם ברור לנו שאין בהמה טמאה בעדרו מותר לקחת חלב מגוי זה אפילו אם אין ישראל רואה את החליבה, שהרי החשש לא קיים. אך דחה הבנה זו, שזוהי טעות, דא"כ היה לגמ' להקשות שאם אין דבר טמא בעדרו למה צריך שהישראל ישב בצד עדרו ויראה?! לכן פירש שביאור הגמ' הוא כך, אם אין דבר טמא בעדו פשוט שדי ביושב בצד עדרו, וכ"כ **רבנו פרץ** שאפילו אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות הישראל שם בתחלת החליבה, שמא יערב בו דבר טמא קודם שיבוא הישראל. וכ"כ **הסמ"ק** (שם). ומשמע שלדעתו הגזירה היא גורפת גם כשהחשש אינו קיים.

כתב **הרמ"א**: ואם חלבו עובד כוכבים מקצת בהמות ולא היה שם ישראל, ואחר כך בא ישראל אל האחרים, עכשיו בזמן הזה שאין חלב דבר טמא מצוי כלל, מותר. (הגהות ש"ד). מיהו אם לא בא שם

הישראל עד אחר שנחלבו כולם, הוי כחלב שחלבו עובד כוכבים דאסור אף על פי שאין דבר טמא בעדרו (ב"י בשם הר"ף ובשם סמ"ק).

אולם הש"ן (ס"ק יג) תמה מה דעת הרמ"א שהתיר אם בא ישראל לאחר שהתחילו לחלוב, שאם דעתו כמהרא"י שכיום יש להתיר באופן גורף חלב עכו"ם (חוץ ממקרה שחלב מבהמתו ואין ישראל רואהו), א"כ מדוע לא התיר גם כאשר בא הישראל לאחר חליבת כל החלב? ואם סובר כאיסור והיתר, יאסור גם כאשר הגיע לאחר חליבת מקצת הבהמות. לכן הסביר שמקור דברי הרמ"א הם בהבנה מוטעת של מהרא"י בשם ר"ת, ובאמת אין שום חילוק בין אם הגיע לאחר תחילת החליבה ובין אם הגיע בסופה, בכל מקרה יש לאסור. והוסיף שיתכן ונפלה ט"ס לפני הרמ"א. **אך המנחת יעקב** (כלל פא ס"ק טו) יישב דברי הרמ"א, שהכריע כאן מעצמו בין סברת מהרא"י וסברת האו"ה, שבבהמה ודיר של ישראל, ורק בית הגוי מפסיק, בזה יש לסמוך על מהרא"י, שמקצת החליבה מגלה על כל החליבה.

בהמשך לדברי המרדכי יש לברר מה הדין כאשר במציאות אין חשש של עירוב חלב טמא. כיום יש וודאות כמעט מוחלטת שלא עירבו בחלב הטהור חלב טמא, שהחלב הטמא יקר בצורה משמעותית מהחלב הטהור. ונשאלת השאלה האם בכל זאת יש לאסור חלב עכו"ם, ונחלקו בזה גדולי האחרונים:

הרדב"ז (שו"ת, ד, עה) סובר שאם אין חשש לערוב של חלב טמא - חלב הגוי מותר. לדברי הרדב"ז יש לחלק בין גבינת גוי שאסורה באופן גורף ובין חלב גוי שנאסר רק כאשר החשש קיים. כך גם פירש את דברי המרדכי, שאסר רק משום חשש עירוב חלב טמא, אבל בלי חשש זה סובר שאין להחמיר. **הפרי חדש** (אות ו) הרחיב את ההיתר, שאין צורך בוודאות מוחלטת שלא יערבו חלב טמא כדי להתיר את החלב, אלא אף כאשר רק מסתבר מאוד שלא היה עירוב כזה מותר. אך לדעתו ההיתר הוא רק בעיר שאין מצוי שם חלב טמא או שהוא יותר ביוקר מהטהור. והסכימו עמו **הפרי תואר** (סק"ג) ו**החזו"א** (מא, ד).

מנגד, החתם סופר (ח"ב יו"ד סימן קז. הובא בפת"ש ג) סובר שחז"ל אסרו חלב עכו"ם באופן גורף, גם כאשר אין חשש של עירוב חלב טמא. הוא מוסיף שגם אם הלכה עקרונית כרדב"ז, בני אשכנז קבלו על עצמם לאסור באופן גורף חלב עכו"ם, ותוקף קבלה זו הוא של איסור נדר מדאורייתא. גם מדברי **הערוך השולחן** (אות ו) עולה שמחמיר, שכתב "ובאמת כך מקובלני, שכל גזירת חכמים, לבד טעמים הנגלה יש עוד הרבה טעמים כמוסים שלא גילו אותם". **החיד"א** (שיו"ב סק"א) כתב שפשטה ההוראה בכל גלילות טורקיה וארץ הצבי להחמיר בזה.

דרכים נוספות שיחשוש הגוי לערב חלב טמא

בגמ' לעיל מובא שכאשר הגוי חושש שיתפסו אותו מערב חלב טמא בחלב הטהור, הוא מפחד ונמנע מכך, ובאופן זה החלב שחלב כשר. נשאלת השאלה האם ישנם דרכים נוספות ליצור חשש של הגוי לערב דבר טמא בחלב הטהור.

במדינות רבות בעולם יש פיקוח ממשלתי האוסר לערב חומרים נוספים שאינם מצוינים ברשימת הרכיבים שעל גבי אריזת המזון, על המזיזים מוטל קנס כספי גדול.

החזו"א (יו"ד מא, ד) התיר חלב "בפיקוח ממשלה על החלב שלא יערבו חלב טמא והם צפויים לעונש על הזיוף". אלא שיש שפקקו בהיתר החזו"א, בשו"ת קניין תורה בהלכה (א, לח) סבור שהיתר החזו"א היה

לאנשים חלשים בזמן המלחמה, ובשו"ת תשובות והנהגות (א. תמא) כתב ששמע שהחזו"א לא התיר אלא לחולים או ליולדת תוך שלושים ללידה, אך מדברי השבט הלוי (ו, קי) מוכח שכך סבר החזו"א.

בשו"ת **אגרות משה** (יו"ד א, מז) כתב שפיקוח ממשלתי מועיל אף לדעת החתם סופר, כיוון שהפיקוח גורם לחשש לערבב חלב טמא. ולדעתו ידיעה ברורה שווה לראיה ממש. ולכן כתב שהרוצה לסמוך ולהקל יש לו טעם גדול ורשאי וכמו שמקילין בזה רוב בנ"א שומרי תורה וגם הרבה רבנים, וח"ו לומר שעושים שלא כדין. אבל מ"מ לבעלי נפש מן הראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא וכך אני נוהג להחמיר לעצמי אבל מי שרוצה להקל הוא עושה כדינא ואין להחשיבו כמזלזל באיסורין. גם בשו"ת **הר צבי** (יו"ד סימן קג) סמך על סברא זו להקל, וכ"כ בשו"ת **ציץ אליעזר** (ד, כה. יז, עו) ועוד.

אמנם בשו"ת **מנחת יצחק** (י, לא) כתב שאע"פ שהחזו"א סובר להקל ע"פ הסברא של פיקוח ממשלתי, לא היה לו להביא היתר זה בספרו, כיון שרוב החרדים הנזהרים בכשרות זהירים עד מאוד בחלב עכו"ם. גם בשו"ת **תשובות והנהגות** (ח"ב סימן שעג) כתב שההיתר בחלב עכו"ם משום פיקוח ממשלתי, אין בו ממש בזמנינו, שהקנסות אינם חמורים והסכום אינו משמעותי שבגללו ימנע מלערבב חלב טמא. והביא (ח"א סימן תנא וסימן פת) שהחזו"א לא התיר למעשה כלל אפילו בפיקוח ממשלתי, וכל דבריו הם רק כמשא ומתן.

הגר"מ אליהו בשו"ת מאמר מרדכי (א, ד) היקל גם באופן שיש צילום במעגל סגור ובתנאי שהגוי יודע מכן. וכן סובר **הרב ויטמן** (תחומין כ"ב, עמודים 455-468) שהדבר יוצר חשש ברמה גבוהה יותר מאשר משגיח שמבקר מידי פעם, ולכן התקנת מערכת כזו תתיר את החלב. גם הרב גרוס (קובץ נתיבי החלב ח"ג עמ' 29) כתב בשם **הגרי"ש אלישיב** שהמצלמות חשובות כישראל רואהו, אם אח"כ מסתכלים בוידאו ורואים שהכל התנהל כדת. אבל כשאין מסתכלים, אע"פ שבפועל יכולים לראות, אין זה מועיל להכשיר החלב. **הגר"ש וואזנר** (שם עמ' 52) התיר רק באופן שלא יסמכו רק על המצלמות אלא יבדקו מידי פעם במחלבות, וקיבלו עליהם בתנובה לבקר 20 פעם בשנה. **אלא** שבספר כשרות המאכלים (ביאורים על ס"א ד"ה אין לחוש) כתב בשם **הגר"ש וואזנר והגרי"ש אלישיב** שחזרו בהם מהיתר זה, מחשש שהדבר יביא לפירצה.

אבקת חלב עכו"ם

כיום ישנם שלושה סוגים שונים של אבקות חלב (ע"פ מאמרו של הרב יגאל עזרא הנדפס בירחון אור תורה אלול תשנ"ה, סימן קלז): א. אבקת חלב כחושה המיוצרת מחלב רגיל. ב. אבקת חלב של מי גבינה, מייצרים אותה מהמים המופרשים מהגבינה בתהליך ייצורה. ג. אבקת חלב המיוצרת לצורך סוכר חלב (לקטוז) המיוצרת מחלב רגיל.

לגבי אבקת חלב פשוטה הנעשית מחלב רגיל, בשו"ת **הר צבי** (יו"ד קג) כתב בתחילה שאין לאסור מצד חלב שחלבו גוי, כיון שדעתו לעשות ממנו אבקת חלב דומה הדבר למ"ש הרמ"א (ס"ב) שאם דעת הגוי להקפות את החלב ולעשות ממנו גבינה, אין חשש שיערב בו דבר טמא שאינו עומד, וממילא אינו נאסר מדין חלב הגוי שאין ישראל רואהו, והכ"נ דעת הגוי להקפות את החלב לצורך אבקה. אלא שאח"כ התברר לו שסדר הכנת אבקת החלב היא ע"י העמדת החלב ע"ג האש למשך זמן מרובה ובמשך הזמן נהפך החלב לאבקה, ולכן אין לדמותו לחמאה, שכאן לכאורה גם החלב הטמא יהפוך לאבקה. ולאחר מכן כתב שחלב שנעשה ממנו אבקה פקע האיסור שנאסר במנין ולכן יש להקל ע"פ ס"ס, ספק אם יש

חלב טמא, ואת"ל שיש שמא הוא מועט באופן שאינו אוסר מהתורה. ובשו"ת **ציץ אליעזר** (טז, כה) כתב לגבי אבקת חלב שמערבים בשוקולד, והתיר משום שודאי מיוצרת רק חלב פרות, וגם המחמירים יודו להתיר כשאין החלב הטמא מצוי, מפני שאין קונים את האבקה עצמה אלא את מוצרי השוקולד שהאבקה מעורבת בהם, וי"ל שאינו כלול בגזירת חז"ל על חלב שחלבו גוי. כך גם סוברים **הציץ אליעזר** (טז, כה) וה**גרע"י** (ילקוט יוסף ט, ב). מדבריהם משמע שהגזירה חלה על החלב רק לאחר שהגיע לידי היהודי, ולכן אם קודם לכן עשה הגוי אבקה מהחלב, הרי שהדבר מותר.

מאינדב החזון איש (יו"ד מא, ד) סובר שאין הבדל בין חלב לבין אבקת חלב, שלא שייך בה את ההיתר של העמדת הגבינה, כיון שתהליך ייצור האבקת חלב הוא ע"י ייבוש, וכמו שמייבשים חלב טהור יכולים לייבש חלב טמא. ולכן ההיתר בגבינה לא שייך כיון שבגבינה אם מערב חלב טמא הגבינה לא תעמוד, משא"כ באבקה שא"א להבחין בין החלב הטהור לטמא. פוסקים נוספים אסרו אבקת חלב, וביניהם שו"ת **מנחת יצחק** (ד, יב) וה**גר"מ אליהו** (מאמר מרדכי ח"א סימן ד) שאסר גם לילדים ותינוקות. וטעמו, דכיון שהחלב נאסר בהיותו חלב, כיצד יפקע איסורו כשיהפוך לאבקה?

ולעניין אבקה העשויה ממי גבינה, בשו"ת **שבט הלוי** (ד, פו) ביאר סדר עשייתה, שאחר שנתנו בחלב דבר המעמיד ונקפא לגבינה והנסיובי צף למעלה, חוזרים ומחממים את התערובת, ואח"כ מפרידים את הנסיובי מהגבינה ומייבשים אותו עד שנעשה אבקה. ולדעתו העיקר להחמיר בזה, כיון שייצור מי הגבינה נעשה ע"י הרתחת הגבינה וממנו נפרשים מים ומהם עושים את האבקה.

בדיקת הכלי שחולב לתוכו

כתב **הגה"מ** (פ"ג מאכ"א דפוס קושטא הי"ז) שצריך שיראה הישראל שלא יהא דבר טמא בכלי קודם החליבה, ואין חילוק בין יש לו דבר טמא בעדרו או אין לו, וצריך לראות תחילת החליבה. וכ"כ **המרדכי** וב**שערי דורא** (שם). הדרכ"מ (אות א) למד דמשמע שהטעם שצריך להיות בתחילת החליבה הוא משום שיראה שלא היה דבר טמא בכלי. **אמנם** באיסור והיתר (כלל מה דין א - ב) כתב שלכתחלה יש לנהוג כדעת הסמ"ק ובדיעבד מותר אי ראה תחלת החליבה. ולמד הדרכ"מ דמשמע מדבריו כי תרי מילי נינהו, ולכן לכתחלה בעינן שיראה גם כן שלא היה דבר טמא בכלי, וגם צריך להיות בתחלת החליבה. אמנם בדיעבד אם היה בתחלת החליבה ולא ראה בכלי מותר.

כתב **הרמ"א**: ויראה בכלי שלא יהיה בכלי שחולבין בו דבר טמא (א"ו הארוך כלל מ"ה). ונהגו להחמיר שלא יחלוב בכלי שדרכו של עובד כוכבים לחלוב בו, שמא נשאר בו צחצוחי חלב של עובד כוכבים (שם). מיהו בדיעבד אין לחוש לכל זה.

כתב **הש"ך** (סק"ז) בשם האיסור והיתר שנהגו להחמיר אפילו רואה בתחילה בכלי שאין בו שום דבר טמא, שאנו חוששים שמא נשאר בו צחצוחי חלב ולא ירגיש בו הישראל.

הרמ"א כתב שבדיעבד אין לחוש לכל זה, **הש"ך** (סק"ח) כתב שמקור דברי הרמ"א באיסור והיתר, שבדיעבד די בראיית החליבה גם אם לא ראה הכלי. אך העיר, שמדברי האו"ה מוכח ההיפך, שגם בדיעבד בעינן שראה הישראל מתחילה בכלי! וכן בדיון, דכיון שחלב שחלבו גוי אסור משום שמא עירב בו חלב טמא, א"כ מה בכך שראה תחילת החליבה אם לא ראה בכלי, שמא יש שם חלב טמא בכלי קודם התחלת החליבה שיתערב אח"כ בשאר החלב. וכ"כ **הפרי חדש** (סק"ו), **זבחי צדק** (אות יא) ועוד. **אמנם** **הט"ז** (סק"ב) דייק מלשון השו"ע שכשאין דבר טמא בעדרו א"צ ראייה בכלי קודם חליבה שלא הניח

בתוכו דבר טמא, רק העיקר שישב מחוץ לעדרו שיראה שלא יכניס הגוי דבר טמא באמצע החליבה. וכן דייק **השולחן גבון** (אות ח) מכך שהשמיט השו"ע דין זה שיראה מתחילה.

חליבת גוי ללא השגחה במקום שאין לחוש לדבר טמא

כתב באיסור והיתר (שם דין ב ח) שמותר אפילו לכתחילה לשלוח את שפחתו הגויה לחלוב בבתו אע"פ שאין ישראל רואהו, דכל פעם מפחדת שמא עתה יבוא הישראל. אבל אם הרפת אחורי הבית, אע"ג שאין בית גוי מפסיק, כתב בשערי דורא (סי' פב) דמכוער הדבר לכתחלה להניח שפחתו לחלוב. אבל מהרא"י כתב בהגהות שערי דורא (סק"ב) דנוהגין היתר בזה.

כתב הרמ"א: ושפחות שחולבות הבהמות בבית ישראל או בדיר שלהם, כל מקום שאין בית עובד כוכבים מפסיק ואין לחוש לדבר טמא, מותר אפילו לכתחלה להניח אותן לחלוב, אף על פי שאין שם ישראל כלל, דמאחר שהוא בבית ישראל או בשכונתו אין לחוש לדבר טמא (ש"ד סימן פ"ב בשם ר"ת ומהרא"י שם). אבל אם בית עובדי כוכבים מפסיק, צריך להיות ישראל שם, כאילו חולבות בבית עובד כוכבים (או"ה שם). ואפילו ישראל קטן או קטנה מועילים, דהעובד כוכבים מרתת לפנייהם (ג"ז שם).

אך הש"ך (סק"י) הביא את דברי המתירים גם כאשר הרפת אחורי הבית, והוסיף שכ"ד מהרש"ל (מכונות ועטרת שלמה סימן פב אות א). וה"ה שיש להתיר בדיעבד גם אם בית גוי מפסיק.

כלים שבישלו בהם חלב עכו"ם

כתב הרשב"א (ח"א סימן קמג) שאסור להעמיד חלב בקדרה שהעמיד בה גוי חלב שחלבו גוי שלא בפני ישראל, מפני שמחממים בה החלב על האש בשעה שמגבנין ובלעה מחלב האיסור, וכשמחמם ישראל חלב שלו פולטת, ובדיעבד שרי משום דסתמא שאינה בת יומא. וגם טוב לזוהר מלגבן בקערות שלהם מחמת זה. ועוד, מחמת המלח שמשמים בגבינה, אף על פי שאינו כל כך שלא תאכל מחמת מלחה, מכל מקום טוב לזוהר כדי להתרחק מן האיסור.

כתוב בארחות חיים (הל' איסורי מאכלות אות עא) יש מתירים לבשל בקדרות ישראלים האוכלים גבינות הגוים אם הם מקונחות יפה, ויש אוסרים ונראין דבריהם.

כתב הרמ"א: חלב של גויים אוסרים כלים שנתבשלו בהם כשאר איסור, אף על פי שאינו רק ספק שמא עירב בה דבר טמא. וכן גבינותיהם, (תשובת הרשב"א סימן קמ"ג ובארוך), אבל לא חמאה שלהם, אפילו במקום שנהגו בה איסור אינה אוסרת הכלים שנתבשלה בה ולא תערובת שלה, שאם נתערבה בהיתר, הכל שרי (בערוך) כדלעיל גבי פת של גויים. ועיין לעיל סימן קי"ב (תשובת מהרי"ל ל"ה ואו"ה שם). חלב של גויים שנאסרה, אינו מועיל אם יעשו אח"כ גבינות או חמאה ממנה, אלא נשאר באיסורה וכל מה שנעשה ממנה אסור (מרדכי פא"מ ואגודה שם ותשובת מהר"ם סי' רי"ו ואו"ה ורשב"א וב"י ונ"ל שכ"ד הרמב"ם, ודלא כהר' המגיד).

הש"ך (ס"ק יד) חילק בין בישולי עכו"ם שלא חוששים בכלים שבישלו בהם, ובין חלב עכו"ם שחוששים. משום שבחלב יש חשש איסור דאורייתא בחלב עצמו, משא"כ בבישולי עכו"ם שעיקר איסורין מדבריהם מחמת גזירת חתנות.

עוד כתב הש"ך (ס"ק טו) שאע"פ שלדעת האיסור והיתר אפילו בגבינות עכו"ם שנפלו בתבשיל הרי הן בטלות ברוב, כאן מדובר שאין בתבשיל רוב כנגד הכלי. או שבאמת לכתחילה אסור לבשל בו אפילו יהא בתבשיל רוב, שאסור להוסיף על שום איסור ולבטלו, אבל אם נתבשל בו דיעבד ויש רוב בתבשיל, מותר.

חשש טריפות בבהמה¹¹

בשנים האחרונות התברר שישנה בעיה חדשה בחלב עכו"ם. כחלק מן הטיפול הווטרינרי בפרות, הן מקבלות לעיתים זריקות, זריקות אלו עלולות להינתן באיברים שיגרמו לפרה להפוך לטריפה, אשר חלבה אסור. (שו"ע, יו"ד, פ"א, א - ב). לאור זאת, ישנם מקומות בעולם שעשויה להיות בעיה של ממש בשתיית החלב (עיינו במאמרו של הרב וייטמן, הליכות שדה 98, ובתחומין כ"ב עמ' 455). מאידך, יש כאלו שהתירו זאת, מסיבות שונות (עיינו, לדוגמא, במאמרו של הרב בעלסקי, מסורה, גליון י'). לדעתו אין חשש הטרפה של הפרות כתוצאה מהניתוחים. הוא מסתמך בדבריו על עדות רופאים שעור הקיבה מורכב משלוש שכבות נפרדות, וניקובן נעשה כשהנקבים אינם אחד כנגד השני, ונקב כזה מותר לכל הדעות. עוד כתב, שבהמה העשויה למות שאפשר לטפל בה רפואית, אינה חשובה לטריפה, והוסיף שמכיון שבדר"כ הבהמות חיות יותר מי"ב חודש, א"צ להמתין זמן זה כדי להיווכח שאכן חיות הן.

בחלב תנובה מקפידים שהחלב שמגיע אליהם ייחלב רק מבהמות אשר מקבלות זריקות שלא גורמות לחשש טריפה, אך בחלב של OU לא חוששים לכך כלל.

סעיף ב':

גבינות עכו"ם

שנינו בעבודה זרה (כט: לה).

"[כט:] אמר ר' יהודה: שאל ר' ישמעאל את רבי יהושע כשהיו מהלכין בדרך, אמר לו: מפני מה אסרו גבינות עובדי כוכבים? אמר לו: מפני שמעמידין אותה בקיבה של נבילה. אמר לו: והלא קיבת עולה חמורה מקיבת נבילה... השיאו לדבר אחר. [לה.] השיאו לדבר אחר וכו'...מאי טעמא? אמר עולא, ואיתימא רב שמואל בר אבא: גזרה חדשה היא ואין מפקפקין בה. מאי גזירתא? אר"ש בן פזי אמר רב"ל: משום ניקור...ושמואל אמר: מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבילה. רב מלכיא משמיה דרב אדא בר אהבה אמר: מפני שמחליקין פניה בשומן חזיר. רב חסדא אמר: מפני שמעמידין אותה בחומץ. רב נחמן בר יצחק אמר: מפני שמעמידין אותה בשרף הערלה"

התוספות (לה. ד"ה חדא) כתבו בשם **ר"ת** שכיום לא מצינו טעם פשוט לאסור גבינות גויים, שהרי טעם האיסור משום ניקור כריב"ל, וכיון שנחשים לא מצויים בינינו אין לחוש שניקרו בחלב. ואין חשש עירוב חלב טמא משום שהוא אינו עומד. אלא שהוסיף שבמקומותינו שמעמידין אותם בקיבה אומר ה"ר **יצחק** שיש טעם קצת לאסור מפני שמולחים הקבה בעורה. וכתב **המורדכי** (סי' תתנו) שלא התיר ר"ת אלא בחולב לעשות בו גבינה, אבל לא בחלב שחלבו לאכילה ולכותח, וכתב דאין לחוש שמא העמיד בעור קיבת נבלה דהוי ליה ס"ס.

¹¹ מתוך הלכות המטבח מאת ר' משה כהן ור' אלי טרגין.

כתב הסמ"ק (סי' רכג ובהגהות סק"א) בשם **רבי יעקב** שאע"פ שאנו מקלים במים מגולים ולא גוזרים אטו מקומות שהנחשים מצויים, הוא משום שאין בו איסור בעצם אלא רק חשש מהנחשים, ולכן כשמתיירים במקום אחד לא יבואו להתיר במקום אחר. אבל גבי גבינות שיש טעמים רבים לאסור (חוץ מחשש גילוי), אם נתיר במקומות שאין נחשים יבואו להקל גם במקומות שיש נחשים (שיחשבו שהטעמים האחרים הם העיקר).

גם **הרשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ו צ:): כתב שאף אם ידוע לנו שכל החששות שהוזכרו בגמ' אינן מצויות במקומות מסויימים, אסור לאכול גבינות הגויים לפי שדבר זה נאסר במניין כמו היין, וכל דבר שאסרוהו במניין גם אם בטל הטעם, האיסור במקומו עומד. וכן סובר **הרמב"ם** (פ"ג מהל' מאכ"א הי"ד).

מנגד, **בני איטליה** נוהגין היתר בגבינות הגויים מפני שמעמידין אותם בפרחים, וטעם ההיתר משום שתפסו כהסבר של מעמידים בעור קבת נבילה, ולא חששו לשאר הטעמים.

כתב **השו"ע**: גבינות העובדי כוכבים, אסרום מפני שמעמידים אותם בעור קיבת שחיטתם שהיא נבלה. ואפילו העמידוהו בעשבים, אסורה. **והרמ"א** כתב: וכן המנהג, ואין לפרוץ גדר (ב"י), אם לא במקום שנהגו בהם היתר מקדמונים.

הר"י אבן מיגאש (מספרו מגילת סתרים, הובא בתוס' רי"ד ע"ז לה). הקשה, מדוע לא יהא הדבר המעמיד בטל בשישים? ותירץ, שהאיסור בעור קיבלת נבילה הוא איסור מעמיד האוסר בכל שהוא. והראב"ד תירץ שכל מה שאסרו חכמים בשל גויים אין לו היתר בביטול ברוב, כדי שלא ירצו, שהרי הטעם מצוי בהם. **הט"ז** (סק"ט) הביא דבריהם, וכתב שהנ"מ היא בחמאת גויים.

בשו"ת **יביע אומר** (ה, יא) התיר בשנים שהמצב הכלכלי היה דחוק מאוד, לתת לילדים קטנים גבינות גויים שבזמנינו, שהכל מעמידים אותם בחומרים המותרים. בהסתמך ע"ד ר"ת שאם מעמידים בפרחים מותר, וגם לדעת הרמב"ם כתב המאירי שהוא רק במקום שיש מקצת העושים גבינות באיסור, אבל כאשר כולם עושים בהיתר אין לאסור. גם **החזו"א** (הובא בנתיב החלב ח"א עמ' 49) צידד להתיר בשעת הדחק באותם שנים, וכתב שאין למחות בנוהגים היתר.

❧ ישראל רואה החליבה ועשיית הגבינה

הדרכי משה (אות ב) הביא מחלוקת בזה: משמע מה**מודכי** (חולין סי' תשלג) שאפילו אם רואה הישראל החלב שחלבה גוי עד שעשאם גבינות, אפילו הכי אין נוהגין ללוקחן מן הגויים. **אבל באגודה** (שבת סי' קצא) כתב שהתירו הגדולים אדם הקונה עשרה גבינות או סכום אחר והגוי מתקנם בשבת וישראל רואה ושומר ואינו מדבר, אך דבר מכווער הוא.

כתב **הרמ"א**: ואם הישראל רואה עשיית הגבינות והחליבה, מותר (אגור פ' שואל). וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו. גם **הבית מאיר** סובר שאם ישראל רואה את הכנת הגבינה היא מותרת, וכ"ד **החכמת אדם** (סז, ז), **ערוך השולחן** (אות יט), **כה"ח** (ס"ק לב), **אגרות משה** (יו"ד א, נ) ועוד. גם **הנודע ביהודה** (תניינא או"ח סימן לו. הובא בפת"ש ו) ו**הפרי תואר** (אות ז) העלו להקל כרמ"א. ואם הקיבה של ישראל, אף שהגוי נותנה לתוך החלב מותר לכו"ע אף לכתחילה. ובספר **תפארת למשה** (על הש"ך כ) כתב שכל הטעמים בש"ס לא שייכים אם הישראל רואה, וכן משמעות כל הפוסקים. ובמנחת יעקב (פא, ג) כתב שאין ספק

שאיילו ראו הש"ך והט"ז את דברי הרמב"ם בפיה"מ שפסקו בהדיא שבראה מותר, לא היו מצדדים להחמיר.

אולם הש"ך (סק"כ) והפרי חדש (אות טו) סוברים דמכיון שגזירה זו היא גזירה כוללת, גם במקום שטעמי הגזירה לא שייכים האיסור לא הותר, ולכן בכל אופן גם אם הישראל ראה את החליבה ועשיית הגבינה, אין להתיר. נראה שלשיטתם רק כאשר היהודי ישים את הגבינה בעור הבהמה יהיה מותר לאכול מהגבינה (ובימינו, יוסיף לחלב את האנזים שמגבל את הגבינה).

גם הש"ך שהחמיר, כתב שכל האיסור הוא דוקא כאשר הישראל לא עשה מעשה אלא רק היה נוכח מתחילה ועד סוף. אבל אם שוכרים את הבהמות של הגוי, נמצא שהגבינה היא של הישראל, ולא מצינו איסור בגבינות של ישראל שעשאן הגוי, וה"ה אם קונים מראש מספר גבינות מהגוי, כך שבשעת עשייתם הם כבר של הישראל ואין בהם איסור.

ראה הישראל חלק מתהליך עשיית הגבינות ולא ראה החליבה

כתוב **בהגהות אשירי** (פ"ב סי' מ) ישראל שהלך לכפר לקנות גבינות, אפילו לא ראה הישראל את החליבה מותר, ואם ראה את כל התהליך חוץ מתחילת החליבה ודאי שמוותר. ומעשה שהתיר ר"ת כשעשה הישראל גבינות לאחר שכבר נחלב החלב ע"י הגוי, אך ההגה"א התיר בכה"ג רק אם יש הפסד מרובה. וכ"פ באיסור והיתור הארוך (כלל מ"ה דין ה) להתיר בדיעבד אפילו לא ראה החליבה ואפילו לא עשה עדיין הגבינות מכל מקום נקרא דיעבד הואיל והחלב כבר נחלב.

ובסמ"ג (לאוין קלב מה): כתוב ש**רבינו יעקב** הקפיד על אחד שהיו רחלותיו אצל הגוי והיה שולח שם בכל בוקר את בתו לראות ולא היתה מספקת לבא שם עד שחלבו רבו או כולו.

כתב **הרמ"א**: ואם ראה עשיית הגבינות ולא ראה החליבה, יש להתיר בדיעבד, כי אין לחוש שמא עירב בו דבר טמא מאחר שעשה גבינות מן החלב, כי דבר טמא אינו עומד, ובודאי לא עירב בו העובד כוכבים מאחר שדעתו לעשות גבינות (הגהות אשירי"י פא"מ ובארוך). ומכל מקום אסור לאכול החלב כך (שם).

אולם בהמשך לדבריו לעיל, כתב **הש"ך** (סק"א) שיש להתיר רק כאשר הישראל עושה את הגבינות אח"כ והגוי רק חלב לצורך ישראל, אבל ודאי שאין להתיר כאשר הישראל ראה את עשיית הגבינה. גם **הט"ז** (סק"יא) חלק על הרמ"א, ולדעתו אין להתיר כלל כאשר הישראל לא היה בשעת החליבה. אך הוסיף שיש להקל כאשר היה ישראל אצל החליבה לפי דעת הרמב"ם.

הפרי חדש (אות כ) סובר שאם דעת הגוי היתה לגבן את החלב בעצמו, מותר אף לכתחילה ליקח ממנו. ובשו"ת **מטה יוסף** (ב, טו) התיר לכתחילה כשחולב הגוי לצורך עשיית גבינה, גם אם הוא אינו מגבן בעצמו, כיון שידוע שהישראל קונה ממנו את החלב כדי לגבנו.

הגדרות חלב וגבינה

יש לברר כיצד אנו מגדירים חלב וכיצד מגדירים גבינה, שהרי ישנם אבקות וחומרים שונים המופקים מחלב שלא ברור לגמרי מה מעמדם.

בשו"ת **אגרות משה** (א, נ. ב, מח) הסתפק לגבי מוצרים המוכנים ע"י הוספת חומצה לחלב, המוציאה ממנו את חלבון החלב, ומחלבון זה מכינים חומרים שונים כגון גבינה לבנה רכה. האם דין מוצרים אלו

כגבינה או כחלב, וסיים "למעשה איני אומר בזה לא היתר ולא איסור וטוב להחמיר. אבל למחות באלו שאוכלין אותו אין צריכין". אך מדברי **הערוך השולחן** (אות טז) נראה שיש להחמיר ולאוסרם כדין גבינה, שהרי אוסרים חמאה של עכו"ם ומשום צחצוחי חלב, ובגבינה רכה יש לחלוחית שהם צחצוחי חלב (עיינו במאמרו של הרב ג'ורבול, מהדרין, חוברת ז').

נידון נוסף שמובא בפוסקים הוא "מי גבינה". בתהליך הכנת גבינה משתחררים נוזלים, מהם מכינים גלידה ומוצרים נוספים. **הדרכי תשובה** (קט"ו, א') אוסר נוזלים אלו כדין גבינה, אך **הפרי חדש** (יו"ד קט"ו, כא) וה**אגרות משה** (יו"ד, ג, יז) סבורים שהם אינם נחשבים לגבינה.

הרב ויטמן (שם) כתב שכיום ישנם אבקות המופקות כתהליך של גבינה ע"י אנזים, ולכן במציאות כזאת הוא מורה לכתוב על המוצר 'מכיל רכיבי חלב עכו"ם', ובכך מבהיר שאין להקל בהם כאבקת חלב. מכאן אנו למדים שלא בכל מצב שיש במוצר 'אבקת חלב' דינה כדין אבקה שדיברו עליה הפוסקים, שהתוצר הסופי אינו העיקר אלא התהליך אותו עבר עד קבלת האבקה, ולעיתים דין האבקה שווה ואף חמור יותר מחלב עכו"ם עצמו מחמת תהליך הפקתו או החומרים המעורבים בו.

חלב וגבינה של קראים

כתב **הרדב"ז** (א, תקנב. הובא בפת"ש ה) שהדבר ברור שחלב של הקראים מותר, אם הם אוכלים ממנו, שהרי נזהרים מחלב בהמה טמאה. ואם אינם אוכלים ממנו יש לאסור מפני שאינם נזהרים ב'לפני עור'. ואם העמיד בקיבה אסור.

סעיף ג':

חמאת עכו"ם

כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' מאכ"א הט"ו-טז)

"החמאה של עכו"ם מקצת הגאונים התירוה שהרי לא גזרו על החמאה וחלב הטמאה אינו עומד, ומקצת הגאונים אסרוה מפני צחצוחי חלב שישאר בה, שהרי הקום שבחמאה אינו מעורב עם החמאה כדי שיבטל במיעוטו, וכל חלב שלהן חוששין לו שמא עירבו בו חלב בהמה טמאה... יראה לי שאם לקח חמאה מן העכו"ם ובשלה עד שהלכו להן צחצוחי חלב הרי זו מותרת, שאם תאמר נתערבו עמן ונתבשלו כולן בטלו במיעוטם, אבל החמאה שבשלו אותה עכו"ם אסורה משום גיעולי עכו"ם"

הב"י ביאר שבבישול החמאה כדי להפריד את צחצוחי החלב אין משום 'אין מבטלים איסור לכתחילה' (ביצה ד:), שאין ידוע שיהא מבטל האיסור ע"י פעולה זו, שהרי יש הרבה ספיקות בזה, שמא לא היה כאן תערובת חלב טמא כלל, ואת"ל שנתערב שמא לא נשאר כלום בחמאה זו, ואת"ל שנשאר שמא בבישול ניתן ע"י האש. עוד ביאר הב"י את דברי הרמב"ם, שגם אם יש חשש שמא יש צחצוחי חלב, אין לאסור בעבורם את החמאה, כיון שמעורבים בה ואינם ניכרין בטלו במיעוטן.

אולם הרמב"ד השיג, "כמה מכוער הדבר שנקנה מהם חשש איסור מפני ביטולו ברוב". הב"י יישב שבאמת אין כוונת הרמב"ם שמטרת הבישול היא לבטל את האיסור, אלא כוונתו שגם אם ישאר איסור לאחר הבישול, בטל הוא ברוב.

גם **הרשב"א** (תוה"א ב"ג ש"ו צ ע"ד) השיג על הרמב"ם, שהרמב"ם התיר משום שתפס כטעם עיקרי את העמדת הגבינה בעור קיבת נבילה (ולכן התיר משום שיש בחמאה תערובת מועטת של חלב טמא, שבטל במייעוטו), אך למעשה ישנם עוד כמה וכמה טעמים לאיסור, שבישול החמאה לא מועיל עבורם. והוסיף שבדברים אלו לא הלכו אחר הרוב או אחר נתינת טעם. הב"י ביאר שרבנן לא פלוג בגזירתם, וגם כאשר אין בחמאה צחצוחי חלב יש לאסור.

שיטה נוספת של ה**סמ"ק** (הגהות סמ"ק סו"ס רכג) המתיר חמאת גוים אפילו בלא בישול, מכיון שאין בה גומות כפי שיש בגבינה, אין בה שום איסור. וכ"ד **רבנו פרץ**.

הטור כתב בשם אביו **הרא"ש** שאין למחות במקום שנוהגים היתר בחמאת עכו"ם, אך אם נהגו איסור אין להתיר. וכתב ה**ב"י** שנראה כדברי הרא"ש שלא למחות ביד אנשי המקום שנוהגים בו היתר, ובמקום שאין מנהג כדאי הוא הרמב"ם לסמוך עליו להתירה ע"י בישול עד שילכו צחצוחי חלב שבה. אך הדרכ"מ (אות ה) כתב בשם ה**איסור והיתר** (כלל מח דין ב-ד) שכל האמור הוא דוקא כאשר ישנם בהמות רבות במרעה שמחלבן מכינים החמאה, אבל אם אוספים אם החלב מהרבה בעלי בתים, אין להתיר, שיש לחוש לאיסור הדבוק בכליהם, אך אין למחות במקלים.

כתב ה**שו"ע**: החמאה של עובדי כוכבים, אין מוחין לאנשי המקום שנוהגין בו היתר. ואם רוב בני המקום נוהגים איסור, אין לשנות. ובמקום שאין מנהג, אם בשלה עד שהלכו צחצוחי החלב, מותרת. וה**רמ"א** כתב: גם מותר לבשלה לכתחלה כדי שילכו צחצוחי חלב (ב"י). ואם בשלה עובד כוכבים, מותרת, דסתם כליהם אינן בני יומן (ב"י לדעת הפוסקים).

הפרי חדש (אות כב) סובר שמותר ע"י בישול גם במקום שנוהגים איסור בחמאה אם בישלה, ולא כשו"ע שהתיר רק במקום שאין מנהג.

כנסת הגדולה (הגב"י את מז), **בית דוד** (סימן נה) ועוד רבים העידו שמנהג הספרדים במקומם היה להתיר חמאת גויים. ו**בנה"ח** (אות מג) כתב שהחמירו על עצמם לא לאוכלה בלא בישול. אמנם כיום המציאות מורה שנשתנה אופן עשייתה, ואינה מופקת משמנת טריה, אלא משמנת המופקת ממי גבינה מייצור גבינות של גויים (עיין חוברת דעת כשרות חלק יט פרק טז).

החתם סופר (יו"ד סימן עט. הובא בפת"ש ז) כתב לגבי חמאה שנעשתה משיוורי גבינה, שאם החמאה נקנתה במקום שנוהגים היתר, והגבינה הזו לא הועמדה ע"י עור הקיבה, הרי היא מותרת אע"פ שאסור הגבינה במניין.

הולך ממקום שאוסרים למקום שמתירים

כתב ה**רמ"א**: ואם הולך ממקום שאין אוכלין אותה למקום שאוכלים אותה, אוכל שם עמהם, אבל אסור להביאה עמו ולאכלה במקום שנוהגים בה איסור, אם לא שיש בה היכר שהיא ממקומות המותרים. וההולך ממקום שנהגו בה היתר למקום שנהגו שם איסור, אסור לאכלה שם (ארוך). וי"א דה"ה אם הובאה ממקום היתר למקום איסור, נמי אסורה, אפילו יש בה היכר (תשובת מהרי"ל סימן ל"ה). והכי נהוג.

כתב ה**ש"ך** (ס"ק כט) שהנוהג איסור שהלך למקום שנוהגים בו היתר, אע"פ שדעתו לחזור למקומו שאוסרים, מותר לו לאכול עם הנוהגים היתר. וביאר ה**ט"ז** (ס"ק יג) שלא שייך לומר כאן 'נותנים עליו חומרי מקום שהלך משם', משום שהנוהגים היתר במקום ההוא עושים כן מפני שאין כל חשש בחמאה

זו, ואף במקום שאוסרים היו מתירים אם התהליך היה דומה. ולא כדברי ה**לבוש** (ס"ג) שהטעם שמקלים הוא משום שהאיסור קל, דמה לי איסור חמור או איסור קל?!

בשו"ת **נודע ביהודה** (תניינא חיו"ד סי' סד. הובא בפת"ש ט) כתב שאם היה במקום שנהגו היתר בחמאה, ולאחר מכן קבע דירתו במקום שנוהגים איסור, והביא עמו חמאה ממקומו הראשון, מורה אחד הורה שמותר לו לאכול החמאה גם במקומו החדש שנוהגים איסור. אך הנוב"י דחה דבריו מכמה טעמים. והפת"ש תמה מדוע לא הביא ראיה מדברי הרמ"א כאן שמפורש לאסור. ובשו"ת **בית אפרים** (יו"ד סי' לט) כתב שהרמ"א דיבר על מציאות שעיקר דירתו היא במקום שנהגו איסור, ולכן פשוט שלא מועיל שכעת נמצא במקום שנוהגים היתר, ואינו דומה לאדם שהעתיק את דירתו למקום אחר.

העמדה ע"י חלב חמוץ של גוי: בעל העיטור (ח"ב הלכות ביעור חמוץ קכו ע"ג) כתב שבדומה לחמוץ של כותים שאסור עד לאחר שלושה אפיות, שרק לאחר מכן הוא בטל. כך העובר ומעמיד חלב בחלב חמוץ של גוים ולקח חלב זה והעמיד בו אחר, ומהאחר אחר, מותר ליקח מחלב שלישי זה ולהעמיד בו חלב אחר ואוכלו, דלאחר שלש פעמים כבר כלה חלב של גוים. **הפרי חדש** (שם. הובא בפת"ש ח) כתב שרב אחד הביא מכאן ראיה להתיר חמאה של גוים במקום שנהגו איסור ע"י הדחה ג' פעמים, ומקורו מדברי בעל העיטור, אך הפר"ח כתב דכיון שלא מצינו סברא זו קשה להתיר.

סימן ק"כ - דיני טבילת הכלים

ובו ט"ז סעיפים

הקדמה:

דאורייתא או דרבנן?

בפרשת מטות מובא (במדבר לא, כג):

"כַּלְדָּבָר אֲשֶׁר־יָבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהַר אֵלָּךְ בְּמֵי נֹדָה יִתְחַטֵּא וְלֹל אֲשֶׁר לֹא־יָבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּמֵי־סִי"ן"

נחלקו הראשונים האם חיוב טבילת כלים הוא מדאורייתא או דרבנן. **רש"י** (ע"ז עה): סובר שטבילת כלים היא גזירת הכתוב, ומשמע דהוי מדאו'. גם דעת **הרמב"ן** (שם ד"ה הו"א) שחיוב הטבילה הוא מהתורה, שכן נלמד מפסוק. וכ"ד **התוספות** (שם, ד"ה מים), **רשב"א** (תורת הבית, בית ד', שער ד) ו**תורת הדשן** (סימן רנ"ז). וכ"כ ה"ט"ז (ס"ק טז) בדעת מרן (סי"ד) שפסק שקטן לא נאמן על טבילת כלים, והסביר ה"ט"ז שזאת משום שטבילת כלים דאורייתא. גם **הפרי תואר** (אות ד) סובר דהוי מדאורייתא.

הרמב"ם (יז, ה) כתב "טבילה זו שמטבילין כלי הסעודה הנלקחים מן העכו"ם ואח"כ יותרו לאכילה ושתייה אינן לענין טומאה וטהרה אלא מדברי סופרים, ורמז לה כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר ומפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בטהרתן מידי גיעולי עכו"ם לא מידי טומאה". **הפרי חדש** (אות ו) סובר שלרמב"ם חיוב הטבילה מדרבנן, והלימוד מהפסוקים הוא רק אסמכתא. גם **הרשב"א** (ע"ש שם) כתב שלרמב"ם החיוב הוא דרבנן (ומ"ש בתשובה ח"ג סימן רנה דהוא מדאורייתא, י"ל דהוי ט"ס ות"ל 'הרמב"ן', וכ"כ הערוך השולחן סק"ה), וכ"כ **המאירי** (שם) בדעת הרמב"ם. **הערוך השולחן** (אות ג) סובר שלרמב"ם הוי מדאו', ונקט הרמב"ם 'מדברי סופרים' מכיון שחכמים קבלו כך מפי השמועה.

הפרי"ח (סק"ו) הוכיח מדברי מרן (ס"ט) דס"ל שטבילת כלים מדאורייתא. שחייב להטביל משכון בלא ברכה, כיון דהוי ספק דאו' ולחומרא. וכן הסכים **החיד"א** (יעיר אוזן מערכת ט אות ה). וכ"כ **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' רנ).

טעם חיוב טבילת כלים

בירושלמי (ע"ז פ"ה ה"ט"ו) מובא ששאלו את ר' ירמיה מדוע יש להטביל כלים הנקחים מהגוי, ותשובתו: "צריך להטביל לפי שיצאו מטומאת הנכרי ונכנסו לקדושת ישראל".

בריטב"א (ע"ז עה: ד"ה הוה אמינא) מובא שחכמים עשו מעלה בטבילת כלים בארבעים סאה, "דשמא הכא גזירת מלך היא משום מעלה שעשאה כטבילת גר". היינו, ישנו דימוי בין טבילת כלים לטבילת גר שבשניהם יש 'העברה' כביכול בין קודש לחול.

האיסור והיתר הארוך (נח, קו) כתב "שהטבילה אינה מחמת פליטת איסור דהא צריכין לטבול אפילו כלי חדש אלא רק להעביר ממנו הטומאה ולהכניסו בקדושה של ישראל לפי שבחרנו השם אלהים לנחלתו. והבדילנו מן התועים. וקדשנו בקדושתו שנאמר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. וכתוב והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני. אני ה' אלהיכם".

שימוש עראי בכלי שלא הוטבל והדין בדיעבד

לנידון לעיל ישנה השלכה לעניין שימוש בכלים שאינם טבולים בדיעבד, הרמ"א עסק בכך להלן (סעיפים ח וטז) ושם נבאר הדברים בהרחבה. אך כאן נביא את הדיון בגדר חיוב טבילת כלים.

יש לברר האם כשהתורה (לרוב הדעות שהחייב מהתורה) צייתה לטבול כלים, כלול בדין זה גם איסור להשתמש בכלי שאינו טבול, ומי שאינו טבול עובר על איסור. או שמא יש בכך מצוה, והמבטלה אינו עובר איסור אלא מבטל מצות עשה. ונ"מ לעניין אכילה אצל מי שאינו טבל כליו, או בשעה"ד כשאין היכן להטביל או בשימוש חד פעמי (בשונה מהחייב לשחוט בהמה, שחוץ מהמצוה בשחיטה, האוכל בהמה ללא ששחטה כהלכה עובר על איסור עצמי).

הרוקח (סימן תפא) סובר שמלבד החובה לטבול יש גם איסור להשתמש בכלי שאינו טבול. וכ"כ **האור זורע** (פסקי ע"ז סימן תפא) וה**טור** כאן.

מנגד, הראב"ה (פסחים ס"ס תסד ד"ב ואחרי. הובא בהגה"מ מאכ"א יז, ה) סובר שאין איסור להשתמש בכלים שלא הוטבלו, אלא שיש מצוה לטבול את הכלים לפני שאוכלים בהם. **האבני נזר** (או"ח סימן תיח אות י-יא) כתב שלפי הדעה שאין איסור אלא מצוה בלבד, כאשר אין אפשרות לטבול מותר להשתמש בכלים ללא טבילה (כך דייק מדברי המרדכי הסובר דבשבת אין איסור ללבוש טלית בלא ציצית כיון שאסור לעשות ציצית אז, מותר ללבוש בלא ציצית. כיון שאין איסור ללבוש בלא ציצית רק מצוה. וכשאין יכול לעשות המצוה לא נאסר בזה הלבישה. וכן דייק מדברי האיסור והיתר).

הבאור הלכה (שכג, ז. ד"ה מותר) כתב שגם לסוברים שחיוב הטבילה מדאורייתא, האיסור להשתמש בכלי ללא טבילה הוא מדרבנן בלבד.

הרמ"א (סעיף ח) סובר כדעה הראשונה "...אבל הראשון אסור להשתמש בו לצרכי סעודה, אפילו דרך עראי, בלא טבילה".

הערון השולחן (אות מא) למד בדברי הרמ"א, "דאין כוונתו דרך עראי לדרך מקרה, אלא כמו אכילת עראי, כלומר שאינה סעודה קבועה, וה"נ כוונתו שלא בתשמיש קבוע אלא בתשמיש עראי ומיהו תדיר עושה כן, כגון שאינו חותך בו לחם הרבה אלא לחם מעט וכל כיוצא בזה, אבל דרך מקרה לא מקרי תשמיש לענין טבילה, ויש להתיישב בזה וצ"ע". בשו"ת **מנחת שלמה** (ח"ב סימן סו אות יב) הביא דבריו והוסיף שכלי סעודה ממש ודאי אסירי גם בתשמיש עראי כיון שלא נזכר בשום מקום דשרי תשמיש עראי.

סעיף א':

טבילת כלים הנקחים מהגוי בארבעים סאה

שנינו בעבודה זרה (עה:)

משנה: הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, את שדרכו להטביל - יטביל. **גמרא:** תנא: וכולן צריכין טבילה בארבעים סאה. מנהני מילי? אמר רבא, דאמר קרא: כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר, הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת. תני בר קפרא: מתוך שנאמר במי נדה - שומע אני שצריך

הזאה שלישי ושביעי, ת"ל: אך, חלק; א"כ, מה ת"ל במי נדה? מים שנדה טובלת בהן, הוי אומר: ארבעים סאה"

סתם טבילה במקוה לאדם טמא מחייבת שיהיו מים בשיעור של ארבעים סאה, ואם טובל במעין די בכל שהוא, היינו שיהא בו כשיעור שהאדם מתכסה במים. **הסמ"ק** (סימן קצט) סובר שלגבי טבילת כלים הדין שונה, ולא די שיהא כל גוף הכלי עולה בו, אלא אף במעין צריך ארבעים סאה. וטעמו (הגהות סק"ד), דאמרינן (ע"ז שם) 'אך במי נדה יתחטא' - מים שהנדה טובלת בהם דהיינו ארבעים סאה. והוכיח שאין הכוונה דוקא לכלי גדול, אלא אף בכלי קטן בעינן ארבעים סאה, כמו טבילת נדה. גם **התוספות** (שם ד"ה מים) כתבו שרק לגבי טבילת טומאה די בכל שהוא מי מעין לטהרם, אבל טבילת כלי מדין חידוש הוא ובעי 40 סאה. וכ"כ בשו"ת הרשב"א (ח"ד סי' שיח) בשם **ר"ת** (ספר הישר לר"ת חלק השו"ת סי' ח אות ב).

אולם הטור לא הסכים לחידוש זה, שאין להחמיר בטבילה זו יותר מאשר מחמירים בטבילה מטומאה (י"ג טמאה. עיין פרישה אות ו), שהרי כל הלימוד לטבילת כלי גויים נלמד מהכתוב בכלי מדין 'אך במי נדה יתחטא' ולכן אין להחמיר בהם יותר מנדה (כעין דיו לבא מן הדין להיות כנידון). אך תמה עליו **הב"י**, הרי דעת הרא"ש (הל' מקוואות סו"ס א) ור"י שנדה צריכה ארבעים סאה גם במעין! וא"כ אינו מחמיר בזו יותר מטבילת נידה. **הדרכי משה** (אות ב) תירץ שהטור הקשה ע"פ סברת הסמ"ק שדי בכל שהוא, ומחמיר בטבילה זו. **הדרישה** כתב שגם הטור מסכים לזה שנידה צריכה 40 סאה, אלא ס"ל דגבי כלי גויים א"צ, שהרי גם לגבי נידה הטעם משום לא פלוג, וטעם זה לא אמור לגבי כלים.

כתב **השו"ע**: הקונה מהגוי כלי סעודה... אף על פי שהם חדשים צריך להטבילם במקוה או מעיין של ארבעים סאה (טור בשם סה"מ ועב"י).

אולם הערוך השולחן (אות י) כתב שמרן סובר שגם במעין בעינן 40 סאה, וזאת ע"פ דבריו בב"י שתמה ע"ד הטור. אך העיר שלפי מה שיישבו הגדולים את התמיהה על הטור. ועוד, שגם בנידה הצריכות לארבעים סאה במעין אינו אלא מדרבנן, לכן בטבילת כלים יש להקל בשעה"ד שא"צ מ' סאה במעין.

כאן המקום להעיר שפעמים רבות גם לאחר שהחומר ממנו עשוי הכלי ודאי טעון טבילה, אנו מסתפקים מהיכן הגיע הכלי, האם מהארץ או חו"ל, האם הבעלות של גוי או יהודי. ומצאנו בפוסקים הגדרות כיצד לפטור ספק זה: בשו"ת **יביע אומר** (ו, יב. יחו"ד ג, ס) הסתפק בזה האם אומרים 'כל דפריש מרובא פריש' או שאומרים סב"ל. ודעתו שאין לחוש למיעוט מפעלים בחו"ל שבבעלות ישראל, שאין חוששים למיעוט כאשר הוא במציאות גם לענין סב"ל. ולכן יש להטביל כלים אלו בברכה. וכ"פ בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ד ס"ס צג) ובספר **טבילת כלים** (ב, ד). בשו"ת **אגרות משה** (ג, ד. ב, מ) כתב לענין כלי זכוכית שיש ספק אם המייצר הוא ישראל, שאם יש טירחא להטבילן וא"א לברר א"צ להטבילם. אבל כיון שרוב הפעמים אפשר לברר, אין להחשיב זה לספק מחמת העצלות לברר, לכן יש להטביל גם כלי זכוכית אך בלא ברכה.

לגבי הגדרת 'כלי', כתב **החכמת אדם** (עג, יג. הובא בפת"ש א) באשר ליורות גדולות שמבשלים בהם שכר, דצריכים טבילה, ואע"פ שקובעים אותם ומחברים לקרקע, מ"מ דינם ככלי ואין להם תקנה אלא שיטבילם או ינקוב בהם נקב גדול שיתבטל מתורת כלי, ואח"כ יתקן אומן ישראל. אלא שהוסיף, שהשכר שמבשלים בו אינו ראוי לשתיה כלל עד שמשננין אותו, ואפשר שע"ז סומכים להקל. אך עדיין קשה, מדין סכין של שחיטה (סעיף ה) כיון שראוי להשתמש בו מאכל אחר.

כלי מתכות וזכוכית

בפרשיית כלי מדיין (במדבר לא, כב) מוזכר כלי מתכות "אך את הזהב ואת הכסף ואת הנחשת את הברזל את הבדיל ואת העפרת". ובגמ' בעבודה זרה (עה:) מובא:

"כלי מתכות אמורין בפרשה. אמר רב אשי: הני כלי זכוכית, הואיל וכי נשתברו יש להן תקנה, ככלי מתכות דמך"

ופרש"י: זכוכית - שנשתבר ראוי להתיכו ולעשותו כלי. היינו העקרון המחייב בטבילה הוא האם ניתן לתקן את הכלי לאחר שבירתו. ולכן כלי מתכת ודאי חייבים שהרי ניתן לתקנם. כלי אבן, חרס ועץ ודאי פטורים.

כתב **השו"ע:** הקונה מהגוי כלי סעודה של מתכת או של זכוכית... צריך להטבילם.

האחרונים נחלקו האם חובת טבילת כלי זכוכית (וכלים העשויים מחומרים דומים, כגון פיירקס ודורלקס) היא מדאורייתא, או מדרבנן. **הפרי חדש** (אות ג), **ערון השולחן** (אות כד), **ט"ז** (ס"ק טז) ועוד סוברים שחייב הטבילה מדרבנן בלבד, שמהתורה רק כלי מתכות צריכים טבילה. וכ"כ בשו"ת **יביע אומר** (ה"ד סימן ח אות ד) בשם כמה מגדולי האחרונים: **אבן** בשו"ת **דברי יוסף** (ג, תתכז) וה**דרכי תשובה** (אות כא) סוברים שגם כלי זכוכית חייבים בטבילה מדאורייתא.

הערון השולחן (אות כה) הרחיב בבאור דיני כלי זכוכית, ותמה איזה סברא יש להחמיר בכלי זכוכית ככלי מתכות, הלא עיקר הזכוכית היא מהחול ומדוע ראו חז"ל לנכון לחייבם בטבילה? ויישב שכל מיני המתכות יסודם מהעפר, אלא שבמקומות שמוציאים את העפר מהאדמה נתדבקו חלקי העפר זה לזה בדיבוק חזק, ועיקר יסודם מהעפר ולכן צריכים צירוף וזיקוק באש עד שפושטים צורה ולובשים צורה אחרת כל מין מתכת לפי יסודותיו. וכלי חרס שונים בכך שלא לבשו צורה אחרת בהיותם כלים, וכפי שיסודם מהעפר כך צורתם עפר, וא"צ זיקוק וצירוף באש. והזכוכית יסודו מהעפר, אך בשונה מהחרס הוא לבש צורה אחרת לגמרי, וצריכים זיקוק וצירוף באש ככל מיני מתכות. ולכן אמרו חכמים שנלך לחומרה בזכוכית, וזוהי כוונת חז"ל 'הואיל וכי נשתברו יש להם תקנה' היינו ההשוואה של הצירוף באש בין הזכוכית למתכת (בשונה מדיני טומאה שלא השוו את הזכוכית למתכת כיון שגם כלי חרס מטמאים, ולא רצו להחמיר עליהם ככלי חרס ומתכת).

כלים מצופים

עוד שנינו בע"ז (שם):

"קוניא - פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר: כתחלתו, וחד אמר: כסופו. והלכתא: כסופו"

ופירש"י: קוניא - פלומי"ר תחלתו של חרס וחופין אותו בחופיא של אבר. כסופו - בתר סופו אזלינן שחיפהו מתכת וכלי מתכות הוא ובעי טבילה.

כאמור נחלקו האמוראים האם החומר הקובע את מעמד הכלי הוא תחילתו של הכלי או סופו, היינו האם הקובע הוא החומר שממנו עשוי הכלי ולכן חייב בטבילה (ט"ז ג: שהציפוי מבפנים אינו אלא לנוי), או חומר הציפוי הוא העיקרי ולכן פטור מטבילה.

א. **הרמב"ם** (פי"ז מהל' מאכ"א ה"ו) פסק שהולכים לפי הציפוי. כתבו **התוספות** (עה: ד"ה והלכתא), **הרא"ש** (סי' לה) ו**הסמ"ק** (בהגהות סי' קצט אות ב) שכל החיוב בכלים מצופים הוא דוקא כאשר מצופים מבפנים, שכן הם דומים לכלי סעודה שהציפוי מבפנים במקום התשישי, אבל אם אינם מצופים אלא מבחוץ א"צ טבילה. **אן** המרדכי (ע"ז סי' תתנט) כתב בשם **הראב"ה** שבין מצופה מבפנים ובין מחופה מבחוץ ולא מבפנים טעון טבילה. שחכמים לא חילקו בין מצופה מבפנים לבחוץ. **ורבנו פרץ** הורה להטבילם בלא ברכה. **הר"ן** (לט: באלפס, ד"ה "גמ") ו**האיסור והיתר** (נ"ח, פב) כתבו שבכל מקרה יש לטבול ללא ברכה.

כתב **השו"ע**: הקונה מהגוי... או כלים המצופים באבר מבפנים... צריך להטבילם. **אולם הרמ"א** כתב: יש אומרים דכלים המצופים באבר, אפילו בפנים, יטבול בלא ברכה (ב"י בשם סמ"ק וארוך), וכן נוהגין.

האיסור והיתר (נח, פב) ו**הש"ך** (סק"ב) כתבו שהמצופים בזכוכית דינם כמצופים באבר. וכ"כ **הפרי חדש** (אות ד), **זבחי צדק** (אות ט) ועוד. **אולם הפרי תואר** (סק"ג) סובר שאם מצופים זכוכית א"צ טבילה.

האם מברכים על טבילת כלים המצופים מבפנים? מלשון מרן משמע שמברכים, וכ"פ **השולחן גבוה** (או"ח תנא, ד), וכ"כ **בהוראה ברורה** (אות ח) עפ"ד הרב ברכת ה' (ח"א פ"ב ה"ז) שכל שהמחלוקת במצוה ורוב הפוסקים סוברים שחייב בטבילה, א"כ יש להורות ג"כ לברך. **אולם החסד לאלפים** (אות ג) פסק שאין לברך, וכ"נ מדברי הגרע"י **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' הנז).

הש"ך (סק"ד) כתב שיש להטביל ללא ברכה גם כלים המצופים מבחוץ. והוסיף (סק"ה) שיטבילן יחד עם איזה כלי אחר בברכה.

באשר לדברי הרמ"א, **הפרי חדש** (אות ז) כתב שאפילו המצופים רק מבפנים לא יברך על טבילתם. ו**הט"ז** (סק"ב) כתב שדעת הרמ"א שאפילו המצופה מבפנים שמרן פסק שחייב בטבילה, הרמ"א סובר שיטביל ללא ברכה כאשר הציפוי נעשה לנוי בלבד. ואם מצופה מבחוץ בלבד כתב **הערוך השולחן** (אות ח) שא"צ טבילה כלל.

יש לברר מה דין סירים ומחבתות וטוסטרים העשויים ממתכת, ועליהם ציפוי טפלון שהוא מין פלסטיק הנועד למנוע התדבקות המאכלים ולמנוע חדירת רעלים מהמתכת, האם חייבים בטבילה. בספר **הוראה ברורה** (ביאור הלכה הארוך אות ה) הרחיבו בנידון זה, והעלו דלדידן דאזלינן בתר ציפוי כלי זה פטור מטבילה. והביאו שכ"ד הרה"ג **יעקב יוסף זצ"ל**. **אמנם** בקובץ **מבית לוי** (ט"ו עמ' עז) ובספר **קנות דיעה** (אות ב) כתבו להטבילו בברכה.

טבילת כלי פורצליין

הנה לגבי כלי פורצליין, הרי הם נעשים בשני שלבים. בשלב הראשון עושים את גוף הכלי ובשלב השני נותנים עליו את הציפוי המבריק. גוף הכלי נעשה מאדמה חרסית מסויימת שמערבים עמה חומרים נוספים ולשים הכל במים, ולאחר קבלת העיסה עורכים את העיסה בצורת כלים שונים, וקולים בתנור בחום של 700 מעלות צליוס. לאחר מכן מקררים את הכלי ומצפים אותו בזכוכית דקה מבריקה שנקראת 'גלזורה'. הציפוי נעשה ע"י הטבלת הכלי בתמיסה נוזלית של חול זכוכית מותך שנדבקת היטב לגוף הכלי, ולאחר התייבשותה הופכת לציפוי דק של זכוכית מבריקה.

השאילת יעב"ץ (א, סז. הובא בפת"ש ב) כתב שאין צורך לטבלם כלל, לפי שידוע שעשייתן מן החול ומן האדמה ו'כלי מתכות' אמורין בפרשה, ואין לכלים אלו תקנה כלל כשנשברים, ולכן אינם דומים לכלי זכוכית שיכול לתקנם ע"י התכה. ולאחר מכן הגיה בגליון ספרו (הובא בשו"ע מכוון ירושלים הגהות והערות ב) שהוגד לו שאביו היה מצריכן טבילה, וצריכים אנו לחוש לדברי זקן ויש להטבילן בלי ברכה או עם כלים החייבים בודאי. **הכנסת הגדולה** (הגה"ט אות י) העיד שמנהגינו לא להטבילם כלל. וכ"כ **החיד"א** (שיו"ב סק"ג), וכ"ה **בערך השלחן** (סק"ג), **הליכות עולם** (ח"ז עמ' רנז) ועוד.

אלא שה**ערון השולחן** (אות כט) כתב שבזמנו עיקר תשמישי כלי סעודה היה בקערות מחרס המלובנים באש, והעולם נהגו להטבילם. אך תמה שאינו מובן טעמם, שהרי לא שייך בהם הטעם שאמרו חז"ל שאם נשתברו יש להם תקנה, ולכן ודאי שאין לברך על טבילה זו. והוסיף, שאולי בימים הקדמונים כלים אלו היו מצופים בזכוכית דקה, ואלו ודאי צריכים טבילה משום שחיפוי זכוכית הוא כציפוי במתכת. ומזה נשתרבו המנהג לטבול גם כיום כלים אלו. בשו"ת **שיח נחום** (סימן מט אות ד) הביא דבריו וכתב שכלי החרסונה המצויים כיום בטעות מכנים אותם 'פורצלן', והם אינם חייבים כלל בטבילה. יש להביא ראיה מדברי הכנה"ג שכתב שא"צ להטביל כלי פורצלן, ובנוסף לכך כתב (הגב"ה אות יח) שכלי חרס המצופים זכוכית חייבים בטבילה, וע"כ שהפורצלן בזמנם לא היה מצופה זכוכית.

גם בשו"ת **תפילה למשה** (ג, יח) כתב שהפוסקים שפטרו את הכלים הללו מטבילה דיברו על כלים שאינם מצופים בזכוכית, והחלקות שלהם באה מהחום הגדול שהיו קולים אותם, אך לא משום שמצופים בזכוכית. ולכן כל כלי הפורצלין שבימינו חייבים בטבילה כיון שמצופים בזכוכית. אך לדעתו אין לברך על טבילת כלים אלו אע"פ שמצופים בזכוכית, לחוש לדעת הפרי תואר שכלים המצופים בזכוכית א"צ טבילה, כיון דהו"ל כגזירה לגזירה. וטעם שני משום שיש הסוברים שאם החרס נראה א"צ לטבול את הכלי, וא"כ כשמצופה בזכוכית החרס נראה, ולשיטתם א"צ טבילה כלל. והוסיף שראוי לטבולן עם כלי שחייב טבילה בודאי ולברך על טבילתו ולפטור את כלי החרסונה בברכה שבירך עליו.

אלומיניום

האלומיניום (חמרון) היא מתכת חדשה שנתגלתה הפקתה במאה השנים האחרונות, והוא יסוד כימי הנמצא בטבע בעיקר במחצבי המינרל והתרכובת 'בוקסיט', וע"מ להפיק אותו לשימוש יש להפריד החומר הרצוי מהתרכובת שבו ע"י טחינה, לאחר מכן להשרות בסיר לחץ עם מגנזיום סיליקון ונחושת, שם עובר סינון ושטיפה וחימום עד לקבלת תחמוצת אלומיניום.

מבואר בפרשת כלי מדיין (במדבר לא, כב) "אך את הזהב ואת הכסף, את הנחשבת את הברזל את הבדיל ואת העפרת". ומפורש ב**רש"י** (ר"ה יט: ד"ה וחכמים מטהרון) "שאיין כלי מתכות טמאין דאורייתא אלא המנויין בפרשה (במדבר לא) הזהב והכסף והנחשת והברזל וגו'". ובהקדמה **לתפארת ישראל** (יבקש דעת אות מד) דייק בשם הגר"א שאותם שישה מינים הם בדווקא ולא יותר. אך מוסיף שבזמנינו מצאו כמה מיני מתכות חדשים שלא שערם אבותינו, ולכן צ"ל שש שמות של מתכות הנ"ל הן לאו דוקא, אלא כל הנרקע בפטיש רקועי פחים נקרא מתכת. גם **הערון השולחן** (אות כג) כתב שכל כלי מאיזה מין מתכת שהוא צריך טבילה. וכ"פ בספר **טבילת כלים** (יא, קמב). ובשו"ת **משנה הלכות** (ז, קיא) כתב שהאלומיניום היא מתכת האמורה בתורה וצריכה טבילה מה"ת. גם **בחזון עובדיה** (שבת ח"ב עמ' נו) משמע שכל כלי אלומיניום חייבים בטבילה.

אולם בשו"ת **אגרות משה** (ג, כב) כתב לגבי אלומיניום, דמכך שלא הוזכרה בתורה א"צ טבילה, שהרי בתורה הוזכרו ששה מינים בשמותיהם ולא נקטה התורה את כל מיני המתכות, ומוכח שדוקא אלו מקבלים טומאה וצריכים טבילה ולא כלים ממינים אחרים. אבל מדרבנן צריכים טבילה כיון שאם נשתברו יש להם תקנה.

בשו"ת **שיח נחום** (סימן מט אות ב) כתב שגם אם נאמר שאלומיניום נכלל לענין טומאה, אין לומר שחייב בטבילה, שנתבאר בגמ' (ע"ז עה): דווקא כלי סעודה האמורים בפרשה, ודוקא בלקוחים וכמעשה שהיה. ולכן אין בהם טומאת גויים לכל הדעות. גם בשו"ת **אשר חנן** (ת, טז) העלה לפטור לגמרי כלי אלומיניום מטבילה, שאין לנו לגזור גזירות מדעתנו, מה שלא גזרו הקדמונים. וע"ע מ"ש לקמן בדין תבניות אלומיניום חד"פ (וע"ע בספר ושב ורפא ח"ג עמ' רצג לרב רפאל אייפרס, שבכלי מזון אין שום מקום לתערובת ברזל באלומיניום).

ובספר **הוראה ברורה** (ביאור הלכה הארוך אות ח) העלו שאין לפרסם היתר זה ברבים, כיון שהוא דבר תמוה לרבים, וגם יכולים לבוא לידי טעות בכלי מתכות ממש. והיודע דבר ה' יקיים הדין לעצמו כפי ידיעתו. והגר"מ **מזוז** העלה שיש להורות להטביל את הכלים בלי ברכה.

האם גדר כלים החייבים בטבילה קשורים לדיני טומאה

השב יעקב (סימן לא) דן ביורה שרגילים לקובעה בתנור לחמם בה מים ללוש עיסה וכד', וכתב שפטורה מטבילה. ועיקר סמיכתו היא על לימוד הטור בטבילת כלים מטומאת כלים, וכלי הנעשה ע"מ לקובעו בקרקע אינו מקבל טומאה וה"ה שא"צ טבילה.

אמנם בשו"ת **יהודה יעלה** (אסאד, סימן רטז) כתב שאין לדמות טבילת כלים לטומאת כלים. גם בשו"ת **גידולי טהרה** (סימן יז) כתב שאין לזה שורש בש"ס לדמות טבילה לטומאה, ואדרבה כיסוי של כלי קיי"ל דצריך טבילה, ואלו לענין טומאה, משנה שלימה שנינו הכיסויין טהורים.

ומתוך כך דנו האחרונים מה דינם של כלים המחוברים לקרקע. והנה **הנודע ביהודה** (מהדו"ת סימן קט) כתב דבעינן דוקא כשהקרקע מסייעת בשימוש, כמו דלת נגר ומנועול. וכן הסכים הרב **בית שלמה** (ח"ב סימן פד). אולם **הגידולי טהרה** (סימן ג) העלה שכל שעשאו לקרקע אף שאין הקרקע מסייעת בשימוש אינו מקבל טומאה. והמעניינים **מיס** (סימן פח) הסכים עמו, והוסיף שגם הנוב"י חזר זו.

כלי פלסטיק

הגמ' בע"ז (עה): אומרת לגבי כלי זכוכית שחייבים בטבילה ככלי מתכות, משום שאם נשתברו יש להם תקנה. משום כך כתב בשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ג סימן עו. ח"ד סימן קיד אות ד) שגם כלי פלסטיק חייבים בטבילה (בלא ברכה, מחשש לדברי המלמד להועיל ח"ב סימן מט שיתכן ורק בזכוכית גזרו חז"ל ולא בשאר מינים אע"פ שאפשר להתיקן), כיון שאפשר להתיכם וליצור מהם כלים חדשים (כמו שענינו ראות כיום שתעשיית המיחזור סובבת סביב כלי הפלסטיק ומייצרים מהם כלים לרוב). בנוסף לכך, לא ברור שכלי פלסטיק אינם מקבלים טומאה¹² (לשיטות הסוברים שטבילת כלים קשורה לדיני טומאה). גם בספר **שערים המצויינים**

¹² לענין קבלת טומאה בכלים סינטטיים: מקור החומר ממנו מייצרים את הפלסטיק, ברוב הפעמים הוא הנפט, ומצאנו בדברי **הרמב"ם** (פ"א מהל' כלים ה"ג) "אף האורג בגד מצמר הגדל בים אינו מקבל טומאה שנאמר או בגד או עור מפי השמועה למדו מה בגד מן הגדל בארץ אף עור מן הגדל בארץ". ומשמע שניילון המיוצר מבארות נפט אינו מק"ט, כי מה לי גדל מבארות מים מה לי גדל מבארות נפט. וכיוצ"ב כתב **החזו"א** (הל' מקוואות סימן קכו אות ז) לגבי גומי שאינו

בהלכה (לרש"ז ברוין ח"א סימן לז אות ד) כתב שעתה נתחדש בכל יום כל מיני כלים העשויים מחומר כימי, ואם נשברו ויש להם תקנה ע"י התכה באש צריכים טבילה כדין כלי זכוכית.

אולם בשו"ת **חלקת יעקב** (ח"ב סימן קסג אות ב) פסק לפטור כלי פלסטיק מטבילה, ואף שאם נשתברו יש להם תקנה, א"צ טבילה כיון שכלים אלו לא היו בימי חז"ל אין לנו לחייבם בטבילה מדעתנו. בפרט שיש לחוש שיבואו לידי ברכה לבטלה, ולכן אין לטבולן אפילו בלי ברכה, והמחמיר להטביל בלי ברכה אין מזניחין אותו. בשו"ת **ציץ אליעזר** (ז, לז) כתב שכלי פלסטיק דינם ככלי אבן, ולכן ודאי שפטורים מטבילה ואין לחוש לחששות רחוקים, שאפילו טבילת כלי זכוכית אינו אלא מדרבנן. והוסיף שגם אם ימצאו כלים שיהא להם תקנה כאשר ישברו, לא נוכל לחדש מעצמינו גזירות לבוא לדמותם לכלי זכוכית ולהצריכם טבילה, שאין לנו לדרוש בזה טעמא דקרא. ואין לנו אלא מה שגזרו והוסיפו חז"ל בעצמם על הכלי מתכת, דהיינו כלי זכוכית בלבד. ובשו"ת **שיח נחום** (סימן מט אות ג) כתב שחז"ל גזרו רק על כלי זכוכית שדומים לכלי חרס, אך ודאי שפלסטיק א"צ טבילה. גם בשו"ת **יביע אומר** (ד, ח. יח"ד ג, ס. הליכות עולם ח"ז עמ' רס) כתב שהקונה כלי ניילון וכלי פלסטיק מגוי, א"צ להטבילן אפילו בלא ברכה. והביא את דברי המלמד להועיל שאין לגזור בשאר מינים שלא הזכירו חז"ל. וסיים שהמחמיר על עצמו להטבילן בלי ברכה תבא עליו ברכת טוב (ודוקא בכלים שא"צ להטבילם בודאות, אין להחמיר להטבילן מחשש לברכה לבטלה). ובשו"ת **אגרות משה** (ג, כב) כתב שכיון שבזמן חז"ל לא היה מצוי הפלסטיק, א"כ אין לחייבם בטבילה, שלא היו כלולים בגזירה.

כלים גדולים

הערון השולחן (אות לט) כתב שכל כלי שהוא גדול מדי, ועשוי בשביל שישפכו ממנו כלים קטנים, אינו נקרא כלי סעודה, שכלי גדול זה חשוב ל'כלי אוצר' ולכן לא ראינו שיטבילו חביות גדולות של מתכת שנמצאים בהם מים. ש'כלי סעודה' אלו כלים שמשמשין בהם אצל התנור ובבית המבשלות ובשלחן האכילה ולא הכלים הגדולים שלהם מיוחד מקום בפ"ע. שכל שהיא גדולה מארבעים סאה אינו חשוב בגדר כלי כלל. גם בשו"ת **טוב טעם ודעת** (ב, כב) כתב שכלים גדולים אינם מוגדרים ככלי ולכן א"צ טבילה.

אולם הבינת אדם (סימן פה) סובר דדבר פשוט הוא שגם אם הכלי מחזיק מ' סאה חייב הוא בטבילה. שבכלי מתכות אין חילוק ולעולם מקבלים טומאה. והוסיף דה"ה אם מחובר לקרקע חייב בטבילה. גם **הזבחי צדק** (אות ג) סובר שגם כלים גדולים חייבים בטבילה. וכ"ד **הבא"ח** (מטות, יא) ועוד. וכן ראיתי שכתב **הרדב"ז** (א, תצא) שמי שקנה מגוי כלי גדול כדי להגעיל בו כלים, מסתברא דצריך טבילה, שחשוב לצורך סעודה שמכשיר את הכלים לצרכי סעודה.

כלי אחסון

מהר"י מיליראה (סימן י) פטר כלים אלו מטבילה, שכתב דבעינן כלי שדרך תשמישו ע"ג האור. ולכן כלי אחסון שאין דרכם בכך פטורים. ומהר"י עייאש בשו"ת **בית יהודה** (סימן נב) כתב בעניין צלוחיות של יין, דכיון שאין משתמשים בהם לשתות מהן ממש כמו כוסות, וגם אין מבשלים בהם כמו קדרות, לא חשיבי

מקבל טומאה, מכיון שלא נאמרה בו טומאה, וגם לאחר שנתברו שאר מינים, אינם אלא אותם שהם בטויה ואריגה כעין צמר ופשתים, אבל לא דברים הניתכים ונמסים כמו גומי. ובשו"ת **ציץ אליעזר** (ז, לז) כתב שדין כלי הפלסטיק ככלי אבן. **מנבג, המהרש"ם** (ח"א סימן ב) כתב שהגומי מקבל טומאה, כיון שעושים ממנו תיקון לבגדים ועושים ממנו נעלים וראוי למדרס, ואינו צריך שיהיה טווי וארוג.

כלי סעודה, שאין ייעודם אלא לקיום היין. וכ"נ מהערוך השולחן (אות לט). בהליכות עולם (ח"ז עמ' רנז) כתב לגבי צלוחיות גדולות של זכוכית שמכניסים בהם יין לקיום, שראוי לטובלן בלא ברכה, והמיקל יש לו ע"מ שיסמוך.

אולם בשו"ת **בית דוד** (סימן סב) כתב לחייב כלי אחסון בטבילה, שהטוש"ע חייבו יורות בטבילה, ורק זוגא דסרבלא א"צ טבילה, משמע שרק דבר שאין לו שייכות לסעודה כלל פטור, ולא חביות שנועדו לשמור על היין. גם הכנה"ג (אות יח) כתב בשם **האיסור והיתור** הארוך (נת, פח) שצריכים טבילה. וכ"פ **הזבחי צדק** (אות ו), **בא"ח** (מטות, ה). וכ"ד **הגר"מ לוי** (קובץ ויען שמואל ח"ד סו"ס נג).

עוד יש לעיין מה מוגדר ככלי אחסון? בשו"ת **מנחת שלמה** (ח"ב סימן סו אות ז) כתב שמלחיה ודאי חשובה ככלי סעודה אפילו שכביכול 'מאחסנים' בה את המלח. ומה שיש שפטור כלים שמאחסנים בהם, הוא דוקא כשאין מביאים אותם לשולחן.

כלים חד פעמיים

מבואר במשנה בכלים (טז, ה) שדין החותל והקרן אם משתמש בהם ומשליכם אינם מקבלים טומאה, ותלוי הדבר במחשבה. וכן העלה הרמב"ם (כלים ה, ה-ז). ומשמע שאפילו כלי חזק, כל עת שחושב לעשותו עראי אינו מקבל טומאה, וכ"ש כלים חלשים שאינם עמידים לשימוש רב פעמי. בשו"ת **מנחת יצחק** (ה, לב) העלה שאינם צריכים טבילה, וכ"כ בשו"ת **חלקת יעקב** (ג, קטו) שאין על כלים אלו שם כלי לקבלת טומאה כיון שעומדים להיזרק לאשפה. ובשו"ת **אשר חנן** (ח, טז) העלה שגם אם משתמשים בכלים אלו פעם נוספת אין זה משנה את הדין, שהרי מהות הכלי הוא לתשמיש חד פעמי. ושכ"כ בשו"ת **אגרות משה** (ח"ג יו"ד סימן כג) שגם אם משתמשים בכלים דרך מקרה לא מקרי תשמיש אלו כמה פעמים, אין זה מחייב אותם בטבילה.

אמנם **בחזון עובדיה** (שבת ח"ב עמ' נו סוף הע' יז) העלה לחייב בטבילה תבניות אלומיניום חד פעמיות. וכ"כ בשו"ת **משנה הלכות** (ז, קיא) כיון שהוא כלי ראוי לתשמיש יותר מפעם אחת למי שרוצה להשתמש בו והוא ג"כ מתכת האמורה בתורה. ומה שאין אנו מבשלין בו אלא פעם אחת אינו מוציאו מדין כלי.

דין כלים חשמליים

אשר לכלים חשמליים שישנו חשש שיתקלקלו בטבילתם, נחלקו פוסקינו זמנינו כיצד לנהוג בהם:

א. האגרות משה (א, נז) סובר שחלק החשמל א"צ טבילה אף אם הם חשובים ככלי אחד. אך בשו"ת **מנחת יצחק** (ב', עב) ובשו"ת **חלקת יעקב** (ב', סא) כתבו שיש להטביל את כל הכלי.

ב. בשו"ת **מנחת יצחק** (ה, קכו) כתב שיכול ליתנם במתנה לגוי, והביא ראייה מדברי השולחן גבוה שכל דבר שא"א להטבילו מחמת גודלו או כובדו יכול ליתנו לגוי, וה"ה לכאן. וכן הובא בספר טבילת כלים (עמ' קיב הע' כד) בשם **הגרש"ז אוירבך**. גם בהליכות עולם (ח"ז סי' רסה) כתב שאם יתקלקל המכשיר במים, יתנהו במתנה לגוי ויחזור וישאלנו ממנו, שהשואל או השוכר כלים חדשים מהגוי פטור מלהטבילם. ובהערה שם כתב 'טוב שיתן במתנה'. **אולם החלקת יעקב** (סימן מא) סובר שרק לגבי שבת ששכח ולא הטביל כליו יכול לתת לגוי במתנה ולשואל ממנו, אך אם משתמש בכלי לאחר השבת חשיב לתשמיש קבוע ושוב אינו חשוב ל'שאיילה'.

ג. בשו"ת **באר משה** (ד, ק) כתב שיש אפשרות לפטור את כלי החשמל מטבילה ע"י שיתנם לאומן ישראל לפרקם ויתבטלו מתורת כלי ויחזור לתקנם. ויסוד סברה זו הוא מדברי הבינת אדם (סימן סו) שיכול לנקב את הכלי עד שלא יהיה ראוי לשימוש, ויחזור ויתקננו ע"י ישראל. ובשו"ת **מנחת שלמה** (ח"ב סימן סו אות ד) כתב שיש לסמוך על סברא זו רק בכלי חשמל שיש שפוטרים אותם מצד מחובר לקרקע. והוסיף שרק אם מפרק חלק מגוף הכלי מועיל, אבל החוט והשקע שהם מחוץ לכלי לא מועיל לפרקם. גם בשו"ת **באהלה של תורה** (ח"ה יו"ד סימן סג) הביא פתרון זה, והעלה שגדרו של כל כלי חשמלי נקבע ע"פ העיקר שהוא המנגנון החשמלי, ולכן ניתן למסור אותו לאומן ישראל כדי שיקלקל את המנגנון החשמלי ויחזור ויתקננו. ודי בפירוק והרכבה שההדיוט חושש לעשות בעצמו ודרכו למסרם לאומן. **אולם** בשו"ת **שבט הלוי** (י, קכח) דחה דעה זו, דפשוט דע"י דין מעמיד בשיעור קטן מאד לא נשתנה הבעלות של עיקר הכלי, וכיון שכלי זה כלי גוי הוא שבא ליד ישראל לעולם נקרא כלי גוי וחייב בטבילה גם אם הישראל תיקן הנקב.

ד. בשו"ת **חלקת יעקב** (סימן מג) כתב כי ניתן לסמוך על כך שהכלי מיועד לשימוש רק כאשר הוא מחובר בחוט החשמל לשקע (עפ"ד ה'שב יעקב' שהבאנו לעיל לגבי כלים המחוברים לקרקע), ולכן הוא נחשב לכלי מחובר לקרקע שאינו מקבל טומאה ופטור מטבילה. גם בשו"ת **שיח נחום** (סימן מט) טען שכלים חשמליים אינם ראויים לתשמיש כל עוד שלא חיברם למקור חשמל, ולא מדין מחובר נדון עליהם, שהרי תלוש ולבסוף חיברו נידון כתלוש. אולם הסיבה היא שכלי חשמל אינם ראויים לשימוש כלל. ובפרט שיש חשש שיתקלקל הכלי, או שיגרם לסכנה כשיחברו אותו לחשמל בעוד שנשאר בו מים. והוסיף עפ"ד **הצפנת פענח** (מאכ"א יז, ג) שאם הגוי ייצר את הכלי לסחורה פטור, שאין זה נחשב לכלי סעודה. ובשו"ת **תפילה למשה** (ה, כה) הביא סברה זו כצירוף לפטור מטחנת תבלינים חשמלית, כיון שמחוברת לקרקע וגם יתכן ואין התבלינים חשובים כראויים לשימוש מיד לאחר תחינתם. **אולם**, בשו"ת **שבט הלוי** (ב, נז, י, נז) כתב שאין זה נחשב כמחובר לקרקע, כי השימוש בכלי הוא בתלוש.

לגבי טוסטור, כתב **האגרות משה** (ג, כד) שא"צ טבילה, משום שרק כלים המשמשים לצורך המאכל חייבים בטבילה, אך טוסטור שמייבשים בו פת טובה וראויה לאכילת כל אדם, לא חשיב כצורך סעודה בשביל שיפור צורת המאכל. אבל מדבריו מוכח שבמיחם או קומקום א"א לומר סברא זו, שמים חמים יש בהם צורך גדול יותר ממים צוננים (ובשו"ת **מחזה אליהו** סימן קיב כתב לגבי קומקום שמעבירים אותו ממקום למקום וגם מחברים אותו למקומות שונים בבית ולכן לא חשיב כמחובר, וגם הקומקום משמש למים גם לאחר ניתוקם מהקיר). ועיין לעיל פיסקה 'כלים מצופים' שדנו שם לגבי כלים המצופים טפלון, המצוי מאוד בטוסטור, שכמה פוסקים פטרו מטבילה. **אולם** בשו"ת **משנה הלכות** (ט, קסב) האריך לדחות דברי האג"מ, שמוכח מכמה אחרונים שכל כלי שהיה צריך הכשר אם היה של גוי, ה"ה דצריך טבילה כשהוא חדש. וכ"כ בספר **הוראה ברורה** (ביאור הלכה הארוך ד"ה כלי סעודה). וכ"כ בספר טבילת כלים (יא, נב) בשם **הגרשז"א והגר"ש וזזנר**.

ובשו"ת **באר משה** (ד, ק) העיד בשם מומחים שאפשר לטבול מכשיר חשמלי ולהניחו להתייבש 48 שעות ואז אין המים מזיקים לחוטי החשמל. והמציאות מורה כן.

טבילה לחצאין

כתב **החכמת אדם** (שם דין ט"ו) צריך שיכניס כל הכלי במים בפעם אחת שלא ישאר ממנו חוץ למים אפילו כל שהוא, ואם הוא גדול ואינו יכול לטובלו כולו כאחד, נ"ל דאסור לטבול לחצאין, דומיא דטבילת נדה. ואינו דומה להגעלה, שהוא להפליט האיסור וכיון שהגעיל המקצת הרי הפליט, אבל הכא משום טומאה וכיון שנשאר מקצת ממנה חוץ למים חוזר ומתפשט בכל הכלי. וכן העלו **הזבחי צדק** (אות יב), **בא"ח** ועוד. וכן העלה בספר **טבילת כלים** (י, א) ו**בהליכות עולם** (ח"ז עמ' רנג).

אולם התפארת ישראל (כלים פכ"ה בועז סק"ד) כתב שמרן לא הזכיר עניין טבילה לחצאין בכלים אלא בבני אדם, משום דס"ל לרוב הפוסקים שטבילת כלים מדרבנן, ולכן א"צ לטובלו כאחד.

טבילה בשלג¹³

שנינו במקוואות (ז, א):

"יש מעלין את המקוה ולא פוסלין פוסלין ולא מעלין לא מעלין ולא פוסלין אלו מעלין ולא פוסלין השלג והברד והכפור והגליד והמלח והטיט הנרוק אמר ר' עקיבא היה ר' ישמעאל דן כנגדי לומר השלג אינו מעלה את המקוה והעידו אנשי מידבא משמו שאמר להם צאו והביאו שלג ועשו מקוה בתחלה"

נחלקו הראשונים מה דין מקוה העשוי משלג. דעת **הרא"ש** (סימן יח) ו**הטור** ששאיבה אינה פוסלת בשלג, אך ודאי אין לטבול בעודו שלג. **הראב"ד** (בעלי הנפש שער המים סימן ב) כתב ששלג וכיוצ"ב אפילו שאוב משלים לארבעים סאה, אך אין עושים מקוה שלם משלג וכיוצ"ב.

לדעת **הרמב"ם** (ז, ג) אפילו אם הניח 40 סאה שלג בתחילה בעוקה וריסקו כשר. וביאר **הב"י** שהרמב"ם התיר רק בשלג ולא בשאר כיון שרק בשלג מצינו שר' ישמעאל התיר, וא"צ להפשיר את השלג, וריסקו היינו שמייעך חללו. אך **הש"ך** (רא, ס"ק עא) כתב ש'ריסקו' הכוונה שהפשירו. לדברי הש"ך קשה, מדוע רק בשלג יועיל הריסוק - ההפשוט, הרי גם בקרח וגליד יועיל הפשוט כדי לטבול בו? ואולי י"ל שרק שלג שדומה בתכונתו וצורתו למים התירו לטבול בכולו, משא"כ בברד כפור ומלח שאינם דומים כלל למים שאין להתיר בכה"ג.

רבנו שמחה וה"ר אליעזר סוברים שמוותר לעשות מקוה משלג שאוב, אך לטבול בו אפשר רק אחר שהופשר, אך לדעת **רבנו שמריה** מותר לטבול בשלג שאינו מופשר.

מין **השו"ע** כתב כלשון הטור: "אין שאיבה פוסלת אלא במים, אבל השלג והברד והכפור והמלח והטיט שהוא עב קצת אפילו יש בו רכות שיכולין להריקו מכלי אל כלי, אין שאיבה פוסלת בהם שאם שאב מאלו למקום החסר, לא פסלוהו. ולא עוד, אלא אפילו עשה כל המקוה משלג או כפור או ברד שהביאו בכלי ועשה מהן מקוה, כשר". בפשטות השו"ע סובר כהרא"ש, אך **בב"י** כתב שדברי רבנו שמריה נראים בעיניו, אבל אין להקל באיסור דאורייתא נגד שאר הראשונים, אולם מהשו"ע משמע שמקל בזה. ועיין בברכי יוסף שהביא בשם **המהריק"ש** שדעת מרן להכשיר רק לאחר שיופשר, ולדבריו יש להוסיף את המילה 'לכשיופשר'.

¹³ מתוך סיכום הלכות מקוואות סימן ר"א סעיף ל. החכמת אדם בהביאו דין זה הפנה להלכות מקוואות, אנו הבאנו את הסוגיא בשלמותה משם, למען יהא לפני הלומד. ציוני המקורות מסימן ר"א.

הרמ"א כתב שיש למעך את השלג לפני שישער את שיעור המקוה בשלג, ואז יהא מותר לטבול בו כמות שהוא. ויש מחמירים לטבול רק שנימוחו וטוב להחמיר לכתחילה. וכתב **הש"ך** (ס"ק עא) שלא מצינו בשום פוסק שיכשיר לטבול לכתחילה במקוה משלג שלא הופשר, לכן יש להחמיר בזה. **הגר"א** (ס"ק סה) סובר כמקלים בטבילה בשלג קודם שהופשר.

בסברת המחמירים שלא לטבול בכל אלו עד שנימוחו ונעשו מים, כתבו **הראב"ד** ועוד דכיון שחלקיהן מפוזרים זה מזה והתורה אמרה 'מקוה מים' אינם חשובים מים לענין זה. וישנם פוסקים (רעק"א, אב"ז ועוד, בדעת הראב"ד) המחמירים שאף לאחר שיופשרו המים במקוה לא מהני לטבול בהם. וביאר בתשובת **מהרש"ם** (ח"א סימן ר) ועוד שלדעתם השלג מתחילתו לא היה מים, והואיל ומתחילתו לא היה ראוי לטבילה לא יועיל מה שיופשר אח"כ שהרי לא חשיב כתחילת ברייתו מן המים. ומטעם זה החמירו חלק מהפוסקים שלא להתיר כלל טבילה בשלג אף לאחר שיופשר.

כתב **החכמת אדם** (שם דין י"ט. הובא בפת"ש כאן סק"ד) דבשעת הדחק מותר לטבול כלי זכוכית בשלג אם הוא במקום אחד (עיין לקמן סי' ר"א סעיף ל') דטבילתו ודאי הוא מדרבנן אבל לא כלי מתכות דלהרבה פוסקים הוא מן התורה.

כלי שנלקח מישראל מומר

בשו"ת **אבני נזר** (יו"ד סימן קט) כתב שהקונה כלים מישראל מומר חייבים בטבילה. ובתשובת **תשורת ש"י** (סימן ק"ג) מסופק לענין משומד, ודעתו דדינו ככלים הנקחים מן גוי דצריך טבילה.

אולם החתם סופר (חידושו ליו"ד, סי' ק"כ ס"ק ט"ו) כתב בפשיטות שמומר לע"ז אומן שעשה כלי לא בעי טבילה, דהרי בעל הכלי עצמו לא בעי טבילה כשחזר בתשובה רק מחומרא בעלמא, וא"כ כליו לא בעי טבילה כלל. וכ"פ בשו"ת **מהרש"ג** (ח"ב ס"ס מט) שלא מצאנו בשום מקום שהלוקח כלים מהמומר יצטרכו טבילה. גם בשו"ת **יביע אומר** (ב, ט. ז, ח. ו) וכ"כ בהליכות עולם ח"ז עמ' רעד בהע' העלה שמן הדין הכלים הנקחים מישראל מומר לחלל שבתות בפרהסיא, אינם צריכים טבילה. ואם רוצה לחוש להטבילם, אינו מברך עליהם. ומכ"ש בכלי זכוכית דלכ"ע אין טבילתם אלא מדרבנן, שאין להצריכם טבילה כשנקחים מישראל מומר. ואפילו ממתד חסידות אין להחמיר בכלי זכוכית. וכל זה אפי' בישראל חפשי בדעות ומחלל שבת בפרהסיא בזדון לבב. וכ"ש במי שמחלל שבת בפרהסיא רק באונס ע"י טענות פרנסה וכו', שבלא"ה יש מקום לומר דלא חשיב כגוי. והוסיף (ח"ז סימן ח סוף אות ד) דה"ה לחומרא, השואל ממנו כלים שלא הוטבלו חייב להטבילם קודם שישתמש בהם, דלא כשואל כלים מגוי שא"צ להטבילם.

בשו"ת **שבט הלוי** (ו, רמה) כתב שלמעשה כדאי לחשוש לטבול עכ"פ בלי ברכה - וכן כשחוזר בתשובה, ומחלל שבת דדינו כגוי, דלהרבה דעות מה"ת הוא כגוי, ולרוב דעות רק מדרבנן.

כלי גר שנתגייר

הגר"ש בורנשטיין (שם משמואל פרשת מטות) כתב בשם אביו **האבני נזר** שגר שנתגייר א"צ לטבול את כליו, כי חלות הקדושה שעליו בשעת גיורו חלה גם על הכלים שלו, כפי שמצאנו לגבי ולד הטריפה, שנתעברה ואח"כ נטרפה, היא וולדה נטרפו. וכך מיושב מה שהקשו מדוע לא מצינו שנצטוו אבותינו להטביל כליהם לאחר מתן תורה. גם בשו"ת **נזר הקודש** (יו"ד סימן יז) כתב שכלי גר שנתגייר א"צ

טבילה, וכ"כ מהרי"א הלוי (סימן קט). ובשו"ת יביע אומר (ז, ח. הליכות עולם ח"ז עמ' רסט) העלה שכלי מתכות צריכים טבילה בלא ברכה, וכלי זכוכית א"צ להטבילם כלל. בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן כ אות ד) כתב שגם הרוצה להטבילן, יטבילן בלא ברכה.

אולם בספר **חדרי דעה** (הוב"ד בדרכ"ת סק"ד) כתב שלכאורה גם גר שנתגייר יצטרך להטביל כליו, אבל לא מצינו דבר זה בשום מקום. והוסיף שאולי אינו כמו מעשה שהיה, היינו כמעשה כלי מדין, שלא היה שם גירות אלא בדרך קנין במלחמה. ובשו"ת **שבת הלוי** (ח"ד סימן צב אות ב. ח"ו סימן רמה אות ב) העלה מסברא להחמיר מן הדין, כדי שיכנסו הכלים לקדושת ישראל.

וראיתי בספר טבילת כלים (פ"ד הע' מו) שכתב ע"פ המחמירים לעיל במומר, דודאי דה"ה לגר שנתגייר שחייב להטביל כליו. אולם נראה לענ"ד שעיקר הסברא להקל בגר הוא משום שכשנתגייר גם כליו נתייגרו' כפי שסובר האבני נזר, וא"כ לא שייך ללמוד ממומר, ופשוט.

סעיף ב':

שיהא הכלי רפוי¹⁴

שנינו במקוואות (ח, ה):

"האוחז באדם ובכלים ומטבילן טמאין ואם הדיח את ידו במים טהורים, רבי שמעון אומר ירפה כדי שיבואו בהם מים"

כתב **הרמב"ם** (מקוואות ב, יא) "האוחז באדם ובכלים ומטבילן הרי הן בטומאתן, ואף על פי שריפה ידיו עד שבאו המים בהם גזירה שמא לא ירפה". טעמו, משום שת"ק ור"ש חולקים בזה גופא, שר"ש סובר שאם מרפה עלתה הטבילה, ות"ק פוסל והלכתא כת"ק. וכך סובר ג"כ **הרמב"ן** (הל' נדה פ"ט הט"ו).

אבל הרשב"א (תוה"ק שם לב.) כתב "רפתה ידיה עד שבאו המים יראה לי דכל שכן דעלתה לה טבילה". לדעתו אין לגזור שמא לא תרפה, משום שגם בטבעות הרפויים לא מצאנו שגזרו משום דחוקים. וגם בטבילת העבדים אמרו (יבמות מו.) "בקולר שבצואר שהרפוי אינו חוצץ". אלא שלכאורה צדקו דברי הרמב"ם שפסק כת"ק! אולם **הב"י** כתב לבאר, דאפשר שהרשב"א מפרש שדברי ר"ש קאי רק על 'הדיחה ידיה במים', ובלא הדיחה ידיה לא איירי ר"ש.

כתב **השו"ע** ע"פ הרשב"א (וכ"פ בסימן קצ"ח לגבי טבילת הנידה): צריך שיהא הכלי רפוי בידו בשעת טבילה, שאם מהדקו בידו הוי חציצה. ואם לחלח ידו במים תחלה, אין לחוש. והסביר **הט"ז** (סי' קצח ס"ק כז. כאן סק"ד) שמרן פסק כרשב"א ודלא כרמב"ם, משום שכדאי הם הטור והרשב"א לסמוך עליהם, בפרט במילתא דרבנן, דמדאורייתא אינו חוצץ אלא רובו ומקפיד. וכתב **הפ"ח** (סק"ח) שבניד"ד גם הרמב"ם יודה להקל, ולדעתו כך יסבור הרמב"ם לגבי טבילת כלים כיון דהוי דרבנן וכ"פ **בטהרת הבית** (ח"ג עמ' קסא) לגבי טבילת הנידה. וחזק סברא זו דהוי כמיעוטו המקפיד.

מנגד, הב"ח (קצח, כד) פסק כרמב"ם וסיעתו שאפילו ברפתה לא עלתה לה טבילה, גזרה אטו לא רפתה, ואע"ג דבעלמא לא גזרינן ברפוי, הכא שאני דמתוך שהוא בהול ומתפחד פן ישמט מידיה הוא דוחק את ידיו עליו שלא במתכוין. וכ"כ **הרא"ה** (בדק הבית ב"ז ש"ז לב:) דהכא באוחז בחבירו שחבירו נשען עליו

¹⁴ חלק מסיכום סעיף זה לקוח מסיכום הלכות נידה סימן קצח סעיף כח.

עשוי הוא ומצוי שלא ירפה, ושפיר שייך למגזר. וכ"נ מדברי **הש"ך** (שם ס"ק לה. וכאן סק"ו תמה שהב"י והאחרונים לא הביאו כלל מחלוקת בזה, ונראה שאוחז כשיטת הב"ח כפסק כרמב"ם).

והרמ"א כתב: ודוקא שלחלח ידיו במי מקוה, אבל לא במים תלושים. (כ"מ ממדכי פרק השוכר). **הש"ך** (סי' קצח ס"ק לז. כאן סק"ו) סובר ג"כ שהדחת הידים במים מועילה דוקא במי מקוה אבל לא במים תלושים¹⁵. בספר **הוראה ברורה** (אות טו) כתבו שראוי לנהוג שיכניס ידיו למקוה, ויכניס הכלי בידו השניה למי המקוה לתוך ידו הראשונה, כיון דאל"ה צריך לדקדק לאחוז הכלי באחיזה רגילה ולא בהידוק רב, ובפרט שכתב הערוה"ש (אות כ) שאין אנחנו בקיאים בזה שיהיה בדיבוק בנוני.

מנגד, **הט"ז** (סי' קצח ס"ק כז. כאן סק"ד) סובר שיכול להדיח ידיו אפילו במים תלושים. שהרי כשיתחברו למי המקוה יהיו ג"כ כשרים, ואין לחוש כלל שמא יאחזנה בכח (והוכיח שאין להביא ראיה מדברי המרדכי למ"ש הרמ"א, שהוא דיבר על כלי שמחמת כובדו המים לא מגיעים לשאר המקומות ולכן חשיב לחציצה, ואם המים שם לא יהיו מי מקוה נמצא שהכלי לא הוטבל כולו במי מקוה, אך בשאר המצבים אין צורך במי מקוה דוקא). וכ"פ **הפרי"ח** (סימן קכ סק"ט), **פרי תואר** (סק"ו), **ערוך השולחן** (ס"כ). וכ"כ **בטהרת הבית** (ח"ג עמ' קסד) לגבי טבילת נידה, ורק על הצד היותר טוב תטביל במי מקוה.

הדברי תמוזות (מקוואות אות זז) הקשה, הרי כשהמים נוגעים במי המקוה נעשים מחוברים ומתכשרים! **הש"ך** (כאן סק"ז) הביא דבריו והסביר, שללא המים הוי חציצה והמים באו לאפוקי מתורת חציצה ולכן בעינן שיהיו מי מקוה.

הט"ז (סי' קצח שם) כתב שישנה מחלוקת נוספת בין הרמב"ם לרשב"א, שלדעת הרמב"ם אפילו אם אוחזו בכח אין חוצץ כל שהדיח ידיו תחילה, ולדעת הרשב"א לא ידחוק הרבה אלא יאחזנו כדרך כל האדם. ולפ"ז מ"ש השו"ע כרשב"א שמועיל רפתה ידה, ואח"כ כתב דמהני אם הדיחה ידה תחלה אפילו בלא רפתה, נ"ל אף על גב דלא רפתה מ"מ צריך שלא תאחוז חברתה בה בכת, דאל"כ לא מהני הדחה תחלה. **אמנם בטהרת הבית** (ח"ג עמ' קסא) כתב שבדיעבד אף אם אחזה ידה בכח עלתה לה טבילה, וכן עולה מדברי מרן שלא חילק בזה. וכ"כ בשו"ת **משפטי עוזיאל** (מה"ת יו"ד סימן כט).

הגר"א (אות ז) הקשה, הרי גם אם מלחלח ידיו במי מקוה קודם שאוחז בכלי, כשמוציא את ידיו מהמים נעשים תלושים! ומדברי הרמ"א לא משמע שמשאיר את ידיו בתוך המים. ובאמת **המטה יהונתן** (לר' יהונתן אייבשיץ) הסביר שדברי הרמ"א אמורים דוקא כשמשאיר את ידיו בתוך המים, שאם תלש המים ממקום חיבורם אין עליהם שם מקוה כלל. ולא יהיה חיבור למקוה אם לא מרפה ידיו, שמשקה טופח לא מהווה חיבור בכה"ג. וכ"כ בחידושי **החתם סופר והלבנוש**. ובהוראה **ברורה** (ביאור הלכה) העלו שמדברי הרשב"א מוכח שאם אינו אוחז בהידוק מועיל בין במי מקוה ובין במים תלושים, ולמרדכי רק במי מקוה. ואם אוחז בהידוק לכו"ע לא מועיל.

¹⁵ והקשה, שהרי הרמב"ם שהאוחז באדם או בכלים ומטבילן הרי הן בטומאתן גזירה שמא לא ירפה. ותירצו: **א. הפרי חדש** כתב שבטבילת כלים דרבנן לא גזרו. **ב. התפארת למשה** (הובא בפת"ש ה) כתב שיש לחלק בין נידה שאם לא עלתה לה טבילה נמצא שיבוא לידי איסור חמור בידיים של בעילת נידה, משא"כ בטבילת כלים שגם אם ישתמש בכלי לא אכיל איסורא. **הערוך השולחן** (אות כא) כתב שכל אלו דברים תמוהים, שהרי מרן בב"י (לקמן קצח) הביא דברי הרמב"ם החולק ע"ז ופסק כרשב"א משום שדבריו יותר מסתברים.

כלי שפיו צר

המרדכי (ע"ז ס"ס תתנט וסי' תתס) כתב בשם הר"ר **אביגדור כהן** שכלי שפיו צר, שאין בו כשפופרת הנוד¹⁶ עלתה לה טבילה.

ובאיסור והיתר הארוך (כלל נח דין צו) כתב דהא דמותר להטביל כלי שאין בפיו כשפופרת הנוד היינו שמילא הכלי מים תחלה אפילו שאובים ומהני ע"י נשיקה, אבל בלא מים לא עלתה לו טבילה.

הרא"ש (סימן ל) למד מהא דתנן (מקוואות י, א) "כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל", שכל כלי שפיו צר צריך להשהותו במים עד שיתמלא או ימלאנו קודם שיכניסנו למקוה. וכ"פ מרן **השו"ע** (רב, ח) כל כלי שפיו צר (יותר משפופרת הנוד) צריך להשהותו במים עד שיתמלא, או ימלאנו קודם שיכניסנו למקוה.

וכתב **הש"ך** (שם סק"ז) דאשמעינן דאע"ג דאין בפיו כשפ"ה מהני כשממלאו או משההו במים, דאע"ג דבעלמא לא הוי חבור רק כשפ"ה לכלי גופא סגי בכל שהוא. אך סייג שאפי' רחב יותר משפ"ה, אם הוא בענין שאין המים נכנסין לו מיד צריך להשהותו או למלאותו תחלה ופשוט הוא.

סעיף ג':

נוסח הברכה על הטבילה

כתב המרדכי (ע"ז ס' תתנט) בשם **רשב"ם** דיש לברך עליהם על הטבילה, ויש מברכין על טבילת כלים, ויש מברכין על טבילת כלי מתכות, שלא יהא במשמע שאר כלים שאינם מתכות. גם **האיסור והיתר** (כלל נח דין קג) כתב שיברך על טבילת כלי מתכות. וכ"כ הגה"א (ע"ז סימן לה) בשם **האור זרוע** (ע"ז סימן רצ) שהרי כל הברכות נתקנו במפורש, כמו 'על נטילת לולב' ולא סתם 'על נטילה'. וכן 'להדליק נר של חנוכה' ולא סתם 'להדליק נר'.

כתב **השו"ע** עפ"ד הטור: יברך: על טבילת כלי; ואם הם שנים או יותר, מברך: על טבילת כלים.

הב"ח כתב שראה נוהגים ע"פ זקנים לברך 'על טבילת כלי מתכות'. והוסיף שכשטובלים כלי זכוכית צריך לברך 'על טבילת כלי זכוכית'. ובכלי חרס מחופין יברך 'על טבילת כלי קוניא'. גם **הש"ך** (סק"ח) סובר שיברך על טבילת כלי מתכות.

אמנם הט"ז (סק"ה) הקשה על הסוברים שיש להזכיר 'כלי מתכות' כדי שלא יהא במשמע שאר כלים שא"צ טבילה, דא"כ יברך 'על כלי מתכות של סעודה' שלא יטעו בכלים שאינם של סעודה. אלא ודאי שא"צ להזכיר בברכה כל פרטי פירושי המצות. ומה שמזכירים 'להדליק נר של חנוכה' הוא משום שעיקר המצוה היא של חנוכה, וגם לגבי ברכת כיסוי הדם בעפר, הוא משום הלימוד המיוחד שלמדו מ'בעפר' (עיין ט"ז ס' כח ק"ג) ולכן אין לשנות מהמנהג בזה. גם **הערון השולחן** (אות כב) כתב שאין מזכירים בברכות פרטי הדינים (ומה שמזכירים 'כלים' הוא משום שסתם טבילה הוי טבילת אישה, ולכן האישה מברכת 'על הטבילה' בלבד). וכ"כ **הפר"ח** (סק"י), **חכמת אדם** (כלל ע"ג) ועוד.

¹⁶ מהו שיעור שפופרת הנוד? בהלכות מקוואות (רא, מ) מובא המקור מהמשנה במקוואות (ו, ז) "ערוב מקוואות כשפופרת הנוד כעוביה וכחללה כשתי אצבעות חוזרות למקומן", ובתוספתא (ה, ד) מבואר ששתי אצבעות אלו הן בינונית של כל אדם. ונחלקו הראשונים על אלו 2 אצבעות מדובר: לדעת **הר"ש** (טהרות ח, ט) והרא"ש (סימן טו) משערים באצבע הבנונית ולא באגודל, ודי שיכנסו בקוטר של שתי אצבעות בעיגול ולא בריבוע. ולדעת **הרמב"ם** (ח, ו) אלו שתי האצבעות הראשונים שבפס היד (לכאורה קמיצה זורת). **השו"ע** פסק כרמב"ם.

מִרְן הַשׁוּ״ע חִילַק בֵּין טְבִילַת כְּלֵי אֶחָד לְטְבִילַת שְׁנֵי כְּלִים. וְכ״פ בַּאֲ״ח (ש״א, צו, טו), הַלִּיכּוֹת עוֹלָם (ח״ז עמ' רנד) וְעוֹד רַבִּים. אוֹלָם הָעֵרוֹךְ הַשׁוֹלְחָן (סכ״ב) כְּתַב שֶׁאֵין הַקְּפָדָה אִם מְטַבֵּיל כְּלֵי אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם, תְּמִיד מִבְּרַךְ 'עַל טְבִילַת כְּלִים'.

כְּתַב הַפְּרִי חֲדָשׁ (ס״ק יא) ע״ד הַשׁוּ״ע שְׁבַדִּיעֵבֵד אִם עַל כְּלִים רַבִּים בִּירֵךְ עַל טְבִילַת כְּלֵי, וְכֵן עַל כְּלֵי אֶחָד בִּירֵךְ עַל טְבִילַת כְּלִים יֵצֵא, שְׁבִירֵךְ עַל 'כְּלִים דְּעֵלְמָא' (וְהוּ״ה אִם בִּירֵךְ 'עַל הַטְּבִילָה'). וְכ״פ הַזְּבַחֵי צִדֵּק (ס״ק כב), הַלִּיכּוֹת עוֹלָם (ח״ז עמ' רנד) וְעוֹד.

אִדָּם שֶׁהַטְּבִיל לְלֵא בְּרַכָּה, נִחְלָקוּ הָאֲחֵרוֹנִים הָאֵם יוֹכַל לְבָרֵךְ אַח״כּ אוֹ לֹא. רַעֲקָא כְּתַב שֶׁאִם לֹא בִירֵךְ קוֹדֵם הַטְּבִילָה צ״ע אִם יוֹכַל לְבָרֵךְ אַח״כּ. גַּם הַפְּמ״ג (או״ח שׁכ״ג, א״א יג) הִסְתַּפֵּק בַּזֶּה, עַפ״ד הַתּוֹס' (פְּסָחִים ז: ד״ה עַל הַטְּבִילָה) שֶׁבְּכָל הַטְּבִילוֹת מִבְּרַךְ לְאַחֲרָיו. וְבַהֲלִיכּוֹת עוֹלָם (ח״ז עמ' רנה) כְּתַב שֶׁלֹּא יִבְרַךְ מִשׁוּם סב״ל. וְהוֹסִיפוּ בְּהוֹרָאָה בְּרוּרָה (שַׁע״צ נז) בְּפֶרֶט שְׁעִיקַר סְמִיכְתּוֹ שֶׁל הַפְּמ״ג הוּא עַל הַסּוֹבְרִים שֶׁבְּכָל הַטְּבִילוֹת מִבְּרַךְ לְאַחַר הַטְּבִילָה, וּמוֹכַח מִרְשׁ״י שֶׁטְבִילַת כְּלִים דִּינָה שׁוֹנָה (שֶׁבַּסְתָּם טְבִילָה כְּתַב שֶׁמִּבְּרַךְ לְאַחֲרֶיהָ, וּבְטְבִילַת כְּלִים פֶּסֶק שֶׁמִּבְּרַךְ קוֹדֵם).

הַמְטַבֵּיל כְּלֵי בִיחָד עִם הַמַּכְסָּה שְׁלֹו, בְּסִפְר טְבִילַת כְּלִים (פִּי״א הַע' נט) כְּתַב בְּשֵׁם הַגְּרִשׁ״ז אוֹיִוֵּבֵן שֶׁחֲשׁוֹב כְּכֵלֵי אֶחָד וּמִבְּרַךְ 'עַל טְבִילַת כְּלֵי'. אוֹלָם בְּסִפְר הוֹרָאָה בְּרוּרָה (שַׁע״צ סג) כְּתַבוּ שֶׁשִּׁמְעוּ בְּשֵׁם הַגְּרִע״י שִׁישׁ לְבָרֵךְ 'עַל טְבִילַת כְּלִים'. וַיֵּשׁ בִּכֵּן סְבָרָא, שְׁלֵעִיתִים מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמַכְסָּה לְצִרְכֵּים אַחֲרִים אוֹ לְכָלִים אַחֲרִים, וְא״כּ יֵשׁ לוֹ שִׁימוֹשׁ עֲצָמָי.

נִקּוּדָה נוֹסֶפֶת, כְּשֶׁאִדָּם מְטַבֵּיל כְּמָה כְּלִים וּמִבְּרַךְ 'עַל טְבִילַת כְּלִים' עַל כָּל הַכְּלִים שֶׁמְטַבֵּיל, צִרִיךְ לִיזְהַר שֶׁלֹּא יִדְבַר בֵּין כְּלֵי לְכָלִי (כ״כ מִרְן לְעֵיל סִימָן יט ס״ד לְגַבֵּי שׁוֹחַט זֶה אַחַר זֶה). וְכְתַב כַּה״ח (שֵׁם אוֹת מַב) שְׁבַדִּיעֵבֵד אִם שֶׁחַ אֵינּוּ חוֹזֵר וּמִבְּרַךְ מִשׁוּם סב״ל. וְכ״כ בְּסִפְר טְבִילַת כְּלִים (ט, יז).

סְעִיפִים ד' - ה':

ייעוד הכלי

שנינו בעבודה זרה (עה:)

"...מתקיף לה רב ששת: אי הכי, אפי' זוזא דסרבלא נמי! א"ל: כלי סעודה אמורין בפרשה"

וּפְרִשׁ״י: זוּזָא דְסַרְבְּלָא - מַסְפְּרִים שְׁגוּזָזִים בְּהֵן בְּגַדֵי צִמְר הוּאִיל וְגַזִּירַת הַכְּתוּב הִיא וְלֹא מִשׁוּם פִּילוּט אִיסוּר דְּהָא חֲדָשִׁים וְלֹא בְּלַעֵי מִיַּדֵי מִצְרַכַּת לֵה טְבִילָה. כְּלֵי סְעוּדָה אִמּוּרִין בְּפִרְשָׁה - דְּהַכְּתִיב כָּל דְּבַר אֲשֶׁר יֵבֵא בְּאֵשׁ וְאִין דְּרַךְ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ ע״י הָאוּר אֲלֵא כְּלִים שֶׁל צוּרְכֵי סְעוּדָה וּבִהְנֵהוּ כְּתִיב וְטָהַר טְבִילָה אֲבַל זוּזָא דְסַרְבְּלָא לֹא.

א״כּ, רַק כְּלִים הַחֲשׁוּבִים לְכָלִי סְעוּדָה' חִיבִים בְּטְבִילָה. וְנִחְלָקוּ הָרֵאשׁוֹנִים בְּהַגְדָּרָה זֹ. כְּתַב הַשׁוּ״ע (ס״ד) ע״פ הַסְּמ״ק (בְּהַגְהוֹת סִי קָצֵט אוֹת א): טְרִיפִיד״שׁ שֶׁשׁוֹפְתִים עֲלֵיהֶם קְדִירוֹת, אֵינָם טְעוֹנוֹת טְבִילָה. אֲבַל פְּדִילִיא״שׁ, טְעוֹנוֹת טְבִילָה מִפְּנֵי שְׁנוֹתָנִים עֲלֵיהֶם הַמֵּאכֵל עֲצָמוֹ. הַמּוֹדְכֵי (חוֹלִין, תְּקַעַז) וְכֵן הָאִיסוּר וְהִיתוּ (נ״ח, פֶּד - פֶּה) כְּתַבוּ שֶׁהַקְּרִיטְרִיוֹן הוּא שֶׁהַמֵּאכֵל לֹא יִהְיֶה מִחוּסֵר תִּיקוּן לְאֲכִילָה לְאַחַר הַשִּׁימוֹשׁ בְּכָלִי זֶה (שְׁצִרִיךְ שִׁישְׁמַשׁ ב'סְעוּדָה'), וּמִשׁוּם כֵּן הֵם פְּטוּרֵם מְטַבֵּילָה סְכִין שְׁחִיטָה וְכֵן אֶת הַבְּרַזְלִים שֶׁמִּתְקַנִּים אֵיתָם אֶת הַמַּצּוֹת. אֲבַל כִּיסוּי הַיּוֹרָה אוֹ הַקְּדָרָה חִיבִים.

אולם התשב"ץ (סימן שכו) חייב בטבילה את הסכין של שחיטה, וכן נהג **מהר"ש** (מנהגי מהר"ש סימן תמז).
וטוב לאכול עם הסכין של שחיטה, כדי שיהא עליו דין כלי סעודה.

כתב **השו"ע**: סכין של שחיטה (או סכין שמפשיטין בו. ארוך), יש מי שאומר שאינו צריך טבילה. והרמ"א
כתב: ויש חולקין (תשב"ץ). וטוב לטובלו בלא ברכה. הברזלים שמתקנים בהם המצות, אינם צריכים
טבילה (ארוך). וכן כיסוי שכופין על הפת לאפותו, אבל כיסוי קדירה צריך טבילה (הגהות אשרי).

הש"ך (ס"ק יא) ביאר שהרמ"א פטר כלים שלא מכשירים לגמרי את האוכל, אך בסכין של שחיטה
החמיר משום שסכין זו ראויה לשימושים אחרים המכשירים לאלתר את המאכל. **אך הט"ז** (ס"ק ז) ביאר
שהרמ"א החמיר להטביל ללא ברכה גם בכלי שלא מכשיר את האוכל לאכילה מיידית, שחשש לסוברים
שדי בהכשר מסויים למאכל ובנגיעה בו כדי לחייב טבילה (וא"צ הכשר גמור). **הפרי חדש** (ס"ק יד) והערוך
השולחן (אות לד) ביארו שהרמ"א החמיר בסכין כיון שמתקן את הבהמה תיקון גדול בשחיטה והפשט.
הפרי תואר (אות ח) כתב דשאני סכין של שחיטה שפעמים משתמשים בו באקראי לשאר אוכלין.

נ"מ בין הש"ך לט"ז היא מטחנת פלפל שחור, פטיש לרידוד שניצל, מטחנת בשר, פח המיוחד ללישת
בצק ועוד. לט"ז חייב בטבילה ללא ברכה, ולש"ך פטור לגמרי כיון שאין להם שימוש אחר. אך לגבי קערת
המיקסר אפשר להשתמש בה למאכלים אחרים ולכן חובה להטבילה, אע"פ שבשעת הכנת הבצק אינה
ראויה לתשמיש אחר.

כתב החיד"א (שיו"ב אות ו) בשם **הבית דוד** (סימן סא) וכ"כ **הערוה"ש** (אות ל) שסכין שחותכים בו מאכל
בשעת הסעודה כגון ירקות ולחם, או שאפילו מכינים בו לצורך אכילה כגון סכין ששוברים בו עצמות או
סוכר, ודאי שחייב בטבילה בברכה.

הפרי תואר (אות ז) סובר שגם אם יש כלי שמבשלים בו באופן קבוע רק חצי בישול, אין זה מגרע מהיותו
'כלי סעודה' דסו"ס הרי מבשלים בו, ומה שאינו רוצה שיבשל בו כל צורכו אין זה משנה.

הערוך השולחן (אות לד – לו) תמה על הטעם לפטור כלים שמכינים בהם תבשיל אך מחוסרים בישול
ואינם ראויים לאכילה מיידית. שהרי בבתי העשירים יש כלי סעודה כלים מכלים שונים, ויש שעליהם
מכינים התבשיל קודם הבישול והצליה והאפיה ומהם נותנים לכלי הבישול וכו'. לכן ביאר שבתשמיש
גמור שהכלי משמש לסעודה, אין הבדל אם מחוסרת בישול או לא, ובין שראויה לתשמיש אחר או לא,
שבכולם צריכים טבילה בברכה, אך הכלים שאינם מעיקרי צרכי הסעודה, כלומר שאינם מעלים
ומורידים בעסק הבישול והאפיה אלא שמצד אחר הוצרכנו למלאכה זו, או מפני הדין (כמו סכין של
שחיטה שא"א לאכול בשר בלא שחיטה) או סכין של הפשט (שאין זה דרך ארץ לאכול קודם הפשט וניתוח), שבכל
אלו גם בלעדם תתאפשר האכילה, אינם צריכים טבילה כיון שעדיין אין ראוי לאכילה ולשתיה. אבל אם
בגמר שימוש המאכל ראוי לאכילה, חייב בטבילה אע"פ שאין זה מעיקרי תשמישי הסעודה.

מספריים שחותכים בהם ירקות

הפרישה (אות ח) ביאר בטור שמספרים שחותכים בהם הירק אינו חשוב כעיקר צרכי הסעודה, ולכן
פטורים מטבילה. וכ"כ **הש"ך** (ס"ק יא) לגבי מספרים המשמשות ירקות הצריכים בישול. **אולם הב"ח**
(ס"ד) כתב עפ"ד רש"י בפירוש 'זוגא דסרבלא' שהובא למעלה, שמספרים שגוזזים בהם ירק הוי ליה
צרכי סעודה. וכ"ד **הפרי חדש** (ס"ק יג). והפרי תואר (אות ז) כתב שאם הירקות שחותכים אותם בהם

נאכלים חיים, אז המספריים נחשבים כלי סעודה, אבל כשאינם נאכלים חיים הרי הם כסכין של שחיטה. וכ"כ **הערון השולחן** (אות לו).

מדין זה נלמד לעניין מקלף שמקלפים בו ירקות, שאם הוא מיוחד לקילוף ירקות שצריכים בישול תלוי במחלוקת מרן והרמ"א, ואם הוא עשוי לחיתוך ירקות שנאכלים בלא בישול צריך להטבילו בברכה.

דין מטחנה, נפה, מפצח אגוזים

כתב בשו"ת **תפילה למשה** (ה, כה) שמטחנת בשר ומערבל חשמליים, א"צ להטבילן כשיוצרו בבית חרושת של גויים, או אם קנאם מיד הגוי. כיון שאין המאכל שמתקנים אותו ראוי לאכילה בלא תיקון נוסף. אבל במטחנת תבלינים לכתחילה יש לטובלה משום שהתבלינים ראויים מיד לשימושם. והמיקל יש לו ע"מ לסמוך כיון שתשמישה הוא ע"י חיבורה לחשמל שבבית, חשיב כמחובר לקרקע. ובהליכות **עולם** (ח"ז עמ' רסז) כתב שא"צ להטביל מטחנת תבלינים כיון שאין אוכלים אותו בעינו, וכ"ש אם היא חשמלית ויש חשש שתתקלקל. וודאי שלפי דבריהם מטחנת פירות וירקות צריכה טבילה, שהרי הם ראויים לאכלם כך.

הגרש"ז אויבך (מנחת שלמה ח"ב סימן סו אות ט) כתב שנפת קמח א"צ טבילה, ומה שהצריך הרמ"א להטביל סכין של שחיטה, הוא משום שהסכין מתיר את גוף הבשר לאכילה, משא"כ נפה שע"י רק מפרידים בין האוכל והפסולת ואינה עושה שום תיקון בגוף האוכל.

כתב בשו"ת **מנחת שלמה** (ח"ב סימן סו אות ו) לגבי מפצח אגוזים, דכיון שהדרך להביא לשולחן אגוזים בקליפתם, המפצח חשיב ככלי סעודה ממש שטעון טבילה עם ברכה, ולבסוף הסיק שלא יברך עליו. ובשו"ת **שבט הלוי** (ח"ו סימן רמה אות ד) כתב שמעיקר הדין מפצח אגוזים פטור מטבילה כיון שאינו אלא לסדוק את הקליפה הקשה, ועכ"פ לא יברך על טבילתו. וכ"פ **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' רסז).

שימוש בכלי ע"י הפסק

יש לברר מה הדין בכלי הצריך טבילה, האם מותר להשתמש בו ע"י הפסק (נייר פרגמנט לדוג') ולפוטרו מטבילה מטעם שהאוכל אינו נוגע בכלי, או דמכיון שדרך שימושו הוא ללא הנייר, הנייר בטל לכלי.

כתב בשו"ת **מנחת שלמה** (ח"ב סימן סו אות ה) שכלי שדרך תשמישו הוא ע"י שקית שיש בו כמו כד שמחזיקים בו חלב בשקית של ניילון, אם כך הוא דרך תשמישו חשיב להפסק. אבל אם הדרך להשתמש בו רק ע"י פריסת מפה וכ"ש נייר וניילון, חציצת הנייר לאו כלום היא. וטעון טבילה עם ברכה. **הבא"ח** (מטות יד) הסתפק בדבר.

האם הולכים אחר הרוב?

כתב **השב יעקב** (ח"א סימן לא. הובא בפת"ש ו) שהולכים אחר רוב תשמישו של הכלי, ולכן אין צריך להטביל כלים שמדי פעם שופכים מהם מים חמים ללישת עיסת הפת, כיון שעיקר תשמישם אינו לכך. גם **הפרי חדש** (אות יב ויט) כתב שהולכים אחר רוב תשמישו, וכ"ד **השולחן גבוה** (או"ח סי' תנא אות ט), **בא"ח** (מטות יא), **ערוה"ש** (אות מ), **הליכות עולם** (ח"ז עמ' רסו) ועוד. וביאר הערוה"ש שאינו חשוב 'כלי סעודה' מצד מה שלפעמים משתמשים בו. אך **הפרי תואר** (אות יא) חולק, ולדעתו אין אומרים שהולכים אחר רוב תשמישו אלא דוקא במה שכבר עשוהו, אבל להשתמש בכלי לכתחילה צורכי סעודה, ולומר

שתשמיש זה בטל ואין להטבילו ודאי שאין להתירו. **הזבחי צדק** (אות נב) כתב דמכיון שיש מחלוקת בזה יש לטבילו בלא ברכה או עם כלים אחרים.

והנה יש להעיר כאן חילוק פשוט, הרי הרמ"א לקמן סעיף ח פסק שאין להשתמש גם תשמיש עראי בכלי שאינו טבול, ולכאורה מפורש מרוב האחרונים שהולכים אחר רוב תשמישו, וא"כ כשיש לפנינו כלי שברוב הפעמים משתמשים בו למטרות שאינן אוכל, הרי הוא פטור מטבילה. ולכאורה יהא מותר להשתמש בו את שאר תשמישיו גם ללא טבילה. אבל כשהכלי מוגדר ככלי החייב בטבילה אסור להשתמש בו גם תשמיש עראי ללא טבילה. וע"ע בערוה"ש (אות מ) שחילק בין תשמיש מועט אבל קבוע - שאסור ללא טבילה, ובין תשמיש מזדמן שמותר ללא טבילה¹⁷. עוד יש לתרץ עפ"ד הפרי תואר (אות יא) דדוקא סכין של סופרים שהוא כלי סעודה והסופר חשב לייחדו לחיתוך קלפים אין יורד ממנו שם כלי סעודה, אבל שאר כלים שאינם כלי סעודה אזלינן בתר רוב תשמישו. אולם מדברי הפר"ח נראה שאינו מסכים להגדרה זו שכתב "וכל כלי שאינו מיוחד להשתמש בו מאכל אף שלפעמים רגילים להשתמש בו מאכל, אין צריך טבילה", ומשמע שכל זמן שהכלי אינו מיוחד אינו מוגדר ככלי סעודה.

בשו"ת **מנחת יצחק** (ט, פד) חילק בין אם עיקר עשיית הכלי ואופן עשייתו הוא לצורך עניינים שא"צ טבילה, שבאופן זה גם אם משמש לפעמים לצורך סעודה לא חשיב כדרך תשמישו ובטל לרוב (כגון מספריים שנועדו לגזירת ניירות ורוצה לחתוך איתם אננס). ובין אם כפי עשיית הכלי ראוי ועומד הוא לכל השימושים, והאדם קבעו לצורך דבר שא"צ טבילה, שבאופן זה אם משמש לפעמים לצורך סעודה חייב בטבילה.

סעיף ו':

כלי עץ שמוחזק ע"י ברזל

שנינו בשבת (טו:)

"...ורבי מאיר היא, דאמר: הכל הולך אחר המעמיד. דתניא, כלי זכוכית שנקבו והטיף לתוכן אבר, אמר רבן שמעון בן גמליאל: רבי מאיר מטמא וחכמים מטהרין"

נחלקו הראשונים מה דינו של כלי העשוי מחומר שפטור מטבילה, אבל החומר שמחזיק ומעמיד את הכלי הוא חומר החייב בטבילה, האם הולכים אחר עיקר הכלי או אחר המעמיד.

התוספות (ע"ז עה: ד"ה והלכתא) סוברים שכלי עץ שיש לו חשוקים של ברזל מבחוץ שע"י הכלי עומד, א"צ טבילה כיון שהאוכל אינו נוגע במקום הברזל (וכלי סעודה' אמורים בפרשה). וכ"כ **המרדכי** (שם), והאגור (סימן אלף שיג) בשם **מהר"י מולין** (שו"ת מהרי"ל סימן נט). **אולם מהר"ם מרוטנברג** (ד"פ סי' תרכא) מצריך טבילה דאזלינן בתר המעמיד (שבת טו: לענין טבילה כמו לענין טומאה. והאיסור והיתר הארוך נה, פב) כתב דטוב להטבילו בלא ברכה או עם כלים אחרים.

כתב **השו"ע**: כלי עץ שיש לו חשוקים של ברזל מבחוץ שמעמידן אותו, אינו טעון טבילה.

¹⁷ כעין סברא זו מצאנו בבאור הלכה או"ח סימן שח ס"ג ד"ה קדרה לגבי הגדרת כלי ככשמל"א, שמוכח מדבריו שגם תשמיש זניח ביותר אך קבוע מחיל על הכלי שם של תשמיש להיתר ואיסור, אך אם התשמיש להיתר הוא אינו קבוע, חשיב ככשמל"א. ואכמ"ל.

אמנם הש"ך (ס"ק יב) התקשה, הרי לקמן כתב הב"י שאנו נוקטים להטביל הכלי בלא ברכה כאשר המעמיד שלו חייב בטבילה, משום שיש ספק האם הולכים אחר המעמיד או לא. וכ"פ **החכמת אדם** (כלל עג דין יא), **זבחי צדק** (אות לז), **בא"ח** (מטות יד) ועוד. **אך הפרי חדש** (ס"ק טז) כתב שאע"פ דבב"י כתב דיטבול בלי ברכה, בשו"ע חזר בו ופטר הכלי מטבילה לגמרי. וכ"כ **הבית יהודה**, **גר"א** (אות יז), **באר הגולה** (אות יג) ועוד בדעת השו"ע. והערה"ש (אות כח) נקט שא"צ טבילה כלל.

לגבי כלי עץ שניקב וסתמו אותו בברזל או בשאר דברים החייבים בטבילה, דעת **המרדכי** (שם), **פרי"ח** (ס"ק טז) ועוד שחייב בטבילה שהרי הברזל מעמיד וגם משתמש בו, וכ"כ המהר"י עייאש בשו"ת **בית יהודה** (סימן ג) ועוד. **אך הפרי תואר** (ס"ק י) סובר שפטור מטבילה, כיון שהברזל הוא מועט, מתבטל לכלי.

סעיף ז':

☞ **כוס של כסף המחובר בשל עץ**

כתב הטור: כתב בספר המצות (**סמ"ק** סי' קצט) כוס של כסף מחובר בכלי עץ צריך טבילה כיון שמשתמש בשל כסף אבל מבחוץ לא אף על גב דמעמיד ויש מחמירים להטבילו בלא ברכה.

הב"י ביאר שהמציאות עליה דיבר הסמ"ק, היא כלי כסף שיש לו רגל עץ והמשקה נוגע רק בעץ. אפשרות שניה, שהוא כלי כסף המחובר ע"י כלי עץ המקיפו סביב (וכן מבואר מלשון הסמ"ק בפנים שכתב שמחובר 'בתוך' כלי עץ). והסיבה שחייב טבילה: כיון שמשתמש בשל כסף ולא במה שמבחוץ (היינו העץ), או משום שעיקר השימוש בכסף והעץ הוא רק המעמיד. ואף אם היה הכסף מבחוץ א"צ להטבילו מפני שאין הולכים אחר המעמיד כלל. והוסיף שפירוש זה נראה עיקר.

את סברת המחמירים ביאר הב"י שמסתפקים האם לפסוק כתוספות שאין הולכים אחר המעמיד, או כמהר"ם שהולכים אחר המעמיד. וספק זה הוא בין על כלי כסף ומעמידו בשל עץ, בין הוא של עץ ומעמידו של מתכת. ולכן מטבילים בלא ברכה.

כתב **השו"ע**: כוס של כסף מחובר בכלי עץ, צריך טבילה.

לכאורה מלשון השו"ע משמע שחייבים טבילה בברכה, אך בב"י כתב שיטבלו בלא ברכה! **הש"ך** (ס"ק יג) תירץ שבב"י מדובר על כלי שללא העץ הכוס לא היה מתוקן ולכן העץ הוא מעמידו, אבל כאן הכוס ראויה מצד עצמה אלא שמחוברת בכלי עץ, ומשום זה צריך גם לברך. גם **הט"ז** (ס"ק ט) כתב שלפי מרן צריך טבילה בברכה. וכ"כ **החכמת אדם** (עג, יא) ועוד. **אך הלבוש** ביאר שהשו"ע כאן הצריך טבילה בלא ברכה.

☞ **כלי המעורב בעץ ומתכת**

כתב **המרדכי** (סי' תתנט בהגה"ה) ריחיים של פלפלין שבתוכו מתכת צריך טבילה. **והגה"מ** (דפוס קושטא פי"ז מהלכות מאכלות אסורות ג) העיר שהתחתון המקבל התבלין א"צ טבילה (דש"ך יד: שכולו עץ).

כתב באיסור והיתר הארוך (כלל נח דין פז - פח) דוקא כגון ריחיים של פלפלין שהמתכת בתוכו הוא עיקר הכלי, אבל משפך של עץ ויש בו למטה שפופרת של ברזל אין צריך טבילה אף על פי שמשתמש בו דרך

הברזל, דבטל הוא אצל משפך, דבלאו שפופרת זו היה יכול להשתמש במשפך וכן כל כיוצא בזה, אבל משפך של ברזל צריך טבילה וכן ברזאות של מתכת אף על פי שאינו שותה מהן.

כתב **הרמ"א**: וכן רחיים של פלפלין, שבתוך העץ יש ברזל קבוע שטוחנין בו, צריך טבילה (מרדכי). וכן המשפכות של ברזל או הברזות של ברזל ושאר מתכות, כולן צריכים טבילה (ארוך). ודווקא שעיקר הכלי הוא של מתכת, אבל אם עיקר הכלי הוא של עץ רק שמעט ברזל קבוע בו, הואיל ואפשר להשתמש בו בלא הברזל, אין צריך טבילה. אבל כלי המתוקן ביתדות של ברזל, ובלא היתדות לא היה אפשר להשתמש בו, והם מבפנים, צריך טבילה (כך משמע מב"י בשם הגהות מיימוני פי"ז).

הש"ך (ס"ק טו) העיר שמשפך של עץ ויש בו שפופרת של ברזל א"צ טבילה אע"פ שמשתמש בו דרך הברזל, דמאחר שאינו מעמיד בטלה אצל המשפך.

מטחנת קפה

כתב **בשאלת יעב"ץ** (ח"א ס"ס ס"ז) דרחיים שטוחנין בהם הפולין הקלויים שעושין מהם קפה, נראה דחייבים בטבילה דעדיף מרחיים של פלפלין. וכתב **הפת"ש** (אות ח) שבכה"ג יטבול בלא ברכה, כיון שצריכים בישול לאחר מכן. וכ"כ **הפרי מגדים** (או"ח תנא משב"ז ו) בדעת הש"ך. וכ"כ בספר **טבילת כלים** (יא, צח) שיטביל בלא ברכה. וכ"ד **הבא"ח** (מטות י).

אולם בהליכות עולם (ח"ז עמ' רסז) פסק שמטחנת קפה א"צ טבילה כיון שהקפה צריך בישול ואין אוכלים אותו בעינו. וכ"ש אם היא חשמלית ויש חשש שתתקלקל אם יכניסה למי המקוה. והביא בשם כמה אחרונים הסוברים שא"צ טבילה כלל. ואף אם לפעמים טוחנים בה גם תבלין א"צ טבילה, כיון שהולכים אחר רוב תשמישו של הכלי. ובשו"ת **טוב טעם ודעת** (מהדו"ג ח"ב סימן כב) כתב שהקפה לא נחשב לאוכל כלל כיון שאין ראוי לאוכלו רק ע"י מים שהם עיקר והקפה בטל לגביהו.

רעק"א (אות ו) כתב לגבי רחיים של קפה, שלדעת הט"ז (סק"ז) טובלים בלא ברכה כיון שהקפה צריך בישול, ולש"ך (ס"ק יא) א"צ טבילה שאינו ראוי לדבר אחר.

טרמוס

מבנה הטרמוס הוא מעטפת זכוכית כפולה שבין השכבות יש ציפוי כסף, מבנה זה גורם לבידוד ושמירת החום. וכלי זה הוא עגול בתחתיתו, והכיסוי הפלסטיק עליו שומר שלא ישבר וכן מעמידו בצורה יציבה. והנה **הבית יהודה** (עייאש. סימן נב) נשאל בדומה לזה אודות כלי זכוכית שעוטפים אותו בסיב כדי שיוכל לעמוד יציב ושלא ישבר, ופסק שחייב בטבילה, שגם הסוברים שהולכים אחר המעמיד, כאן הזכוכית הוא כלי בפנ"ע. וכ"כ בספר **טבילת כלים** (יא, נה) שיש להטבילו בברכה. ועיין בפיסקא הבאה מ"ש בשו"ת הר צבי לעניין טבילת טרמוס.

אולם בשו"ת **אבני ישפה** (א, קמח) פטר הטרמוס מטבילה בברכה, משום ששוליו אינם עומדים בפנ"ע. ודומה למ"ש בב"י שכוס של כסף שללא העץ אינה עומדת, טובלו בלא ברכה. וכ"כ בספר **בין ישראל לעמים** (עמ' קיב).

כלי העשוי מכמה חלקים, כיצד יטבילו

הנה יש לברר כיצד יש להטביל כלי שחלקו טעון טבילה וחלקו לא, האם מטביל את כל הכלי, או שמא יטביל רק את החלק העשוי מחומר הטעון טבילה. וכן מה דין כלים העשויים מפרקים, האם יטביל הכלי מורכב כמות שהוא, או כל חלק בנפרד. דאם נאמר שלומדים טבילת כלים מטומאה, כשהכלי מפורק אינו מקבל טומאה, וא"כ מה מועיל כשמטבילו כך?! ואם קנה כלי שלם ופירקו, תלוי בפלוגתא אם פרח ממונו טומאה ראשונה או לא.

הדרכי תשובה (אות נז) כתב שכלי שחלקו עשוי מחומר החייב בטבילה וחלקו מחומר הפטור מטבילה, יטביל את כולו דמעתה נחשב ככולו של מתכת.

בשו"ת **הר צבי** (יו"ד סימן קח) נשאל אודות טבילת מכונה המורכבת מחלקים רבים. והנה מצינו במסכת כלים (יד, ז) שכלי מתכות לר' יהושע אינם מיטהרין אלא שלמים וכ"פ הרמב"ם (יב, ג), ואעפ"כ נראה שאם הטבילה כשהיא מפורקת עלתה לה טבילה, כיון שרק בכלי שנשבר אין מועילה לו טהרה אלא כשהוא שלם, אבל כלי שהדיוט יכול להחזירו מועילה לו טבילה אף כשאינו שלם ואינו חשוב לשבר כלי. ומסקנתו שאפשר להטבילה בין כשהיא מחוברת ובין כשהיא מפורקת, אלא שאם בא להטבילה כשהיא מפורקת צריך ליזהר שיפרק כל חלק וחלק שיהיה נפרד בפנ"ע ולא להטביל שני חלקים יחד. והוסיף שכן הוא מורה לעניין טבילת טרמוס. עכת"ד.

בשו"ת **מנחת יצחק** (ג, עז) נראה שגם לרמב"ם צריך להטביל הכלי כשהוא שלם, ובדיעבד אם הטבילו מפורק עלתה לו טבילה. ואם יש בו גם חלקים מפלסטיק העלה שיטביל את הכלי פעמיים, פעם ראשונה כשהוא מפורק, שמא הפלסטיק מהדברים שא"צ טבילה והוי חציצה, ושוב להטבילו יחד לחוש לרמב"ם שלכתחילה צריך לטובלו כאחד. אמנם דבריו צ"ב, שאם לדעתו פשוט שעדיף להטביל את הכלי בשלמותו, מאי אכפת לן שפלסטיק א"צ טבילה, הרי זו צורת תשמישו. ובספר **טבילת כלים** (י, ז) כתב שיכול להטביל כלי בשלמותו גם כשיש בו חלק שפטור מטבילה, ואינו חוצץ. והוסיף שכך שמע מהגרש"ז **אורבן**. **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' רנד בהע') כתב שכלי שא"א להטבילו כולו כאחד יכול להטבילו פרקים פרקים. ובספר **הוראה ברורה** (ביאור הלכה הארוך אות ז) העלו דמכיון שפלסטיק פטור מטבילה, עדיף להטביל את חלק המתכת לבד לחוש לחציצת הפלסטיק.

סעיף ח':

כלים שאולים וכלים שכורים

שנינו בעבודה זרה (עה):

"אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לא שנו אלא בלקוחין וכמעשה שהיה אבל שאולין לא"

ופרש"י: בלקוחין - שנחלטו ביד ישראל. וכמעשה שהיה - במדין שהיו חלוטין להם לישראל הכלים.

הרשב"א בתורת הבית (הקצר ב"ד ש"ד לב:) כתב ששכורים שוים לשאולים. כיוון שגם כלים שכורים, בדומה לכלים שאולים, לא שייכים לשוכר. בנוסף לכך, גם על פי הסברא שהובאה לעיל בשם הירושלמי שהטבילה מכניסה את הכלים לקדושת ישראל, כיון שהכלי שייך לגוי, טבילת כלי שכור לא תועיל להכניסו לקדושתו של ישראל (כך גם ביאר בשו"ת **הרדב"ז** ח"ב סימן תשמ"ה).

כתבו התוספות (ד"ה אבל) והרא"ש (סי' לה) בשם **רשב"ם** שישראל שלקח מהגוי והשאל לחברו אסור לשני להשתמש בו בלא טבילה, כיון שכבר נתחייב ביד הראשון. וכ"כ **סמ"ק** (סי' קצט).
 כתב **השו"ע**: השואל או שוכר כלי מהעו"ג, אינו טעון טבילה. אבל אם ישראל קנאו מהעובד כוכבים והשאלו לחבירו, טעון טבילה, שכבר נתחייב ביד הראשון.

כלי סחורה

כתוב **בהגהות אשירי** (שם) "אבל אם לקחו חבירו לחתוך קלפים ולא לצרכי סעודה אין צריך להטבילו שהרי שאול הוא בידו". **הב"י** ביאר שישראל שקנה כלי מגוי לסחורה, אם מכרו לישראל אחר אין הקונה צריך להטבילו, כיון שלא נתחייב ביד הראשון (שהרי לא היה עומד אלא לסחורה). אך ממה שסיים 'שהרי שאול בידו' משמע שאם היה לקוח בידו היה חייב טבילה, וה"ה בלוקח מהעומדים אצל ישראל לסחורה, כיון שלקחם מגוי. וכן מורה **מהר"י ברוב**.

אולם האיסור והיתר (כלל נח דין פט) סובר שכלי מסחר טעונים טבילה, כיון שאם היה הישראל הראשון רוצה לשמשו לסעודה אפילו עראי היה צריך לטובלו, ממילא נתחייב בידו מיקרי.

כתב **השו"ע**: ...ויש מי שאומר שאם לא לקחו הראשון לצורך סעודה, אלא לחתוך קלפים וכיוצא בו, אין צריך להטבילו. והרמ"א כתב: אבל הראשון אסור להשתמש בו לצרכי סעודה (**ש"ך** יז: דוקא, אבל שלא לצרכי סעודה מותר להשתמש בו), אפילו דרך עראי, בלא טבילה, אף על פי שלקחו לצורך קלפים (ד"ע ואו"ה). וכן אם קנאו ישראל השני מן הראשון לצורך סעודה, צריך טבילה גבי השני (בית יוסף).

אולם הש"ך (ס"ק טז) כתב עפ"ד האו"ה שיטבילו בלא ברכה, או יטבול כלי אחר עמו, וכ"פ ה**ט"ז** (סק"י), ותמה על הרמ"א שלא הביא דברי האו"ה. **אך הפרי חדש** (אות כב) כתב שסברת מן עיקר, שהשתמשות דרך עראי אינה מחייבת בטבילה את הראשון (עיין בס"ה מ"ש האם הולכים אחר הרוב), ולכן לדעתו השואל כלים מישראל חנוני לצורך סעודה יכול להשתמש בהם בלא טבילה. והסכים לדבריו **הערוה"ש** (אות מג), **הליכות עולם** (ח"ז עמ' רנב) ועוד. וכ"כ **הבינת אדם** (שער או"ה כלל עג סימן סה. הובא בפת"ש ט) מאחר שהרמ"א לא הביא כלל דעת האו"ה, א"כ לצורך שבת או אורחים או סעודה גדולה שיש לחוש שישברו אם יטבילם ויהיה הפסד, או שאין פנאי, יש לסמוך להשתמש בלא טבילה, דטבילת כלים אלו לכ"ע אינם אלא מדרבנן, ואפשר דגם האו"ה לא כתב כן אלא בכלי מתכות דלהרבה פוסקים הטבילה דאורייתא, וכן ראוי להחמיר בכלי מתכות דהוי ספק דאורייתא.

בשו"ת **יביע אומר** (ח"ז יו"ד סימן ט אות א) פסק כמון השו"ע שישראל השואל כלים מסוחר ישראל מותר ללא טבילה. אך חשש לדברי הרמ"א שהסוחר עצמו לא ישתמש בכלים העומדים לסחורה, לצרכי סעודתו, ובשעה"ד אפשר לסמוך על הפר"ח שהיקל בזה. והוסיף שאם הסוחר הטביל כליו כדי שישתמש בהם לצורך סעודתו, הקונה אותם לאחר מכן צריך לחזור ולהטבילם שנית בלא ברכה. עוד יש להוסיף את דברי **המנחת שלמה** (ח"ב סימן סו אות כ) שהנותן מתנה לחברו ורוצה להטביל את הכלי קודם לכן, שיש לחשוש שיש כבר למקבל המתנה כלי כזה או שירצה להחליפו בכלי אחר, ונמצא שעדיין לא חל עליו שם של 'כלי סעודה' וממילא אין הנותן יכול להטבילו לפני נתינתו אפילו מדין 'זכין'¹⁸.

¹⁸ ע"פ סברא זו פסק (מנחת שלמה ח"א סימן לה) שמותר לתת מתנה לחברו כלי שאינו טבול וכן למכור לאדם שאפשר שלא יטבול את הכלי, משום שלא ברור כ"כ שקונה את הכלי לעצמו.

ובספר **מקור חיים** (סאגאלוביץ סימן יד) כתב שיכול הנותן לזכות ע"י אחר את הכלי עבור מקבל המתנה ואז יוכל להטבילו עבורו (אך מהמנח"ש משמע שמפקפק ע"ז), וכ"פ בשו"ת **תשובות והנהגות** (א, תנב). **אולם** בשו"ת **מקור נאמן** (סימן תרו) כתב שרשאי להטבילו לפני שנותנו לחברו. וכ"כ בקובץ ויען שמואל (חי"ד סימן נד) ושכן השיב מרן הגרע"י.

החילוק בין שוכר לקונה: בתשובת **חינוך בית יהודה** (סימן נ"ב) כתב שישראל השואל כלי זכוית מישראל החנוני ומתנה עמו שישלם לו דמי הנשברים בתוך הסעודה ויחזיר לו הנשאים, אם הוא משלם בעד הנשברים כפי הקרן של המוכר בלבד ונותן לו דבר פסוק על שהשאל לו, חשיב שוכר ודינו כדין שואל שא"צ טבילה. אך אם משלם לו הנשברים כפי שמרויח בה, חשיב מקח דאילו שאלה שמין כמה שהוא שוה בשוק לכל אדם ולכן צריך לטבול (פת"ש: משמע בברכה). **אולם הערוך השולחן** (אות מה) כתב שאין שום עיקר לדבריו אלו, שהרי עד שעת השבירה הם שאולים אצלו, ואחר השבירה אף אם נחשוב דבאותה שעה הם כקנויים אצלו, הרי נשתברו, ועוד דזהו טעות בעיקר הדבר דגם אח"כ אינם רק שאולים אלא שחייב השואל בשבירתם והתנה עמו שישלם לו כפי המקח.

הט"ז (שם) הוסיף, דה"ה השואל כלים מישראל החנוני לצורך סעודה יטבלנו בלא ברכה, אלא שיש לחנוני להודיע זה למי שיקנה אותו ממנו אח"כ שלא יטבלנו שנית בברכה.

טבילת כלי מסעדה ומלון

לאור פסק זה האחרונים חקרו מה הדין באכילה במסעדות או בבתי מלון שלא טבלו את כליהם.

הדרכי תשובה (סק"ע) כתב עפ"ד **השבט סופר** (יו"ד סימן סז) אודות הנוסעים ברכבת ואוכלים ושותים במסעדות שבדרך, ובחלק מהם בעליהם ישראל, ורובם ככולם אינם טובלים את כליהם. ואעפ"כ מותר הדבר, כיון שהכלי הוא רק בשאלה אצל השותה, ובפרט בכלי זכוית דהוי מדרבנן בלבד. והוסיף שגם בעל העסק א"צ להטביל את כליו, כיון שאינם אצלו אלא לצורך סחורה, שבעל העסק לא קנה כלים אלו לצורכו אלא לצורך העסק שלו (ואף שאם נשבר צריך הוא לשלם סך קצוב עבורו, בשעה שמשלם הכלי כבר שבור). גם בשו"ת **שמחת כהן** (לר' רחמים חי חויתה הכהן. חי"ד א, קסז) העלה שא"צ טבילה, דמשמע שכ"ד מרן בב"י, ושכן הבינו הש"ך והט"ז בדעתו, שהרי חלקו עליו עפ"ד האו"ה, אך בדעת מרן הבינו שמיקל. אולם התקשה בסברא זו, הרי סו"ס קנאם לצורך שתיה, ומה לי לצורך שתייתו או שתיית אחרים? וביאר דאפשר דכיון שלא קנאם רק לצורך סחורתו למכור המים או היין, דבלא הם לא יוכל למכור, ואילו היה אפשר למכור בלעדיהם לא היה קונה אותם חשיב קנאם לסחורה דהיינו סחורת האכילה. בשו"ת **יביע אומר** (ח"ז יו"ד סימן ט אות ג. יחו"ד ח"ד סימן מד. הליכו"ע ח"ז עמ' רנא) כתב שלדינא נראה שצדק הדר"ת שלימד זכות על המנהג להקל. ומ"מ המנהג להטביל כלי סעודה של בתי מלון היכא דאפשר, ויש להטבילים בלא ברכה. שספק ברכות להקל. ובהליכו"ע ויחו"ד כתב כדין פשוט שמותר להתארח במסעדה שהכלים שם לא נטבלו, שעיקר קנייתם למסעדה הוא לצורך מסחר. וכ"פ בשו"ת **מנחת שלמה** (ח"ב סימן סו אות יד. בתניינא ב-ג סימן סח) מטעם אחר, שמכיון שאיסור ההשתמשות אינו אלא מדרבנן, א"כ כל זה הוא כשיכול להטבילו, אבל הבא לאכול במסעדה ובבית מלון אינו יכול לקחת את הכלי להטבילו, לכן מותר לו להשתמש בכלי ללא טבילה. וכן העלה בשו"ת **מנחת יצחק** (א, מד) ועוד.

אולם בשו"ת **לבושי מרדכי** (יו"ד סימן פג) הביא דברי השבט סופר, וחילק בין כלים העומדים לסחורה גרידא ע"מ למכור אותם הלאה שפטורים, ובין כלים העומדים לאכילה שחייבים גם אם האכילה היא

למטרות רווח של בעל העסק, דסו"ס הכלי משמש לאכילה. אולם חתנו בשו"ת מהרי"ץ דושינסקי (סימן ע) כתב להשיב עליו, ובשו"ת ציץ אליעזר (ח, כו) כתב "הרואה יראה דאין בהם בכדי השב".

לענ"ד מדברי **האגרות משה** (יו"ד ח"ג סימן כב) מוכח שנקט כדעת המחייבים כלים אלו בטבילה, שכתב שהאוכל במלון או במסעדה שאין טובלים עליהם ונתנו לפניו חתיכת בשר המונחות ע"ג כלי מתכת או זכוכית, ואין האוכל צריך לעצם הכלי, מכיון שאין המאכל נאסר כאשר מונח בכלי שלא הוטבל, יש להתיר בשעה"ד ליטול משם בידים או בדבר שא"צ טבילה ולאכול (ומשמע שאין להתיר לאכול במזלג שלא הוטבל, מכיון שאכילה במזלג היא השתמשות ודאית, בשונה מהצלחת). אבל במקום שהמאכל צריך לכלי, כגון מרק ושאר מאכלים לחים, אסור לאכול ממנו בלא טבילה שנחשבו ככלי סעודה מדצריך להם לצורך האכילה ובשעת האכילה.

הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת **טוב טעם ודעת** (מהדורא תליתאה חלק ג' סימן כ"ג) כתב, שבעל מסעדה שקונה כלים מגוי כדי להגיש בהם דברי אוכל ללקוחות שלו, אינו צריך להטבילם, שלא חייבה תורה להטביל כלי סעודה אלא למי שקונה על דעת להשתמש בו בעצמו לצרכי מאכל ומשקה, אבל זה שקונה לשם פרנסה ומסחר לא חייבתו תורה טבילה, שזהו כקונה סכין לחתוך בו קלף, שמבואר בשו"ע שפטור מטבילה. אולם אם נעשה במקום שרובם יהודים, נמצא שקנאם לצרכי סעודה בשביל ישראל, ויש להחמיר להצריכם טבילה. אך מדברי הפוסקים למעלה מוכח שאין לחלק בזה.

☞ המתארח בבית שכליו אינם טובלים

בשו"ת **יחווה דעת** (ד, מד) כתב שבשונה מההיתר לאכול במסעדה או בבית מלון כשהכלים אינם טובלים, אדם המתארח בביתו של חברו ויודע שלא הטביל את הכלים הטעונים טבילה, אסור לו לאכול ולשתות בכליו עד שיטבילם, הואיל ועיקר לקיחתם להשתמש בהם לאכילה ולשתיה (שעיקר ההיתר במלון מבוסס על הסברא שבעל הבית לקח כלים אלו לצורך סחורה, משא"כ בבית פרטי). גם דעת **הגרי"ש אלישיב** (הובא בחשוקי חמד ע"ז עה:) שהמתארח אצל חברו, ומגיש לו אוכל או משקה בכלים שאינם טובלים, אין היתר לאכול מהם, אפילו אם זה יגרום איבה. אבל אם ספק אם הכלים טובלים, יש להקל בכלי זכוכית, מפני שזה ספק בדרבנן.

אולם בשו"ת **בית אבי** (א, קטז) הביא כמה סברות להקל בזה: א. באורח לא שייך לחייבו בטבילה כיון דאין זה לא שאלה ולא שכירות, דהכלי שייך לבעל הבית והוא מכבד להאורח במאכל שבכלי ואינו בגדר שאלה כלל, כיון שאין לו דין שואל או שוכר להתחייב באחריות הכלי אם נשבר. ב. לאורח אין נ"מ אם משתמש בכלי זה החייב בטבילה או בכלי נייר וכד' שאינם חייבים בטבילה. ג. חיוב טבילת כלי זכוכית מדרבנן, וכן אפשר שנעשו הכלים בבית חרושת של ישראל וא"צ טבילה, לכן אין להחמיר מלהשתמש בהם אפילו אי נימא דאורח הרי הוא כשואל. בשו"ת **באהלה של תורה** (ח"א סימן יט אות ד) כתב שדברי ה'בית אבי' נכונים רק אם נניח שאיסור השימוש בכלי שאינו טבול הוא מדרבנן. משום גזירה שמא ישהה, ומי שאין לו אחריות, אינו בכלל הגזירה. אך מדברי האורח זרוע שלמד את איסור השימוש בכלי מהיקש להגעלה, משמע שהאיסור הוא מהתורה, והוא איסור "חפצא" ממש. ולדעתו אין מקום לחלק בין אורח לשואל. והוכיח הרב אריאל שאין על הכלי איסור 'חפצא' כיון שכלי זה כאשר הוא אצל הגוי מותר בשימוש לישראל. אלא ע"כ חיוב ה'גברא' לטבול הכלי יוצר במקביל גם איסור 'חפצא' על אותו כלי, וממילא, כאשר אין חיוב 'גברא' גם אין איסור 'חפצא'. ולכן אורח שאינו מצווה להטביל את הכלי,

והוא אנוס, עבורו לא חל איסור ה"חפצא" של השימוש. יש להוסיף כאן את דברי **המנחת שלמה** (ח"ב סימן סו אות יד. בתניינא ב-ג סימן סח) לגבי השתמשות בכלים שאינם טבולים במלון, דמכיון שהמתארח אינו יכול לקחת את הכלי להטבילו, לכן מותר לו להשתמש בכלי ללא טבילה. וה"ה למתארח אצל בעה"ב. וכ"כ בספר חכו ממתקים (ח"א, כשרות עמ' רסו) בשם הגרשז"א שהתיר לשתות בכוס שאינו טבולה כאשר מתארח אצל אדם שאינו שומר תו"מ ומכבדו בשתיה.

טבילת פחיות, צננות ובקבוקים

תחילה יש להזכיר את מחלוקת הפוסקים שהבאנו לעיל לגבי טבילת כלי מסעדה ומלון, שהדרכי תשובה כתב שגם בעלי העסק א"צ להטביל את הכלי, כיון שאינו נמצא אצלם אלא לסחורה. וא"כ ה"ה כאן שבעלי המפעלים המשווקים כלים אלו אינם צריכים להטבילם. ויש לדון מה דין הקונה, האם מותר לו להשתמש בכלי זה, וא"כ האם מותר להשתמש בהם שימוש חוזר.

הפוסקים הרחיבו בנידון זה והביאו צדדים לכאן ולכאן וכדלהלן:

א. לא ניחא ליה למקני: בשו"ת **פרי השדה** (ח"ב סימן ק"ט) כתב, שהקונה צלוחית עם מי סודה או שכר אין צריך להטבילה, משום שמסתמא אין דעתו לקנות הצלוחית, כדי שלא יעבור על איסור השימוש בכלי שלא הוטבל, ואינו אלא כשואל או שוכר הצלוחית, ולכן א"צ טבילה, משום דאיסורא לא ניחא ליה למקני. ובפרט שכל דין טבילת כלי זכוכית אינו אלא מדרבנן. בשו"ת שרידי אש (ב, כט) כתב "ואין אדם רשאי להחמיר בדבר שחזינן שאפילו צדיקים גמורים אינם מקפידים, כיון שהמאכל לא נאסר על כל פנים לשום דעה". וכ"כ בשו"ת **משנה הלכות** (ד', קז).

ב. היהודי יצר' את הכלי: **השש"כ** (ט, יב) כתב שרק ע"י פתיחתה הופכת הקופסת שימורים לכלי, שהרי כל זמן שהקופסה סגורה אין עליה שם של כלי, נמצא שהאפשרות להשתמש בה ככלי להוציא ולהכניס לצורך הסעודה נעשית רק ע"י היהודי. גם **האגרות משה** (ב, מ) כתב שכשקנה את הכלי מהגוי הכלי מבוטל למשקין, ונמצא שלא קנה כלל כלי מהגוי, אלא הישראל הוא זה שיצר את הכלי.

ג. אין תועלת בטבילת הפחיות: בשו"ת **שרידי אש** (ב, כט) כתב שחיוב הטבילה אינו אלא כשמוציא את הכלי מטומאת הגוי, אבל במקום שאין תועלת בטבילה זו, שלאחר מכן היא חוזרת שוב לטומאתה, לא הצריכה התורה טבילה (וראיה לכך מדין השואל מן הגוי שלא הצריכו טבילה אע"פ שמשתמש בכלי), שהרי המאכל לא נאסר אלא שיש מצוה לטבול ומי שלא הטביל ביטל מצוה זו. וכן הדבר בקופסאות, שכיון שמשליכים אותם אח"כ, אין שום תועלת וצורך להוציאם מידי טומאתם.

ד. מתי יטבול הכלי? עוד כתב בשו"ת **שרידי אש** (שם) שלא שייך טבילה בקופסאות, שאימת יטבול אותם? אם לאחר שיוציא המאכלים מהם - אז אינו צריך עוד לקופסאות אלו, וקודם שיוציאו המאכלים - ודאי לא שייכא טבילה. ואפשר לומר שכשאוכל מהקופסא חשוב כמוציא את המאכלים ממנה, ולאחר מכן א"צ לטבול כיון שאין לו בהם צורך.

ה. אינו נחשב לשימוש: בשו"ת **מהרי"ל דיסקין** (בקונטרס אחרון סימן קל"ו) כתב: "ודע, שהקונה כלי עם משקה אינו צריך לשפוך מיד המשקה ולהטביל הכלי, דשב ואל תעשה הוא ולא נקרא שימוש". וכ"כ בשו"ת **יביע אומר** (ח"ז סימן ט סוף אות ג).

ו. **בקבוק שיש עליו ערבון**: בשו"ת **מנחת שלמה** (תנינא סימן סח) כתב שכאשר בשעת הקנין נותנים סך של כסף עבור הבקבוק המכונה "ערבון", ואם מחזירים אותו מקבלים את הכסף חזרה, חושבני שאין זה חשוב כפקדון, שהרי אפילו אם יהיה אונס גמור... אבל מ"מ נראה דכל זמן שאין דעתו ליקח את הבקבוק לעצמו להשתמש בו ככלי סעודה, אף אם נאמר דחשיב רק כדעתו לחזור ולמוכרו לחנוני, מ"מ כלי סעודה מיהו לא הוי וחשיב רק כמשתמש באופן ארעי בכלי שעומד לסחורה.

בשו"ת **שרידי אש** (שם) דחה את הסברא להקל מכיון שמפעל המילוי של הכלי הוא של ישראל, דמכיון שייצור הכלי נעשה אצל הגוי, הכלי חייב בטבילה. אלא שכתב שיש להקל כאשר קונה את הכלי מהגוי ע"מ למוכרו, שחשוב ככלי סחורה שא"צ טבילה. והקונה ממנו את הקופסאות מתכוון לקנות את האוכל ולא את הקופסא. ומכיון שלא נתחייב כלל ביד הראשון, אין השואל צריך להטביל. והוסיף שיותר טוב שהקונה יתכוין בפירוש שאינו רוצה לקנות את הקופסאות.

השש"כ (ט, יב) כתב "קופסה מתוצרת חו"ל שהיא סגורה במכסה כגון קופסת קפה נמס - אם הוא בא להשתמש בה שימוש חוזר לצורכי אוכל הרי הוא חייב להטביל אותה במקווה כשר לפני השימוש בה".
אולם בשו"ת **אור לציון** (ח"א או"ח סימן כד) כתב שאינן צריכים טבילה, כיון שבשעת הייצור אינו נחשב לכלי, ורק בשעה שחושב הישראל להשתמש בו חשוב לכלי, וברשותו נוצר הכלי. כיוצ"ב כתב **הציץ אליעזר** (ח, כו) עפ"ד החזו"א בהלכות שבת שהפותח קופסת שימורים חשוב לבונה כלי, וא"כ ה"ה לעניין טבילת כלים שהפותח את קופסת השימורים חשוב ליוצר כלי, ושוב א"צ טבילה. ולגבי דעת הגרשז"א עיין בשש"כ (פ"ט הע' מב) ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן סו אות י).

סעיף ט':

משכן גוי כלי לישראל

שנינו בעבודה זרה (עה:)

"איבעיא להו: משכנתא, מאי? אמר רב בר רב אשי: אבא משכן ליה עובד כוכבים כסא דכספא, ואטבליה ואישתי ביה, ולא ידענא אי משום דקסבר: משכנתא כזביני דמיא, אי משום דחזי לעובד כוכבים דדעתיה לשקועיה [רש"י: שלא לפדות עוד]"

בעיית הגמ' לא נפשטה, ונחלקו הראשונים האם לפסוק בה לקולא או לחומרא. **הורמב"ם** (ז, ו) פסק לקולא. וכתב **הר"ן** (לט: סוד"ה גמ') דלטעמיה אזיל שסובר דטבילת כלים אינה אלא מדברי סופרים. וכתב סמ"ג (לאוין קמח נז). שגם מקצת רבותינו שבצרפת פוסקים להקל ויש מטבילין אותו בלא ברכה וכ"כ **במודכי** (סי' תתנט).

אבל הרשב"א (תוה"א ב"ד ש"ד לה:) כתב בשם **הראב"ד** (ע"ז עה: ד"ה משכנתא) דמשכנתא צריכה טבילה, והסכים עמו.

התוספות (עה: ד"ה אי) והמרדכי (שם) בשם **רש"י** כתבו שישנו פתרון נוסף, שיטביל עם כלי זה כלי אחר, כך שיוכל לברך על הכלי שודאי חייב טבילה, ויפטור את הכלי הספק.

כתב **מהר"ל** (סימן נט) שאם לבסוף נשתקע הכלי ביד ישראל, צריך לטובלו שנית בלא ברכה, שבתחילה חשוב כעומד ברשות הגוי, ולכן הטבילה היא אינה מועילה וצריך להטבילו לאחר שבא לרשות ישראל.

כתב **השו"ע**: משכן גוי כלי לישראל, אם נראה בדעת הגוי שרוצה לשקעו בידו, טעון טבילה. ואם לאו, יטבילנו בלא ברכה או יקנה כלי אחר ויטבילנו עמו. והרמ"א כתב: ואם לבסוף נשתקע בידו, יחזור ויטבילנו בלא ברכה (מהרי"ל).

הש"ך (ס"ק יט) סובר שאם יודע בבירור שאין דעת הגוי לשקעו, פשוט דא"צ טבילה. וכתב **הערוך השולחן** (אות מו) שכך מסתבר, דלא עדיפא משאולה דפטור מטבילה. **אך הט"ז** (ס"ק יא) סובר שאפילו בודאי אין דעתו לשקועיה יש ספק אם צריך טבילה מכח משכנתא כזבינא. וכ"כ **הב"ח ופרי חדש** (אות כה). וביאר **החכמת אדם** (עג, ב) שיש צד שהכלי נחשב של הישראל, דמשכון דומה למכר ואינו תלוי כלל בדעתו.

כתב **הב"ח** ע"פ **המהרי"ל**, שכאשר אין דעת הגוי לשוקעו אין להשתמש בכלי ללא רשות מהגוי, משום גניבת דעת שאסור גם בשל גוי (וגם לדעתם, כתב **המג"א** או"ח תע"ב סק"א שמהרי"ל היה משתמש במכונות של גויים בליל הסדר, שבפעם אחת אין קפידא). **אך כתב הש"ך** (שם) שלא נוהגים כך, ונראה משום שאין בזה גניבת דעת הגוי בכך שמשתמש בכלים אלו. גם **הט"ז** (ס"ק יא) סובר שאם היה איסור גניבת דעת ודאי לא היה מועיל דעתו לשקועיה. והוכיח שאין שום איסור להשתמש במשכון של גוי ללא רשות. וכ"ד **הפרי"ח** (שם). וכתב **החתם סופר** (אבהע"ז ח"ב סימן קלז) שנהגו העם להשתמש במשכונות של גוי.

האיסור והיתור (שם דין צא) כתב שאם הוסיף כסף לגוי וקנה ממנו את המשכון לאחר שכבר הטבילו מספק, חייב לטובלו שנית, ויברך על הטבילה, משום שלא הטביל מתחילה על דעת שיקנה ממנו את המשכון לאחר מכן (אלא רק על הספק שאולי המשכון ישתקע בידו, ולכן בכה"ג מטביל ללא ברכה). והסכים עמו **הש"ך** (סק"כ). **אולם הפרי חדש** (אות כח) חולק, שהרי אפשר שמשכנתא חשובה למכירה, ועלתה לו טבילה ראשונה, ושוב אינו יכול לטובלו בברכה. וכ"פ **החכמת אדם** (עג, ב) שלא בעיניו כוונה בטבילת כלים ולא גרע מנפלו כלים למים.

הפרי חדש (ס"ק כו. הובא בפת"ש יא) כתב מסתברא דכלי זכוכית שחייבים בטבילה מדרבנן בלבד, הוי ליה ספק דרבנן ולקולא, וכל שאינו רואה בדעת הגוי שרוצה לשקען אין צריך טבילה. וכ"פ בשו"ת **יביע אומר** (ח"ב סימן ט אות י. ח"ד סימן ט אות ה), ובשו"ת **מנחת יצחק** (סימן מה אות ה-ו) כתב שאם יש בכך טורח אפשר להקל. **אמנם הערוך השולחן** (אות י) מחמיר, מכיון שאין לעשות ספק דרבנן בידיים, וגם כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות ס). ולכן כתב הדרכ"ת (ס"ק עג) בשם ספר **דברי יוסף** שיטבילם עם כלי אחר בברכה. ובשו"ת **מנחת שלמה** (ח"ב סימן סו אות טו) כתב דמ"מ מהיות טוב אל תקרא רע ראוי להטביל, כשאין הדבר טורח עליו.

סעיף י':

הנותן מתכת לאומן גוי שיעשה כלי

הגמ' בב"ק (צח:צט.) דנה בסוגיית 'אומן קונה בשבח כלי', והיינו האם אומן שמקבל כלי ע"מ לתקנו ולשפרו קונה את הכלי, ומעתה אם ישבר הכלי וכד' ישא האומן באחריות מכיון שהכלי כביכול שלו. לדעת רב אשי אומן קונה בשבח כלי, ולרבא אין אומר קונה בשבח כלי. אחת הנ"מ למחלוקת זו היא מה דין כלי זה לעניין טבילת כלים, ונחלקו בזה הראשונים.

בה"ג (סי' מג צ ריש ע"ג) פסק כרב אשי דאמר אומן קונה בשבח כלי. **אך הרי"ף** (ב"ק לה:) פסק כרבא דדחי התם אין אומן קונה בשבח כלי. וכ"כ **הרא"ש** (ע"ז ה. לה) שהולכים אחר בעל החומר של הכלי ולא אחר האומן שיצר אותו, ולכן אם נתן היהודי לגוי מתכת לייצר ממנה כלי, הכלי פטור מטבילה.

התוספות (עה: ד"ה אי) הסבירו שאפילו למ"ד אומן קונה בשבח כלי א"צ טבילה, כיון שאין הכלי נקרא אלא על שם בעליו, ולא על שם האומן. שאינו דומה ל'מעשה שהיה' שהיו הכלים של מדין. **הב"י** כתב שלדבריהם אם לא היה הכלי מחזיק רביעית קודם לכן, א"כ עיקר הכלי של האומן וצריך טבילה למ"ד הכל הולך אחר המעמיד.

הריצב"א סובר שאפילו אם נתן היהודי לגוי כלי, אך הוא שבור וצריך לתקנו, אם לפני התיקון לא היה הכלי מחזיק רביעית (כגון שניקב בתחתית הכלי), ולאחר התיקון מחזיק רביעית - חייב בטבילה, שהכל הולך אחר המעמיד (הש"ך ביאר שטעם ריצב"א כיון שאומן קונה בשבח כלי).

כתב **השו"ע**: ישראל שנתן כסף לאומן גוי לעשות לו ממנו כלי, אינו צריך טבילה. (כן משמע ממרדכי). וכ"כ **הפרי חדש** (סק"ל). **אך הרמ"א** כתב: ויש חולקין (טור בשם ריצב"א). ויש לטובלו בלא ברכה. וכ"פ **הט"ז** (ס"ק יב) והש"ך (ס"ק כא). גם **החכמת אדם** (שער או"ה כלל עג) סובר שמפאת המחלוקת האם הולכים בעלי החומר או האומן, יטביל בלא ברכה. וכתב **הבא"ח** (מטות, יז) שראוי לטובלו ללא ברכה.

הדין כשהגוי מביא את המתכות או כשקנה המתכות מהגוי

הגוי הביא חלק מהמתכות: כתב **הרמ"א**: ואם מקצת הכסף שנעשה ממנו הכלי של גוי, צריך טבילה (משמע ממרדכי).

הט"ז (ס"ק יב) העמיד שמדובר בכלי של ישראל שניקב, והגוי נתן המתכת. וה"ה אם הגוי עושה כלי חדש ונותן רק חלק מהמתכת שצריך טבילה עם ברכה. אלא שדחה, דמי יאמר שהחלק שנתן הגוי נמצא במקום שמשתמשים בו, וי"ל שבטל כלפי הרוב, ולכן יטביל בלא ברכה.

א"כ לט"ז טובל בלא ברכה. וכתב **הזבחי צדק** (אות טו) שיש לחוש לדבריו. **אך לש"ך** (ס"ק כב) טובל בברכה, וכ"כ **הפ"ח** (ס"ק לא), **חכמת אדם** (עג, ד), **בא"ח** (מטות טו) ועוד. **הפרי תואר** (אות יב) סובר שאם רוב המתכת של גוי צריך טבילה בברכה, ואם הרוב של ישראל א"צ טבילה כלל, ואם מחצה על מחצה יטבילנו בלא ברכה.

הגוי נתן החומרים, וקנה הישראל ממנו: כתב **הרמ"א**: וכן אומן ישראל שעשה כלי לגוי וקנאו ממנו, יטבילנו גם כן בלא ברכה אם העובד כוכבים נתן כל המתכות (אירוק).

הש"ן (ס"ק כג) ביאר שהוא משום הספק האם הולכים אחר האומן וא"צ טבילה, או אחר מי שהכסף שלו.

האומן עשה לעצמו וקנה המתכות מהגוי, או שנתן היהודי חלקם: כתב **הרמ"א**: אבל אם עשאו לעצמו רק שקנה המתכות מן הגוי, או שנתן מקצת מתכות משלו, אין צריך טבילה (ב"י בשם הגהות אשיר"י סימן לה).

הש"ן (ס"ק כד) העמיד שמדובר שעדיין מקצת הכלי של הגוי בשביל המתכות שלו, ודומה לישראל וגוי שקיבלו כלי בשותפות, שאינו צריך טבילה כיון שאינה מועילה לו להוציאה מידי תומאה, שהרי עדיין הגוי שותף בכלי. והביא פירוש נוסף, שכאשר הישראל עשאו, אפילו למ"ד שהולכים אחר מי שהכסף שלו, אם מקצת הכסף של ישראל מודה שא"צ טבילה. ופירוש זה עיקר. אך הט"ז (ס"ק יג) סובר שיש כאן ט"ס, ו'או נתן מקצת הכסף' מוסב על הדין שצריך טבילה ללא ברכה. וקמ"ל שאפילו אם הגוי נתן את המתכות לא יברך, ואפילו אם הגוי נתן מקצת מהמתכות שלו, יטביל ללא ברכה.

כתב **הפרי חדש** (אות לג), **חכמת אדם** (עג, ו) ו**זבחי צדק** (סק"ע) דה"ה שאם קנה האומן כלי מהגוי והתיכו ועשה ממנו כלי חדש, א"צ טבילה. ואף אם קנאו בתחילה כדי להשתמש בו ורק לאחר מכן החליט להתיכו, משום שאין שם הגוי על הכלי החדש, ופנים חדשות באו לכאן.

☞ בית הרושת בבעלות יהודי והפועלים גויים וההיפך

ע"פ האמור לעיל, לדעת השו"ע הכל הולך אחר בעלי החומר. ולדעת הרמ"א יש לחשוש גם לאומן הקונה בשבח כלי.

לגבי מפעל, יש לברר מי נחשב כ'אומן', האם מי שבפועל מתקנים את הכלי שהם הפועלים, וא"כ תלוי אם הפועלים יהודים או גויים, ואין זה משנה מי בעלי המפעל. או שהכל הולך אחר בעלי המפעל, והפועלים הם שליחיו שאינם קונים בשבח כלי. וה"ה להיפך, כאשר הפועלים גויים ובעל המפעל ישראל.

החכמת אדם (עג, ד. הובא בפת"ש יב) כתב שישראל המחזיק מפעל שעושים זכוכית ויש לו פועלים גויים או ההיפך, יש לסמוך על המקלים, ולעת הצורך מותר להשתמש בלא טבילה דהוי ספק דרבנן. אך משמע שאם מדובר על כלי מתכות החייבים בטבילה מהתורה, חייבים בטבילה גם במציאות זו.

אולם הערוך השולחן (סעיף נח) סובר שרק כאשר אדם פרטי נותן לגוי פרטי את הכלי שייך לדון אם האומן קונה בשבח כלי או לא (שרק בפועל פרטי יתכן לומר ששמו של האומן ומעשיו חלים על פעולתו בכלי, אך ודאי שבמפעל הכלי נקרא ע"ש המפעל ולא על פועליו). אבל במפעל שעושים מאות ואלפי כלים, ודאי שהכל הולך אחר בעל העסק ועל שמו נקראו הכלים והפועלים אינם אצלו כמו שכירי יום. ולכן אם בעל המפעל יהודי, הכלים (גם מתכות) פטורים מטבילה, אפילו אם הפועלים גויים. ואם בעל המפעל גוי והפועלים ישראל, גם כלי זכוכית חייבים בטבילה בברכה. בשו"ת **אגרות משה** (או"ח ח"ג סימן ד) הביא סברא נוספת, שכלים הנעשים במפעל עיקר הכלי נעשה ע"י מכונות, והפועלים הם רק מסייעים. ובנוסף לכך, כל הפועלים הם בגדר שכיר יום ושבוע ולא קבלנים, ומ"ש שאומן קונה בשבח כלי הוא רק באומנים שהם קבלנים. וכיוצ"ב כתב **הדרכי תשובה** (אות פא).

סעיף יא':

מכר כלי לגוי וחזר ולקחו ממנו

כתבו **התוספות** (עה: ד"ה אי) ו**הרא"ש** (סי' לה) ישראל שמכר כלי לגוי וחזר ולקחו ממנו צריך להטבילו, מפני שנקרא שם הגוי עליו. עוד כתבו אבל אם משכנו בידו וחזר ופדאו ממנו א"צ להטבילו. וכתבו דאע"ג שלגבי משכנתא זהו ספק אם חשוב כמכר, לעניין זה פשוט שאינו כמכר.

כתב **השו"ע**: ישראל שמכר כלי לגוי וחזר ולקחו ממנו, צריך טבילה. אבל אם משכנו בידו וחזר ופדאו ממנו, אינו צריך טבילה.

הדרכי משה הביא בשם **האיסור והיתר** שאפילו אם היתה דעת הישראל לשקע המשכון אצל הגוי יש להקל. וכ"כ **הב"ח הש"ך** (ס"ק כה) ועוד.

הוסיף הש"ך בשם **מהרש"ל** שאם מתחילה משכן היהודי ביד הגוי ע"מ שלא לפדותו ונמלך ופדאו, צריך טבילה. וכ"כ **הט"ז** (ס"ק יד)¹⁹. **אולם הפרי חדש** (ס"ק לד) סובר שאף בכה"ג א"צ טבילה. וכ"כ **הערוך השולחן** (סנ"ב).

ישראל וגוי שקנו כלי בשותפות

כתב **הרמ"א**: ישראל וגוי שקנאו כלי בשותפות, אין צריך טבילה.

וביאר **הש"ך** (ס"ק כד, כו) שהטעם שא"צ טבילה הוא משום שהטבילה לא תועיל לו, כיון שלגוי יש שותפות בכלי ונשאר בטומאתו. ולכן אם קנה היהודי את חלק הגוי, פשוט שצריך טבילה. וכ"פ **הפרי חדש** (אות לה). **הבית לחם יהודה** (ס"ק כד) ו**הזבחי צדק** (אות עט) סוברים שיש להטבילו בברכה.

כתב הדרכי תשובה (אות צד) בשם **המקור חיים** שיהודי וגוי שקנו בשותפות כלים מיהודי ואח"כ חילקו ביניהם כלים כנגד כלים, תלוי הדבר אי אמרינן יש ברירה, ומכיון שמדאו' אין ברירה הרי הן כלוקח מידי הגוי. ובכלי זכוכית שטבילתן מדרבנן אמרינן שהוברר שזהו חלקו ופטורים מטבילה, דבדרבנן יש ברירה. ובשו"ת **מנחת שלמה** (ח"ב סימן סו אות יג. תניינא סי' סח אות א) כתב שאין חילוק ותמיד טובל ללא ברכה.

מניות ושותפות במפעלי כלים, ודין 'שלל'

הפוסקים דנו כיצד לפסוק בעניין בית חרשות ליצור כלים בבעלות גוי אלא שיש שם גם חברת מניות, וודאי שיש איזה יהודי בעולם שיש לו חלק בה, האם חשוב הוא כשותף או לא. וה"ה **ההיפך**, מפעל שבבעלות ישראל שודאי חלק ממניותיה של גויים. והמחלוקת היא מה מעמד רוכשי המניות, האם נחשבים כשותפים בחברה או כמשקיעים ומלווים בעלמא.

כאשר מדובר בבעלי מניות, שקונים מניות וניירות ערך של החברה, ויש להם בעלות מוגבלת בחברה, דהיינו שיש להם זכות הצבעה וחווה דעת במקומות ההשקעה של החברה, ובעלי החברה מחוייבים לבצע אחר הוראות הרוב. אולם יחד עם זאת אין לבעלי המניות שום חלק בבעלות נכסי החברה, ואינם יכולים למכור את נכסי החברה, אלא כל מה שיכולים לעשות הוא למשוך את כספם ע"פ ערך מניותיהם, ויש להם רק אחוזי רווח והפסד בחברה. בזה מצינו מחלוקת בפוסקים כיצד ינהגו בפסח: בשו"ת **חשב**

¹⁹ משמע שצריך טבילה בברכה. אולם בשו"ת **שואל ומשיב** (מהדו"ק ח"ב סימן עד) ו**הפרי תואר** (ס"ק יב) כתבו שבשותפות לא הוה כמעשה מדין שהיה רק של מדין בלבד, ולכן כלי זה א"צ טבילה אף ביוצא לידי ישראל.

האפוד (א, סב) כתב לגבי איסור חמץ, דמכיון שאין לבעלי המניות רשות לעשות שום דבר במפעלים, אין להחשיב לא את החמץ ולא את המפעלים כממונם של בעלי המניות, ואף שמ"מ נחשב החמץ באחריות בעלי המניות, אין זה אלא כחמץ של גוי שברשות הגוי ובאחריות ישראל. ובשו"ת **מנחת יצחק** (ג, א. ז, כו) כתב שע"פ החוק בעלי המניות אינם בעלים של העסק, שהעסק הוא דבר הנבדל לגמרי מהם, שאין להם חלק בנכסי החברה בעצמם. ולאחר שהביא את ההגדרות החוקיות הוסיף לדון אם לבעלי המניות יש מעמד של שותפים. ומסקנתו שאין שום ראייה לומר שבעלות מוגבלת אינה בעלות. ובאותם מניות שיש להם בעלות מוגבלת יש להם דין בעלות, אך באותם מקומות שאין להם שום דעת בעלים, לא מיניה ולא מקצתיה, ואף לא לחוות דעתם בישיבות החברה, נחשב הדבר רק כהלואה בקבלת אחריות. ועכ"פ ודאי שכלים הבאים ממפעל של גויים חייבים בטבילה בברכה, כיון שגם אם יש שם ישראל השותף במניות המפעל, אינו פוטר את החובה מטבילה, דתרי חומרות לא עבדינן.

אמנם כאשר מדובר על בעלי מניות או אגרות חוב בחברות ממשלתיות, שאין להם שום סמכות בניהול החברה אלא הם רק שותפים לרווחי ולהפסדי החברה, כתב בשו"ת **אגרות משה** (יו"ד ח"ב סימן לט) שכלים אלו חייבים בטבילה. וכ"פ בשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ג שם אות יא) לגבי חמץ שאינם נחשבים אלא כמלווים ממון לחברה ע"ד לגבות את חובם מרכוש החברה, ולכן החמץ נחשב באחריותם בלבד ולא כממונם.

לגבי חברה 'בע"מ', דעת **הגרש"ז אוירבך** (ספר טבילת כלים פ"ב ס"א בהע') שאין אומרים כיון שבעלותם מוגבלת אין חיוב לטבול כלים אלו, אלא הרי הם כבעלים גמורים לענין חיוב טבילה, בפרט ששמן של הבעלים הגויים על כלים אלו.

בשו"ת **מנחת שלמה** (ח"ב סימן סו אות יז) כתב לגבי כלים של מוסדות ציבוריים, כגון בתי חולים וצבא, שחייבים בטבילה בברכה.

נידון נוסף, הוא כלים שלקחום כשלל מהגויים כגון ע"י הצבא, עיין בשו"ת **באהלה של תורה** (ח"א סימן כ) שדן בזה באריכות, ומסקנותיו ששלל שלוקחים במלחמה נקנה ע"י כיבוש. וחשובים ככלים שנקנו מגויים, קניין זה הוא של הציבור ולא של היחיד. וחשוב כקנין גמור ולכן חייבים בטבילה. חיילים המשתמשים בכלי שלל, יש להם דין אורחים (ועסקנו בכך בהרחבה לעיל) ולכן אם הם אנוסים מותר להם להשתמש בהם גם ללא טבילה, אך בהזדמנות הראשונה שיש להם חייבים לטובלם. לאחר זמן ראיתי שגם בשו"ת **הר צבי** (יו"ד סימן קט) דן בזה, ומסקנתו שחייבים בטבילה, ואף שהממשלה מגדירה כלים אלו כ'נפקדים' אין זה משנה, שמעשיהם מראים שרצונם להשתמש בהם, ונעשו כרכוש יהודי.

גנבו או גזלו כלים מישראל והוחזרו לו

כתב **הרמ"א**: ישראל שגנבו או גזלו ממנו כליו והוחזרו לו, אין צריך טבילה; אבל שר או מושל שאנסו ישראל ולקחו כליו והוחזרו לו, צריכין טבילה, דכבר נשתקעו ביד העובד כוכבים (ארוך).

הלבוש (סי"א) ביאר, ששר ומושל שלקחו ממנו, האדם מתיימש וחשיב כנשתקעו ביד הגוי, ולפ"ז אם הגניבה והגזילה היא באופן ששמענו שנתיימש מהן צריך טבילה. **אך הש"ך** (ס"ק כז) שמקור דברי הרמ"א הם באיסור והיתר (נח, צב) ושם מפורש שבגנב וגזלן אפילו לא נתיימשו לגמרי, כיון שאינן רשאים להחזיק בו בפרסום לא נקרא שם הגוי עליו ולכן א"צ טבילה (והוסיף שיתכן והלבוש מודה לזה). וכ"כ **הט"ז** (ס"ק טו), **פ"ח** (אות לז) ועוד.

כלים שנמכרו במכירת חמץ

כאשר מוכר לגוי כלים של חמץ, נשאלת השאלה האם צריך להטביל כלים אלו לאחר הפסח, כדין כל כלי סעודה ממתכת הניקנים מגוי שצריכים טבילה?

החכמת אדם (עג, ג. הובא בפת"ש יג) כתב שאם מוכר הכלים לגוי בערב פסח משום החמץ שבהם, צריך טבילה לאחר הפסח, ולכן מוטב שלא למוכרם. וכ"כ בשו"ת **שיבת ציון** (סימן יא). גם **החתם סופר** (או"ח סימן קט) כתב שבנוסח שטר המכירה שלו כתוב שאינו מוכר אלא החמץ הנדבק בדופני הכלים ולא הכלים עצמם, אחרת הללו יצטרכו טבילה לאחר הפסח. ובשו"ת **יביע אומר** (ח"ו יו"ד סימן יא. יחו"ד ח"ג סימן כד. הליכו"ע ח"א עמ' רפב. חזו"ע פסח עמ' פא) כתב שלא ימכור את הכלים של החמץ, כדי שלא יצטרך להטבילם במקוה טהרה לאחר הפסח, וכדין הקונה כלים מן הגוי. ואם מכרם לגוי יש להצריכם טבילה בלא ברכה. וכ"ד **הגר"מ אליהו** (מאמ"ר ג, מד). **אן האלף לך שלמה** (יו"ד סימן קצג) כתב שבכלים שאינו מבטלם מרשותו לא הוי מכירה כיון דהוי הערמה בעלמא ואזלינן בתר דאורייתא וא"צ טבילה. וכ"פ **השואל ומשיב** (שתיטאה סימן נא) ובשו"ת **מהרש"ג** (ח"א סו"ס צז). וכ"כ **הערוך השולחן** (סנ"ב) מפני שהכל יודעים שעושים כן מפני חומר איסור חמץ ולחומרא בעלמא, דמדינא אין עוברים על הכלים בבל יראה, ולא נקרא שם הגוי עליו כיון שיוחזרו לישראל אחר הפסח. וכ"פ בשו"ת **מנחת שלמה** (ח"ב סימן סו אות יג) דכיון שמכירה זו אינה מכירה גמורה המפקיעה מבעלותם הקודמת של המוכרים. והגר"ש **וואזנר** (קובץ מבית לוי ענייני יו"ד ע' קנ"ה הע' י"ז) פסק שבדיעבד אם מכרם א"צ טבילה.

סעיף יב':

טבילת ידות הכלים

כתב **המרדכי** (סי' תתנט בהג"ה) דצריך להטביל ידי הכלי, דמה לי ידיו מה לי בית תשמישו, הרי אין הנידון על פליטת איסור (שאז היה מקום לפטור הידות מכיון שאין מבשלים בהם), שהרי אפילו חדשים צריכין טבילה. ומבואר עוד בדבריו, שגם אם הידית עשויה מחומר שא"צ הגעלה, כגון עץ שלא אומרים בו חם מקצתו חם כולו, צריכה טבילה כמו הכלי עצמו.

כתב **השו"ע**: צריך להטביל ידי הכלי.

אם לא הטביל את יד הכלי, כתב בחידושי **החת"ס** שיחזור ויטבילם בלא ברכה. משום שעיקר חיוב טבילה הוא במה שחייב גם בהגעלה, ומכיון שלעניין הגעלה דין ידות תלוי במחלוקת אם חם מקצתו חם כולו, ע"כ אין לברך. **אולם** מסתמות דברי הפוסקים משמע שטבילת הידות הוא לעיכובא.

בשו"ת **חלקת יעקב** (סימן מג) כתב שבכלי חשמל ודאי חייב להטביל גם את חוט החשמל, מכיון שחשיב ל"יד" הכלי, שבלעדיו א"א להשתמש בכלי. **אמנם** **האגרות משה** (יו"ד סימן נז) סובר שא"צ להטביל את החשמל משום דהוי כשני כלים מחוברים, שדי להטביל את אחד מהם וא"צ להטביל את הכלי השני.

סעיף יג':

כללי וגדרי חציצה

רבים מדיני חציצה נתבארו בהלכות נידה בהרחבה יתירה, אנו העתקנו את עיקרי הדינים וגדריהם מסיכומינו ליו"ד סימן קצ"ח, כהקדמה ומבוא לשאר ההלכות. לכן רבים מהמקרים עוסקים בטבילת הנידה. ומצאנו באשכול (ח"ג עמ' 140), ראב"ד, מאירי, רשב"א ועוד שהוקשה טבילה זו לטבילת הנידה.

הנה שנינו בסוכה (ו).

"חציצין הלכה למשה מסיני... - כי אתאי הלכתא - לכדברי יצחק. דאמר רבי יצחק: דבר תורה, רובו ומקפיד עליו - חוצץ, ושאינו מקפיד עליו - אינו חוצץ. וגזרו על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד, ועל מיעוטו המקפיד משום רובו המקפיד. - וליגזר נמי על מיעוטו שאינו מקפיד משום מיעוטו המקפיד, אי נמי משום רובו שאינו מקפיד! - היא גופא גזירה, ואנן ניקום וניגזר גזירה לגזירה?"

הרמב"ם (פיה"מ מקואות ט, ג) כתב שמקפיד היינו שאכפת לו קיום הדבר ורוצה לסלקו, ואינו מקפיד היינו שלא אכפת לו באותו הדבר ואינו שם לב אם ישאר על גופו או לא ישאר. **רש"י** (סוכה ו:) כתב 'אין מקפיד' - אין סופו לטלו, אך בעירובין (ד:) פירש 'מקפיד' - שמצטער עליו.

כתבו הרא"ש (הל' מקואות סי' כו) והר"ן (שבועות דף ז. ד"ה דבר תורה) בשם **הראב"ד** (בעלי הנפש שער הטבילה עמ' צג) שאפילו אינו מקפיד עליו עתה בשעת טבילה, כיון שדרך בני אדם לפעמים להקפיד עליו חוצץ. **אך האבני נזר** (שו"ת יו"ד סימן רסז ס"ג) הביא את דעת **הר"ן** (חולין עב.) שהגדרת הקפדה היא דוקא על שעת הטבילה, אולם העיר שרוב הראשונים לא ס"ל הכי.

כתב **השו"ע** (יו"ד קצח, א): ואם דרך בני אדם לפעמים להקפיד עליו, חוצץ...

בשו"ת **זכרון יוסף** (יו"ד סימן י ד"ה ולענין. הובא בפת"ש קצח, א) כתב שמ"מ בעינן דוקא שמקפיד לעתים מזומנות, אבל אם אינו מקפיד רק פעם אחת לזמן מרובה, לא (וכן יש לפרש את לשון השו"ע 'אין מקפדת עליו עתה' אלא בעוד כמה ימים, אך לא לזמן רחוק). **הגרי"ש אלישיב** (קובץ תשובות ח"ג סימן קכז) ג"כ כתב שודאי שוחט וקצב שידיו מלוכלכות בדם שאינו חוצץ, לא יכנס כן לשבת ויו"ט, וכן לא יופיע כן בשמחת מרעים, אלא ודאי שאף שבזמנים מסויימים הוא מקפיד על כך, מ"מ בשאר ימות השנה שאינו מקפיד אינו חוצץ. ושאני טבעת שאם יזדמן לה לישא כמה פעמים היום או מחר שמסירה אותה (אולם המהר"ם בן חביב בס"ס נא כתב שכל שמקפיד בשבת ויו"ט בזה, אפילו בחול הוי חציצה. וכ"נ מהמאירי).

הישועות יעקב (סק"א) כתב שלכאורה לאחר שתקנו חכמים שגם רובו שאינו מקפיד חוצץ, א"כ אף שאינו מקפיד כלל על עצם הלכלוך, אבל מ"מ בשעת טבילה ודאי מקפיד להסיר הלכלוך מעליו כדי שתעלה לו טבילתו גם מדרבנן, וא"כ הלא הו"ל ממילא רובו המקפיד, וא"כ אמאי אינו חוצץ מה"ת. בשו"ת **מנחת שלמה** (תניינא, ב, עו) הביא דבריו וכתב שכל שהקפידא היא רק מחמת הכשר הטבילה אין זה קרוי כלל קפידא, משום דכיון שפסול הטבילה הוא דבר המסתעף מן הקפידא, לכן אין המסובב יכול להיות גם סיבה, שהמסובב הוא רק אחר הסיבה ולא קודם. גם **בטהרת הנית** (ח"ג עמ' ח) כתב שאם ההקפדה אינה אלא מצד האיסור אינה חשובה להקפדה (וכמו שמצינו בדין פסיק רישא דלא ניחא ליה, דאם לא ניחא ליה רק מצד האיסור נידון כפ"ר דניחא ליה). וע"ש שהביא תירוץ נוספים לקושיא הנ"ל. ובשו"ת

אחיעזר (ח"ג סימן לג אות א) כתב שמהתורה אינו חוצץ אלא במקפיד על כל הרוב, אבל כאן אינו מקפיד אלא על חלק מהרוב, שאם נסיר חלק מהרוב לא ישאר אלא מיעוט שאינו מקפיד שמותר אף מדרבנן, וכיוצא ב"תירץ הגר"ח מבריסק (הובא בקובץ הערות בהוספות שבסוף הספר על יבמות עח: אות ד).

גדרי הקפדה

נחלקו הראשונים מה הדין כאשר אישה מסויימת אינה מקפידה בדבר שרוב הנשים מקפידות: **מהרמב"ם** (מובא לקמן) עולה שהכל תלוי בקפידה של האישה הספציפית, ואם אינה מקפדת לא חשיב לחציצה. כ"כ בדעתו הב"י, וסיים דצ"ע. **אמנם הרשב"א** (תוה"ק ב"ז ש"ז לב.) סובר שבטלה דעתה אצל כל אדם, דאל"כ נתת דבריך לשיעורים. וכ"פ **רבינו ירוחם** (נכ"ו ח"ה דף רכד ע"ג).

כאשר האישה מקפדת בדבר שרובן אינן מקפידות: כתב הב"י ש'מספקא לי', ונראה **מהרמב"ם** (פ"ב מהל' מקוואות הט"ו) שכתב "שערה אחת שנקשרה חוצצת והוא שיהא מקפיד עליה", דמשמע שאע"פ שאין דרך העולם להקפיד בשערה אחת הקשורה, אם היא מקפידה הרי זו חציצה. וכ"נ מהטור לגבי צואה ובצק שתחת הציפורן. **אמנם הרשב"א** (תוה"ב שם לא:) כתב "דכיון דאין דרכן של אנשים להקפיד אע"פ שזה מקפיד בטלה דעתו". ומשמע שהכל תלוי בדרך הקפדתן של רוב הנשים.

כתב **הרמב"ם** (מקוואות, ג, י):

"דבר ברור הוא שכל מקום שאמרנו בזפת ובחמר וכיוצא בהן שאינן חוצצין בכלים מפני שאינו מקפיד הוא לפיכך אם היה רוב הכלי חפוי בזפת או בחמר וכיוצא בהן לא עלתה לו טבילה כמו שביארנו, אף על פי שאינו מקפיד אין בדבר זה הפרש בכלי מן הכלים אלא כל הכלים שוין בדבר זה"

מזן הביא דבריו בב"י וכ"פ בשו"ע (רב, ב): "כל דבר שדרך להקפיד עליו, חוצץ; ואם לאו, אינו חוצץ אא"כ היה חופה את רובו".

כתב **השו"ע**: ואם דרך בני אדם לפעמים להקפיד עליו, חוצץ אפילו אם אינה מקפדת עליו עתה, או אפילו אינה מקפדת עליו לעולם כיון שדרך רוב בני אדם להקפיד עליו, חוצץ.

הב"ח והש"ך (סק"א) סוברים דמכיון שיש זמן שמקפדת, הרי זה חוצץ לעולם אע"פ שרוב פעמים אינה מקפדת.

הט"ז (סק"ב) ביאר בדברי השו"ע שהם ב' דינים, אם דרך בני"א להקפיד ע"ז אע"פ שאין רוב בני"א מקפידים, ואישה זו רגילה להקפיד ג"כ ע"ז בפעמים אחרות אלא שעכשיו אינה מקפדת, או אפילו אינה מקפדת אף פעם אך רוב בני"א מקפידים, הרי זה חוצץ. אבל אם מקצת בני"א מקפידים וזו אינה מקפדת לעולם, לא הוי חציצה. וכ"פ **השבט הלוי** (אות ד).

וכאשר רוב הנשים אינן מקפידות והיא מקפידה, הבאנו לעיל מח' הרמב"ם והרשב"א בזה. **הב"ח** סובר כרמב"ם שחשיב חציצה בכה"ג. וכ"פ **הש"ך** (סק"ב) ו**הט"ז** (סק"ג). וכ"פ **בטהרת הבית** (ח"ג עמ' ח), והוסיף שאם כבר טבלה צריכה לחזור ולטבול בלי שום חציצה, אך לא תברך משום סב"ל.

מדברי **הפנים מאירות** (ב, קמז. יובא לקמן) עולה יסוד חשוב. שכל שיש אישה במצב מסויים שיש עליה חציצה, ושאר נשים מקפידות על חציצה זו, אבל אם היו במצב של האישה הנ"ל לא היו מקפידות, אזי

חשיב כאינו מקפיד. וכן העלה **השואל ומשיב** (תנינא ח"ג סימן קח) שכל שיש נשים במעמד הלז שאינן מקפידות, חשוב אינה מקפדת ואינו חוצץ.

דין 'רובו' בחציצה

שנינו ביבמות (עח).

"דאמר רבי יצחק: דבר תורה, רובו ומקפיד עליו - חוצץ, רובו שאינו מקפיד עליו - אינו חוצץ, והאמר רב כהנא: לא שנו אלא רובו, אבל כולו - חוצץ!..."

א"כ, למדנו מדברי הגמ' שכשהדבר החוצץ חופה את כל הגוף, גם אם אינו מקפיד עליו הרי חציצה זו מהתורה. ואם החציצה חופה רק את רוב הגוף, תלוי במידת ההקפדה של האדם, וחכמים גזרו גם על רובו שאינו מקפיד וגם על מיעוטו המקפיד.

ויש לברר מה הטעם שחכמים גזרו בזה (מיעוט המקפיד, ורובו שאינו מקפיד): **האבני נזר** (יו"ד סימן רסז אות ד) כתב שיש להבין את טעם הגזירה על מיעוטו המקפיד אטו רובו המקפיד, הרי בכל התורה לא גזרינן מיעוט אטו רוב (לדוג': עומד מרובה על הפרוץ. רוב סימנים בבהמה. צלתה מרובה מחמתה ועוד). ויישב, שבטבילה בעינן שכולו יהיה בתוך המים, ואם יצא אצבע או שערה אחת לחוץ, לא עלתה הטבילה. ובחציצה מיעוטו אינו חוצץ מהתורה, ויש חשש שיבואו לטעות שחציצה אינה פוסלת כלל. שאם חציצה הוא חסרון בטבילה, הרי חסרון בטבילה פוסל מהתורה גם במיעוטו. ולכן גזרו בזה חכמים. בשו"ת **הר צבי** (יו"ד סימן קנט-קס) כתב שמהתורה מיעוט המקפיד בטל לגוף, וזהו דין מהתורה ולא תלוי בדעת בני אדם האם מקפידים. **החזו"א** (יו"ד סימן צה ססק"ג) כתב שהטעם הוא משום שאינו חשוב כדי לחוץ בין גופו לבין המים, וכיון שכולו תוך המים ורובו נוגע במים, החשיבתו תורה טבילה.

ולגבי גזירת רובו שאינו מקפיד: **האגרות משה** (יו"ד סימן צז ענף א ד"ה והנה תלוי) הביא שיש שני דרכים לפרש מה הטעם שכשאינו מקפיד אינו חוצץ: א. כשאינו מקפיד הרי החציצה מתבטלת לגוף ונחשב כחלק מהגוף. ב. מכיון שכולה במים, אע"פ שאין המים מגיעים לכל הגוף, סו"ס חשובה כטובלת ואין חציצה מועטת מעכבת טבילה זו. וככל דיני התורה ש'רובו ככולו' ומכיון שרוב הגוף במים, המיעוט אינו מעכב. בשו"ת **הר צבי** (יו"ד סימן קנט) כתב שחציצה המעכבת מגע של הגוף עם המים היא כאלו לא טבל (דלא כרוצים לומר שהגדרת הטבילה היא שכל גופו יכנס למים, אלא שחדשה תורה שחציצה פוסלת בטבילה ובא ההל"מ דאין חוצץ אלא ברוב המקפיד). והסביר שרוב שאינו מקפיד אינו מעכב בטבילה, משום דין ביטול, שכל שאינו מקפיד עליו בטל לגוף. והביא את לשון רש"י (עירובין ד: ד"ה ושאינו) דשאינו מקפיד עליו הוא כגופו.

העברת החלודה

כתוב ב**הגהות אשרי** (שם) שיש להעביר החלודה מעל הכלי, ואם הטבילה כמות שהיא לא עלתה לה טבילה. והסמ"ג (לאוין קמח נז). כתב בשם **ר"י** שהוא משום חציצה, ובמקפיד עליה.

כתב הכל בו (סימן פ"ו נה). בשם **הר"ש** אותם כלי מתכות שהעלו חלודה ואין יכולין להעביר החלודה על ידי שפשוף ועל ידי גחלים שלא ישאר מעט, הוה ליה מיעוטו שאינו מקפיד ואינו חוצץ בטבילה.

כתב השו"ע: צריך להעביר החלודה קודם טבילה; ואם לא העביר, אם מקפיד עליו, חוצץ. ואם שפשף ונתן בגחלים ונשאר עדיין מעט של חלודה שלא יכול לעבור על ידי כך, הוי מיעוטו שאינו מקפיד עליו, ואינו חוצץ (ועיין לקמן סימן ר"ב מדין חציצה).

לגבי אבנית שמצטברת בקומקום, כתב **החכמת אדם** (עג, יד) דמכיון שאין הדרך לנקותה אלא ממשיכים להשתמש בו כך, אינה חוצצת. וכ"פ בספר **טבילת כלים** (ה, ב). ובספר **אשרי האיש** (ט, מג) כתב שרק אם הצטברה אבנית רבה המלכלכת את המים, יש להסיר את האבנית לפני הטבילה, שבכה"ג אנשים מקפידים עליה.

שחרורית ע"ג הכלים

שנינו במקואות (ט, ב) "לא יטבול את הקומקומוס בפחמין אלא אם כן שפשף". ופירש **הרמב"ם** (שם) שהוא כלי שמחממין בו חמין ופעמים כשיש בו מים מכבין בו פחמין, וקאמר שצריך שישפשף הפחמין שבתוכו ויסלקם ממקום למקום שלא ידבק זה בזה ויחוצו. **הרא"ש** (בפירושו שם) הסכים לפירוש זה, שבשחרות הנמצאת בצד החיצוני של הכלי אין היא מהוה חציצה אפילו אם נמצאת על כולה.

כתב **הרמ"א** (רב, ב): שחרורית הדבוק ביורה מבחוץ הוי כדופן הכלי, ודרכו בכך, ואינו חוצץ.

הערוך השולחן (רב, ד) העיר שגם אם יש שחרורית ע"פ רוב הכלי אינו חשיב לחציצה, שהשחרורית חשובה כדופן הכלי ואין זה בגדר מקפיד ואינו מקפיד. וכן מפורש בדברי הרא"ש למעלה. וכ"כ בשו"ת **שבט הלוי** (ד, צא). ובספר **טבילת כלים** (פ"ג הע"ב) כתב בשם הגר"ש וואזנר שבימינו שמבשלים על הגז, סירי הבישול נקיים, ולכן גם מעט שחרורית הנמצאת מבחוץ חשובה כמיעוט המקפיד.

תוית על הכלי

אם התוית מייקרת את הכלי או נצרכת לו, שאין דרך רוב העולם להורידה, ואף הוא אינו מקפיד עליה, אינה חוצצת. אבל אם היא תוית רגילה שהדרך להקפיד עליה ולהורידה, חוצצת, גם אם הוא אינו מקפיד עליה. כמבואר בדיני וגדרי חציצה. **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' עדר) סתם שהתוית הדבוקה לכלי צריך להסירה לפני הטבילה. ובשו"ת **מנחת שלמה** (ח"ב סימן סו אות יט) הסתפק אם תוית זו חשובה למיעוט המקפיד (והוסיף שאין דעתו נוחה מטבילה עם מיעוט המקפיד, ורואה אני בזה זלזול בדרבנן אשר מאוד החמירו בו ואמרו שגם בדיעבד לא עלתה לה טבילה). ובשו"ת חיים הלוי (ח"א סימן נז אות ה) הביא לענין כלי קריסטל שיש עליהם תוית, וכתוב עליה 'קריסטל', שבעל **המנחת יצחק** אמר שאינו חשוב לחציצה כיון שמוסיף חשיבות לכלי, ואין דרך להקפיד עליו ולהוציאו, וכ"כ בספר **טבילת כלים** (ה, א) בשם הגר"ש וואזנר.

ובשיעורי טבילת כלים (שיעור י) הביא שאם המדבקה נמצאת בתחתית הכלי שאדם אינו מקפיד על הימצאותן, כגון שאינן ניכרות, הו"ל מיעוט שאינו מקפיד ואינו חוצץ.

סעיף יד':

טבילה ע"י קטן ואישה

כתב בשו"ת **תרומת הדשן** (סימן רנ"ז) שאין לשלוח קטן להטביל כלים דכיון דטבילת כלים דאורייתא לא מהימנינן לקטנים עליהו, ומ"מ יכול הקטן להטביל כלים בפני ישראל. ואפילו להגהות אשרי (חולין פ"ב סימן ח) שפסק כר' יוחנן (חולין לא). שאישה צריכה כוונה בטבילתה, אם מלמדים את הקטן חשיב כבר הבנה, גם אם לא עומדים ע"ג. וכן מאן לימא לן שטבילה זו צריכה כוונה.

כתב **השו"ע**: אין מאמינים קטן על טבילת כלים. והוסיף **הרמ"א**: אבל אם טבלו לפני גדול, הוי טבילה (ת"ה סימן רנ"ז).

הט"ז (ס"ק טז) ביאר שאין מאמינים לקטן לפי שטבילת כלים מדאורייתא (וביארנו בריש הסימן).

כתב **הט"ז** (שם) דמכך שלא כתב הרמ"א שצריך שילמדנו הגדול, משמע שתופס כתירוץ האחרון שא"צ כאן כוונה כלל. **הפרי מגדים** (או"ח תנא משב"ז ו. הובא בפת"ש יד) כתב דמכיון שלכלי יש חזקת איסור, י"ל שאף בטבילת כלי זכוכית שחיובם מדרבנן, אינו נאמן. ומ"מ אם הוא בן י"ג, בכלי זכוכית א"צ לבדוק אחריו אם הביא סימנים, ובכלי מתכות צריך לבדוק. וכ"פ **הבא"ח** (מטות ט). והוסיף **הפת"ש** די"ל שגם בכלי מתכות א"צ לבדוק, כיון שגם אם עבר והשתמש בכלי שאינו טבול לא נאסר מה שבתוכו. וכ"פ **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' רסב).

הפנים מאירות (ב, צז) סובר שבכלי זכוכית שחיוב טבילתן מדרבנן יכול להטבילן ע"י קטן. וכ"פ בשו"ת **שאגת אריה** (סימן נו) ועוד. וכ"פ **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' רסב). יביע אומר ח"ב סימן ט אות ח), **שש"כ** (לב, סב) ועוד.

לענין טבילה ע"י אישה: כתב הש"ך (יו"ד סימן קכז סכ"ט) שכל דבר שבידה לתקנה או שהוא שלה, נאמנת באיסורים אפילו דאורייתא גם כשאתחזק איסורא. ולכן גם בעניינו ודאי שנאמנת לומר שהטבילה את הכלים, במיוחד שאין בכך טירחה מרובה (שבכה"ג נחלקו הפוסקים אם נאמנת).

סעיף טו':

טבילה ע"י גוי

כתב **הרמב"ן** (סימן קנא) שמותר להטביל כלי ע"י גוי. ובשו"ת **הרשב"א** (ח"ג סימן רנה) כתב שישנו כלל שלחולין א"צ כוונה, ולגבי טבילת כלים לא צריך שליחות (שהטובל כלי לחברו עלתה להם טבילה), ולכן גם טבילת גוי תעלה.

כתב **השו"ע**: אם הטביל כלים על ידי גוי, עלתה להם טבילה. (**רמ"א**: אבל אינו נאמן על הטבילה).

הב"ח סובר שעיקר טעמו של הרשב"א הוא משום שפסק כרב שנידה שטבלה בלא כוונה עלתה לה טבילה, וא"כ לדידן דקי"ל כר' יוחנן שנידה צריכה כוונה, א"כ ה"ה הכא שטבילה ע"י גוי אינה מועילה. ולפ"ז אם נפלו כלים למים צריך להטבילם שוב. **אך הש"ך** (ס"ק כח) הקשה, הרי שהרי הרשב"א פסק כר' יוחנן בהל' נידה ואפ"ה פסק שטבילה ע"י גוי מועילה! לכן ביאר שטעמו של הרשב"א הוא שדין טבילת כלי שונה. וכן מבואר מכך שהרמ"א השמיט את הצורך ללמד את הקטן לטבול (משמע שלא ס"ל

הכי, משום דלא בעי כוונה). ולפ"ז אם נפלו כלים למים א"צ לטובלם שוב, דלא כב"ח. וכ"ד ה"ט"ז (לקמן), **ערוך השולחן** (סי"ד) ועוד.

ה"ט"ז (ס"ק יז) דייק דמשמע מהשו"ע שעלתה להם טבילה רק בדיעבד. אך העיר שמשלשון הרמב"ן והרשב"א לא משמע כן, ויש להקל אפילו לכתחילה. ולמעשה כתב דמכיון שצריך לברך על טבילת הכלי, ואינו יכול לברך על טבילתו של הגוי, לכן נקט השו"ע לשון דיעבד (אך אין זה חסרון עצמי בטבילה). ולכן אם הישראל יטביל כלי ויברך, והגוי יטביל אחריו את שאר הכלים, אפשר אפילו לכתחילה. **בהליכות עולם** (ח"ז עמ' רסג) ג"כ הביא את דברי ה"ט"ז, ואחז כדבריו להלכה. וכ"כ **כנה"ג** (הגב"י אות סא).

אולם הפרי חדש (סק"מ) סובר שיכול לברך על טבילת הכלים שמטביל לו הגוי, דאף שאין שליחות לגוי, מ"מ הכא א"צ שליחות.

כתב **הש"ך** (יו"ד שכב סק"י) שאין גוי מסיח לפי תומו נאמן כאשר הוחזק איסור אפילו אם הוא מדרבנן, ולכן נראה שאינו נאמן לומר שטבל את הכלים גם אם הוא מסל"ת. ואם הוא מעיד שכלים אלו נעשו ע"י גוי והטבילום, לש"ך נאמן, אך **הפרי"ח** (ס"ס קכב) סובר שגם בכה"ג אינו נאמן.

סעיף טז:

טבילת כלים בשבת²⁰

שנינו בביצה (ז):

"חל להיות אחר השבת: בית שמאי אומרים מטבילין את הכל מלפני השבת, וב"ה אומרים כלים מלפני השבת ואדם בשבת... דכולי עלמא מיהת כלי בשבת לא, מאי טעמא? אמר רבה גזרה שמא יטלנו בידו ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים. התינוח שבת, ביו"ט מאי איכא למימר? גזרו יו"ט אטו שבת. רב יוסף אמר גזרה משום סחיטה. אמר ליה אבבי תינוח כלים דבני סחיטה נינהו, כלים דלאו בני סחיטה נינהו מאי איכא למימר? א"ל גזרה הני אטו הני. רב ביבי אמר גזרה שמא ישא. רבא אמר מפני שנראה כמתקן כלי"

והביא **הרי"ף** את טעמו של רב יוסף ורב ביבי, ותמה **הרא"ש** (סימן יב) ע"ד, מה שייך טבילת כלים בזמנינו? ועוד, שלפי הטעמים שנקט הרי"ף מותר להטביל כלים חדשים ביו"ט, שהרי לשמא יסחוט לא חיישינן שבכלים חדשים אין חשש סחיטה, וכן אין חשש שמא ישהה שהרי דווקא בכלים טמאים שיש חשש שיאכל בהם תרומה גזרו, אבל לא בכלים שאינם טבולים שהרי המאכל לא נאסר אם אוכל בהם. ולכן נקט הרא"ש את טעמו של רבה משום שהלכה כמותו כנגד רב יוסף, וכן משום שמצינו את הטעם של שמא יטלטל ברה"ר כבר במגילה ולולב (ר"ה כט:), וכן נקט את טעמו של רבא משום דבתרא נינהו. ועיין בדברי **ה"ט"ז** (סק"ה) שתמה ע"ד הרא"ש, והעלה לדינא כמסקנת הב"י להתיר.

הרמב"ם בהלכות יו"ט (פ"ד הל' יז-יח) הביא את טעמו של רב ביבי להלכה, אך בהלכות שבת (כג, ח) כתב טעמא דמתקן כלי. ובאמת שבהלכות שבת כתב לענין כלים טמאים ולא לגבי כלים חדשים. **הרי"י קאפח** (שביתת יו"ט ד, אות לו, סד"ה האו"ש) סובר בדעת הרמב"ם שאין כל איסור להטביל כלי חדש בשבת ויו"ט, ולא הוא מתקן כיון שיכול לתת לגוי, כיון שלשיטתו אין איסור נתינת מתנה בשבת לפי רבנו.

²⁰ מתוך סיכום הלכות שבת סימן שכג סעיף ז. חלק מהמקורות המצויינים בפיסקה זו שייכים להל' שבת.

כתב הרב **המגיד** (פ"ד מהל' יו"ט הי"ח) בשם הרשב"א שכלי תשמיש הניקחים מהגוי שצריכים טבילה אם הוא כלי העשוי למלאות בו מים יכול להערים ולדלות בו מים מהמעין והוא טהור, שהרי אינו נראה אלא כמי שרוצה לקחת מים. והעיר **המג"א** (ס"ק יג) שלא יברך משום שאז יהא מוכח שטובל את הכלי. וכ"כ **השת"ז** (ס"ק יח). ועיין **בביאור הלכה** (ד"ה ימלאנו) שהקשה שבאישה נידה לא הוזכר באף אחד מהפוסקים שאסור לה לברך כשטובלת בשבת? ובשו"ת **אגרות משה** (א, קכו, ז) ביאר בדעת המג"א, שבכלי תיקונו הוא הכנסתו למים, ואילו לקיחת המים לצורכו אינה חלק מהטבילה, אלא מעשה נוסף בשעת הוצאת הכלי משם, ולכן אם יברך יאסר לטובלו בהם, מפני שמגלה בכך שעיקר מעשהו אינו לקיחת המים לצורכו, אלא הכנסת הכלי למים כדי לטובלו, אבל אדם הטובל הריהו מתקרב ונטהר באותו מעשה ולכן אין לאסור הטבילה גם אם מברך עליה.

כתב מרן **הב"י** שאנו נוקטים להלכה כדברי הרי"ף והרמב"ם שמותר להטביל כלים חדשים ביו"ט. והביא את דברי **המרדכי** (ביצה סימן תרעז) שמי ששכח ולא הטביל את כליו מע"ש יתן הכלי לגוי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו והו"ל כשואלו מהגוי שא"צ טבילה. והעיר **המ"ב** (ס"ק לד) שאע"פ שאסור לתת מתנה בשבת, כאן כיון דהוי לצורך מצווה מותר. ולאחר השבת גם יש לחזור ולהטבילו אבל לא יברך (ט"ז סק"ו), וכתב **הגרש"ז אויברג** (שש"כ פכ"ט הע' עד) שאם הגוי הביא לו את הכלי במתנה צריך לברך על טבילת הכלי.

כתב **השו"ע**: אם שכח ולא הטביל כלי מערב שבת או מערב יום טוב, יתננו לגוי במתנה ואחר כך ישאלנו ממנו ומותר להשתמש בו (בהלכות שבת כתב שמותר להטביל כלים חדשים בשבת, והביא שיש אוסרים. ויר"ש יעשה כדברי המרדכי וישאיל את הכלי לגוי²¹). והרמ"א כתב: וכן יעשה אפילו בחול, במקום שאין לו מקוה (ב"י).

אולם הרשב"ש (סי' תס"ח. הובא בפת"ש טו) חוכך בהיתר זה, דהוי כהערמה ואסור. ובשו"ת **שאגת אריה** (סימן נו-נז) העלה דביה"ש של ע"ש וערב יו"ט אין מטבילין הכלי מתכות שצריך טבילה מה"ת, אבל כלי זכוכית שהוא מדרבנן מותר. אבל בה"ש דשבת ויו"ט גופייהו אפילו כלי זכוכית אין מטבילין משום דהוי טבילה זו שלא לצורך היום אלא לצורך חול ואסור.

עוד כתב הרשב"ש (שם) שיתן דוקא לגוי זה, אבל עבד ושפחה אינם יכולים לזכות בכלי, וה"ה לגוי המשרת אצלו. וצריך לתת לו בקנין גמור כדיני הקנין.

כתב **הט"ז** (כאן ס"ק יח) שהנתינה לגוי היא תקנה לפי שעה, דהיינו לאותה שבת, או ביום חול כל זמן שאין לו מקוה, אבל לאחר זמן זה כיון שישתקע עולמית ביד ישראל חשוב כלקוח בידו. ולא עדיף ממשכן גוי ביד ישראל ודעתו לשקועיה דצריך טבילה. וסיים שיש ליזהר ולהטביל כלי אחר עמו כדי שיוכל לברך ללא פקפוק מאחר ואין דין זה מפורש בפוסקים. **אולם** מדברי הרב **שולחן גבנה** (או"ח ח"ב סימן תנא אות ז) מבואר שמותר להשתמש בו לעולם ללא טבילה, ולכן ה"ה בכל דבר שא"א להטבילו מחמת גודלו וכבדו, שיתנם לגוי במתנה ויפטרו מטבילה ויחזור וישאילם מהגוי. וכ"כ **רעק"א** (גליון, ס"א), **בא"ח** (מטות, יא) ועוד.

²¹ נחלקו האחרונים מדוע שינה מרן את דבריו מהלכות מאו"ח ליו"ד. **בלוית חן** (עמ' קד-קה) כתב שכאן כתב מרן את התקנה הנכונה יותר. וכ"כ בספר **טהרת ישראל** (אות קעה). אך הזבחי צדק (אות פט) בשם **החכמת אדם** (עג, כג) והערה"ש (אות סא) כתבו שמרן חזר בו מדבריו בהלכות שבת.

הבאור הלכה (ד"ה מתר) הסביר טעמו של מרן (מ"ש בהל' שבת להתיר טבילת כלים חדשים), שלא שייך לדעתו מתקן כיון שהאוכל לא נאסר בדיעבד לכו"ע. וב**מנורה הטהורה** (קני המנורה ס"ק יב) כתב שטעם ההיתר הוא משום שיכול לתת את הכלי לגוי ואז לא יצטרך לטובלו, לכן גם הטבילה לא נראית כמתקן כ"כ. וב**דרכי משה** כתב שיש לפסוק מדינא כדברי האוסרים. וכ"פ ב**שש"כ** (יב, לא). וה**רמ"א** הביא את העצה שכתב המגיד. וכ"כ **מהרי"ץ** (ע"ח קג:).

כתב **המגן אברהם** (ס"ק יב) שבדיעבד אם הטביל את הכלי בשבת אפשר שמותר להשתמש בו, וכ"פ בע**רי"ש** (שכג, ו). וה**מ"ב** (ס"ק לג) כתב שאם יש לו ספק אם הכלי צריך טבילה יש לסמוך על המקלים ולהטביל לכתחילה, כשא"א לו לעשות את העצות לעיל.

ב**חזון עובדיה** (שבת ח"ג עמ' מז) כתב שדין כלים שלקח מהגוי ככשמל"ה, הואיל ומהדין מותר להטבילם בשבת. וה**גרש"ז אויבן** (שש"כ פ"ב הע' פט) הסתפק אם דינם כמוקצה שהרי יכול להטבילם ע"י הערמה. וע"ע בחזו"ע (ח"א עמ' רעח' ובח"ד עמ' תלג). וה**מנוחת אהבה** (ח"ג עמ' רעה) פסק שהעיקר כדעת המתירים להטביל כלי בשבת, והנכון שישאילנו לגוי, או אם הוא כלי שראוי למלאות בו מים, ימלא אותו וע"י כך תעלה לו טבילה, וכשטובל יברך בלחש.

דעת **הגר"מ אליהו** (מאמ"ר יז, מג) שבזמנינו שאין רגילים לקחת מים מן המקוה - אין להטביל, שכל ההיתר הוא דוקא בכלי שרגילים להביא בו מים, ובמקום שרגילים ליקח ממנו מים. וכיוצ"ב כתב הרב **תורת שבת** (סי' שכ"ג ס"ז ס"ק יב). וכן משמע ב**רשב"א** (עבה"ק בית מועד שער ג סימן ד).

כלי שלא הוטבל, אוסר המאכל שבו?

איתא בירושלמי (ה, טו) "וכלן שנשתמש בהן אף על פי שלא הטביל והגעיל ושף וליבן הרי אילו טהורין". וכ"כ ה**תוספות** (ד"ה וכולן), ה**רא"ש** (סי' לו), ר"ן (מ. ד"ה וכולן) בשם ה**ראב"ד** (ע"ז עה: ד"ה וכולן) וכ"פ ה**רמב"ם** (פ"ז מהלכות מאכלות אסורות ה"ד).

האיסור והיתר הארוך (נת, קו) כתב שודאי מאכל שנתבשל בכלי שלא הוטבל אינו נאסר, שהטבילה אינה מחמת פליטת איסור, "דהא צריכין לטבול אפילו כלי חדש אלא רק להעביר ממנו הטומאה ולהכניסו בקדושה של ישראל לפי שבחרנו השם אלהים לנחלתו. והבדילנו מן התועים. וקדשנו בקדושתו שנאמר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. וכתבי והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני. אני ה' אלהיכם".

אולם בפסקי הרי"ד (סוף ע"ז ד"ה ת"ר הלוקח) סובר שאין איסור להשתמש בכלי שאינו טבול. וכיוצ"ב כתב ה**ראב"ה** (הל' פסח סימן תסד) ועוד. וכן תפס בפשיטות האבני נזר להקל בשעה"ד כראב"ה.

כתב ה**רמ"א** על השוכח להטביל הכלי מע"ש: ואם עבר והשתמש בכלי בלא טבילה, לא נאסר מה שנשתמש בו, ויטבלנו עוד. (טור והפוסקים).

האגרות משה (יו"ד, ג', כב) החמיר שלא להשתמש בכלי לא טבול כאשר מדובר בנוזל הזקוק לכלי, כיוון שדווקא מקרה כזה נחשב כשימוש, וה**גרש"ז** (הובא בספר טבילת כלים מאת הרב צבי כהן, פרק ג', הערה כ', עמוד פו) כתב להמנע משימוש אפילו בסכו"ם לא טבול, כי כנראה לדבריו ישנו איסור שימוש ולא רק חובת טבילה.

כלי שלא הוטבל שהתערב בכלים שהוטבלו

הרב **רוח חיים** (סימן קכב אות א) כתב שיטביל את כל הכלים בברכה, וכ"נ מדברי **מהרי"ץ דושינסקי** (סימן סט) וה**שבט הלוי** (ד, צג). אך בשו"ת **ציץ אליעזר** (יא, נח) כתב שאין לברך אף אם מטביל הכלים יחד, דיש כמה סברות דלא חשיב כדבר שיש לו מתירין. וכ"כ בשו"ת **הר צבי** (יו"ד סימן צג) דכיון דמן התורה בטל, אין לברך אף דמדרבנן צריך טבילה, דדמי לדמאי שאין מברכים עליו. וכ"כ בשו"ת **יביע אומר** (י, י. הליכות עולם ח"ז עמ' רעו).

בשערים המצויינים בהלכה (לז, ט) כתב שאם יש בכך טירחה יש להקל שלא לטבול כלל. וכ"כ ב**תבואות שמש** (סימן פז), ושה"ה אם צריך להוציא הוצאות בשביל השליח. וכ"כ בשו"ת **מנחת יצחק** (ח"א סימן מד אות ז), **ציץ אליעזר** ועוד.

בשו"ת **יביע אומר** (י, י. הליכות עולם ח"ז עמ' רעו) כתב שהמיקל בכלי זכוכית גם בלא טירחה יש לו ע"מ לסמוך. שבכיוצ"ב כתב הפר"ח (תצז, ג) ורעק"א (סימן סה) דבספיקא דדינא אזלינן לקולא במידי דרבנן אף בדבר שיש לו מתירים.

סימן קכ"א - דיני הכשר כלים²²

ובו ז' סעיפים

הקדמה:

☞ האם יש מצוה להגעיל הכלים, וברכה על ההגעלה

התוספות (ע"ז סז: ד"ה א"ר יוחנן. וחולין צט.) סוברים שיש מצוה להפליט את הבלוע מגיעולי הגויים. וכ"כ בספר הישר לר"ת (תשובות נו) ובסמ"ק (תשובה קצח). אך בה"ג, רס"ג, ומב"ם ועוד לא מנו מצווה זו במנין המצוות, וביאר **הפרי מגדים** (פתיחה להל' בשר וחלב ד"ה טעם כעיקר) שע"פ הרמב"ם נראה שציווי התורה להגעיל הכלים אינה אלא כדי להינצל מאכילת המאכלים שנתבשלו בכלי זה הבלוע בו איסורים. ע"פ דבריהם מצאנו כמה טעמים מדוע אין מברכים על הגעלת כלים:

- א. **איסור והיתר** (כלל נח דין קד): הגעלת כלים הוא כניקור גיד וחלב שאין מברכים עליו, משום שאין מברכים על לא תעשה מלבד לאו דעריות שמברכים עליו אגב עשה דקידושין. וכ"כ **השדי חמד** (אס"ד מע' ה אות טז) ו**כה"ח** (או"ח תנ"א ס"ק ר).
- ב. **אורחות חיים** (חמץ אות צה): מכיון שאין חובה להגעיל את הכלים, אלא יכול להשתמש בכלים חדשים ולא יצטרך להגעילם, נמצא שאין מצוה בשימושם.
- ג. שו"ת **ערוגת הבושם** (יו"ד סימן לט): אין מברכים על ההגעלה משום שהאיסור לא נתקן אלא האיסור נפרד מההיתר. בשונה משחיטה וטבילה שמברכים, משום שניתר איסורן הקודם, משא"כ כאן הוא כמליחת בשר שבורר האיסור מההיתר.
- ד. **כה"ח** (שם) כתב שהאיסור בלוע ואין בו ממש, ולכן אין מברכים עליו.

☞ האם הולכים אחר רוב תשמיש הכלי²³

כתבו **התוספות** (ע"ז עז: סוד"ה דרש) דקערות צריך להגעילן בכלי ראשון משום דפעמים שתוחבין הקערות בתוך כלי ראשון, וכ"כ **המרדכי** (פסחים סו"ס תקפה) ו**אבי העזרי** (סי' תסד עמ' 81). דמכיון שלפעמים משתמשים בקערות בכלי ראשון כך צריך להכשירן, ואף על פי שרוב תשמישן בכלי שני, חוששין למיעוט פעמים שמשתמשין בהן בכלי ראשון. וכ"כ **הגה"מ** (פ"ה הכ"ד אות ה).

אבל הרי"ף כתב (פסחים ה:): שאותם שהשתמש בהם בכלי שני כגון קערות וכיוצ"ב, די אם יערה עליהם רותחים בכלי שני. וכ"כ **הרמב"ם** (חו"מ ה, כד). וטעמם משום שבכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו, וכמו שכתבו הר"ן (שם דיבור ראשון) והרשב"א (ה"א סי' שעב ותתיז, ח"ג סי' רעט) וכיון דהני קערות רוב תשמישן על ידי עירו, הכי נמי מגעיל להו בעירו ולא חיישין לפעמים שמשתמש בהן בכלי ראשון.

²² רבים מהלכות הכשר כלים כאן משיקות לדיני הכשר והגעלת כלים לפסח (או"ח סימנים תנא-תנב). רבים מהסיכומים בסימן זה לקוחים מתוך סיכומנו להלכות פסח, שם נתבארו ההלכות ביתר אריכות, כפי שהפנו הפוסקים כאן. הרוצה לעיין ולהרחיב יעי"ש.

כמו כן, יש לשים לב שבחלק מההלכות הבאנו את הדין האמור לגבי פסח, ולא בכל מקרה ניתן להקיש ממנו להלכות הכשר מגיעולי עכו"ם, לקולא ולחומרא. שחמץ הנבלע קודם הפסח חשיב ל'היתרא בלע' ואילו בגיעולי גויים חשיב ל'איסורא בלע', ונ"מ להגעלת כלי בן יומו, ומכיון שנהגו היום לא להגעיל כלל כלים בני יומן, בעיה זו פחות קשה.

²³ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף ו.

אלא שיש לשאול, מה אכפת לנו שרוב התשמיש הוא באופן מסויים, הרי כשהשתמש אפילו פעם אחת בכ"ר לדוג', הרי בליעה זו אינה יוצאת אא"כ יגעיל הכלי בכ"ר, דכבולעו כך פולטו, ומה שהשתמש בו עוד הרבה פעמים באופן אחר אין זה משנה! **הרשב"א** (שם) כתב דכיון שכל שאינו בן יומו מותר מדאורייתא, לפיכך לא הלכו בהם חכמים אלא אחר עיקר תשמישו ורק בכה"ג החמירו להגעילו. וכ"כ בשו"ת **הרמ"ע מפאנו** (סימן צו). עוד יש לברר מדוע אם השתמשו בכלי פעם אחת בכ"ר הרי הוא צריך הגעלה בכ"ר, אך אם בנוסף לכך השתמשו בו באופן אחר, שוב פקע ממנו חיוב הגעלה בכ"ר! בשו"ת **אגרות משה** (ח"ה ס"ס לא) ביאר, שהאיסור להשתמש בכלי שאינו בן יומו הוא איסור על האדם (אטו שאינו בן יומו) ולא על המאכל, ולפיכך מאחר שהשתמשו בכלי פעמים נוספות בצונן ועי"כ נחשב הכלי כתשמישו בצונן, יודעים כולם שזהו הטעם שא"צ להכשירו, ולא יטעו לחשוב שמותר להגעיל כלי ששימש לרותחים כשהוא בן יומו. ובטעם המחמירים כתב, שהוא מפני שסוברים שטעם זה הוא טעם עמוק ולא ידעו רוב העם לחלק בדבר (כפי שמובא בט"ז לקמן). ומה שאין חוששים שגם לאחר מכן ישתמש בכלי זה כפי מיעוט תשמישו, כתב בשו"ת **אור לציון** (ח"ג פ"י אות יא בהערות) כיון שמעמידים שגם אז ישתמש בו כפי רוב תשמישו. ואף אם ישתמש בו כמיעוט תשמישו, הו"ל נותן טעם לפגם דמותר.

כתב **השו"ע**: כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו; הלכך קערות אף על פי שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירוני שמערה עליהן מכלי ראשון, כך הוא הכשרן. **אך הרמ"א** כתב: ויש מחמירין להגעיל הקערות בכלי ראשון (טור בשם אבי העזרי ומרדכי ותוספות), וכן הוא המנהג. וכן בכל דבר שיש לחוש שמא נשתמש בו בכלי ראשון, כגון כפות וכדומה לזה (הגהות מיימוני פ"ה ואגור). ויש מחמירין להגעיל כל כלי שתיה אעפ"י שתשמישן בצונן, משום שלפעמים משתמשין בהם בחמין (רבינו ירוחם); וכן הוא המנהג להגעילן, ובדיעבד סגי להו בשטיפה. וכ"כ **הב"ח** (תחילת סימן קכ"א) לפי שרגילות הוא שמשנהין בתוכן המשקים לפעמים כל הלילה וכל היום והו"ל כבוש שדינו כמבושל, אי נמי דשוהין בהן פתיתי לחם חם עם יין.

הט"ז (או"ח תנא ס"ק יא) הסביר שטעם החומרא להגעיל את הקערות הוא מפני המון העם שלא ידעו לחלק בין רוב תשמישן בכלי ראשון או לפעמים. וכפות חמורות מקערות, כיון שיותר שכיח שמערבב בהם בכ"ר.

כתבו **החך יעקב**, **אליה רבה** ו**פרי חדש** שאם ידוע שתוך מעת לעת השתמשו בו בכלי ראשון ממש, אף על פי שעיקר תשמיש שלו תמיד הוא על ידי עירוני או בכלי שני, צריכים הגעלה בכלי ראשון דוקא אליבא דכו"ע, ואם ע"י אור - צריך ליבון. וכ"כ **המ"ב** (ס"ק מו). וה**חזו"א** (סימן קיט ס"ק טו. וסי' קכב ס"ק ד) סובר שגם אם יש ספק אם השתמשו בו, יש להכשירו בכ"ר או ימתין עד שיעברו 24 שעות (כן מוכח ממ"ש הרמ"ע מפאנו סימן צו דספיקו לחומרא). וה"ה אם השתמשו בו לדבר חריף, יש לחשוש גם למיעוט שימוש.

עוד כתב **המ"ב** (ס"ק מז) בשם האחרונים, שבדיעבד סומכים על הדעה הראשונה. ומוכח מה**גר"ז** (סעיף כח ולג) שדיעבד הכוונה שכבר בישל בו דמותר לאכול התבשיל, אבל אם עדיין לא השתמש בכלי, אף שכבר הגעילו כפי רוב שימושו, צריך להגעיל את הכלי שנית כהוגן. וכתב **כה"ח** (ס"ק קח) שאם רוב שימושו בכ"ר, ואירע שהשתמשו בו לאפיה או צליה באופן שצריך ליבון, אבל א"א ללבנו משום שיתקלקל, אפשר דהוי כדיעבד, אבל אם אפשר לו בכלי אחר יש להחמיר.

כבולעו כן פולטו²⁴

שנינו בעבודה זרה (עה):

"דברים שנשתמש בהן ע"י חמין, כגון היורות הקומקמוסון ומחמי חמין - מגעילין"

הרי"ף (פסחים ה:): והוא"ש (סי' ז) כתבו שכלים שהשתמשו בהם בכלי ראשון, צריך להגעילם בכלי ראשון. ואם השתמשו בהם בכלי שני כגון קערות וכיוצ"ב, די לשפוך עליהם רותחים בכלי שני.

התוספות (שבת מב. ד"ה אבל) הביאו מחלוקת בין רשב"ם ור"י אם עירו כללי ראשון או ככלי שני. וגם הרא"ש כתב שם (סי' טז) שרשב"ם ור"ת (ע"ז עד: תוד"ה דרש) נחלקו בכך. **ר"ת** (בחלק מהדפוסים מובא בשם ר"י) מתיר להכשיר כלי שנשתמש בו בכלי ראשון על ידי עירו שישפוך עליו מים רותחין מכלי ראשון. אולם התוספות (שבת שם) העלו דעירוי לא הוי ככלי ראשון ולא ככלי שני אלא מבשל כדי קליפה וכלי ראשון שתשמישו על ידי עירו כגון קערות יכול להגעילו על ידי עירו דכבולעו כן פולטו, אבל כלי שנתבשל בו איסור לא סגי להגעילו על ידי עירו. והרשב"ם פוסק שעירו ככלי שני.

כתב **השו"ע**: כלים שנשתמש בהם בחמין, כפי תשמישן הכשרן. אם תשמישן בכלי ראשון, כגון כף שמגיסין בו בקדירה, צריך להכשירן בכלי ראשון; ואם תשמישן בכלי שני, הכשרן בכלי שני; וכלי שמשמשין בו בעירו שמערה מכלי ראשון, לא סגי ליה בהכשר דכלי שני אלא צריך לערות עליו מכלי ראשון.

כתב **הט"ז** (סק"ט) שעירו מועיל לכלים שמשמשין בהם בעירו. אבל כלי שתשמישו ע"י האור לא סגי להכשירו בעירו, אלא בכלי ראשון ממש. וכ"פ **המ"ב** (ס"ק מא), והוסיף שצריך לזהר שלא יפסיק הקילוח. אמנם הפרי חדש מחמיר בכלי שמשמשין בו בעירו, להצריכו הגעלה בכלי ראשון.

והנה ישנה מציאות שדבר בלע בכלי ראשון שחומו גבוה מסתם כלי ראשון, כגון דבר שנבלע בסיר לחץ שחומו גבוה ממאה מעלות, כתב **הגרש"ז אוירבך** (מנחת שלמה מהדו"ת סימן נא) שא"צ להגעילו בחום גבוה יותר ממאה מעלות, אלא די בכך שיהיו מי הגעלתו חמים בשיעור מאה מעלות, שאל"כ היו הפוסקים מזכירים שיש להקפיד על כך. וכ"ד **הגרי"ש אלישיב** (חשוקי חמד פסחים עד). והגר"נ **קרליץ** (חוט שני פ"י סק"ח), וביארו שחז"ל אמדו שחום של מים המעלים רתיחות מפליט את הבליעות שנבלעו בכלי בכל חום שהוא. וכ"פ בשו"ת **בצל החכמה** (ח"ג סימן נה) דאל"כ לא מצינו ידינו ורגלינו כי בכל קדירה שמכוסה במכסה החום שבה יותר מקדירה שאינה מכוסה ואעפ"כ מתירים ההגעלה ביורה שאינה מכוסה. וכן עולה מדברי **החזון עובדיה** (עמ' קלד). וכ"כ **במועדים וזמנים** (ה. רפא) שבבליעה בשמן יש חום גבוה יותר ממים, ואעפ"כ די בהגעלה במים.

הגעלת כלים חדשים הנקנים מגוי²⁵

כתב **המ"ב** (סק"ג) ע"פ האחרונים שכלים חדשים שקונים מהשוק, אפילו כלי חרס אין להסתפק בהם שמא נשתמשו בו, דאין דרך להשתמש בכלים חדשים וא"צ אלא טבילה ככלי מתכות. אבל כאשר קונה כלים מבית הגוי, ואין ניכר בוודאות שהם חדשים, אם הם כלי מתכות צריך מספק להגעילן או ללבנן כפי תשמישן, ואם הם כלי חרס צריך שבירה מספק. והגר"ז (או"ח סי' תנא ס"ה) כתב שאם הגוי מסיח לפי

²⁴ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף ה.

²⁵ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף ה.

תומו שלא נשתמש בו עדיין נאמן. **הפרי תנאר** (סק"א) העיר שאם מדובר על כלי שהשימוש בו אינו עושה רושם, יש להכשירו מספק.

בפוסקים ובספרי השו"ת ישנה מחלוקת גדולה כיצד לנהוג בכלי מתכת חדשים אשר במפעל יש חשש שבשעת יצורם מרחו עליהם שומן איסור כדי להבריכם בשעה שהכלי היה רותח מחמת מתיחתו ע"י מכשירים שונים.

החזו"א (או"ח סימן קיט ס"ק יט. יו"ד סימן מד סק"ד) וה**משמרת שלום** (יו"ד סי' קכ"א ס"ק יב) סוברים שצריכים הגעלה גם בטרם השימוש, כיון שהדרך למושחם בשומן טרף בשעת יצורם, וכ"כ בשו"ת **הר צבי** (יו"ד סימן קי). אך כתב החזו"א שאין להצריך ליבון מחמת שומן זה, משום שמשקים הנבלעים בכלי נחשבים כנבלעו ע"י בישול, ולא כנבלעו מחמת האור. ובשו"ת הר צבי כתב שאינם צריכים ליבון כיון שנבלעו ע"י חום השפשוף ואינה כבליעה ע"י חום האור.

אמנם בשו"ת **ציץ אליעזר** (יב, נה) כתב שיש להקל כיון שהשומן פגום. ובכה"ג לא גזרו על הכלי. והוסיף שבשעת בליעת האיסור אינו חשוב כלי אלא טסין בעלמא, והם אינם בכלל גזירת קדירה, שאינם עשויים לבשל בהן בעודן טסין וממילא שאין לחוש שיטעו להתיר כלי בת יומא. וכ"פ בשו"ת **מנחת יצחק** (ד, קיב) מטעם שהוא פגום ואינו ראוי למאכל אדם, הן מקודם והן ע"י התערובת, וגם מטעם ביטול, ושאינו בזה גם משום אין מבטלין איסור לכתחילה מטעמא שאין כוונתו לבטל אלא כוונתו לתקן הכלי. גם בשו"ת **משנה הלכות** (ז, קיב) כתב להקל בזה.

ולדעת הסוברים שצריך להגעיל את הכלים כתב **החוט שני** (פסח פ"י סק"א) שצריך להכשירם גם מבפנים וגם מבחוץ, הואיל ונמשחו גם מבחוץ וא"כ בלעו את האיסור מבחוץ. **אך הגרש"ז אוירבך** (מנחת שלמה מהד"ת סימן נא) כתב שיתכן ואפשר להכשירן ע"י נתינת מעט מים בתוך הסיר והעמדתו ע"ג האש עד שירתחו המים ויתחמם גם הכלי בשיעור שהיד סולדת בו משני צדדיו, ולא יצטרכו להכניסו בתוך המים הרתוחים. גם ה**צי"א** כתב (לשיטתו שיש להקל) שאפילו מי שרוצה להדר ולהחמיר על עצמו, נראה דסגי בעירווי ואין צורך להטריח לחזר להגעילן ביורה רותחת על האש. ה**גר"ש וואזנר** (קובץ מבית לוי ח"א עמ' לב) כתב שבכה"ג אפשר להקל ולהכשיר את הסיר ע"י עירווי מכלי ראשון. גם בשו"ת **יביע אומר** (א, ז) הקל בזה.

סעיף א':

כלי שהשתמשו בו בצונן

שנינו בעבודה זרה (עה):

"משנה: הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, את שדרכו להטביל – יטביל... **גמרא:** ת"ר: הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, דברים שלא נשתמש בהן - מטבילן והן טהורין; דברים שנשתמש בהן ע"י צונן, כגון כוסות וקתוניות וצלוחיות - מדיחן ומטבילן והם טהורין"

הראב"ד (שם) דקדק מהכתוב 'מדיחן ומטבילן' שצריך לשפשף היטב במים בידו בשעת הדחה, ולא שיעביר המים עליו בנחת, דאם כן למה הוצרכו לטבילה והדחה, די בהדחה בלבד! וגם לאחר השפשוף נראה שצריך לשוטפו במים, שכך עולה מהגמ' בזבחים (צו): "מריקה כמריקת הכוס שטיפה כשטיפת הכוס".

כתב **השו"ע**: הלוקח כלים ישנים מן העובדי כוכבים, כדרך שנשתמש בהן העובד כוכבים כך הוא הכשר. לפיכך הלוקח כלי תשמיש ישנים שנשתמש בהם בצונן, כגון כוסות וצלוחיות וכיוצא בהן, מדיחן, וצריך לשפשפן היטב במים בשעת הדחה כדי להסיר ולמרוק האיסור שעל גביהן, ואחר כך שוטפן במים ומטבילן, והם מותרין. והרמ"א כתב: אין להגעיל שום כלי כל זמן שהוא בן יומו (טור). ואין להשתמש במי הגעלה (ארוך). כל מקום שצריך הגעלה לא מהני אם קלפו לכלי בכלי אומנות (ת"ה סי' ק"ל ובמרדכי והגהת ש"ד). ועיין לעיל סימן ק"ח דין מרדה של איסור.

המ"ב (ס"ק קכד) ביאר ע"פ **העו"ש** שהשתמש בכלים אלו ביבש או אפילו לח, אך לא שהה שם מעת לעת ולא היה דבר חריף, דאם שהה בתוכו מעת לעת הרי נעשה כבוש בתוכו, ואפילו בשאר כלים, וצריך הגעלה או עירו. **אולם החקרי לב** (סימן עז) כתב ע"פ כמה ראשונים שאין הכבישה אוסרת את הכלי כולו אלא רק קליפה ממנו, אא"כ המשקה חריף. ומ"מ כל האמור הוא דוקא בכלי חרס ועץ שבליעתם מרובה, אבל כלי מתכת כתב **האוו"ה** וכ"כ בשו"ת **יביע אומר** (ח"ב סו"ס ו) שאינם צריכים הכשר שיש לסמוך על החק"ל.

☞ הכשר כלי שתיה²⁶

כתב **הטור**: וכל כלי השתייה שרי בשטיפה לא שנא של עץ או של חרס או של זכוכית. וביאר הב"י שטעם הטור הוא משום שתשמישן בצונן. וביאר הב"י שנראה שהטור סובר כדעת הר"ן (ח: דבור ראשון) שהולכים אחר רוב תשמישו, וכיון דרוב תשמיש הכוסות אינו אלא בצונן די להם בשטיפה. וכ"כ **הרשב"א** (ח"א סי' שעב, תתיז. וח"ג סי' רעט) גבי הכוסות, שמשורת הדין נראה שאינו צריך אלא הדחה (ע"ז עה: "כוסות וצלוחיות מדיחן ומטבילן והם טהורים"), ואע"פ שלפעמים מחממים בו, כל שאינו בן יומו מותר, ולכן לא הלכו בו חכמים אלא אחר עיקר תשמישו.

אבל המרדכי כתב (סי' תקעד) בשם **הראב"ה** (סי' תסד עמ' 83) שיש לחוש בכוסות של כסף שלפעמים מרתיחים בהם יין ופלפל ובשמים אצל האור, ולכן צריך להגעילו בכלי ראשון. וטוב שלא להגעילו עם שאר כלים. וכ"כ **הגה"מ** (פ"ה דפו' קושטא הכ"ד, הל' הגעלה) ורבינו ירוחם (נ"ה ח"ב מ). בשם **התוספות** (רבינו פרץ ל: ד"ה א"ל), וכתב דנראה שזה מיירי בכלי חרס, אבל בכלי זכוכית ועץ או בכלי חרס מזופף אין דרכם לשים אותם על האור כי אם לנקותן ולשפשפן יפה.

כתב **השו"ע**: כל כלי השתייה, בין צלוחיות בין כוסות, מותרים בשטיפה. בין שהם של זכוכית, בין שהם של עץ, בין שהם של מתכת, בין שהם של חרס, ואעפ"י שלפעמים נותנים בהם לחם חם, כיון שרוב תשמישן אינו אלא בצונן סגי בשטיפה, שלא הלכו בכל כלי אלא אחר רוב תשמישו. אך **הרמ"א** כתב: מיהו יש מחמירים ומצריכים הגעלה, וכן נוהגין (וע"ל סעי' ו).

המ"ב (ס"ק קמט) כתב ע"פ הרמ"א לעיל שהמחמירים הם לכתחילה, אך בדיעבד די להם בשטיפה. **הבא"ח** (צו, יד) כתב לגבי פסח שנוהגים להחמיר ולא מכשירים זכוכית שהשתמשו בחמין. וכ"כ **הגר"מ אליהו** (מאמר מרדכי פ"ה אות נג).

כתב **הגר"ז** שאפשר להכשיר כלים אלו גם ע"י מלוי וערוי. וכתב **בשער הציצון** (אות קצב) שאע"פ שבסעיף כא לא מדובר אלא בכלי שמכניסו לקיום ומשום כבישה, וכאן יש חשש של חמין ובהם לא מועיל ערוי,

²⁶ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף כה.

מ"מ יש להקל משום שרוב תשמישו הוא בצונן ואף שלא ע"י כבישה, וגם מיירי באינו בן יומו. אמנם החזו"א (או"ח סי' קכב סק"ד) תמה ע"כ, שאם אין חוששים לחמין אזי א"צ אפילו שטיפה, ואם חוששים לחמין אין המילוי והעירווי מועילים להכשיר בליעה זו. ובשו"ת **שבט הלוי** (ג, סד) כתב שטעם המ"ב מסתבר, כיון שיש כמה צדדים להקל בזה. והוסיף שבכלים שלא שייך כלל להשתמש בהם בחמין, ודאי שמספיק להם בשטיפה.

נתינת יין בכלים המדובקים בחלב

כתב **הרמ"א**: יש מקומות שנהגו היתר לשום יין בכלים שנסריהם מדובקים בחלב, משום שטבע היין לברוח מן החלב, והחלב נקרש ועומד בעצמו ואינו נוגע כלל ביין (**ריב"ש** סימן שמ"ט).

הפרי חדש (סימן סד ס"ק כו) הוסיף לבאר את טעם ההיתר, שהיין הנוגע בחלב מתערב עם היין האחר, ואין זה כמבטל איסור לכתחילה כיון שאין כוונתו לבטלו ולהנות מן האיסור, אלא כוונתו לתקן הכלי ולהדביק סדקיו. וכ"כ **הערוה"ש** (אות ח). ע"פ טעם זה כתב **הפרי תואר** (סק"ב) שיש להתיר יי"ש הנעשה ממי שעוה ובאותה שעוה מערבים חלב, כיון שכל כוונתם להרבות השעוה ולמוכרה אח"כ, ולא להשביח המשקה.

הפרי מגדים (סימן סד משב"ז א. הובא בפת"ש א) כתב דלאו דוקא יין, אלא ה"ה שאר משקים. ואין להתיר רק כשהחלב מונח בין הנסרים ולא בתוכו. וכ"כ **הערוך השולחן** (אות ח).

סעיף ב'

כלי שהשתמשו בו בחמין

שנינו בעבודה זרה (עה):

משנה: הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, את שדרכו להטביל - יטביל, להגעיל - יגעיל, ללבן באור - ילבן באור. גמרא: ת"ר: הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, דברים שנשתמש בהן ע"י חמין, כגון היורות הקומקמוסון ומחמי חמין - מגעילן ומטבילן והן טהורין

כתב **השו"ע**: לקח מהן כלים שנשתמש בהם בחמין, בין שהם של מתכת או של עץ או אבן, מגעילן ואחר כך מטבילן, אם הם של מתכת, והם מותרים.

בשו"ת **אגרות משה** (או"ח ח"ג סימן נח) העלה דה"ה שיש לכלי אלומיניום היתר בהגעלה, משום שאנו מגעילים הכלים לאחר מעל"ע, ואף בלא הגעלה הוא איסור דרבנן בלבד, נמצא שאף אם יש ספק בזה הוא רק ספק דרבנן, ובפרט שאפשר שאינו ספק כלל. ואף אפשר שאינם בולעים כלל כיון שהם חלקים מאוד.

הכשרת כלי עץ ואבנים²⁷

הרמב"ם (פ"ה הכ"ג - כ"ד) השווה בין כלי עץ או אבן או מתכת, דכולן דינם שוה להתירן בהגעלה. וכ"כ **הרי"ף** (ח:) **והרא"ש** (שם סימן ז).

²⁷ פיסקה זו והפיסקה הבאה מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף ח.

אמנם ה"ר יצחק מסימפונ"ו כתב דכלי גללים וכלי אבנים די להם בשטיפה. והמרדכי (סי' תקפב) כתב בשם **אור זרוע** (פסקי ע"ז סי' רצז) שכלי עצם א"צ הגעלה דלא בלעי. וכן פירש **ה"ר יחיאל** מפרי"ש (פסקים סי' פד) דלא מצינו בליעה דאוסר גבי כלי עצם. **המרדכי** (שם) כתב שליבו נוקף להתיר כלי עצם ללא הגעלה, דהא בפרשת כלי מדין (במדבר לא, כ) כתוב 'וכל מעשה עיזים' ופירש"י להביא את הקרנים והטלפים והעצמות, וכל שכן כלי עצם וכלי קרן של שור הגדול.

דעת **רב האי** (אוצר הגאונים פסחים עמ' 28) דכלי גללים וכלי אבנים שנשתמש בהן ברותחין אין להן תקנה בהגעלה, דדמו לכלי חרס וצריך להסיקן בתנור עד שיתלבנו באש.

כתב **השו"ע** (או"ח תנא, ח): אחד כלי עץ ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכת, דינם להכשירם בהגעלה. **והרמ"א** כתב: וכן כלי עצם צריכים הגעלה (מרדכי פרק כל שעה).

הט"ז (ס"ק כד) העיר, שדוקא אם הכלים חלקים בלי שום סדק וגומא אפשר להגעילם. וכ"כ **המ"ב** (ס"ק נו).

כתב **הדרכי תשובה** (יו"ד סי' קכא ס"ק כה) בשם כמה פוסקים שדוקא כלים שנעשו מאבנים שלמות יש להם תקנה ע"י הגעלה, אבל אם נעשו משחיקת אבנים שנגבלו במים, כמו שעושים גבס, דינם ככלי חרס ולא מועילה להם הגעלה. אך **התבואות שמש** (סימן ג) סובר שכיון שלרוב החומרים המעורבים בהם מועילה הגעלה, לכן הולכים אחר הרוב ואפשר להגעיל כלי זה.

הכשר כלי פלסטיק וכד'

בספר **שערי הלכה** (לרב ש, אפרתי) הביא עדות מומחים שהחומר הגולמי שממנו מייצרים את הכלים הפלסטיים הוא נפט, שהוא חומר נוזלי או אדים הנוצרים מפחם או חומרים צמחיים כמו עצים, וברובם הגדול משתמשים בנפט. גם בשו"ת **חלקת יעקב** (ב, קסג) כתב בשם כימאי שניילון מיוצר מחומרים כימיים אורגניים. וכתב להשוותם לכלי גללים וכלי אבן שמועילה להם הגעלה.

וכתב בשו"ת **שרידי אש** (ב, קס) שכבר נהגו להגעיל כלי פלסטיק כדרך תשמישן, דלא עדיפי מכלי זכוכית שהחמיר בהם הרמ"א לדונם ככלי חרס, ומ"מ האחרונים השווו כלי פלסטיק לכלי גללים ואבן דמהני להם הגעלה. גם **בחזון עובדיה** (פסח עמוד קנא) כתב שכלי פלסטיק וניילון ובקליט כפי תשמישן הכשרן. **אמנם** בשו"ת **אגרות משה** (ה"ב סימן צב) כתב שכל שעשוי מתערובת מינים כימיים שלא נמצא בדברי הקדמונים אין להתירו בהגעלה. וכ"כ בשמו (ספר הלכות פסח פי"ג הע' י) שרק לגבי שאר איסורים אפשר להכשירו ע"י הגעלה, אך לא להכשר לפסח. ובשו"ת **להורות נתן** (ו, ט) פסק דמכיון שפלסטיק נעשה מחומר שלא היה בימי חז"ל אין ראייה להתירו בהגעלה.

ובשו"ת **קנין תורה בהלכה** (ח"א סימן פד) כתב שמכיון שכלים אלו צריכים הגעלה, יש לחוש דחייס עלייהו שמא יתקלקלו ברותחים. גם בשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ג סימן סז) כתב שבכלי ראשון יתכן וא"א להגעיל, כיון שיש חשש של חייס (ואם לא השתמשו בו בכ"ר ישירוהו כשימוש בו). ובשו"ת **פאת שדך** (ח"א סימן עח) כתב שאסור להגעילם ברותחים משום שמתקלקלים, ודומים לכלי קרן. ואף אם הרוב אינם מתקלקלים, כיון שהמתקלקלים מצויים אין להורות היתר לרבים א"כ הוא הפסד מרובה וצורך גדול אחר שיתברר שכלי זה אינו מתקלקל. ובשו"ת **אור לציון** (ח"ג פ"י תשובה יג) כתב שכלי פלסטיק עדין א"א להגעילו. אך בשאר כלי פלסטיק חזקים מהני.

בשו"ת **ציץ אליעזר** (ח"ד סימן ו) התיר ללכת אחר רוב תשמישן ולהכשירן באופן זה, משום שהכלים אינם בני יומן ומדובר על מקרה של הפס"מ. והיינו שכלים שרוב תשמישן ע"י עירוי כקערות וכדומה יגעילו אותן ג"כ ע"י עירוי באותו האופן שמשתמשין בהן ואינן מתקלקלין, וסוגי כלים שתשמישן ע"י כלי שני יכשירו אותן ג"כ באותו האופן של רוב שימושן, ואותן הכלים שרוב תשמישן כל השנה להשהות בתוכן חמץ מעל"ע הכשרתן ע"י מילוי ועירוי ג' ימים. ומפות ניילון הואיל ונזהרים לא להניח עליהם חם, ובפרט חום של כ"ר, נראה שדי בשטיפה יסודית ואין לחוש מה שעובר איזה חום מהצלחות ששמים על המפות או מה שנשפך לפעמים, ובפרט שהמפות 'שיעו' ואין בהם שום נקבים שפירורים יכנסו שם. ולגבי כלי פלסטיק שהשתמש בהם בכלי ראשון, ככפות וכד'. כתב שיגעילו אותן באופן תשמישן הרגיל בכל השנה, ויש אח"כ להכשירן גם ע"י מילוי ועירוי ג' ימים (מחשש שמא חייב עלייהו ולא מועיל להם הגעלה בכ"ר). ואם הדבר אפשרי, אפשר גם להורות להגעילם בכלי ראשון שאינו עומד כבר על האש אבל רותח.

טבילה או הגעלה - מה קודם?

הר"ן (לט: ד"ה ת"ר) ביאר דמכיון שכל מהות טבילת כלים היא כדי שיצאו מטומאתו של הגוי ויכנסו לקדושת ישראל, א"כ צריך להכשיר הכלי תחילה ואח"כ יטבילנו. אבל אם הטבילו תחילה, הרי הוא בשעת טבילה בטומאתו, כטובל ושרץ בידו. וכ"כ **הרשב"א** (תוה"ק ב"ד ש"ד לג. ארוך לב ע"ג) ו**סמ"ג** (לאוין קמח נז).

אולם הרמב"ד (ד"ה מדיחן) סובר שבדיעבד אם הטביל ואח"כ הכשיר, אינו מעכב. וכ"ד **המאירי** ועוד.

דעה נוספת של **ר"י** הסובר שהסדר אינו משנה, שהרי הטבילה אינה בשביל הטומאה אלא גזירת הכתוב, ומה הנ"מ מתי מטביל, העיקר שיוציא מטומאת הגוי לקדושת ישראל. וכן הכריע **הרא"ש** (סי' לו). ו**התוספות** (עה: ד"ה מגעילן) כתבו סתם כדברי ר"י.

כתב **השו"ע**: ...מגעילן ואחר כך מטבילן, אם הם של מתכת, והם מותרים. ואם הטבילן ואחר כך הגעילן, מותרים. ויש אומרים שצריך לחזור ולהטבילן.

הדגול מרבנה (הובא בפת"ש ג) כתב שאם הכלים אינם בני יומם, לכו"ע מותר להטביל תחילה, שהרי אין כאן טובל ושרץ בידו. שכיון שאינן בני יומן אין כאן שום שרץ ומדאורייתא היתר גמור הוא, ואפילו מדרבנן אין כאן שרץ, אלא שמדרבנן אסור להשתמש בו גזירה שמא ישתמש בו בעודו בן יומן.

כתב **הלבנוש** (ס"ב) שאם לא ירצה להשתמש בו אלא צונן, יכול להטבילו ולהשתמש בו צונן וכשירצה אח"כ להשתמש בו חמין יגעילנו ויספיק לו טבילה שהטבילו כבר, אפילו למאן דמצריך טבילה שנית, דשאני הכא שמתחלה לא היה דעתו להשתמש בו אלא צונן ולצונן סגי ליה בטבילה, וכיון שבתחלה בהיתר טבלו שוב א"צ טבילה שנית. **הש"ך** (סק"ד) הוסיף שכשטבלו על דעת לאכול בו חמים, כיון דצריך לחזור ולהטבילן לדעת הי"א, א"כ אפילו צונן אסור לאכול בו בלא טבילה. וכ"כ **הפרי חדש** (אות ה) ו**הזבחי צדק** (אות ט). **אולם התפארת למשה** (הובא בפת"ש ד) חלק על הלבנוש. דלדעת הי"א אלו אף אם רוצה להשתמש צונן לא מועילה טבילה כשהגוי השתמש בו חמין, אם לא הגעילו תחילה.

בשו"ת **יריעות האוהל** (סימן נא. הובא בפת"ש ה) האריך להוכיח שהעיקר כ"א, ונראה מדבריו שיש לחזור ולהטבילן בברכה.

כאן המקום להעיר שבסעיף זה רבו הפרטים שהביא מרן בב"י, אך בשו"ע השמיט רבים מהם. מכאן ועד סוף הסעיף הבאנו את ההרחבות לדינים המובאים בב"י מתוך דיני הכשר כלים שבהלכות פסח שנתבארו שם בהרחבה.

הגעלה בזמן שהמים רותחים²⁸

כתב הטור בשם תשובת הגאונים שיזהר שלא ינוחו המים מן הרתיחה שאם ינוחו אסור להגעיל בהם כלים. והיינו שבשעת הכנסת הכלי ליורה צריך שיהיו המים רותחים. וכ"כ בתרומת הדשן (ח"א סי' קלא, ח"ב סי' קנ) שמי שיש לו כלים הרבה שמגעיל זה אחר זה ורגילות הוא כשמכניסין כלי אחר ניחוי המים מרתיחתן צריך להמתין בכל כלי עד שישבו המים ויעלו רתיחה וצריכים ליזהר, דהא כתב סמ"ק (מצות בשר בחלב סי' ריג עמ' רטו הגהות הר"ף אות ד) דהגעלה אינה מועלת אלא דוקא ברותחין שמעלה רתיחה אבל היד סולדת מהם לא מהני. וכ"כ אשיר"י (פסחים פ"ב סי' ז).

השבלי הלקט (סי' רז פב.) כתב בשם בעל העיטור (ח"ב הל' ביעור חמץ קג: שער א', הכשר בשר טז ע"ג) דמסתברא שאין צריך לסלק את הכלים קודם שתנוח הרתיחה, ולא להניחן שם עד שתנוח אלא מסלקן בכל עת שירצה.

אמנם הכל בו כתב (סי' מח ט ע"ד) שרק אם מגעיל לאחר זמן איסורו צריך שיזהר שלא תנוח היורה הגדולה שמגעילין בה מרתיחתה בעוד שהכלים בתוכה שלא יחזרו ויבלעו מה שפלטו. וכתב עוד (שם י.) שירתיח המים קודם שיכניס בהם הכלים ואם אינם רותחים כשמכניס שם הכלי ומשהא אותו עד שירתיחו אין בכך כלום לפי שאינו פולט עד שירתיחו דחמץ לפני זמנו בנותן טעם ונותן טעם לפגם מותר אך המגעיל משש שעות ולמעלה צריך להזהר שירתיח המים תחלה ושלא ינוחו המים מרתיחתן בעוד שהכלים בתוכם לפי שאיסורו במשהו.

השו"ע כתב לגבי הגעלת כלי חמץ, שיש ליזהר להגעילם קודם שעה חמישית משום שלאחר זמן זה כבר חשוב כזמן איסורו: כדי שלא יצטרך לדקדק... וכן אם משהא הכלים בתוך היורה יותר מדאי ואינו משהא אותם כל כך. וכן כדי שלא יצטרך ליזהר שלא ינוחו המים מרתיחתן. אולם הרמ"א כתב: אך רבים חולקים וסבירא להו דאין הגעלה מועלת כלום אם אין המים רותחים (וכן משמע מהרא"ש וסמ"ג ות"ה סימן קל"א ואגור וטור בסימן ק"ה). ע"כ יש ליזהר אפילו קודם זמן איסורו שלא ינוחו מרתיחתן כל זמן שמגעיל (ד"ע). המשך השו"ע: ושלא יכניס הכלים עד שירתיחו המים.

הטור כתב שנוהגים להכניסן ולהוציאן מיד, וכן הסכים הפרי חדש. אולם החק יעקב כתב שלא נכון להוציאן תכף, דצריך לשהות מעט כדי שיפלוט את בליעתו. והט"ז (סק"ב) כתב ש'מיד' לאו דוקא, וכן הסכים בשער הצינן (אות ג) שלכתחילה טוב להשהות מעט.

המגן אברהם (סק"ג) תמה על הרמ"א, שגם מרן מודה שצריך שהמים יעלו רתיחה, שכל זמן שאינם רותחים אינם מפליטים הבליעה (והרמ"א חשב שכונת מרן שקודם זמן איסורו אין לחוש אם מגעיל כמה כלים יחד ונחה הרתיחה. שעה"צ ד). וכ"כ המ"ב (סק"ו).

כתב המ"ב (סק"ח) בשם האחרונים: דטבע המים שנחים מרתיחתן כשמכניסין בהם כלים צוננים להגעיל, ע"כ צריך להמתין בכל כלי עד שיעלו המים אבעבועות, ויש להזהיר למגעילין בזה כי הם נוהגים

²⁸ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנב סעיף א.

בזה קלות ומגעילין במהירות זה אחר זה ואינם מדקדקים לראות אם מעלין רתיחה, ואפשר ללמוד עליהם זכות שבדר"כ מגעילים כלים שתשמישן בעירו. אך כלי שתשמישו בכ"ר גם בדיעבד לא הועיל, וצריך לחזור ולהגעיל (ולאסור המאכל בפסח, מסתפק הפמ"ג, וכתב המ"ב שאם אינו בן יומו יש לצדד להקל). וכתבו האחרונים דנכון להעמיד אצל הגעלה בעל תורה הבקי בדיני הגעלה.

שטיפה לאחר ההגעלה²⁹

שנינו בזבחים (צו:צז).

"...רבה בר עולא אמר: לא צריכא אלא לדאמר מר: מריקה ושטיפה בצונן, הא אפ"י בחמין. הניחא למ"ד: מריקה ושטיפה בצונן, אלא למ"ד: מריקה בחמין ושטיפה בצונן, מאי איכא למימר? שטיפה יתירתא... ת"ר: מריקה ושטיפה בצונן, דברי רבי; וחכמים אומרים: מריקה בחמין, ושטיפה בצונן"

כתב **רש"י** (תשובות רש"י סי' נט) שמיד לאחר ההגעלה בעוד המים רותחין עליהם צריך לשטפן מיד במים קרים שלא יחזרו ויבלעו ממים הרותחין שעליהם. וכ"כ **רב האי**. וכתב **הטור** שכן נוהגין, אך לא משום שלא יחזרו ויבלעו המים שעליהן, שאין לחוש לזה, אלא שנהגו כן. ור"י (זבחים צו: תוד"ה לא) כתב שאפילו לא שטפו מיד לא נאסר כי אינו חוזר ובוּלע. גם **הרמב"ם** כתב (ה, כג) שאחר שהגעיל הכלים שוטף אותם. וכ"ד **הגאונים** (שערי תשובה סי' רפ).

אולם **הרא"ש** (ע"ז פ"ה סי' לו) הביא מנהג זה, ותמה מה התועלת שבו?! דאם משום שמדיח את פליטת הכלי כדי שלא יחזור ויבלע, הרי מיד כשיוצא מהמים הרותחים הוא בולע, שא"א לשפוך עליו מהר כ"כ. וכן משום שגם בתוך המים הוא חוזר ובוּלע (ולכן הצריכו שיהיו במים שישים). והביא סמך למנהג מהגמ' בזבחים למעלה שהשטיפה היא בצונן. וכ"כ **התוספות** (ע"ז עו. ד"ה מכאן).

כתב **השו"ע**: נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד.

כתב המ"ב (ס"ק לד) בשם **החק יעקב** דבדיעבד אף אם לא שטף כלל אין לחוש, דהא אין מגעילין אלא קודם זמן איסור או שהוא אינו בן יומו או שיש במים שישים נגדו.

לאחר הכשרה ע"י ליבון, מבואר בדברי **הערוך השולחן** (יו"ד סי' קכ"ב) ששופכים מים גם לאחר הכשרה בליבון (וכן מבואר בפמ"ג מ"ז סק"ד שליבון קל פולט האיסור ואינו שורף). אך **הגר"נ קרליץ** (חוט שני פי"א סק"ה) סובר שא"צ לשטוף את הכלי, כיון שהליבון אינו מפליט את הבליעה אלא שורף ומכלה אותה.

הגעלה קודם זמן איסורו ולאחר מכן³⁰

כתבו **התוספות** (חולין קח: ד"ה שנפל. ע"ז עו. ד"ה מכאן) דבכל שאר ימות השנה שמגעיל כלים הבלועים מאיסור, אין להגעילו אא"כ הכלי אינו בן יומו, או שיהא במים שישים כדי לבטלו. ומה שבהגעלת הכלים במדין לא אסרה תורה אלא בן יומו, לא הגעילו אלא כלים קטנים בתוך הגדולים שהיה במים שישים לבטל האיסור. וכ"כ **הרא"ש** (ע"ז פ"ה סימן לו). וכ"כ **המרדכי** (פסחים סי' תקעו) ו**הר"ן** (חולין מד. טור ב).

²⁹ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנב סעיף ז.

³⁰ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנב סעיף א.

כתב **הרשב"א** בתשובה (א, רסב) שאין מגעילים שני כלים בני יומן כאחד במים שאין בהם שישים כנגד שניהם, אבל להגעיל כלים רבים בני יומן זה אחר זה בזה, נחלקו גדולי הדורות יש מהם שיראה מדבריהם שהוא מותר והוא דעת הראב"ד אבל רבותי לא הודו לו. עוד כתב הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"ד לד.) שאם הגעיל כלי בן יומו בפחות משישים מים, אם טעם אומן ובקי בטעמים את המים ואין טעם האיסור הנפלט נרגש בהם עלתה לו הגעלה כיון שאין הטעם נרגש בהם בידוע שהאיסור הנפלט מועט עד שנתבטל טעמו בתוך המים.

כתב **המרדכי** (שם סי' תקעז) דמכיון שטעם ההיתר הוא משום נ"ט בר נ"ט, מקלים שמגעילים כלי ראשון עם כלי שני אע"פ שאלו ממחרים לפלוט ואלו מאחרים, וכן מחמירים להגעיל כלי שתשימו בצונן, ואין אומרים כיון דלא טרידי לפלוט בלעי.

עוד כתב המרדכי (סי' תקעט) **והגה"מ** (פ"ה דפו' קושטא קל.) שנוהגים להכניסן ולהוציאן מיד.

כתב **השו"ע**: יש ליזהר להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומן או לאו (**ורמ"א**: או אם יש שישים במים נגד כלי שמגעיל או לאו. טור) וכן אם מגעיל כלים שבליעתן מועטת עם כלים שבליעתן מרובה. כתב **הרמ"א**: ואם לא הגעיל קודם זמן איסורו יכול להגעיל עד הפסח, שאז חמץ במשהו ואינו מועיל הגעלה שחוזר ובולע. אבל מותר ללבן כלי תוך הפסח (ד"ע ותשובת רשב"א). וכשמגעיל קודם פסח לאחר שש צריך ליזהר בכל הדברים הנזכרים שאין צריך ליזהר בהן קודם שש.

המגן אברהם (סק"א) כתב שכאן מכיון שיש הרבה טעמים, מן המאכל לכלי, ומן הכלי למים, ומן המים לכלי, גם הרמ"א מתיר לכתחילה, אע"פ שלעיל (תמז, ה) לא התיר מטעם נ"ט בר נ"ט. ועיין **בבאור הלכה** (ד"ה כדי) שאם הקדירה אינה בת יומא או שיש בה שישים כנגד המים, שוב א"צ ליזהר בכל שאר הדברים, דמה איכפת לנו שנכנס ונבלע, הרי הוא נ"ט בר נ"ט דהיתרא.

החזו"א (או"ח סי' קכב סק"ו) סובר שאם נותנים חומר מפגל במים עד שאינם ראויים לשתייה, מועיל להתיר להגעיל גם כלים שהם בני יומן ואין שישים כנגדם, כיון שהבליעה הנפלטת למים מיד נפגמת. וכ"כ **הגרש"ז אויבך** (מנחת שלמה ח"ב סימן צז סק"ד).

ובשו"ת **אגרות משה** (יו"ד ח"ב סי' לא) כתב, שאם יש לאדם צורך גדול להגעיל כלי לפני שיעבור מעת לעת משעת בליעת האיסור בכלי, או שיגרם לו הפסד מרובה, והבלוע הוא דבר האסור מהתורה, יש לפגום את הבלוע בכלי תחילה, ולאחר מכן להגעיל את הכלי. וכ"ד **הגרי"ש אלישיב** (סידור פסח כהלכתו פ"ז הע' 5) שאם אינו יכול להמתין יכול להרתיח מים בכלי בשיעור יס"ב, ולתת בתוכו חומר מפגל, ולאחר מכן יכול להגעיל את הכלי כדינו במים נקיים.

31 הגעלה בחמי טבריה ובשאר משקים

נחלקו הראשונים האם אפשר להגעיל כלים בשאר משקים: הרשב"א (ח"א סימן תק"ג, מיוחסות סי' קנא, משמרת הבית ב"ד ש"ד לג.) כתב בשם **הרמב"ן** (חי' חולין מהדו' רייכמאן קח: ד"ה ולי) שאין מגעילין אלא במים ולא בשאר משקין. **אך הרשב"א** (שם) חולק עליו, ולדעתו גם שאר משקים מפליטים כמו מים. וכ"ד **הר"ש** (זבחים צו: ד"ה הא).

כתוב **בארוחות חיים** (הל' חו"מ סי' צב) שכל זה לכתחילה, אבל בדיעבד מותר.

³¹ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנב סעיף ה.

כתוב עוד ב**ארחות חיים** (שם) חמי טבריא דינן כרותחין לענין בליעה, אבל אין מגעילין בתוכן אפילו דברים שדינן בכלי שני, לפי שאינן תולדות האור, וכבר ארז"ל כבולעו כך פולטו, מה בולעו על ידי תולדות האור אף פולטו כן, ואם נאסרו על ידי חמי טבריא אפשר להכשירן על ידן או על ידי חמי האור.

כתב **השו"ע**: אין מגעילין בחמי טבריה אפילו כלים שדינם ככלי שני, מפני שאינה תולדות האור, וכבולעו כך פולטו, מה בולעו ע"י תולדות האור, אף פולטו ע"י תולדות האור. והרמ"א כתב: מיהו אם נשתמש בו רק במי טבריה, מגעילו בהן (ב"י בשם א"ח). ואין מגעילין בשום משקה, רק במים; מיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה (ב"י בשם א"ח). אם הגעיל הרבה כלים ביורה עד שמרוב פליטת הכלים נעשו המים כציר, אין להגעיל עוד באותן המים (ר"ן פרק כל הבשר).

ומים שהוחמו ע"י חשמל, הסתפק **הדרכי תשובה** (סימן קעא) האם נחשבים כאילו הוחמו באור עצמו וניתן להגעיל בהם כלי שנבלעה בו בליעה מחמת חום האור, וצידד להחמיר. דעת **הגר"ש אלישיב** וה**גרש"ז אוירבך** (שבועת יצחק ח"ו פ"ט) שכיון שמתאדם גוף החימום מחמת החשמל, נחשב הוא כאש, ודין המים שהוחמו בו כחמי האור שאפשר להגעיל בהם בליעה שנבלעה מחמת האש. וכ"כ **האבני נזר** (יו"ד סימן קיא) ועוד.

ומים שהוחמו במיקרוגל, דעת **הגר"מ פיינשטיין** (הלכות פסח פי"ג הע' עה) שדינם כחמי האור, ואפשר להגעיל בהם בליעה שנבלעה מחמת האש. אולם דעת **הגרי"ש אלישיב** (שבועת יצחק שם) שיתכן שאין דינם כחמי האור, ויש לחוש שלא להגעיל בהם. ומחלוקת דומה נחלקו הפוסקים לענין בישול בשבת, ע"ש.

ולהגעיל במי אדים, כקיסור, כתב בשו"ת **אגרות משה** (יו"ד ח"א סימן ס) שנחשבים הם כמים לענין הגעלה ולא כשאר משקין, גם אם אינן נחשבים כמים לענין הכשר טומאה. וכ"פ בשו"ת **מנחת יצחק** (ג, כו).

ובמקום שיש ספק האם הכלי צריך הגעלה, כתב בשו"ת **אגרות משה** (ח"ב יו"ד סימן מא) שאפשר לכתחילה לסמוך על הגעלה בשאר משקין, כיון ששיטת רוב הראשונים שמועילה הגעלה אף בשאר משקין, ומעיקר הדין הלכה כמותם. עוד כתב שם האג"מ, שבמקרים חריגים כגון מפעלים שרוצים 'להגעיל' את כליהם במוצר הנוזלי שהם מיצרים בו, כגון מרגרינה, שאפשרי לעשות כן, ורק היצור השני יהיה בהכשר.

מדברי **הפרי חדש** וה**גר"א** מבואר שאין להגעיל שוב במים שנעשו כציר, מפני שאין בהם כח להפליט הבלוע. ומדברי הפר"ח משמע שאפילו בדיעבד לא מהני. **המ"ב** (ס"ק כז) כתב דאפשר שאפילו בדיעבד לא מהני, שהרי רק לחד תירוצא בא"ר מועיל.

כשר המפות³²

כתב **רבינו יוחם** (ני"ז ח"ח קסא - א ע"ג) מפות שנפל עליהם רותח של איסור כשמגעילן מכניסן בכלי שני ודי, כי כמה פעמים מגעילין אותן ומדיחין אותן ומכין אותן כמה הכאות וכל זה יועילם כמו הגעלה אחת בכלי ראשון.

³² מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף יח.

הפרי מגדים (משב"ז סוף הסימן ד"ה וכלי) כתב לגבי שימוש במפות חמץ בפסח, שמותר ע"י כיבוס המפה בחמין ובאפר וחביטה, וכ"ד הגר"מ פיינשטיין (ספר הלכות פסח להגר"ש איידר, פט"ז הע' לה). וכ"כ הדעת **תורה** (סי"ח) שדי בניקוי המפה וכיבוסה אפילו בצונן, ובפרט אם עושים כן בחמים וחומר כביסה, ובפרט שאין מצוי שאוכלים על מקום התפירות. וכ"כ בשו"ת **אור לציון** (ח"ג פ"י תשובה י) שמותר להשתמש בפסח במפה של שאר ימות השנה, אם היא נקיה ומכובסת. וה"ה למגבת. וכתב בשו"ת **ציץ אליעזר** (ד), ו שאם חום הכביסה מזיק למפות די לנקותם במים צוננים ע"י חומר ניקוי ושפשוף. אולם מעיקר הדין כתב **בחזון עובדיה** (עמ' קס) שהכשר המפה בכיבוס במים חמים שהיס"ב.

הכשר כלי חרס

שנינו בפסחים (ל).

"אמר רב: קדירות בפסח ישברו. ואמאי? לשהיניה אחר הפסח, וליעבד בהו שלא במינן! - גזירה דילמא אתו למיעבד בהו במינו. ושמואל אמר: לא ישברו, אבל משהי להו לאחר זמנו, ועביד בהו בין במינו בין שלא במינו... אמאי קאמר רב קדירות בפסח ישברו? - אמר ליה: התם - תנור של מתכת, הכא בקדירה של חרס. ואיבעית אימא: הא והא בשל חרס, זה - הסיקן מבפנים, וזה - הסיקן מבחוץ. וכי תימא הכי נמי ליעבד ליה הסקה מבפנים - חייס עליה משום דפקעה. הלכך, האי בוכיא - הסיקו מבחוץ הוא, ואסור. ואי מלייה גומרי - שפיר דמי"

ופרש"י שלדעת רב קדירות בפסח ישברו, שלדעתו חמץ אף לאחר זמנו אסור בהנאה כר' יהודה, ואית ליה במשהו, וקסבר נותן טעם לפגם - אסור, ולית הלכתא כוותיה מתרי טעמי, חדא: דאוקי רבא הלכתא דתערובת לאחר זמנו מותר כר' שמעון, והאי פחות מתערובת הוא, ועוד: דקיימא לן נותן טעם לפגם מותר, וזה משעברו עליו ימי הפסח - הופג טעמו בדופני הכלי. גם הרי"ף (ה) כתב שהלכה כשמואל דקאי כרבי שמעון.

ואם החזירן לכבשן ונתלבנו, דעת ה**ראב"ן** (מובא בראב"ה סי' תסד עמ' 79) שגם זה אינו מועיל דחיישינן שמא חייס עלייהו. אך ה**אבי העזרי** דחה דבריו, דלא אמרינן דילמא חייס עליה אלא היכא דמתלבן מבחוץ ולא מבפנים או ע"י מילוי גומרי, אבל כשמחזירה לכבשן מתלבנין מבפנים ומבחוץ כי השלהבת עולה להן מכל צד ולא פקעי. וכ"כ ב**שאלות** (פ' מטות סוף שאלתא קלז) דכלי חרס שרו בחזרת כבשונות, וכ"פ ה**תוספות** (ל: ד"ה התורה) משום שפנים חדשות באו לכאן. וכ"כ ה**גהות מיימוני** (פ"ה דפו' קושטא הכ"ה ובהלכות הגעלה סוף הל' חו"מ). וכתב ה**רא"ש** (פ"ב סימן ז) ודוקא שנותנן לכבשן שמצרפין בו כלי חרס חדשים דכיון שמכניסין להיסק גדול כזה ודאי לא חייס עלייהו דילמא פקעי, אבל לתנורים שלנו לא, דאיכא למיחש דילמא חייס ומוציאן מן התנור קודם שיתלבנו. וכ"כ ה**רשב"א** (תוה"ב הקצר והארוך ב"ד ש"ד לז).

כתב ה**שו"ע**: קדירות של חרס שנשתמש בהם חמץ כל השנה... אבל היסק שיסיקם באש אינו מועיל להם ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין... ואפילו אם ימלאו גחלים, דחיישינן דלמא חייס עלייהו שמא פקעי (פ"י שמא יתבקעו) ולא עביד להו הסקה מעליא. ומיהו אם החזירן לכבשן שמצרפין בו כלי חרס חדשים, מותר דכיון שמכניסין להסק גדול כזה ודאי לא חייס עלייהו דילמא פקעי, אבל לתנורים שלנו לא. והוסיף ה**רמ"א**: כל כלי הצריך לבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפילו צונן בלא הכשר (מרדכי ר"פ כל שעה ועיין ב"ד סי' קכ"א).

כתב **המגן אברהם** (סק"א) שגם אם נשתמש בהם הרבה מותר להשהותן כיון שאינו בעין, וא"כ מותר אח"כ לבשל בהם לכתחילה. ולא כרוצים לומר שרק אם נשתמש בהם מעט חמץ מותר.

כתב **הב"ח** שבתנור של חרס אפילו היסק פנימי לא מועיל, שהרי מובא בגמ' שאפילו חזרת כבשונות לא מהני. אך **המגן אברהם** (סק"ד) כתב שכל דברי הגמ' שם הם לגבי טומאה וטהרה, אך לענין איסור א"צ להיות ככלי חדש, דמיד שנפלט האיסור סגי.

בשו"ת **יביע אומר** (ח"א יו"ד סימן ו) דן בענין הכשר כלי חרס, וכתב שכלי חרס מחמת שאין להם תקנה חשובים כדיעבד, ו**הצאן קדשים** (זבחים קה). כתב שאחרי מריקה ושטיפה סגי בהגעלה, ומכיון שיש לחלק בין היתרא בלע לאיסורא בלע ובחמץ יש הסוברים שהיתרא בלע, וכן משום שכשלא מבטל את האיסור כדי להנות ממנו הדבר מותר, ומחמת עוד כמה צירופים יש להקל במקום הפסד מרובה להגעיל כלי חרס שאינו בן יומו ע"י הגעלה ג"פ זא"ז. ויש לעיין כיצד ינהג לגבי חמץ בפסח.

הגעלת כלי חרס ג' פעמים

שנינו בירושלמי (תרומות יא, ד)

"תני רבי חלפתא בן שאול קדירה שבישל בה תרומה מגעילה בחמין ג' פעמים ודיו א"ר בא ואין למידין ממנה לענין נבילה א"ר יוסי קשייתה קומי ר' בא תרומה בעון מיתה ונבילה בלא תעשה ואת אמר הכין א"ל כמאן דאמר מאיליהן קבלו עליהן את המעשרות ר' יוסטי בר שונם בעי קומי ר' מנא תנינן אם הרכינה ומיצת הרי זה תרומה ואת אמרת הכין א"ל כאן ע"י האור נגעל ויוצא"

בעל העיטור (ח"ב יד ע"ג) למד מהירושלמי שקדירת חרס שאינה בת יומא ניתרת ע"י הגעלה ג' פעמים, כיון שאיסורה מדרבנן בלבד. **הרשב"א** (תוה"א ב"ד ש"ד לז). העיר דנראה דה"ה לכל האיסורים של דבריהם, ואפשר שלא הקילו אלא בתרומה בזמן הזה שאין לה עיקר מדאורייתא, וה"ה לכל שאר האיסורים של דבריהם שאין להם עיקר מן התורה.

הבא"ח (קרת, ט) כתב שקדירת חרס של בשר שבישל בה חלב, אין לה תקנה בהגעלה אלא ימכרנה לגוי, מיהו אם הבשר הוא של עוף שאיסורו מדרבנן, והכלי של פורצלין שהוא יקר, יש להתיר בהפסד מרובה. רק שיעשה לו הגעלה ג' פעמים. ו**בהליכות עולם** (ח"ז עמוד עא) היקל גם בבשר בהמה שבישל בקדירת חרס שאינה בת יומה. וע"ע בשו"ת **יביע אומר** (ח"א יו"ד סימן ו) שרק במקום הפסד היקל.

כלים שנשתמש בהם בכלי שני

כתב **הטור** שהיסק באש אינו מועיל לשום כלי חרס שנשתמש בהם בחמין אפילו שלא על ידי האור אלא שעירה לתוכן רותחין. וביאר **הב"י** שאפילו לא נשתמש בכלי חרס רותחין אלא בכלי שני לא מהני בהו היסק. גם **הרמב"ם** (ה, כה) הושהו כלי חרס שנשתמשו בו חמץ בכלי שני לנשתמשו בו בכלי ראשון.

כתב **השו"ע**: אבל היסק שיסיקם באש אינו מועיל להם ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין אפילו שלא ע"י האור אלא שעירה לתוכה רותחין. אך **הרמ"א** הביא: ויש אוסרים אפילו בכלי שני (המגיד פ"ה).

המגן אברהם (סק"ג) ביאר שאפילו לא עירה מהקדירה לתוכה, אלא עירה מהקדירה לכלי שני ואח"כ הניח כלי זה לתוכו. והוסיף שגם הרמב"ם לא אסר אלא ע"י עירו. והוסיף שנוהגים להגעיל הכל, אבל אם בדיעבד השתמשו בכלי שידוע שמעולם לא נשתמשו בכלי ראשון, צריך להתיישב בדבר.

כתב **החק יעקב** (סק"א) שלא רק קדרות אסורות, אלא ה"ה לקערות שתשמישן ע"י עירווי וכלי שני ג"כ דינא הכי. וכ"כ **המ"ב** (סק"א).

כתב **המ"ב** (ס"ק יא) בשם האחרונים שהסכימו דלכתחלה בודאי יש להחמיר כדעת הרמ"א דאין להתיר אף כשידוע שלא נשתמש בו חמץ רק בכלי שני, ולכן בכלי מתכות צריך הגעלה, ובכלי חרס דלא מהני הגעלה והיסק א"א להשתמש בו בפסח. אמנם בדיעבד אם נשתמש בלא הגעלה בכלי שאין משתמשין בו רק בכלי שני (כגון צלחות וכפות) יש להקל אף בכלי חרס במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יום טוב אם הוא אינו בן יומו שהוא נותן טעם לפגם שכמה פוסקים מקילין בו גבי חמץ.

כלי הטעון ליבון וחס עליו שלא יתקלקל

כתב **השו"ע**: ואפילו אם ימלאו גחלים, דחיישינן דלמא חייס עלייהו שמא פקעי (פי' שמא יתבקעו) ולא עביד להו הסקה מעליא.

כתב **הפרי מגדים** (משב"ז ס"ס תנב, קיצור דיני הגעלה) שדוקא אם הליבון גורם לקלקול גדול חיישינן שלא ילבנו היטב, אבל אם יגרום רק הפסד מועט לא חיישינן שמא יחוס עליו ולא ילבנו היטב. וכ"כ **המגן האלף** (סק"ג), והוסיף שאם יש ספק אם הפסדו מרובה או מועט לא גזרו לאסור ליבון.

אם עבר וליבן את הכלי בתנור ולא חס עליו, כתב **הריטב"א** (פסחים ל:): שהרי"ט סבר שיתכן שמועיל הדבר בדיעבד. אך **הרשב"א** החמיר בזה אף בדיעבד. והפרי מגדים (משב"ז סק"ב) כתב שאם עבר וליבן את הכלי כראוי, ולאחר מכן בישל בו מאכל במזיד נאסר המאכל, ואם עשה כן בשוגג הרי הוא מותר. **כה"ח** (ס"ק כו) כתב שבאיש עני ויש הפסד מרובה גם אם בישל במזיד יש להקל, אך יש להוכיחו שעבר על גזירת חז"ל ולהזהירו שלא יעשה כן פעם אחרת.

כלים הטעונים ליבון חמור³³

שנינו בעבודה זרה (עה:): גבי הכשרת כלי גויים:

"דברים שנשתמש בהן ע"י האור, כגון השפודין והאסכלאות – מלבנן. רמי ליה רב עמרם לרב ששת, תנן: השפודין והאסכלא - מלבנן באור, והתנן גבי קדשים: השפוד והאסכלא - מגעילין בחמין!... רב אשי אמר, לעולם כדאמרן מעיקרא: הכא התיירא בלע, הכא איסורא בלע, ודקא קשיא לך דבעידנא דקא פליט - איסורא קא פליט! בעידנא דקא פליט לא איתיה לאיסורא בעיניה"

כתב **השו"ע**: כלים שמשתמשים בהם על ידי האור כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא בהם, צריכים ליבון.

המגן אברהם (סק"י) הסביר שמה שבולע ע"י מים פולט ע"י מים, אך מה שבולע ע"י האור ממש צריך ליבון. וכן מבואר מדברי **המ"ב** (ס"ק כז) שהכלל כאן הוא כבולעו כך פולטו, ולכן אם ידוע ל³⁴ שלא צלו עליו חמץ די בהגעלה ואפילו לכתחילה. בשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ג סימן סו אות ב-ג) כתב בשם פוסקים נוספים שליבון מועיל מדין 'כבולעו כך פולטו', ולכן מועיל להכשיר תנור ברמת החום בה הוא בלע, וא"צ להגיע לרמת חום של ניצוצות ניתזין ממנו. ולדעתו ה"ה לכל רמת חום שדי להכשירה ברמת החום שהשתמשו בה. וכ"ד הגרצ"פ **במקרי קודש**. אך בשו"ת **אגרות משה** (י"ד ח"א סימן ס) כתב שאין

³³ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף ד.

³⁴ ובשער הציון אות לב כתב: שאם אינו ידוע לו אלא בסתמא, אף דלכתחילה בודאי יש ללבנו מחמת הספק, מ"מ בדיעבד אם הגעילו ונשתמש בו אפשר דאין להחמיר, ובפרט כשאינו בן יומו בודאי יש להקל בדיעבד.

הכוונה שליבון מועיל מדין כבולעו כן פולטו, אלא שהמ"ב כתב כך רק כדי לבאר שהטעם שהבליעה אינה נפלטת ע"י הגעלה הוא משום שהכשר זה אינו כדרך הבליעה. וליבון מועיל משום ששורף את החמץ במקומו, אך אינו מפליטו כמו פעולת ההגעלה (כ"כ הפמ"ג א"א סק"ל. וע"ע בש"ך ס"ק יז). ולכן כתב שליבון מועיל להכשיר כלי חרס אף שהבליעה אינה יוצאת מדופיו לעולם, מחמת ששורף את החמץ במקומו.

בחזון עובדיה (עמ' קכו) הביא את דברי השו"ע ששיפודים ואסכלאות צריכים ליבון להכשירם, ולא די להם בהגעלה. ולאחר מכן כתב שבדיעבד אם הכשירם ע"י הגעלה ובישל או צלה בהם אפילו מעת לעת, יש להתיר המאכל, שאפילו למחמירים בנותן טעם לפגם בפסח בזה יש להקל. בהסתמך ע"ד הסוברים דחמץ מיקרי היתרא בלע (מה שא"א לומר לגבי גיעולי גויים). ואם אין ידוע אם מערבים בשיפודים אלו חמץ, די להם בהגעלה.

עד כמה מלבנן

שנינו בעבודה זרה (עוה) "ועד כמה מלבנן? א"ר מני: עד שתשיר קליפתן". ובירושלמי (ע"ז פ"ה הט"ו) איתא: הליבון צריך שיהיו ניצוצות מינתזין ממנו, וכ"כ **הרא"ש** (כלל י"ד סימן א).

דעת **ה"ר אביגדור** (הובא בהגה"מ פ"ז מהל' מאכ"א ה"ג אות ה) שדי בכך דכשמלבנן עד שאם ישים עליו קש יהיו ניצוצות ניתזין ממנו, דאל"כ כלים שאופים פשטידא תחתיה ומלבנין אותה, אם היה צריך ללבנה עד שיהיו ניתזין ניצוצות ממנה היתה מתקלקלת לגמרי.

המרדכי כתב (ע"ז סוס"י תתס) דכלים הבלועים מאיסור בעו נשירת קליפה, אבל הבלועים מהיתר כגון חלב או בשר אין צריכין ליבון גדול דנשירת קליפה, אלא רק עד שתהא יד סולדת בו משני עבריה. וגם רגילין לבדוק על ידי נתינת קש עליה מבחוץ לראות אם הקש נשרף. בהכי סגי, דאם כן שליט הליבון מעבר אל עבר (אע"פ שאינו מסיר קליפתו). ודי בכך כיון דהיתרא בלע די להם בהגעלה, וליבון זה לא גרע מהגעלה. אמנם הב"י העיר שלפי דברי האומרים שחמץ כיון ששמו עליו מיקרי איסורא בלע, כלים אלו צריכים ליבון ולא די להם בהגעלה, וא"כ גם ליבון קל לא מועיל להם, אלא צריכים ליבון גמור.

כתב **השו"ע**: והליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם. והרמ"א כתב: ויש מקילין אם נתלבן כל כך שקש נשרף עליו מבחוץ (מרדכי סי' פ"ז והגהות מיימוני פ"ז מהלכות מ"א). ונוהגין כסברא ראשונה בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה, רק שיש בו סדקים או שמחמירין ללבנו, סגי בליבון קל כזה.

הט"ז (סק"ח) התקשה, מדוע החמירו ללבן כלים אלו. וביאר ששיפוד זה צלו בו חמץ בעין, ולכן דינו כמו תנור שאפו בו פת בלי משקה וצריך ליבון. והמקלים שהביא הרמ"א לא כתבו כן על שיפוד בחמץ אלא על בשר וחלב, דא"צ ליבון גדול, והרמ"א העתיק דבריהם גם לגבי חמץ בפסח. אך קשה על דבריו, שאם צלו עליו חמץ בעין ודאי שגם הם מודים דבעי ליבון חמור, ולכן שיטת הרמ"א צ"ע.

אופן הכשר חצובה וברזלים שעל הגז

כתב **הרמ"א**: חצובה צריך ליבון (מהרי"ל).

המגן אברהם (ס"ק יב) הסביר שלפעמים נשפך עיסה עליה. אולם המאמר מרדכי (ס"ק יא) כתב שזהו חשש רחוק, ואפילו אירע כן נשרף החמץ והלך לו כיון שהוא על האש, ואפילו אם החצובה בלועה בחמץ מה בכך, הרי אין מניחים עליו מאכל, ואין הבלוע יוצא מדופן לדופן (יו"ד צב, ז). ולכן כל מה שכתב הרמ"א

זהו רק לכתחילה משום חומרא דחמץ, ובודאי די לזה בליבון קל. ובדיעבד כתב **הפרי מגדים** שאף אם נשתמש עליו בלי ליבון כלל ג"כ אין לאסור. וכ"פ **המ"ב** (ס"ק לד). **אמנם** **החכמת אדם** (עד, ד) הצריך ליבון לחצובה גם לענין שאר איסורים, ולא רק לחמץ. ובשו"ת **אגרות משה** (יו"ד ח"א סי' נט) כתב שרק בחמץ שהוא חומרא בעלמא להרחקה החמירו, אבל בשאר איסורים אין להחמיר.

בשו"ת **רב פעלים** (ח"ד סימן יז) פסק שגם אם אין הדרך לחמם מצה ע"ג הכיריים, חייב ליבון, שגם משום שפיתת הקדרות הצריכו ליבון, ולכן יש לנו להחמיר כדבריהם להצריך ליבון לכיריים של ברזל אף על פי שאנו יודעים שאין דרכם לחמם מצה ע"ג הכיריים עצמן אלא רק שופתים הקדרות עליהם בלבד.

בחזון עובדיה (עמ' קלז) כתב שיש לנקות את החצובה ולהגעילה ברותחים. ואם עירה עליה רותחים מכ"ר הוכשרה בכך. וה"ה לכיריים של גז, ומקום האש ינקה היטב ויערה עליו מים רותחים. ובשו"ת **אגרות משה** (או"ח ח"א ס"ס קכד) כתב שמדינא א"צ הכשר כלל, כי אין משתמשין עליהם אלא בקדרות שהן כשני כלים שנגעו זב"ז, ובפרט שעבר מעל"ע שאף אם היה משתמש עליו ממש לא היה נאסר ורק לחומרא בעלמא צריך להכשיר במה שאפשר. אך לנקות צריך מדינא אולי יש איזה חמץ בעין. ולימות הפסח צריך ללבן את המקומות שמעמידין הקדרות ג"כ מצד חומרא שהחמירו בחצובה לימות הפסח או לכסות בפח של מתכות. וכ"פ בשו"ת **אור לציון** (ח"ג פ"י תשובה ג), והוסיף שאפשר לכסותה בנייר כסף עבה, לאחר ניקויה. באופן שברור שהנייר לא יקרע.

אולם הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"א עמ' כט) כתב שמ"ש המ"ב שהבלוע בחצובה נשרף אינו נוהג בחצובה של זמנינו, כיון שמסגרתה גדולה, אין קצוותיה מונחים כנגד האש ואינם מתחממים כל כך, ולכן הרוצה להשתמש בחצובה של כל השנה לפסח, צריך ללבנה ליבון חמור. וכ"ד **הגרי"ש אלישיב** (אשרי האיש ח"ג פנ"ג אות לה) שילבן החצובה או יכסה אותה בנייר כסף עבה, והוסיף שמ"מ ראוי לקנות חצובה מיוחדת לפסח. גם **הגר"מ אליהו** (מאמר מרדכי ה, עח) כתב שאת החצובות יש ללבן ליבון קל. על מכסה הגז, הכפתורים ומושב הכירה יערה מים רותחים. ועם כל זה, טוב לצפות את מושב הכיריים, החצובות והכפתורים בנייר כסף.

אופן הכשרת פלטה חשמלית

הנה לגבי פלטה חשמלית שגוף החימום מתחתיה ובליעת האיסור בצדה העליון, כתב **המגן האלף** (סק"ג) שהסקתם מבחוץ מועילה להכשירם, אע"פ שהבליעה באה מבפנים, שהרי 'כבולעו כן פולטו'. **אולם הפרי מגדים** (א"א סק"י) סובר שאף כלי מתכות שבלעו מבפנים צריך ללבנו מבפנים (בצד הבליעה), וכ"כ בשו"ת **בית שלמה** (יו"ד ח"א סימן קסד), והגר"ש **אוירבך** (מנחת שלמה מהדו"ת סימן נא).

כתב **בחזון עובדיה** (עמ' קלח) שדי שיערה עליה מים רותחים מכלי ראשון, לאחר שינקה אותה היטב מכל חשש חמץ בעין.

בספר **הגעלת כלים** (פ"ג אות שפא) כתב שינקה היטב את הפלטה וידליקנה לכמה שעות, או שינקה היטב ויכסה בפח או בנייר אלומיניום ועליהם יניח את הסירים. ובשו"ת **אור לציון** (ח"ג פ"י תשובה ד) כתב שאין להשתמש בהם בפסח אלא אם יכסם לאחר ניקויים בנייר כסף חזק שאינו עלול להקרע. ופח שיש לו גם דפנות וגג, אין צורך לכסות את הדפנות והגג. ואם במשך השנה נותן לחם על הגג לחממו, יכסה גם את הגג. דעת **הגר"מ אליהו** (מאמר מרדכי ה, פא) שיערה עליה מים רותחים ויחמם אותה למשך

שעתיים, ואח"כ יעטוף אותה בנייר כסף. ואם מחממים עליה חמץ ישירות, דינה כדין תנור שצריכה ליבון וא"א להכשירה לפסח.

אופן הכשרת תנור

הנה לעיתים רבות משתמשים בתנור אפיה לאפיית מאכלי חמץ גמורים בצורה יבשה, היינו אין מים או רוטב עם החמץ. כך שכדי להכשירם לכאורה צריך ליבון.

בחזון עובדיה (עמ' קלב. ובשו"ת יחוה דעת ב, סג ביתר אריכות) כתב שאת תבניות התנור צריך ללבן עד שיהיו ניצוצות ניתזים מהן. ואת התנור עצמו יש לנקות היטב מבפנים בכל הדפנות, ולהסיקו היטב שעה או יותר, וימנע מלהשתמש בו קודם ההסקה 24 שעות. ואע"פ שהליבון אינו מגיע לשיעור של ניצוצות ניתזים ממנו, הואיל והרבה מהראשונים סוברים שחמץ מיקרי היתרא בלע, ולדידהו די בליבון כל שהוא שקש נשרף עליו מבחוץ. וכאן אין בליעה מגוף החמץ בתנור, שהרי החמץ מונח בתבניות, ואין בתנור אלא זיעא בעלמא, מפני שנמצא החמץ בחללו של התנור, וכבולעו כן פולטו. והביא עוד מ"ש בשו"ת **ערוגת הנושם** (חלק או"ח סימן קיט, דף צ"ט סע"א) שדוקא בכלי חרס שאין מקום לומר בו כבולעו כן פולטו, שהרי התורה העידה עליו שאינו יוצא מידי דפיו לעולם, אלא על ידי ליבון גמור, לכן יש לחוש פן יחוס עליו שמא יפקע באור, אבל בכלי מתכות אפילו אם לא יעשה לו ליבון גמור מפני שחוס עליו שמא יפקע, מכל מקום הרי הליבון בשעת הכשרו יהיה כדרך שהיה מלובן בשעת בליעת האיסור, וכיון שהלכה רווחת כבולעו כן פולטו, אינו צריך ליבון גמור יותר בשעת הכשרו. וממילא ודאי שאין לחוש לומר שמא לא יעשה לו ליבון גמור. גם בשו"ת **מנחת יצחק** (ג, סו) כתב שדי להכשיר את התנור ע"י חימומו בחום הגבוה ביותר, וא"צ ליבון ממש. וכ"ד **הגר"א קוטלר** (ספר הלכות פסח פט"ז הע' קמב) שאפשר להכשיר ע"י הסקתם למשך כמה שעות, שהרי אף הבליעה הראשונה הייתה באופן זה, וכבולעו כן פולטו. ולאחר זמן ראיתי שגם בשו"ת **תפילה למשה** (ח"ב סימן ט) העלה שאפשר להכשיר תנור לפסח ע"י ניקויו היטב שלא יהא דבוק בו שום חמץ. ואח"כ יסיקנו בחום הגבוה ביותר למשך חצי שעה, והמחמיר שלא להשתמש בו במשך 24 שעות קודם שיסיקנו להכשירו לפסח תע"ב. אך מן הדין א"צ.

מנגד, בשו"ת **אור לציון** (ח"ג פ"י תשובה ב) כתב שהתנור צריך ליבון חמור שהוא 371 מעלות, ותנור ביתי מגיע ל-259 מעלות בלבד. גם **הגר"מ פיינשטיין** (ספר הלכות פסח פט"ז הע' קלו) סובר שאין להכשיר התנורים אלא בליבון, משום שא"א להגעיל חומר זה. ואם יש לתנור מערכת לניקוי עצמי, שע"י הפעלתה מתחמם התנור בחום גדול מאוד, התיר להכשירו באופן זה. וע"ע בשו"ת **קול אליהו** (טופיק, סימן כז) שאין להקל בדבר אפילו בדיעבד, כיון שדעת השו"ע שחמץ מיקרי איסורא בלע (ועיין מ"ש בשו"ת ברית אברהם ח"ב סימן כג וילקוט יוסף פסח ח"ב עמ' שסה. מ"ש להשיג על דבריו). גם **הגר"מ אליהו** (מאמר מרדכי ה, עג) כתב שאין להכשיר תנור אלא בשעת הדחק, מכיון שבתוך דפנות הדלת מתאסף חמץ בעין. וגם התנור עצמו צריך ליבון, ובתנורים שלנו א"א לעשות כן. וכן יש לדון על הכשר הזכוכית, ולכן אין להכשירו אלא ע"י שאלת רב. וה"ה בכל האמור לגבי תנור המנקה את עצמו.

סעיף ג':

הרחבות לדיני הגעלה וליבון

כתב **השו"ע**: דיני הגעלה וליבון הלא הם כתובים בהלכות פסח.

אנו נביא כאן את מקצת ההלכות מאו"ח סימנים תנ"א – תנ"ב, אשר שייכות לדיני הגעלה וליבון. את שאר ההלכות השייכות לדינים אלו נביא בסוף הסימן בנפרד, שם יבוארו פרטי ואופן ההגעלה.

הגעלת הרבה כלים יחד³⁵

כתב המרדכי (סי' תקפ) בשם ה**רוקח** (סי' רנב) שאין להניח הרבה כלים יחד לתוך הסל ולהגעיל כן. ודוקא לגבי טבילת כלים מצינו שמילאו סל כלים והטבילו (מקוואות פ"ו מ"ב. וחגיגה כב.).

כתב **השו"ע**: לא יניח כלים הרבה לתוך כלי ויגעילם יחד (**ומ"א**: אם נוגעים זה בזה).

הט"ז (סק"ט) הסביר שכל החשש כאן הוא שבמקום נגיעתן הרתיחה לא תגיע. אך אין כאן בעיה של חציצה. וכן אין איסור של פליטת הכלים, כיון דהוי נ"ט בנ"ט דהתיירא, דהיינו קודם שש כמו דגים שעלו בקערה של בשר שמותר לאוכלן בכותח. וכ"כ ה**מ"ב** (סק"ב).

הגעלה בצבת³⁶

כתב **השו"ע** בשם ספר **אגודה** (פ"ב סי' כז): אם מגעיל בצבת יגלגל הכלי, דאם לא כן במקום הצבת לא סליק דיקולא דמיא.

כתב ה**חק יעקב** שטוב יותר להגעיל בסבכה או בסל מנוקב. וכ"כ ה**ט"ז** (סק"ה) שבאופן זה אין לחוש כלל שיחזור ויבלע.

הגעלת כלי גדול³⁷

שנינו בעבודה זרה (עו.)

"כיצד מגעילין? א"ר הונא: יורה קטנה בתוך יורה גדולה. יורה גדולה מאי? ת"ש: דהוא דודא דהואי בי רב עקביה, אהדר ליה גדנפא דלישא אפומא, ומליוה מיא וארתחה. אמר רבא: מאן חכים למעבד כי הא מילתא אי לאו רב עקביה דגברא רבא הוא, קסבר: כבולעו כך פולטו, מה בולעו בניצוצות, אף פולטו בניצוצות"

ופירש"י: כבולעו - כענין שבולעו שפת הדוד את האיסור יפלטהו. מה בולעו בניצוצות - לאו בולעו אלא על ידי ניצוצות שניתזו הרתיחות שם ולא הוכנסה לתוך יורה אחרת בשעת בליעת האיסור. כך בשעת פליטה - אף על פי שלא הכניסה לתוך יורה אחרת הואיל ונתמלאת יפה יפה ומעלה ניצוצות על שפתה ופולט ומיהו גדנפא בעינן משום דאי לאו הכי דימא לא הוה מסקא ניצוצות על השפה בהא זימנא אבל איסור נתבשל בה פעמים הרבה ואם לא העלה ניצוצות כל שעה העלה פעם אחת.

³⁵ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנ"ב סעיף ג.

³⁶ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנ"ב סעיף ד.

³⁷ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנ"ב סעיף ו.

כתבו **הרי"ף** (ח: והרא"ש (סי' ז) שפתרון בצק בראש הכלי הוא דוקא בשאר ימות השנה, אבל בפסח דאסור למעבד לשה עושהו בטיט ומרתיח.

כתבו **הרא"ש** (שם) והמרדכי (סי' תקפד) שאם ירצה יקח אבן רותחת או לפיד אש וישליכנו לתוכו בעודו רותח, ומתוך כך ירתיחו המים יותר ויעלו על שפתו. **ורבנו ירוחם** (נ"ה ח"ב מ:) כתב שיש מי שכתב שאינו די באבן אלא דוקא בשפה של טיט. אך כתב הב"י שהעולם נהגו להכשיר באבן רותח.

כתב **השו"ע**: כלי גדול שאינו יכול להכניסו לתוך כלי אחר מחמת גודלו, עושה שפה לפיו בטיט כדי שיתמלא היטב ויגיעו המים בשפתו, וממלאו מים ומרתיחו; או יקח אבן רותחת או לפיד אש וישליכנו לתוכו בעודו רותח ומתוך כך ירתיחו המים יותר ויעלו על שפתו.

המגן אברהם (ס"ק יא) הסביר שהצורך בהכשר גב הכלי הוא משום שא"א שלא ניתז פעם אחת עליו, ושמא בשעת הגעלה לא יתז עליו, לכן יעשה שפה, ואף על גב שהמים זבין משם דרך הטיט קי"ל כבולעו בניצוצות כ"פ בניצוצות.

כתב **מהרי"ל** (הל' הגעלה עמ' יח) דאם הוא כלי ששואבין עמו רותחין אין לו תקנה באופן זה, דצד החיצון לא נגעל, לכן צריך להכניסו כולו ליורה. וכ"כ **המגן אברהם** (שם) והמ"ב (ס"ק לא).

עוד כתב **מהרי"ל** כלי שפיהו צר שא"א לשפשפו בפנים, או שיש לו קנים אסור בהגעלה. וכתב **המגן אברהם** (שם) נ"ל דה"ה קערות שמכסין בהם המחבת אף צד החיצון צריך הגעלה. וכ"פ **המ"ב** (שם), וכן עולה מדברי **הב"ח**.

הטעם שמביאים אבן רותחת, כתב **המגן אברהם** (ס"ק יג) שצוננת מצננת המים. וכ"כ **המ"ב** (ס"ק לג). וכתב בספר **הגעלת כלים** (פי"א הע' ל) דלמעשה די שהאבן או הברזל יהיו חמים יותר מחום המים, דהעיקר הוא שלא יצננו אותם. וכן יש להניח את האבן בנחת, כי בזריקה לא יעלו המים בכל המקומות.

☞ הגעלת הכלי בשתי פעמים³⁸

כתב הארחות חיים (הל' חו"מ סי' צה) בשם **הרשב"א** (תוה"ק שם) שאם המחבת ארוכה, משים חציה והופך עוד ומשים חציה האחרת. ואם היא ארוכה ביותר מלבנה באמצע. וכן כל כלי שאינו יכול להכניסו בפעם אחת לתוך המים מכניס חציו וחוזר ומכניס חציו השני ולא חיישינן שצדו הנגעל בולע מצדו השני שלא נגעל. עוד כתב, שלא אמרו (פסחים עד.) בכלי מתכת חם מקצתו חם כולו אלא לענין איסורו אבל לא לענין הכשרו.

כתב **השו"ע**: מחבת שמטגנין בה, מותרת בהגעלה. ואם היא ארוכה, משים חציה והופך עוד ומשים חציה האחר. ואם היא ארוכה ביותר, מלבנה באמצע.

ועיין **במ"ב** (לקמן סי' תנב ס"ק כג) שעדיף עכ"פ להגעיל כולו בפעם אחת, שמא יכנס חלק מהכלי שכבר הוגעל ויבלע ממה שפלט.

³⁸ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף יא

סעיף ד':

דין מחבת שמטגנים בה³⁹

כתב הראב"ה (סי' תסד עמ' 87) גבי מחבת שמטגנין בה, שאביו **רבינו יואל** הצריכו ליבון דמדמי לה לתנור שאופין בו דבעי היסק. שלעיתים מטגנים בה ומתייבש השמן ונאפה מה שבתוכה ע"י האור בלא משקה. וכ"כ **הרשב"א** (תוה"ב ב"ד ש"ד לה.). אך דעת **הראב"ה** להתירו בהגעלה: א. משום שלענין הפרשת חלה דין אחד לטיגון ובישול. ב. לא חילקו בין יורה ליורה אע"פ שיש שמטגנים בה. ג. בתוספתא מובא שגם כלי טיגון מדיחם ברותחין ודין. וכ"ד **הרא"ש** (פ"ב סי' ז. ובתשובה כלל יד סימן א) שאם חוששים למקרה שקורה לפעמים במחבת, יש לחוש גם לקדרות שלפעמים נשרף התבשיל ונדבק בדופני הקדרה. ומה שלא חוששים לזה הוא משום שיש בו לחלוחית משקה, ואינו חשיב לתשמישו ע"י האור. וכ"פ **המרדכי** (סי' תקעז) **והגה"מ** (פ"ה הכ"ג אות א).

כתב **השו"ע**: מחבת שמטגנין (פי' שיוצקין בה שמן לאפותו) בה, מותרת בהגעלה. והוסיף **הרמ"א**: ובלבון כל דהו שקש נשרף עליו סגי ליה. ויש מחמירין ללבן המחבת, אך בלבון כל דהו דהיינו שישורף עליו קש מבחוץ סגי (ד"ע). ונוהגין ללבנו לכתחלה, מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין בו גומות (מהרי"ל). וכאן (יו"ד קכא, ד) כתב **השו"ע**: מחבת שמטגנים בה, אף על פי שלענין חמץ בפסח די לה בהגעלה, לענין שאר איסורים צריכה ליבון.

וביאר **הגר"א** שבפסח חשיב היתרא בלע ולכן אפשר להקל. וכ"כ **הש"ך** (סק"ח) **והט"ז** (סק"ג).

לגבי הכשר מחבת מחמץ הסביר **המגן אברהם** (ס"ק כא-כב) ע"פ הרא"ש שהגעלה מועילה מכיון שמטגנים ע"י שומן, ומה לי שומן או מים (הפמ"ג רצה לומר ששומן אינו בכלל משקה, וחשיב כגוף הבשר. אך המ"ב סד דחאו). היינו כל עוד יש אמצעי בין המאכל למחבת מהני הגעלה. והמחמירים סוברים שלפעמים מתייבש השומן, והעיסה נאפית בעין על המחבת⁴⁰. וכ"כ **המ"ב** (ס"ק סג). ועיין בסידור פסח כהלכתו (פ"ח ס"י) לענין סירים שמבשל בהם פתיתים, דייסות וכד', שלעיתים לא נשאר בסוף הבישול רוטב, האם צריכים ליבון קל או הגעלה. **אלא** שהש"ך (שם) כתב ע"פ ההסבר למעלה שמקלים בחמץ משום שחשוב להיתר, א"כ ה"ה במחבת של בשר או חלב שדי בהגעלה, כיון דהיתרא בלע. אך הביא בשם **הרמ"ע מפאנו** (סימן צו) שכתב שמחבת של גוים רוב תשמישו בלי מים, אלא ע"י שאר משקים כשמן וכד', משא"כ במחבת של חמץ, כפי שהבאנו לעיל בשם המג"א. ולפי דבריו גם במחבת של חלב או בשר צריך ליבון, כיון שנבלע בלי שום אמצעי. **ועק"א** (מהדו"ק סימן מט ד"ה ובהיא. הובא בפת"ש ז) תמה על הש"ך, דמחבת בשר ודאי מועילה לו הגעלה (כך מוכח מהגמ' בע"ז עו. גבי נותר כיון דהיתרא בלע), ומה שהרמ"ע הביא טעם אחר הוא משום שסובר כרשב"א שחמץ מיקרי איסורא בלע דשמו עליו, אבל בשל בשר לחלב פשוט שמועילה הגעלה. **החתם סופר** (יו"ד סימן קיא) העלה להקל בטיגון, אך במחבת של גוי לא היקל משום שיש תרתי לגרועותא, שנבלע בה איסור, וגם לא היה אמצעי של היתר בבליעה.

³⁹ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף יא.

⁴⁰ וסיר שמבשלים בו חמין שיש בו חמץ, דעת **הגר"ש אלישיב** (סידור פסח כהלכתו פ"ח ס"י) שאף אם אינו מתייבש אלא לפעמים, ראוי לכתחילה להכשירו ע"י ליבון קל. אך **הגר"נ קולין** (שם) סובר דכיון שהמאכל אינו מתייבש לגמרי אלא לפעמים, די להכשירו בהגעלה.

עוד כתב הפת"ש בשם **החתם סופר** (יו"ד סימן קי) שהעלה דמחבת של חלב שהיה אינו ב"י וטיגנו בו בשר, כשבא להכשירו אח"כ יש להתיר בהגעלה בלא ליבון, וליתר שאת יגעילנה ג' פעמים. וכ"פ בשו"ת **רב פעלים** (ח"א יו"ד סימן יט) ועוד.

בשו"ת **אגרות משה** (יו"ד ח"ג סימן יד אות ב) כתב שבדיעבד נראה בזמננו שמחמירין להגעיל דוקא כשאינו בן יומו יש להקל אף בשאר איסורין בהגעלה. וכ"כ בשו"ת **מקור נאמן** (סימן תקפט) שאם טיגן שניצל ללא שמן במחבת חלבית, ימתין כ"ד שעות ויגעילה. כתב **בחזון עובדיה** (עמ' קלה. ושו"ת יחוה דעת א, ז) שמחבת דיה בהגעלה בכלי ראשון וא"צ ליבון. וה"ה הרוצה להכשיר מחבת חלבית לבשרי, מכשירה ע"י הגעלה, ולגבי שאר איסורים הצריך ליבון. ולגבי סיר עוגה כתב (עמ' קלד) שי"א שאין לו תקנה בהגעלה אע"פ שטחין בו שמן לבל תשרף העוגה.

ולענין שיעור המשקה הנצרך כדי להחשיב את הכלי כמי שלא בלע את טעם המאכל ע"י האור, כתב **הגר"ז** (סל"ו) "אף על פי שמשח את המחבת בשמן או בשומן תחת העיסה כדי שלא תשרף, אין זה נקרא טיגון אלא אפייה. כיון שאין העיסה רוחשת בשמן או בשומן והרי נבלע בה החמץ על ידי האור בלבד וצריכה ליבון גמור כדינו". והחילוק הוא האם נתן השמן כדי שלא תשרף בלבד או כדי שיטוגן המאכל במחבת. וכן הוא **בפרי חדש** (ס"ק יא). וב**כה"ח** (סק"ע) מבואר שהשיעור הוא טופח ע"מ להטפוח. וע"פ האמור ראיתי שיש שכתבו (כתב עת פעמי יעקב ד, תש"ן עמ' כד) שסיר שמבשלים בו קוגל, כיון שנתנית השמן אינה רק כדי שלא תשרף, אלא גם שיטגן מעט, די בהגלעתו וא"צ ליבון.

☞ הכשר מחבת טפלון

ולגבי מחבת 'טפלון' (העשוי מחומר שיכול להגיע לכ-400 מעלות חום) שטיגנו בה בלא שמן או שאר משקין, דעת **הגרי"ש אלישיב** (סידור פסח כהלכתו פ"ח הע' 53) שא"א להכשירה, שכיון שבלעה בלי משקה אין מועיל בה הגעלה, וליבון א"א ללבנה, הואיל ותתקלקל המחבת עי"ז. וכ"ד **הגר"נ קוליץ** (שם פ"ט, וחוט שני פ"י ס"ק יב), וה**גר"ש וואזנר** (קובץ מבית לוי ח"א עמ' לג). בשו"ת **אגרות משה** (אהע"ז ח"ד סימן ז) התיר ע"י הגעלה בכלי ראשון, כשאינו בן יומו. ולגבי פסח דעתו (ספר הלכות פסח פי"ג הע' לא) שיש להחמיר בזה.

☞ הכשר תבניות אפיה

כתב **המגן אברהם** (ס"ק כג) "אבל האגנות שאופין בהם עוגות בעין צריך ליבון". **פרי מגדים, פרי"ח וחי"א** סוברים דה"ה אם מושחים תחתיו בשומן או שמן או חמאה, צריכים ליבון מדינא, כיון שלפעמים מחמין בהן סובין לחולה. אך העיר **בשער הציון** (אות עא) דהיינו דוקא לדעת הרמ"א וסיעתו הסוברים שהולכים אף אחר מיעוט שימוש (לעיל ס"ו).

גם **בחזון עובדיה** (עמ' קלב) פסק שתבניות אפיה צריכים ליבון באש עד שיהיו ניצוצות אש ניתזים מהן.

סעיף ה':

☞ הגעיל כלי הצריך ליבון

כתב **הרשב"א** (תוה"ק שם לד:) הגעיל כלי הצריך ליבון, אסור להשתמש בו בחמין אפילו שלא ע"י האש, שכל שתשמישו ע"י האש אינו פולט הכל ע"י הגעלה, וכל זמן שישתמשו בו ע"י חמין פולט מעט מעט.

למה הדבר דומה לכלי חרס שאינו יוצא מידי דופנו אף על פי שהגעילו אסור לבשל בו. וכ"כ הרא"ש (פ"ה סי' לד).

הר"ן (לט: סוף דיבור ראשון) כתב שיש המקלים שגם כלי שתשמישו ע"י האור, אם בא להשתמש בו חמין, די לו בהגעלה, שכל מה שיפלוט בחמין כבר פלט בהגעלה ראשונה. אולם הר"ן לא הסכים לזה, שכיון שיש לו בלע של איסור עד שאתה אוסרו להשתמש בו על ידי האור שמא יפלוט יותר בחמין שניים.

כתב **הרשב"א** (תוה"ק ב"ד ש"ד לה.) שיכול ללבן חצי הכלי ואחר כך חצי השני.

כתב **השו"ע**: אם הגעיל כלי הצריך ליבון, אסור להשתמש בו בחמין אפילו שלא על ידי האש. והרמ"א כתב: אבל מותר להשתמש בו צונן, אפילו לכתחלה, ע"י הדחה ושפשוף היטב. וכ"ש בכלי שצריך הגעלה. ודוקא בדרך עראי, כגון שהוא בבית הגוי או בדיעבד, אבל אם רוצה להשתמש בו בקבע, יש מחמירים ואומרים דאפילו להשתמש בו צונן צריך הגעלה או ליבון, גזירה שמא ישתמש בו חמין (מרדכי ורוקח). והכי נוהגין. ואפילו כלים שתשמישן בצונן, אם יש לחוש שחממו בו יין, כגון כלי כסף, נוהגין להגעיל, ואין לשנות (ארוך בשם ראבי"ה).

כתב **הש"ך** (סק"י) דמשמע מהדרכ"מ שע"י הדחה ושטיפה היטב יכול לשים בכלי גם חומץ ושאר כל הדברים החריפים. אך כתב דמשמע מהאו"ח שאסור לתת בתוכו דבר חריף לת. לכן כתב דאפשר שיש ט"ס בדרכ"מ ומדובר על סתם כלי שתשמישו בצונן, וכן משמע ב**בלבוש** (ס"ס ג) דדוקא בנשתמשו בו בצונן מותר ליתן בו דברים החריפים. וכ"כ **החכמת אדם** (נז, י) ועוד.

הש"ך (ס"ק יב) העיר שבדרך עראי אפילו כלים שמשמשים בהם בודאי חמין מותר להשתמש בהם ע"י הדחה ושפשוף.

הט"ז (סק"ה) העיר שאם השתמש בכלי הצריך ליבון והגעילו בלבד, המאכל נאסר גם בדיעבד. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות טז) ועוד. **הערוך השולחן** (ס"ק יג) כתב שבכה"ג א"צ לשער כנגד כל הכלי אם יש בו שישים, אלא די לשער כנגד הבלוע בכלי ע"פ אומד הדעת.

הפרי תואר (אות ז) העיר, דפשוט שאם עבר עליו כ"ד שעות ונפגם הבלוע, אין להחמיר לחוש לאותו מועט, שגם אם נניח שהוא פולט, אינו פולט שיעור האוסר בתבשיל ויש שישים לבטל מה שפולט, וגם האיסור פגום ואינו אסור אלא מדרבנן, ואין בזה משום אין מבטלים איסור לכתחילה, שהרי אין מתכוין לבטל גם אין ידוע ודאי איסור. **אולם הזבחי צדק** (אות יז) פסק שיש להחמיר גם אם עבר על הכלי כ"ד שעות.

הגעלת כלי חרס שנאסרו ע"י כבישה בצונן

ישנה מחלוקת האם הכלל ש'כלי חרס אינו יוצא מידי דופיו לעולם' הוא דוקא אם הבליעה היתה ע"י האור אבל אם הייתה ע"י צונן הרי בליעתו יוצאת, או שלעולם בליעתו אינה יוצאת ואין זה משנה כיצד בלעה.

דעת **רבנו יואל** (עי' ראבי"ה ח"א סי' קסט. מובא גם במרדכי פסחים סי' תקסו) שאם החרס בלע ע"י צונן, סגי להו בהגעלה, בין אם הוא מזופף או אינו מזופף. וראייתו מדקאמר בעבודה זרה (לג:) ובפסחים (ל:) גבי מאני דקוניא העשויים מחרס שישנו חילוק אם תשמישו בחמין או תשמישו בצונן, וגבי חמץ בפסח צונן

אמרינן בירושלמי (סוף פרק ב) שאפשר למלאן שלשה ימים מעת לעת ומערן כל היכא דמהני עירווי הוא הדין רתיחה (כדאייתא בע"ז עה.).

אמנם הטור הביא בשם **רבנו האי** שסובר שהגעלה אינה מועילה כלל לכלי חרס. אך **הב"י** סובר שאין ראייה מדברי רב האי.

כתבו **הגה"מ** (פ"ה דפו' קושטא שם) כלי מזופף שקיבל חמץ, די לו בעירווי שלשה ימים, ואם אינם מזופפים מגעילים. ודי להם שיערו לתוכם מים רותחים ומגלגלים בהם אע"פ שהוא יותר מכלי שלישי או רביעי, וה"ה כשמעבירים המים מהאש ושופכים בחבית אפילו אם הניחו הרתיחה, משום שלא נשתמש בהם אלא בצונן. **ורב"א** סובר שילבן אבנים וישימם בהם וישפוך עליהם מים רותחים.

וב**הגהות אשר"י** כתבו (ע"ז סי' כד) דקדרה של חרס שנתנין בה שכר כל השנה והגעילה מתיר ר"מ ליתן בה יין בפסח משום דתשמישו על ידי צונן, ורבינו אפרים מתיר אפילו בלא הגעלה משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם, דשכר גופיה לאו חמץ גמור הוא אלא על ידי תערובת. ובדיעבד מותר אפילו לא הגעיל ולא השיר זפתן, וכגון שאינו בן יומו דקיימא לן נותן טעם לפגם מותר אפילו בפסח. והמרדכי כתב (סי' תקסז) בשם **אור זרוע** (ח"א סי' תשעט, פסקי ע"ז סי' קעה) להתיר לכתחלה בחבית של שכר להדיחה במים ולנגבה ולתת בה יין ודבש לצורך הפסח, משום דטעם השכר בטל בששים קודם הפסח ואינו חוזר וניעור בפסח. כתב **הרמ"א**: וכלי חרס שנשתמשו בו בצונן, מאחר דאי אפשר בהגעלה, מיקרי דיעבד וסגי ליה במריקה ושטיפה היטב (שם), ומותר ליתן בו אח"כ אפילו דברים חריפים כחומץ וכיוצא בו, וכ"ש דברים קשים כתבלין וכיוצא בהן. ועיין לעיל סימן צ"א.

הש"ך (ס"ק טו) כתב לבאר את דברי הרמ"א שקיצר בדבריו, לגבי כלים שא"א להגעילן, כגון כוסות חרס ששתה מהן הגוי מותר לישראל לקנות ולשתות בו ע"י הדחה, וכ"ש כלי זכוכית ששתה בהן הגוי כמה ימים שמותר לישראל לקנותו ממנו להדיחו ולהטבילו. ודברי כלי שתיה, אבל שאר כלי חרס שקנה מהגוי אם רק מסופק בו שנשתמש בחמין צריכים שבירה. אך הקשה, שלקמן (קלה, ד) מבואר שכלי חרס ששתה בהם הגוי קי"ל שצריכים מילוי ועירווי. ותירץ דאפשר שדוקא בכלי אדמה שבולעים הרבה אמר כך. או שכבר נשתמשו בהם קודם שבאו לידי הגוי, דבכה"ג אינם בולעים עוד. אולם **הערוה"ש** (אות ו) כתב דא"א לומר כן, דכל כי האי הו"ל לבאר, ועוד שבסימן זה מדובר על כלי שלקח מגוי, וכיצד יפרש שהשתמש בו ישראל קודם לכן?! לכן תירץ דשם איירי בכלים שמשתמשים בהם יין, וכאן מדובר על כלים שאין שותים בהם יין כלל, וגם אין נותנים בהם רותח, אלא דברים צוננים בלבד.

הערוך השולחן (אות ד) הוסיף דה"ה לכלי כסף או שאר כלי מתכות שיש לחוש שעמד בהם יין מעת לעת הו"ל כבוש וצריך להגעיל לכתחילה. ובדיעבד אין לחוש משום שהולכים אחר רוב תשמישו.

הבאנו כאן דין זה בהרחבה כפי שהובא בהל' פסח סימן תנ"א סעיף כא:

כתב **השו"ע**: חביות של חרס שנתנו בהם שכר שעורים, מותרים בהגעלה או בעירווי ג' ימים. וה**רמ"א** כתב: והגעלת החביות יעשה בדרך זה, ילבן אבנים וישימם בהם, ויערה עליהם רותחים מכלי ראשון ויגלגל החבית שיגיע הגעלה לכל מקום (הגהות מיימוני פ"ה). ובדיעבד אם נתנו בהם יין או דבש בלא הגעלה, רק שהדיחן היטב תחלה, מותר לשתות ממנו בפסח (מרדכי פרק כל שעה והגהות אשר"י פ"ב דע"א ותה"ד בסימן ר"א).

כתב ה**ב"ח** שנהגו להחמיר לא להשתמש כלל בחבית שכר שמצוי בהם גומות, משום שא"א לנקות היטב בין הנסרים, והוא חמץ גמור שישאר בעין. אך בחבית של מי דבש אפשר להתיר בהגעלה, אע"פ שנתבשל ביורה שבישלו בה שכר תוך מעת לעת, דהוי נ"ט בר נ"ט. וכ"כ ה**מגן אברהם** (ס"ק לט) וה**מ"ב** (ס"ק קיט).

עוד כתב ה**ב"ח** שנהגו לא להכשיר כלי עץ ואפילו קערות, דמצוי בהם גומות. אך ה**ט"ז** (ס"ד כד) כתב שכל שרואה שהם חלקים ונקיים, אינו שונה מכלי מתכות, ואין להחמיר בזה.

כתב ה**ט"ז** (ס"ק כב) שמכאן ראייה שאין אומרים 'כבוש כמבושל' מחמת מה שבלוע בכלי, דאל"כ גם בצונן היה צריך להחמיר מחמת כבוש כמבושל.

ה**מגן אברהם** (ס"ק מ) וה**ח"ק יעקב** סוברים שיש חילוק בין יין לדבש, דביין אפילו החבית בן יומו מבליעת השכר ג"כ מותר בדיעבד דשכר ביין נותן טעם לפגם הוא, ובמי דבש לא הוי לפגם אא"כ היה הכלי אינו בן יומו מבליעת השכר, אבל אם היה בן יומו ושהה המי דבש בתוכו מעל"ע אפילו בדיעבד אסור לשתותו בפסח. אבל ה**גר"ז הח"י אדם** ועוד סוברים שגם במי דבש מותר אפילו בבן יומו ומטעם דכבוש לא נקרא עד אחר ששהה מעל"ע ואז נעשה הבליעה שבתוך הכלי לפגם ומותר בדיעבד. עוד כתבו האחרונים שההיתר אינו אלא כשעירו היין והדבש לפני פסח והוי נט"ל המותר קודם פסח, אך בפסח עצמו אסור. ואם היה חריף תמיד חשיב לשבח.

כתב ה**מ"ב** (ס"ק קכ) בשם האחרונים דכלים שהיו בהם יי"ש לא מועיל להם כלל ההגעלה דנשאר בהם גם אח"כ ריחו וטעמו, אכן אם בישל אותן היטב במים עם אפר עד שנסתלק הריח לגמרי מותר להגעילו אח"כ. וגביע או כוסות שלא נשאר בהם הריח והטעם, מפני שהמשקה אינו שווה בהם אלא זמן קצר בלבד, כתב בשו"ת ה**אלף לך שלמה** (או"ח סימן רסט) שמותר להגעילם, ובשו"ת **אגרות משה** (או"ח ח"א סימן קנא) כתב שמנהגינו להחמיר אף כששהו משקים בבקבוק פחות משיעור מעת לעת.

כתב ה**ח"י אדם** דדוקא כלים שהם פתוחים לגמרי ויכול להכניס ידו לתוכו לנקר היטב ולבדוק בכל הסדקים שלא יהיה נדבק בו שום ממשות, אבל אם אינו בענין זה לא מהני אפילו אם יבשל באפר כמה פעמים.

☞ הכשר השולחנות⁴¹

כתב ה**רמ"א**: ואפילו תיבות ושולחנות הנקחים מן הגוי, נוהגין להגעיל שמא נשפכו עליהם חמין. ודוקא לכתחלה, אבל בדיעבד אין לחוש לכל זה (שם). ה**ש"ך** (ס"ק יד) כתב שהכשר שולחנות ע"י עירוי, כפי שהתבאר באו"ח. ה**ערוה"ש** (אות ד) העיר, שאולי דוקא לגבי חמץ היקל, כיון דהיתרא בלע, וגם זה הוא רק לכתחילה.

הבאנו כאן את הדין בהרחבה שנתבאר בהל' פסח:

כתבו ה**גה"מ** (פ"ה דפו' קושטא שם, הל' הגעלה) שולחנות ותיבות נהגו לשפוך עליהם מים רותחים כי פעמים נופל עליהם ובהם חמץ רותח כגון פשטידא ומרק.

⁴¹ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף כ.

כתב **השו"ע**: השלחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירה לתוכן.

הב"י כתב דמשמע מדברי הגה"מ שאף על פי שאין מצניעין בהם אוכלים צריך לשפוך עליהם מים רותחים משום דחיישינן שמא שום פעם נשפך עליהם מרק חם. **אך** לדעת **הב"ח** סתם תיבות א"צ הגעלה. וכ"ד **המג"א** (ס"ק לח) ו**המ"ב** (ס"ק קיג).

כתב **הדרכי משה** דא"צ להניח דפין עליהם. **אך מהרי"ל** כתב שישים סמרטוטין עליהם לאחר הגעלה. וכתב **המג"א** (שם) שכן נוהגין דשמא יש קצת חמץ בעין. וכ"פ **המ"ב** (ס"ק קטו).

מהרי"ו (סימן קצ"ג) פסק דלא מהני עירוי על השולחן, מפני שלפעמים משים עליו פשטיד"א חם והוי כאלו נשתמש בכלי ראשון, אלא יכשירם ע"י אבן מלובן וישפוך עליו רותחין ויגלגל למקום אחר וישפוך עליו כדי שילכו הרותחין בכולו. ואז מותר להניח עליהם אפילו מצה חמה ובדיעבד מותר ע"י עירוי לבד.

כתב **המגן אברהם** (סי' תנב סק"ט) בשם מהרי"ל: שצריך לשפשף את השולחנות יפה, וישהה אחר השפשוף מעל"ע שלא יהיו בני יומן, ויהיו מנוגבין יפה מן המים הצוננים שמא יצטננו מהן הרותחין. ויזהר לשפוך עליהם בזריזות ולא ע"י זריקה באויר דזה לא חשיב עירוי. ויזהר שישפוך עליהם מן הכלי שבישל בו המים אבל לא ישאוב עם כלי אחר מהקדרה ולערות עליהן להגעיל, דזה מקרי כלי שני. אם מגעיל בלא אבן מלובן אם לא ששוהה הכלי ששואב עמו תוך הקדירה עד שהמים מעלין רתיחה בקדרה קטנה אז מקרי שפיר כלי ראשון.

כתב **בחזון עובדיה** (עמ' קנט): השולחנות שאוכלים עליהם כל ימות השנה, אם הם מכוסים תמיד במפה או שעוונית או זכוכית, א"צ להכשירם כלל, ודי להם בניגוב יפה ויכסם במפה נקיה. ואם אוכלים עליהם ממש בלי שום הפסק של מפה, נוהגים לערות עליהם מים רותחים. ואם חושש עליהם שיתקלקלו, יוכל להשתמש בהם ע"י מפה או שעוונית חדשה ונקיה.

סעיף ו':

חם מקצתו חם כולו

שנינו בפסחים (ל:)

"אמר ליה רבינא לרב אשי: הני סכיני בפסחא היכי עבדינן להו?... קתייהו בטינא, ופרזלייהו בנורא, והדר מעיילנא לקתייהו ברותחין"

עוד שנינו בזבחים (צו:)

"ותרומה לא בעיא שטיפה ומריקה? והתניא: קדרה שבישל בה בשר - לא יבשל בה חלב, ואם בישל - בנותן טעם, תרומה - לא יבשל בה חולין, ואם בישל - בנותן טעם! אמר אביי: לא צריכא אלא לדאמר מר: בישל במקצת כלי - טעון מריקה ושטיפה כל הכלי, הא תרומה - לא צריך אלא מקום בישול"

כתב **הר"ן** (פסחים ה. ד"ה והני וד"ה ודאמרינן) דמשמע מהגמ' בפסחים שכלי מתכת שמשתמשים במקצתו, די להכשיר מקצתו וא"צ להכשיר כולו. הב"י הבין שכ"ד **הטור**.

אבל הרשב"א (תוה"א שם לח.) גורס 'מגעיל להו ולקתייהו', ולכן כתב שאע"פ שלא נשתמש איסור אלא במקצתו צריך להכשיר את כולו, כיון דחם מקצתו חם כולו (פסחים טז.). וכן נראה מדברי **הרא"ש** (פ"ה סי' לד), שכתב שמספיק אם ילבן חודו של סכין לפי שרגילין הגוים להשתמש בו באור אף על גב דחם מקצתו חם כולו ונתפשט האיסור בכולו, מכל מקום כיון שאין הישראל משתמש בסכין על ידי האור סגי בהכי. ע"כ. ומשמע שלא התיר בליבון במקום שמשתמש רק בליבון, אלא מפני שאין הישראל משתמש בסכין ע"י האור, ומשמע שלהשתמש בו ע"י האור אסור, משום שאמרינן 'חם מקצתו חם כולו' דוקא לאיסור אבל לא להכשיר. וכתב הב"י שנקטינן כשיטה זו.

הרא"ה (בדק הבית ב"ד שער ד לז, ב ד"ה עוד, הובא בט"ז ובש"ך לקמן) סובר שיש לחלק בין הכשר בהגעלה לליבון, שהגעלה מפליטה את האיסור, אבל ליבון מכלה האיסור שבתוכו. ונ"מ לענייננו, שאם בלע איסור במקצתו חשיב כאילו נשתמש בכולו, וכשבא להכשירו בליבון לא די ללבן את המקצת שנשתמש באיסור, שהליבון מכלה רק את אותו מקצת ולא יותר מכך. אבל בהגעלה פולט את כל מה שבלע.

בביאור מחלוקת הראשונים, כתב **הט"ז** (סק"ז) שנחלקו בביאור דברי הגמ' בזבחים, שהרא"ה סובר דכמו שמיעטו תרומה ה"ה שמיעטו חולין האסורים, ולכן די להגעיל את מעט הכלי שבלע האיסור כמו שהקלו לגבי תרומה. אבל בצריך ליבון לא די ללבן מקום הבלע לחוד אלא בעינן ללבן כל הכלי, משום שחם מקצתו חם כולו. אבל הרשב"א סובר שאין להביא ראייה מכלי שבלע איסור גמור כמו נבילה, שבו צריך להגעיל את כל הכלי. בשונה בכלי שבלע תרומה וכד' שי"ל שההגעלה מקלישה את טעם האיסור, ואם יבשל אח"כ מותר.

כתב **השו"ע**: כלי מתכות, אף על פי שי"א שאם נשתמש בו איסור במקצתו נאסר כולו, משום דחם מקצתו חם כולו, אבל לענין הכשרו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, בין לענין הגעלה בין לענין ליבון. והרמ"א כתב: דוקא אם נשתמש בכולו, אבל אם ידוע שלא נשתמש רק בקצתו, כבולעו כך פולטו. (טור). **הש"ך** (ס"ק יח) העיר שהוא דוקא בדיעבד, אבל לכתחילה צריך להכשיר כולו. **הזבחי צדק** (אות כז) כתב שאע"פ שלדעת מרן העיקר שצריך להכשיר את כולו, במקום הפסד מרובה יש להקל כדעת הרמ"א.

הש"ך (ס"ק טז) הסביר בדברי מרן דמשמע אפילו לא נשתמש איסור אלא במקצתו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, והעיר שבדברי השו"ע אין הכרח האם מדובר שהשתמש איסור בכולו או רק במקצתו (שדעת השו"ע שאפילו אם לא השתמש אלא במקצת הכלי צריך להכשיר את כולו), ולכן לא כתב הרמ"א את דבריו בלשון 'יש אומרים'. וכן ביארו את לשון הרמ"א **הט"ז** (סק"ז) וה**פר"ח** (ס"ק טו).

והוסיף **הש"ך** (שם) שמודה הרשב"א אם בלע היתר כגון שנשתמש בו חלב במקצתו ורוצה להכשירו לבשר, די לו בהכשר מקצתו.

הש"ך (ס"ק יז) חלק על הב"י בהבנת דברי הטור, ולדעתו הטור סובר כדעת הרא"ה שיש לחלק בין הגעלה לליבון. והוסיף שיתכן ואף הרמ"א מודה לזה שבלבון צריך ללבן את כולו (דלא **כלבוש** ס"ו שביאר בדעת הרמ"א שדי ללבן את המקום שבלע האיסור). **אבל הט"ז** (סק"ז) הסביר כב"י, ותמה מדוע לא כתב הרמ"א 'יש אומרים' לכן החזיק שסובר כדעת מרן.

כתב **הט"ז** (סק"ז) לגבי שיפוד שנצלה בו בשר שלא נמלח או שנלקח מהגוי, דמכיון שיש המקלים להכשיר רק מקצתו, יש להקל בזה, ובפרט שלדעת מרן השיפוד מותר לגמרי (ובסימן עו ס"ד הרמ"א מחמיר לא להשתמש בכלי זה). ולגבי שאר איסורים כנבלה וכד', יש ללבן את כל השיפוד כיון שהאיסור מסרך

סריך. ובדיעבד אם ליבן מקצתו מותר. וה"ה שאם ליבן חלק ניכר מהשיפוד מותר, כיון שהמקום שלא הוכשר רחוק ממקום הצליה. ולכן כתב שהלוקחים שיפודים מהגויים ומלבנים רק את החלק העליון שצולין בו ולא יותר, לא יפה הם עושים, אך בדיעבד ודאי אין לאסור אם לא ליבן רק המקצת.

דין המקום שלא נבלע בו האיסור

כתב הש"ך (ס"ק ז) שלדעת ה**רא"ה** אע"ג שלא נשתמש באיסור אלא במקצת מפעפעת הבליעה ע"י הלחות ביותר מכדי שיעור התשמיש. ומכך למד שאם נשתמש בכלי בהיתר קודם ההגעלה באותו מקום שלא נשתמש בו האיסור, הרי ההיתר נאסר, שהבליעה נמצאת בכל הכלי. וכ"ד ה**ב"ח**.

אולם מהר"ם מעיל צדק סובר שאיסור שנפל על הקדירה במקום אחד, א"צ להגעיל כולו, והכלל 'חם מקצתו חם כולו' הוא דוקא לענין שאם הכלי נעשה חם בראש אחד ונפל האיסור בראש השני, מועיל הכלל 'חם מקצתו חם כולו' שהחום גורם לאיסור ליבלע בראש השני, אבל לא מועיל שאם נפל האיסור מצד אחד שיהא מתפשט בצד השני. וכ"ד **מהרש"ל** (יש"ש חולין פ"ז סימן מא) ו**פרי חדש** (ס"ק טו). ה**ש"ך** (ס"ק ז) הוסיף שלכן כלי מתכות שנשתמש איסור במקצתו ואח"כ נשתמש היתר במקצת האחר מותר בדיעבד, וכ"כ האיסור והיתר (נח, מד) שבדיעבד מותר. אך העיר הש"ך שיתכן וכל ההיתר הוא דוקא בחם שע"י בישול, אבל בחם שע"י האור ממש אפשר שכו"ע מודים לרא"ה שהאיסור מתפשט בכולו.

כתבו ה**ט"ז** (ס"ק ז) וה**פרי תואר** (אות ח) דפשוט שאם השתמש באיסור בכל הכלי והכשיר רק מקצתו, אין הכשר זה מועיל ואפילו לא בדיעבד.

הפרי חדש (ס"ק טו) כתב שאם בישל בשולי הקדירה, אע"פ שהוא דבר מועט כל הכלי נאסר, לפי שהזיעה עולה ואוסרת את כל גובה הקדרה. ומ"מ די בשעת ההגעלה להכניס רק את החלק שבלע למי ההגעלה, והשאר יוכשר ע"י הזיעה העולה ממי ההגעלה. דכבולעו כך פולטו.

הגעלת ידיות הכלים⁴²

כתב ה**מרדכי** (סי' תקעז) עץ פרור מגעילו ברותחין אפילו הבית יד וכן המחבת.

כתב ה**שו"ע** עפ"ד ה**טור**: כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן. וה**רמ"א** כתב: מיהו אם לא הגעילו הידות, אין לאסור בדיעבד; ואפילו לכתחלה יכול להגעילן על ידי עירוני שמערה עליהן (איסור והיתר הארוך כלל ע"א).

המגן אברהם (ס"ק כד) ביאר שבדיעבד אין אוסרים כיון שאין אומרים שמוליך בליעתו בכולו. ודיעבד' הכוונה שכבר נשתמש בהם כבר, אבל לכתחילה אין להשתמש בהם אפילו הוא בתוך הפסח וא"א להגעילו. וכ"כ ה**מ"ב** (ס"ק ע).

הט"ז (ס"ק ז) ביאר שהחשש בידיות אינו משום חם מקצתו חם כולו, אלא הוא שמא קבל היד איזה פעם חמץ ועכשיו יגע עמו במצה חמה. ולכן אין לחלק בין עץ למתכת, ובכולם יש להחמיר לכתחילה להגעיל ביד. גם ה**מ"ב** (ס"ק סח) כתב שחוץ מחששו של המג"א חוששים שמא קיבל היד חמץ ע"י כלי ראשון כשהדיחו אותו בתוכו לנקות מזוהמא.

⁴² מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף יב.

הט"ז (שם) החמיר בסכין אפילו בדיעבד. משום שרוב הפעמים מגיע תשמיש החמץ גם בבית יד של סכין, כגון ע"י לחם חם וכד'. וכ"ד הגר"ז ועוד. וטעמם משום שכל מה שהקלנו בסתם ידיות הוא כאשר אין ידוע שנשתמשו הידות בחמץ בחמין, אך בסכין ידוע שמשמש ולכן אין להקל. ואם ברור לאדם שיד הסכין לא נגעה בלחם חם, כתב **המהרש"ל** (הובא בט"ז יו"ד סי' צד ס"ק יב) שנאמן.

והנה יש לברר לגבי ידיות של כלים שאינן חלק מהכלי עצמו אלא מחוברות אליו במסמרים או ברגים, האם חשובות כחלק מהכלי או כלי אחר. בשו"ת **הרדב"ז** (ח"ו סי' שני אלפים שח) כתב שנהגו להחמיר להגעיל גם אותה, ומנהג ישראל תורה היא, וכ"כ בשו"ת **מהרש"ם** (ג, קיב). **אולם ועק"א** (על המג"א) כתב שאם הידית מחוברת במסמרים נחשבת ככלי אחר, וכ"כ **המור וקציעה** (סוף הסימן), וכ"כ **הגרי"ש אלישיב** (קובץ תשובות ח"ג סימן פא) ובשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ה סימן פא אות יא).

סעיף ז':

הכשר סכינים הנלקחים מגוי

שנינו בעבודה זרה (עה:-עו):

"משנה: הסכין - שפה והיא טהורה. **גמרא:** אמר רב עוקבא בר חמא: ונועצה עשרה פעמים בקרקע. אמר רב הונא בריה דרב יהושע: ובקרקע שאינה עבודה. א"ר כהנא: ובסכין יפה שאין בה גומות. תניא נמי הכי: סכין יפה שאין בה גומות, נועצה עשרה פעמים בקרקע. אמר רב הונא בריה דרב יהושע: לאכול בה צונן. כי הא דמר יהודה ובאטי בר טובי הוו יתבי קמיה דשבור מלכא, אייתו לקמייהו אתרוגא, פסק אכל, פסק והב ליה לבאטי בר טובי, הדר דצה עשרה זימני בארעא, פסק הב ליה למר יהודה. א"ל באטי בר טובי: וההוא גברא לאו בר ישראל הוא? א"ל: מר קים לי בגויה, ומר לא קים לי בגויה"

מה היא 'שפה'? **רש"י** (עה: ד"ה שפה) פירש לוטשה באבן של נפחים. ואע"פ שבגמ' (עו: ד"ה ונועצה) כתב ויש אומרים משפשפה בבגד צמר שאינו חלק ומעביר שמנוניתה, ביאר הב"י שהוא לשיטתו שמצריך שיפה ונעיצה, אבל לחולקים הסוברים שדי באחד מהם, משמע שלא די בשפשוף בבגד אלא בעינן שפשוף במשחזת דוקא. וכ"כ **הרמב"ם** (שם) "משחזה בריחים שלה". גם **הרשב"א** כתב (תוה"ק שם לה). שאם בא לשופה במשחזת של נפחים, מעבירה ע"י היטב עד שמשיר קליפתה.

מדוע הנעיצה מועילה? **הב"ח** (סימן י קונטרס אחרון) ביאר שהנעיצה מסירה את השמנונית הדבוקה בסכין אך אינה מפליטה את הבלוע, וכ"כ **הט"ז** (שם סק"ו). והפרי **מגדים** (שם משב"ז ו) הוכיח שהנעיצה מפליטה גם את הבלוע.

כתב **השו"ע**: סכין ישן, בין גדול בין קטן, הניקח מהעובד כוכבים, אם בא להשתמש בצונן, אם אין בה גומות נועצה...

הפרי תואר (סק"ט) ביאר שגדול צולים עליו כמו השפוד, וקטן אין משתמשים בו על האש אלא רק חותכים בו רותח בכלי ראשון.

נעיצה ושיפה לחיתוך דברים חריפים

כתב **הרשב"א** (תוה"ק שם) שגם בשביל לחתוך דבר חריף די בנעיצה עשר פעמים בקרקע קשה, ובתנאי שתהא הסכין יפה שאין בה גומות. הב"י ביאר שלמד כן מעובדא דשבור מלכא שנעץ הסכין עשר פעמים בקרקע כדי לחתוך אתרוג (ע"ז עז:), ומשמע שאתרוג הוא חריף ואפ"ה מותר בנעיצה, וה"ה בשיפה. **אולם התוספות** סוברים שנעיצה ושיפה מועילות דוקא לחיתוך אתרוג וכד' אבל לא מועיל לחתוך בהם דברים חריפים ממש.

כתב **השו"ע**: ואפילו לחתוך בו דבר חריף כמו צנון, סגי בהכי.

הבכור שור (חולין קיא. הובא בפת"ש ט) הוכיח שהתוספות חולקים ע"ז, ודוקא לחתוך אתרוג מועילה נעיצה, ולא לצנון ושאר דבר חריף, ולכן כתב שבעל נפש יחוש ולא יאכל צנון ושאר דברים חריפים בסכין טריפה ע"י נעיצה עשר פעמים. **אמנם** מפשט דברי מרן עולה שמועיל גם לדברים חריפים, וכ"כ במפורש כמה מגדולי הראשונים, ולכן ודאי שאפשר לסמוך עליהם אף לכתחילה. וכ"כ **הש"ך** (סימן י סק"י, סימן פט ס"ק כב) ועוד.

מספר הנעיצות וסוג הקרקע

הרי"ף (מ.) והרא"ש (סו"ס לו) גורסים 'בקרקע קשה', וכ"נ שהיו גורסין **הרמב"ם** (פי"ז מהלכות מאכלות אסורות ה"ז) והרשב"א (בארוך שם לד.). גם **התוספות** (עו: סוד"ה אמר רב הונא) כתבו שנועץ דוקא בקרקע קשה שהיא מעברת את השומן ושפה, אבל לא רכה שאינה מעברת את השומן וגם לא קרקע קשה יותר מדאי, ודוקא נקט קרקע ולא אבן ולא אפר ולא קרקע רכה.

כתב **הרא"ש** דמה שאמר רב עוקבא שנועצה עשר פעמים, לאו דוקא עשר, דהא בירושלמי (סוף ע"ז) קאמר שלש פעמים, וכ"כ הר"ן (שם) בשם התוספות. **אבל בתוספות** (עו: ד"ה הסכין) כתוב דמדקאמר לקמן דצה עשר פעמים בקרקע, משמע דדוקא קאמר ויש להחמיר. גם **הרמב"ם** והרשב"א (שם) כתבו סתם נועצה עשר פעמים בקרקע, ומשמע שדוקא קאמר.

כתב **השו"ע**: ...נועצה עשרה פעמים בקרקע קשה. וצריך שכל נעיצה ונעיצה תהיה בקרקע קשה, לפיכך לא ינעוץ במקום שנעץ נעיצה אחרת. (טור בשם הרמ"ה).

שימוש בסכין לצנון

ופירש"י ונועצה - אף על פי ששפה. **אך הרא"ש** (שם) דחה פירושו, דא"כ מדוע לא פירשה המשנה את כל דין כשרות הסכין יחד?! וגם מהמעשה שהביאה הגמ' גבי שבור מלכא עולה שלא נעץ הסכין, ומשמע שדי או בנעיצה או לשוף. וכ"נ שדעת הר"ן (מ. ד"ה נועצה), וכ"פ **הרשב"א** (שם) וכ"נ מדברי **הרמב"ם** (פי"ז מהמ"א ה"ז).

כתב **השו"ע**: סכין ישן, בין גדול בין קטן, הניקח מהעובד כוכבים, אם בא להשתמש בצנון, אם אין בה גומות נועצה... בקרקע קשה. והרמ"א כתב: ולהשתמש בו בקביעות, לא גרע משאר כלי שנוהגין להגעיל אפילו לצנון (סברת הרב בדברי הארוך כמו שנתבאר).

בשו"ת **תפילה למשה** (ג, יג) כתב שאם לא נעץ הסכין וחתך בה דבר צונן, מדיח את מקומו ודיו. והוסיף שאם משפשפה ע"י חומרי נקיון, מועיל אף לכתחילה כנעיצה ממש. אולם בספר דבר חריף (קונטרס בסוף הספר סימן יח) כתב בשם הגרי"ש **אלישיב** שאין להקל בנקיון ע"י חומרי ניקוי וצמר פלדה.

למה מועילה השיפה? ❧

נשאלת השאלה למה מועילה ה'שיפה' המוזכרת בגמ' **ברשב"א** (תוה"א ב"ד ש"ד לד). מבואר ששיפה של המשנה היא כדי לחתוך בה צונן, אבל לחתוך בה רותח לא מועיל הכשר זה. וכ"ד **רש"י**. אבל הרמב"ם (יז, ז) כתב ששיפה מועילה אפילו לחתוך בה רותח. וביאר הב"י טעמו, משום שבמשנה כתוב 'שיפה' ולא 'נעיצה', וודאי שהוא משום שבמשנה מובא רק הכשר גמור גם לחתוך בו רותח. גם **הר"ן** (לט: דיבור ראשון) כתב שדחוק לפרש שבמשנה הובא רק חלק מהכשר הסכין, והביא הוכחה לדברי הרמב"ם מהירושלמי.

כתב **השו"ע**: ... שרוצה לחתוך בה חמין או לשחוט בה, מלבנה או משחזה במשחזת של נפחים היטב על פני כולה. והרמ"א כתב: וי"א דהשחזה מהני רק לחתוך בה צונן, אבל לא לענין חמין (ב"י בשם פוסקים); והכי נהוג לכתחלה.

כתב **הש"ך** (סק"כ) שאם בדיעבד נשתמש בו רותח אחר ההשחזה, אפילו הוא בן יומו מותר כמו אחר ההגעלה.

שימוש בסכין לרותח ❧

שנינו בפסחים (ל:)

"אמר ליה רבינא לרב אשי: הני סכיני בפסחא היכי עבדינן להו? אמר ליה: לדידי חדתא קא עבדינן. - אמר ליה: תינח מר דאפשר ליה, דלא אפשר ליה מאי? - אמר ליה: אנא כעין חדתא קאמינא; קתייהו בטינא, ופרזלייהו בנורא, והדר מעיילנא לקתייהו ברותחין. והלכתא: אידי ואידי ברותחין, ובכלי ראשון"

ו**פרש"י** (ד"ה והלכתא, ובע"ז עו: ד"ה ולאכול) אידי ואידי - קתייהו ופרזלייהו. אולם התוספות (ע"ז ע"ו: ד"ה אמר) הקשו מהגמ' בחולין (ח: דאמרינן גבי סכין של גויים שמלבנה באור, וגם בתוספתא (ע"ז פ"ט ה"ב) תניא הסכינין והשפודין והאסכלא מלבנן באור. לכן ביארו שכדי לחתוך בה רותח צריכה ליבון, ומה שבגמ' בפסחים משמע שדי ברותחים הוא משום שחמץ בשאר השנה חשוב להיתר, אבל סכינים של גויים בלעו איסור. ו**ר"ת** אומר שגם בסכינים הצריכים ליבון הוא דוקא בסכין גדולה שדרך לצלות בה בשר, אבל סכינים קטנים שאין הדרך לצלות בהם בשר, די להם בהגעלה גם בשל גויים, וכך מפורש בירושלמי (סוף ע"ז) שסכין גדולה צריכה ליבון (התוספות דחו את הראיה מהירושלמי, מכיון ששם מדובר על גומות הנמצאות בסכין, שסתם גדולה יש בה גומות וסתם קטנה אין בה גומות, ולא לענין צורת ההכשר). ו**ריב"ם** מצריך ליבון אף בסכינים קטנים, לפי שפעמים דרך להפוך בהם בשר על גבי גחלים. אך לר"ת שימוש זה אינו מחשיבו ל'תשמישו על ידי האור', מכיון שאינו תשמיש קבוע.

הר"ן כתב (פסחים ת. ד"ה ומסקי' וד"ה אבל) שדעת **הראב"ד** (ע"ז עה: ד"ה הסכין, עו ד"ה וסכין) שדוקא סכינים של פסח די להם ברותחים משום דהיתרא בלע, אבל בשאר איסורים צריך ליבון משום שלפעמים צולים בהם. גם **הרמב"ם** (פ"ה מהל' חו"מ הכ"ג) סובר כראב"ד, שלגבי סכינים בפסח כתב

שמרתיח את הנצב ואת הלהב בכלי ראשון, ובהלכות מאכלות אסורות (יז, ז) כתב שהלוקח סכין מגויים מלבנה באש.

אבל רש"י (תשובות רש"י מהד' אלפנבין סי' שלג האורה ח"א סי' פא) כתב שבכל האיסורין אין הסכין צריך אלא הגעלה, אע"ג דאיסורא בלע. והוסיף שחמץ לא נקרא 'היתר' שלעולם שם חמץ עליו. וגם מהרי"ף נראה שאין לחלק בין חמץ לשאר איסורים. **בה"ג** (הל' פסח ל) ביאר שחכמים הכריעו דמשום שתשמישו לפעמים באור ולפעמים ברותחים, יש להכשירו בהכשר בנוני שהוא ברותחים ובכלי ראשון, או שהחמירו משום שבולע יותר אגב דוחק הסכין ולכן הצריכו בכלי ראשון ולא הסתפקו בהכשר כלי שני.

כתב **השו"ע**: ... שרוצה לחתוך בה חמין או לשחוט בה, מלבנה או משחזיה במשחזת של נפחים היטב על פני כולה. והרמ"א כתב: ואם לא יוכל ללבן הסכין היטב, משום הקתא, ילבנו ויגעילנו אח"כ (ארוך). ומיהו אם לבנו ולא הגעילו, אפילו יש בו גומות; או אם הגעילו ולא לבנו ואין בו גומות וחתך בו מאכל חם, לא נאסר, אפילו הסכין בן יומו. ואם השחזו במשחזת היטב בכל מקום, ומגעילו אחר כך, מהני אפילו לכתחלה, כמו ליבון (מרדכי פ"ב דעבודת כוכבים וארוך), אם יוכל לנקות הגומות שבו.

למען יהיו הדברים שלמים הבאנו את הדינים השייכים לכאן מהלכות פסח (סימן תנא סעיף ג):

כתבו ה**ב"ח** וה**מגן אברהם** (סק"ה) שאם יד הסכין קבועה במסמרים קטנים אין מועיל לה הגעלה, משום שיש הרבה גומות במקום המסמרים. וכ"כ ה**ט"ז** (סק"ה) לגבי כל סכין המחולק לשני חלקים, שיש חשש גומות, וראוי לחוש לזה כשאפשר. וכ"פ ה**מ"ב** (ס"ק כג), והוסיף דה"ה אם יד הסכין דבוקה בבית יד ע"י דבק שאין מועיל לה הגעלה, כיון שהדבק מתקלקל במים רותחים יש לחוש שמא יחוס על הדבק ולא ירתיח המים יפה. **בשער הצינן** (אות כו) העיר, שלפ"ז לא יצויר הגעלה בסכין עם בית יד רק אם הבית יד ממין הסכין, כגון אם הוא של מתכות. וביאר שאפשר ע"י שיכניס הסכין לתוך בית יד בחזקה, כך שהוא נעשה ממקשה אחת לא ע"י שתי חתיכות או מודבק ע"י דבק.

כתב ה**מגן אברהם** (סק"ו) דמשמע מהגמ' שאפילו מי שיכול לקנות חדשים מותר לו להגעיל הסכינים, ואינו דיעבד בלבד. עוד כתב, שאם לא הולכים אחר רוב תשמישו, צריך ללבן את הסכין, משום שלפעמים תוחבין בראשו חתיכות פת לאפות אצל האש.

ה**ט"ז** (סק"ה) ביאר שודאי היה פשוט לרבינא שמועיל רותחים לסכין, אלא שבסכין מסתבר להחמיר יותר משאר כלים, כיון שתשמישו תדיר בחמץ ובמצה ויש קצת סדקים שאינם נראים, ולכן מן הראוי לכל ירא שמים שיהיה לו תוספת אזהרה בזה במה שהוא מצד הדין. ולכן מסקנת הגמ' דאידי ואידי ברותחים, אלא שליבון הברזל באש הוא מצד חסידות. ויש בזה ג' דרגות, הגעלה, ליבון, חדש. גם ה**מהרי"ל** (הל' הגעלה עמ' כב) כתב שמצוה מן המובחר ליקח חדשים.

כתב ה**מ"ב** (ס"ק יט) בשם האחרונים שאע"פ שאם הסכינים בלועים משאר איסורים פסק השו"ע (י"ד סי' קכא) שצריך ללבנם באור כדי להשתמש בהם בחמין, הכא כיון שי"א שאפילו כלים הבלועים מחמץ ע"י אור בלבד נמי א"צ אלא הגעלה (משום דחמץ חשיב היתרא בלע), וגם כמה פוסקים סוברים דסכינים אין להם דין כלים הבלועים ע"י האור (שרוב תשמישו שלא ע"י האש), לכן מותר ע"י הגעלה בלבד. ומ"מ מי שאפשר לו מצוה מן המובחר שיקנה חדשים לפסח.

כתבו **החק יעקב ומקור חיים** דסכינים הבלועים משאר איסורים אף דלכתחלה צריך ללבנם מ"מ בדיעבד אם הגעיל והשתמש בהם בחמין אינו אסור. וסכינים הבלועים מבשר לחלב די בהגעלה, אך כתב **המגן אברהם** (סי' תקט"ס"ק יא) שהעולם נהגו איסור בזה. וכתב **החתם סופר** (סימן קי) שאם הגעיל לצורך פסח, הוא נוהג להתיר להחליף מבשר לחלב או ההיפך, כיון שלא היתה כונת ההכשר לצורך זה.

הגעלת שני כלים שאין במים שישים כנגדם

כתב **הרשב"א** (ח"א סימן רסב) לעניין הגעלת כלים שהן בני יומן זה אחר זה, נחלקו בזה גדולי הדורות, יש הסוברים שמותר וכ"ד **הראב"ד**, אבל רבותיו של הרשב"א לא הודו לו.

האיסור והיתר הארוך (כלל נח דין נו) כתב שאפילו אם הגעיל במים כלים רבים בני יומן עד שאין שישים במים כנגד כולם, ומגעילן זה אחר זה ובכל פעם יש שישים נגד כל הכלי שבתוכו, די בכך. **הש"ך** (סק"כ) תמה, כיון שהמים נאסרים מדוע לא יאסרו שוב הכלים שמגעילים בהם?! לכן כתב שלדעתו אין כאן שום היתר, דקי"ל טעם כעיקר דאורייתא.

הלבוש (ס"ג) כתב שאם הגעיל שני כלים בני יותר או יותר במים שלא היה בהם שישים כנגד שניהם, אבל היה שישים כנגד אחר מהן, אם הגעילן בבת אחת ודאי לא עלתה להם ההגעלה (שהרי לא היה שישים כנגד שניהם), אבל אם הגעילן זה אחר זה י"א דעלתה להם ההגעלה, שכבר נתבטל טעם האיסור במים קודם שהגעיל השני ונשארו המים מותרים כשהגעיל השני, ויש אוסרים גם בזה משום דחוזר האיסור וניעור ואוסר גם השני.

השלמות לדיני הכשר כלים

בו הבאנו את כל הדינים שלא נתבארו בסימנים ק"ב – קב"א, ובאור"ח סימנים תנ"א – תנ"ב נתבארו ביתר אריכות. למען כל הלכות הכשר כלים יהיו לעיני הלומד, הבאנום כאן.

מה חשוב לכלי ראשון⁴³

שנינו בשבת (מב.):

"האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחול"

ופירש"י: שהעבירן - מן האור. מרותחין - בין השמשות.. לא יתן לתוכן תבלין - משתחשך דכלי ראשון כל זמן שהוא רותח מבשל.

כתב **השו"ע**: וכלי ראשון נקרא שהרתיחו בו מים על האש, אפילו אינו עתה על האש רק שעודנו רותח.

כתב **המגן אברהם** (סק"ז) שיש נוהגים לתת אבן מלובנת על הסכין ולערות עליו רותחים, והוסיף שנראה לו שלא נכון לעשות כן בסכין, לפי שבכלי - האבן מונח בתוכו יפה, משא"כ בסכין. וכ"כ **המ"ב** (סק"כ).

המקו"ח (סק"ב) כתב שדוקא בסכינים מועילה הגעלה במים רותחים אף כשהיורה אינה ע"ג האש, משום שרוב תשמיש הסכין אינו בכלי ראשון, אבל דברים שמשמשים בהם בכלי ראשון לא מועילה הגעלה כזאת וצריך שיהא ביורה שהאש עוברת תחתיו. וכ"כ **כה"ח** (סק"ק עט) בשם הקובץ על הרמב"ם ופר"ח. **אמנם השדי חמד** (אס"ד מערכת ה אות כג) האריך בסוגיא זו, והביא כמה פוסקים הסוברים שמסתימת השו"ע מוכח שכל הכלים, אף אלו שבלעו איסור בכלי ראשון שעל האש, אפשר להגעילם בכ"ר שהוסר מהאש, כל זמן שעדיין מעלה רתיחות. **הגר"ז** (סק"ה) ועוד סוברים שדעת השו"ע לחלק בין כלים שבלעו היתר כמו חמץ בפסח, שאפשר להגעילם אף בכ"ר שהוסר מע"ג האש, לבין כלים שבלעו איסור שגם לשו"ע אין להגעילם אלא בכ"ר שע"ג האש.

ובשו"ת **שבט הלוי** (א, פז, ג, נו) כתב שאף אם האש מן הצד נעשית עי"ז ככלי ראשון לכל דיניו ואפשר להגעיל בו, דמשום שהאש נמצא בו אין נ"מ אם הוא מתחתיו או מצידו. עוד כתב, שיש להגעיל את כל הכלים שבלעו איסור בכ"ר (אף שהורד מע"ג האש), בכלי ראשון העומד על האש ומעלה רתיחה.

שפשוף קודם הגעלה

כתב **הרא"ש** (פסחים פ"ב סימן ז) שקודם ההגעלה צריך לשפשוף היטב את הכלים להעביר את החלודה, אחרת הכלי לא יפלוט מה שבתוכו. ואם יש לו גומות אין מועיל לו הגעלה, וצריך ללבנו במקום הגומות. **אולם** שבלי הלקט (סי' רז פב:) הביא בשם **רש"י** (תשובות רש"י סי' עו) דכלים הבלועים מחמץ אינו צריך להעביר החלודה שבהם.

ומובא ב**ספרי** (זוטא, וילקוט) "אך את הזהב ואת הכסף" (במדבר לא. כב) מכאן שצריך להעביר החלודה, הילכך סכינים שיש בהם גומות ואינו יכול לנקותן יפה בתוך הגומות לא מהני בהן הגעלה, וצריכין ליבון.

⁴³ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף ג.

כתב ה**שו"ע** עפ"ד ה**רא"ש** (פסחים פ"ב סימן ז): וקודם ההגעה צריך לשופם יפה במשחזות או ברחיים להעביר כל חלודה שבהם קודם הכשרם. הילכך אם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה, אין מועיל לו הגעה לבד (פי' הפלטה שהכלים פולטים האיסור שבהם והוא מלשון שורו עבר ולא יגעיל) (איוב כא) וצריך ליבון במקום הגומות. והוסיף ה**רמ"א**: והנדה של סכינים אין לה תקנה בהגעה ואסור להכניס בה הסכין, בפסח (מהרי"ל).

המגן אברהם (סק"ח) הסביר שאין הכשר לנדן הסכינים משום ששמנונית נדבק בה בעין. אך אם פותח התפירות וגוררה היטב אפשר דשרי. וכתב ה**מ"ב** (ס"ו) שבכה"ג אפילו הגעה א"צ. עוד כתב, שכלי שפיו צר ויש שם חלודה שא"א להסירה לא מהני לה הגעה.

הט"ז (סק"ו) ביאר שכתוב בפרשת כלי מדין 'אך את הזהב' ומשמע רק את הזהב. שישנם שני סוגי 'חלודה', יש חלודה שיש בה ממש וגם לאחר שגוררים אותו יש שם כמו עפרורית, והטעם שלא מועיל לה הגעה משום שיש באותו מקום ממש מהחמץ והחלודה מכסהו, ולכן הגעה לא מועילה למה שהוא בעין. אך לפעמים יש שחרות או אדמומית באיזה מקום מהכלי, וגם לאחר הגרירה נשאר שם ממנו. ויש בו רק מראה ולכן אפשר להגעילו, אחרת לא יהיה כמעט כלים שאפשר להכשירם, אך עכ"פ ילבן המקום ההוא על הצד היותר טוב. וכ"כ ה**מ"ב** (ס"ק כב). עוד כתב ה**ט"ז** (סק"ז) שבליבון אין צריך להעביר החלודה, כי האש יבעיר את הכל (כמבואר ביו"ד ס"ס קכא).

והוסיף ה**רמ"א** (ס"ה): כל הכלים שיש בהן סדקים או גומות או חלודה והוא בתוך הכלי ולא יוכל לנקרן ולנקותן, אין להגעילן וצריכין ליבון במקום הסדק והחלודה (רשב"א בתשובה).

כתבו ה**מגן אברהם** (ס"ק טז) וה**ט"ז** (סק"י) דמשמע שאם הסדקים או החלודה מצד החוץ של הכלי אינו אוסר, וכן הוא במהרי"ל (הל' הגעה עמ' כח). וכתב ה**פרי מגדים** שאם שואבים בכלי מיורה גדולה ודרך להתדבק חמץ גם מבחוץ, אז יש קפידא גם מבחוץ, דלחמץ בעין אין מי הגעה פולטים. וכ"כ ה**מ"ב** (ס"ק מג).

כתב ה**פרי מגדים**, וכ"כ ה**מ"ב** (ס"ק מד) דה"ה לכיסוי כלים המחובר ע"י צירים שא"א לנקות, או קערות עם אזנים כעין צירים אף מבחוץ החמץ נכנס שם כידוע וא"א לנקות, אין להגעילם כלל. ואם אפשר להסיר את הידיות מהסיר, דעת ה**גר"ש וואזנר** (קובץ מבית לוי ח"א עמ' לד) שצריך להסירן, ועכ"פ להרפות את החיבור בין לבין הסיר, מפני שמצוי שהם מתרופפות במשך הזמן ונכנס חמץ ביניהן לבין הסיר.

הגעת כלים בכלים של זמניו⁴⁴

בתחומין (לד עמ' 113) התפרסם מאמם של הרב **יאיר פונק** וד"ר **דוד פיקסלר**, באשר לפליטה הקיימת בכלים בני זמנינו. שענינו רואות שהפליטה כיום שונה בתכלית מההגדרות המובאות בגמ' ובראשונים. שכן פעמים רבות אנו משתמשים באותו סיר לאחר שבישלו בו מאכל מסויים, ונדיר מאוד שטועמים אפילו מעט מאותו תבשיל שבושל לפני כן. בסיכומם של דברים העלו שהבליעה האמורה בכלים הינה ממשית, וההגדרות בהם משתמשים הם אנושיים אך לא מדעיים. במאמר הוכח שכבר בימי האמוראים נעשו ניסויים כדי לראות את רמת הבליעה בכלים שהתחדשו בזמנם. בניסויים עלה שכלי חרס בולעים

⁴⁴ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף ה.

ופולטים במידה רבה. ובנירוסטה אין בליעה ופליטה בשיעור של שישים, אלא ברמה קטנה מאוד. במכתב שהשיב להם הרב **יעקב אריאל** שליט"א כתב שהמדע יכול לעזור לנו להגדיר את שענינו ראות, אך אינו יכול להגדיר את ההלכות ולקבוע מציאות. לכן לדעתו חז"ל לא חילקו בין סוגי המתכות, גם אם לא דיברו על נירוסטה לדוג', הרי עינינו ראות שהיא ממשפחת המתכות, ולכן אין לנו לחלק בין סוגי המתכות לפי רמות בליעה שהמדע סיפק לנו. לדעתו יש מצד אחד כלי חרס ומצד שני מתכות, אך חכמים לא חילקו בין סוגי כלים לפי רמות שונות של בליעה. משום שלא יתכן שלכל כלי תהיה הגדרה שונה. וגם אם יומצא חומר חדש יש להגדירו באחת מהקטגוריות של חרס, מתכת, זכוכית. המדע עוזר כדי להגדיר היכן לשבץ כל סוג כלי חדש, אך אינו קובע את מקומו ההלכתי. הרב **נחום אליעזר רבינוביץ** שליט"א כתב שיש לחלק בין שימוש לכתחילה לבדיעבד, לדעתו אחת מהסיבות שחכמי אשכנז החמירו בכלי זכוכית אף שרואים בחוש שאינם בולעים, היא משום שחששו שלא ינקו את הכלים כפי הצורך, וישתמשו באותם כלים לבשר וחלב ללא הפרדה, דבר שיכול להביא לבעיות. לכן לדעתו גם הכלים שהוכח שאינם בולעים כמעט, אין להשתמש בהם לכתחילה לבשר וחלב יחד. אך בדיעבד אם ביטלו בכלי כזה התבטל מותר וא"צ לשער בכדי שישים. הרב **דב ליאור** שליט"א כתב שאם המדע קובע בהחלטיות ולא בהשערות, אפשר להסתמך עליו לקביעות הלכתיות. ולכן אוכל שהתבטל בכלים אלו מותר בדיעבד. שהרי מוכח שאין בליעה בכלים אלו. אך לכתחילה לא התיר. הרב **אשר וייס** שליט"א כתב שאין לחקור אחר דברי חז"ל משום שאין לדבר סוף, ויכול להיגרר מזה סכנות גדולות בערעור אחר קביעת ההלכה. לכן לדעתו אין שום משמעות הלכתית למחקר זה בשינוי סדרי ההלכה. הרב **רצון ערוסי** שליט"א סובר שאע"פ שהמדע בדר"כ הוא הבסיס האיתן לקביעת המציאות העובדתית, שההלכה תיושם עליה. בכל זאת ביישום הפרטני של ההלכה אין ללכת אחר המדע, משום שההגדרות ההלכתיות הן מעין גזירת הכתוב, בגלל המדיניות ההלכתית של התורה, וזאת כדי לא לחלק בהלכה, וכן משום התודעה של ההדיוטות שאינם יודעים לחלק ע"פ ממצאים מדעיים אלא ע"פ החוש.

✎ הכשר מיקרוגל⁴⁵

הרב **לוי יצחק הלפרין** (כתב עת בית אהרון וישראל כא, עמ' עה) כתב דמשום שחומו מגיע רק מהאוכל, א"כ אין חום האדים גדול כ"כ, וממילא אין הן נבלעות וגם לא פולטות, ואין חשש גדול שיש בכלל בליעה בדפנות. ולכן לצאת מכל חשש נראה שיש לעשותו אינו בן יומו ואח"כ לקחת כלי שאינו של חמץ עם מים לאדותו בתוכו. ובפסח עצמו יש להוסיף לכלי המבשל שתי צלחות, אחת מתחת כלי הבישול שאם יהיה גלישה לא יהיה ע"ג התנור, שאם היה גלישה ונבלע שלא יפלוט ויעביר לכלי, וגם יכסה מלמעלה שלא יהיה אידוי. ואם יש במקרוגל אפשרות להשחמת המאכל, כך שיש בו גוף חימום חיצוני, יעשו ככל האמור לעיל (ניקוי, אינו בן יומו, כיסוי המאכלים) ובנוסף לכך חימום מקסימלי. **אמנם** הרב **ישראל רוזן** זצ"ל הגיב למאמרו (בית אהרון וישראל כב, עמ' קיט) וכתב שודאי חום האדים מגיע לטמפרטורה גבוהה, והם מתפשטים והולכים. ואותה זיעה שמתפשטת ממשיכה לספוג חום גם לאחר פרישתה מהמאכל. לכן לדעתו אין נ"מ בין תנור רגיל למיקרוגל מבחינת מציאות הבליעה, ואדרבה מיקרוגל אינו ניתן להכשר ע"י ליבון קל. לכן העצה היא להשתמש בפסח בדרך של כלי בתוך כלי (היינו לתת קופסת פלסטיק בגודל המיקרוגל ובתוכה להכניס את המאכל סגור בתוך כלי). ומשום חומרא דחמץ יש לנקותו היטב, להשביתו מעת לעת, ומהיות טוב גם להרתיח בו כוס מים.

⁴⁵ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף ה.

דעת הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי ה, עז) שלכתחילה אין להכשיר מיקרוגל, כדין תנור. ובשעת הדחק ינקו אותו היטב במטלית לחה. ימתינו 24 שעות ללא שימוש. ירתיחו צלוחית מים עד שיתאדו כל המים שבתוכה. ובפסח עצמו יש לחמם את המאכלים רק כשהם בכלים סגורים. ואם יש בו גוף חימום רגיל א"א להכשירו. וכ"כ בהליכות מועד (פ"ג אות ז). בפניני הלכה (יא, ו) ג"כ כתב כך לגבי סדר ההכשרה, אך לא כתב שצריך לכסות את המאכלים, אלא להניח חוצץ בין הצלחת למאכלים שמחממים בפסח. וכתב שכ"ד הרב נחום אליעזר רבינוביץ. והגר"ש אלישיב (שבות יצחק דיני מיקרוגל פ"ה אות ד) סובר שכיון שהמיקרוגל חשיב ככ"ר המונח ע"ג האש, מפני שמקבל הוא את חומו בשעת הבישול, אין הגעלתו מכ"ר מועילה להכשירו. אלא צריך לכסות מבפנים את כל התנור והדלת בכיסוי קבוע שאינו מעביר פליטות ועמיד בחום. בשו"ת חשב האפוד (ג, פח) כתב גבי מיקרוגל המצופה מתכת, שכיון שהבליעה אינה נפלטת ע"י זיעה אא"כ הזיעה מחברת אותה עד שנכנסת לתוך מי ההגעלה, אין ההגעלה מועילה, שבמיקרוגל אף שהדפנות מתמלאות זיעה אין הן מפליטות את הבליעה לתוך המים, כיון שהמים נמצאים ע"ג. אמנם הגר"מ פיינשטיין (ספר הלכות פסח פט"ז הע' קנו) כתב שאפשר להכשיר מיקרוגל ע"י זיעה, בתנאי שינקו את המיקרוגל היטב לפני כן.

כלי שמתקלקל ע"י הגעלה⁴⁶

כתב המנהיג (הל' פסח סי' ל) כפות העשויים מקרן שמתקלקלין במי חמין אין להן תקנה בהגעלה דחיישינן דילמא חייס עלייהו. וכ"כ הכלבו (שם) וכתב שיש מי שחולק בדבר. אך המאירי (פסחים ל:) כתב על האוסרים שאין בדבריהם כלום, שהרי אם צריך להכשירן ברותחים הוא משום שנאסרו ע"י תשמיש ברותחים, וכמו שלא חס עליהם בתשמישן כך אינו חס עליהם בהכשרן.

כתב השו"ע: יש מי שאומר דכפות העשויות מקרן אין להם תקנה בהגעלה, דכיון שמתקלקלין במים חמין חיישינן דלמא חייס עלייהו.

כתבו המגן אברהם (ס"ק יט) והט"ז (ס"ק יג) דה"ה לכלים שהידיית שלהם מקצתה עשויה מקרן. וכ"כ המ"ב (ס"ק נד).

הערון השולחן (ס"כ) כתב שאם עבר והגעילן ההגעלה מועילה. כיון שמצינו דעות בראשונים שאף לכתחילה אפשר להגעיל כלים העשויים מקרן. אולם הפרי מגדים (מ"ז יג) כתב שאין הלכה כן.

כלי שיש בו טלאי⁴⁷

כתב הרא"ש (פ"ב סימן ז. ובתשובה כלל יד סימן א) מחבת או יורה שיש בו טלאי אין נותר בהגעלה לפי שהבלוע תחת הטלאים אינו נפלט ע"י הגעלה.

האבני העזרי (סי' תסד עמ' 87) כתב שראה בבית אביו ה"ר יואל שהיה מצוה להגעיל הכלי בשעת תיקונו קודם שישימו הטלאי, ושוב היה מצוה ללבן הטלאי ולהדביקו, ואע"פ שהיו משתמשין בו אחר כך קודם הפסח היה מגעילו דכבולעו עם הטלאי כך פולטו. וכ"כ המרדכי (סי' תקעח). עוד כתב, שאפילו בלא הגעלה קודם דיבוקו היה נראה להתיר מטעם זה, אלא שיש לחוש שמא בע"פ נדבק חזק ובפסח עצמו רפה הדיבוק ומוציא מה שתחתיו ופולט. ולכן היה מסיר הטלאים מהכלים ושוב מגעיל. והכלל הוא שאם

⁴⁶ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף ז.

⁴⁷ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף יג.

הטלאי קדם לבליעת האיסור א"צ להסירו, ואמרינן כבולעו כן פולטו. וכ"כ בהגהות אשר"י (סוף ע"ז סוס"י לו) בשם **אור זרוע** (פסקי ע"ז סי' רצז), וכ"כ בהגה"מ (פ"ה הכ"ג דפוס קושטא קכט סוע"ב).

כתב **הרשב"א** (ח"א סי' שעא, ח"ג סי' רעח) שהגעלה מפלטת מכאן כמו מכאן, אלא שאנו חוששין שמא תחת אותן חתיכות נכנס מגוף האיסור וממשו של גוף האיסור אינו נכשר בהגעלה, לפיכך אנו רגילין בכל כיוצא בזה שמניחים גחלים על מקום הסדקין כדי שישרף גוף האיסור אם ישנו, ואחר כך מגעילו, ואם הוא של עץ אין לו תקנה אלא אם כן ירחיב הסדק כל כך שיוכל להוציא משם מה שבתוכו וכן הנהגנו במקומותינו ומזמן רב.

כתב **השו"ע**: כלי שיש בו טלאי, אם קדם הטלאי לבליעת האיסור אין צריך להסירו דכבולעו כן פולטו; ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי, צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור, אם ישנו, ואחר כך מגעיל כל הכלי; ואם הוא של עץ, אין לו תקנה אלא א"כ ירחיב הסדק כל כך שיוכל להוציא משם מה שבתוכו. והרמ"א כתב: רושם שעושים האומנים בתוך כלים, מותר להגעילן מאחר שנעשה מחדש; וינקרם היטב (איסור והיתר והגהות).

המ"ב (ס"ק עב) העיר בשם האחרונים שכל הבעיה בטלאי היא דוקא כאשר הטלאי מהצד הפנימי של הכלי, אבל מבחוץ אינו מזיק.

כתבו **העולת שבת**, **מאמר מרדכי** ועוד שכל האמור אם קדם הטלאי שא"צ להסירו, הוא דוקא כשהוא מדובק יפה שאין לחוש שמא יש שם קצת חמץ בעין, והחשש הוא רק אם בלע הכלי איסור דרך הטלאי, אבל אם יש סדקים סביב יש לחוש לחמץ בעין, ורק ליבון יועיל לו.

המגן אברהם (ס"ק כז) התקשה, שהרי הרשב"א כתב דבריו במקרה שקדם הטלאי לבליעת האיסור, שאנו חוששים שמא יש שם עדיין איסור בעין! וכ"כ **הב"ח** דבקדמה בליעה לטלאי לא מהני גחלים אלא צריך ללבן כל הכלי. לכן כתב המג"א, שאם קדמה הבליעה לטלאי צריך לשום כ"כ גחלים עד שיהו ניצוצות נתזים ממנו, ואם קדם טלאי לבליעה די בליבון קל. אולם משאר הפוסקים לא משמע כך, אלא גם בכה"ג די בהגעלה וא"צ ליבון (עיין מ"ב ס"ק עה).

ולגבי טלאי העשוי במסמרים כתב **הט"ז** (ס"ק יח) שבכל מקום שיש טלאי צריך לשים גחלים בוערות שישרוף החמץ. משום שהגעלה אינה מועילה אלא לחמץ בלוע ולא לחמץ בעין. וכ"כ **המ"ב** (ס"ק עו).

כלים ישנים שחיפן בבדיל, כתב **המגן אברהם** (שם) שיש המצריכים הגעלה אח"כ, והיראים (ח"א סי' מ"ג) כתב דא"כ לא תיהני להו הגעלה, דהוי כמו קדם הבליעה לטלאי! ומסיק דא"צ הגעלה, דמכיון שניתן העופרת חשיב כליבון קל (שאינו יכול ליגע בו בצד השני) שמועיל לכלים שחייבים הגעלה. ועוד, כיון שהבדיל מפסיק ה"ל ככלים חדשים. ובשו"ת **מגיד מראשית** (סימן א. הובא בשע"ת ל) כתב שמחופין בדיל צריכים הגעלה, וכן הסכימו עימו כמה מהרבנים. וכתב **הט"ז** (ס"ק יח) גבי טלאי שעושין בכלי בדיל שמטיפין חתיכה בדיל מחום נשרף כל הבלוע ומה שהוא בעין. וכ"כ **החק יעקב** (ס"ק מא). אולם הפרי חדש כתב דמכיון שלפעמים האומנים עושים במהירות את הציפוי, ומכיון שלא הרתיחו יפה מתחילה הציפוי אינו עולה בכל הכלי, לכן יש להחמיר תמיד ולהגעילם. ומ"מ בדיעבד כתב **הפרי מגדים** שאם נשתמש בהם בלא הגעלה אין לאסור התבשיל ובפרט כשהכלי אינו בן יומו. ואם האומן שציפהו הוא גוי, כתב **המ"ב** (ס"ק עז) שראוי להטביל בלא ברכה.

המגן האלף הקשה על הרמ"א, דממה נפשך, אם אפשר לנקרן אפי' אם קדמה בליעה לא דמי לטלאי, ואם א"א לנקרן לעולם צריך ליבון! **הבאור הלכה** (ד"ה מאחר) ביאר שלדעתו הכוונה ברושם שנעשה ע"י דיבוק עופרת על הכלי ולא בנחשק בגופו, דבזה באמת שרי בכל גווני אם אפשר לנקרן היטב.

הגעלת מכסה הקדירה⁴⁸

כתב **הטור**: כסוי של ברזל שמכסין בו הקדרה צריך הגעלה כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדרה. ואם אפו עליו בצק צריך ליבון. וכתב הב"י שמסתבר טעמו, כיון שההבל העולה מהתבשיל לכיסוי הקדירה לח הוא. **אך המרדכי** (סוס"י תקעט) הצריך ליבון. אמנם הב"י כתב שיתכן שכך כתב המרדכי רק מפני שמנהגם היה לאפות עליו בצק, הלא"ה די בהגעלה.

שנינו במשנה במכשירין (ה, יא) "היו ידיה טמאות ומגיסה בקדרה טהורה אם הזיעו ידיה קדרה טמאה". וכתב **הרא"ש** (כלל כ סימן כו) שאם נתן את הכיסוי על הקדירה בפסח בלא הגעלה כל התבשיל אסור שזיעת הכיסוי מתערב בתבשיל. וכ"כ **הגה"מ** (הל' הגעלה סוף הל' חו"מ) ו**הרוקח** (סי' רצ).

כתב **השו"ע**: כסוי של ברזל שמכסים בו הקדירה, צריך הגעלה כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדירה; ואם נתנוהו בפסח על הקדירה בלא הגעלה, כל התבשיל אסור, שזיעת הכסוי מתערב בתבשיל.

הב"ח ביאר שגם אם הכיסוי נקי לגמרי אין זה משנה, כיון שהחמץ בלוע בתוכו הרי הוא יורד ומתערב בתבשיל ע"י ההבל העולה מהתבשיל לכיסוי כשהוא רותח, ובפסח איסורו במשהו. וכ"כ **המ"ב** (ס"ק פב).

אם נתן את הכיסוי על הקדירה בלא הגעלה ונזכר עוד קודם שהמכסה נהיה לח מחום התבשיל שבקדירה, כתבו **האליהו זוטא והגר"ז** שהתבשיל מותר באכילה, וגם הקדרה מותרת אף ששניהם רותחים ונגע אחד בחבירו שאין איסור יוצא מכלי לכלי בלא רוטב, אבל אם שהה הכיסוי מעט על הקדרה בענין שיש לחוש שמא כבר התחיל צד הפנימי של הכיסוי להזיע עד שהיה יד סולדת בזיעה זו הרי התבשיל והקדירה אסורין. וכ"כ **המ"ב** (ס"ק פד).

זיעה ביבש⁴⁹

הנה **הטור** הביא שהטעם שצריך ליבון לכיסוי הוא משום שבולע מזיעת החררה. וכ"כ **המג"א** (סק"ל). **אמנם המ"ב** (ס"ק פה) השמיט טעם זה, ומשמע שאם אין הכיסוי סמוך לחררה ואינו נוגע בה, אינו צריך ליבון, אע"פ שיש זיעה מהחררה.

הפרי מגדים (א"א ל) כתב שטעמם של הטור והמג"א שהחמירו הוא מפני שסברו שיש זיעה ביבש, ובשו"ת **בית שלמה** (יו"ד ח"א סימן קסד) כתב שלמעשה יש להחמיר בזיעת אוכלין. אמנם הפרי מגדים עצמו (הנהגות איסור והיתור סדר שני אות לז) צידד להקל בזה, גם **בתורת חטאת** (כלל לה ס"ו) מבואר שאין זיעה באוכלין. **והבית מאיר** (סי' תסא ס"א) כתב שיש לחלק בין כשהכיסוי קרוב מאוד לפת עד כדי כך שנוגע בה הרבה פעמים, הרי הוא נאסר מהזיעה המועטת שיוצאת באפיה. אבל כשמרוחק מהמאכל אין זיעה ביבש אף לעניין חמץ שאיסורו במשהו.

⁴⁸ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף יד.

⁴⁹ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף טו.

בשו"ת **מנחת שלמה** (ב, סז) כתב שלהלכה נפסק כהבית מאיר, שאין זיעה ביבש כשהמכסה אינו סמוך ודבוק לכלי, וכ"כ בשו"ת **אגרות משה** (יו"ד ח"א סי' מ) שאין לחוש בסתמא בדבר יבש שמא הזיע. וע"ע בספר הגעלת כלים (פי"ג הע' רצה) מ"ש בשם הפוסקים בעניין זה.

50 הכשר מדוכה

שנינו בפסחים (ל:)

"אמר רב אשי: ובית חרוסת כבית שאור שחימוצו קשה דמי. אמר רבא: הני אגני דמחוזא, הואיל ותדירי למילש בהו חמירא, ומשהו בהו חמירא - כבית שאור שחימוצו קשה דמי"

ופרש"י: בית חרוסת - כלי שנותנין בו חומץ, וכל דבר שיש לו קיהוי, ורגילין ליתן בו קמח ועשוי לטבל בו בשר כל ימות השנה, והקמח מתחמץ מחמת הקיהוי, ולשון חרוסת - קיהוי, תבלין חריף. בית שאור - כלי שהאשה שורה ומנחת בו את השאור, ונותנתו בעיסה, ופעמים שהוא שוהה שם בלילה.

הרא"ש (ב, ט) הביא שנחלקו האחרונים בדין מדוכה של עץ ואבן שדכין בהן כל השנה ולפעמים דכין בהן פיורוי לחם עם שומין ופלפלין. דעת **רש"י** שלא מועיל לה הגעלה, וגם בריחים קטנים של פלפל, וכ"כ **ר"ת** שדינם כבית שאור (כלי שמשתיין בו השאור), וכבית חרוסת (כלי שעושין בו מיני טיבול, שנותנין בו דברים חדים כגון שומין ופלפלין עם קמח ומבליעו לתוך הכלי). ולדעתם בכל אלו לא מועילה הגעלה. **אמנם ר"י** התיר כולם בהגעלה, וכ"ד **הרא"ש** (שם). והתפלא ע"ד ר"ת, וכי מפני שחימוצו קשה הוא בולע יותר מד"א ע"י האור? וכ"ש לר"ף שהסביר שבית שאור הוא כלי חרס, אבל בכלי שטף אין חילוק בין בית שאור לשאר כלים אלא כולם מותרין בהגעלה. וכ"כ **אבי העזרי** (סי' תסד עמ' 90) ובעל **הערון** (ערן בית שאור) וה**רי"ץ גיאת** (ח"ב עמ' פח). וכתב הטור שכן המנהג ובלבד שיהיו חלקים שאין בהן בקעים.

כתב בהגה"מ (פ"ה דפו' קושטא הכ"א) בשם סמ"ג (לאוין עח כט ע"ד) ששמע בשם רבינו טוביה **שר"ת** היה מתיר בהגעלה על ידי קליפה בכלי ברזל, ונכון להחמיר היכא דאפשר.

כתב **תרומת הדשן** (סי' קל) שנהגו באוסטריין להכשיר המדוכה בפסח על ידי מילוי גחלים לוחשות, עד כדי שישרף חוט הנמצא מבחוץ. וחשיב כליבון. ויש שקראו תגר גם על זה, משום שא"א להחשיבו כליבון, אלא כהגעלה בלבד. וכן משום שהמדוכה הרבה פעמים נשברת כך, ונמצא שיש חשש דלמא חייס. ותה"ד כתב **שורבנו פרץ** (סמ"ק סי' רכב עמ' רכז ובהגהות אות ד) מחמיר ואינו מתיר אפילו ע"י קילוף בכלי אומנות והגעלה [אע"פ שבהגה"מ והמרדכי בע"ז סימן תתס חשיב כליבון], ולכן דעתו אם אפשר לתת המדוכה בתנור בוער שתתלבן יפה מבפנים ומבחוץ עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם, יעשה, ואם מפחד משבירתה ימלאנה גחלים.

כתב **רבינו ירוחם** (נ"ה ח"ב מ:; נהגו במכתשות של אבן הגדולים שאין יכולין להכניסן ביורה, משימין בהם מים ורתחין ומכניסין בתוכם אבן רותחת ועולה הרתיחה בכל שפתם, וכתב בהגה"מ (פ"ה הכ"ו אות ח) דכל כהאי גוונא הוי הגעלה דכלי ראשון.

כתב **השו"ע**: מדוכה מותרת בהגעלה; ואם היא גדולה שאינו יכול להכניסה ביורה, משים בה מים ורתחים ומכניס בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה בכל שפתה, דכל כהאי גוונא הוי הגעלה דכלי ראשון.

⁵⁰ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף טז.

והרמ"א כתב: ויש מחמירין ללבן המדוכה (טור י"ד בשם רבי' יואל ותשובת רשב"א, וטור בשם רש"י ור"ת), אך בלבון כל דהו דהיינו שישורף עליו קש מבחוץ סגי (ד"ע). ונוהגין ללבנו לכתחלה, מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין בו גומות (מהרי"ל); ואם המדוכה של עץ, יש לקלפו בכלי אומנות דחיישינן לגומות, ולהגעילו אחר כך. (הגהות מיימוני פ"ה).

דעת ה**ב"ח** שמדוכות שלנו צריכים הגעלה שמא בא לתוכו חמץ משהו ונבלע בתוכו ע"י חריפות הבשמים, ומשום חומרא דחמץ ידוך הבשמים קודם פסח דהוי נ"ט בר נ"ט דהתירא ואפילו הגעלה א"צ. **המגן אברהם** (ס"ק לא) הסכים עמו, משום שכיום אין דכין במדוכות חמץ. אך לגבי דכיה קודם יו"ט אחר הגעלה, כתב שצ"ע משום שנ"ט בר נ"ט אינו מועיל בדבר חריף. ואפשר שאמרה לחומרא בעלמא. ואם דכו במדוכה שלנו בשמים ושמו בתבשיל, צ"ע אם יש לאסור בדיעבד, מחשש שחתכו הבשמים בסכין ודכו בתוכו אין לאסור בדיעבד. ה**ט"ז** (ס"ק יט) כתב שמי שדך בשמים שלו קודם הפסח לכו"ע מותר בפסח אפילו אם היה נידוך בלא הגעלה. ומצוה מן המובחר לצאת אליבא דכו"ע ולהגעיל ולדוך הכל קודם הפסח. וכ"כ ה**מ"ב** (סק"צ). ובכל מציאות של חשש שמא נתערב פרור חמץ בבשמים שדכו בו, מתירים התבשיל בדיעבד. ובפרט אם הוא אינו בן יומו. אבל בסכין שודאי חותכים בו חמץ, כתב ה**ח"י אדם** שגם בדיעבד אסור.

כתב ה**חק יעקב** (אות מז) דדוקא לענין חמץ בפסח בעינן ליבון, אך בשאר ימות השנה במדוכה של איסור אין חשש רק משמנונית של איסור ואין דרך לדוך השמנונית עם דברים החריפים ולכן סגי בהגעלה לכו"ע. וכ"כ ה**מ"ב** (ס"ק פט).

ה**פרי חדש** סובר שהנחת אבן מלובנת בתוך המים אינה חשובה ככלי ראשון ממש, ולא מועיל בדבר שמשמש בו על האש בכלי ראשון ממש. שעיקר ההיתר בשימת אבנים אינה אלא להעלות הרתחה למעלה, אבל הוא דוקא בכלי שתשמישה ע"י עירווי. ולכן אפשר שהפוסקים לא כתבו היתר זה אלא במדוכה שרוב תשמישה ע"י עירווי מכ"ר. וכ"כ האליה רבה בשם ה**ב"ח**. וכתב ה**באור הלכה** (ד"ה דכל) שאין כדאי להתיר אלא באינו בן יומו.

בשו"ת **בית דוד** (או"ח סימן ריז) כתב שע"י דוחק המדוכה מפליט ומבליע, ודי לו בהגעלה וא"צ ליבון. וכ"כ ה**גר"ח פלאגי** (רוח חיים סימן תמו סק"ו). **אבל הערוך השולחן** (טייב, יו"ד סימן קג ס"ק יב) דחה דברי הבית דוד ולא חש לדוחקא דמדוכא, וכן העלה ה**פרי חדש** (סי' סט סק"ד) וכ"פ **בחזון עובדיה** (עמ' קלו) שדוקא שהשתמשו במדוכה לדבר חריף צריכה הגעלה, אך אם השתמשו בה לצונן בלבד א"צ הגעלה, ודי לה בשפשוף ונקיון היטב. וכ"נ מדברי ה**שבט הלוי** (ח"ד סוף סימן מד).

כתב בשו"ת **אור לציון** (ח"ג פ"י תשובה ט) דמכיון שיש חשש שאם ילבנו את המטחנת בשר יתקלקלו חלקיה, די להכשירה בהגעלה אחר ניקיון יסודי.

כלי חרס מחופים⁵¹

שנינו בפסחים (ל:)

"בעו מיניה מאמימר: הני מאני דקוניא מהו לאישתמושי בהו בפסחא? ירוקא לא תיבעי לך - דודאי אסירי. כי תיבעי לך - אוכמי וחיורי מאי? והיכא דאית בהו קרטופני - לא תיבעי לך, דודאי אסירי. כי

⁵¹ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף כג.

תיבעי לך - דשיעי מאי? אמר להו: חזינא להו דמידייתי, אלמא בלעי ואסירי. והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם. ומאי שנא לענין יין נסך, דדריש מרימר: מאני דקוניא, בין אוכמא בין חיורי ובין ירוקי - שרי"

כתב המרדכי (סי' תקפד) בשם **רבינו תם** (תוס' ע"ז לג: סוד"ה קוניא כתובות קז: ד"ה הני) דהיינו דוקא בהיתוך של זכוכית, לפי שהוא מן החול ככלי חרס, אבל היתוך עופרת מותר בהגעלה ככלי מתכות. וכ"כ **סמ"ג** (סימן עח, לאוין ל:). אמנם **רש"י** פירש שקונייא הוא פלומי"ר (מצופה בשכבת עופרת), ושל חרס הוא, וטוח באבר.

כתב **השו"ע**: כלי חרס המצופין בהתוך זכוכית, דינם ככלי חרס. והרמ"א כתב: ויש מקומות שנהגו שלא להשתמש בכלי חרס גליזאר"ט אפילו חדשים (מהרי"ל), ואין להחמיר רק במקום המנהג (תשובת מהרי"ל).

כתב **המ"ב** (ס"ק קלז) בשם הרא"ש, שאע"פ שזכוכית אינה בולעת, כאן מכיון שמחופה על החרס ונצרף עמו בכבשן בלע טפי. ועיין בדרכי תשובה (יו"ד סי' קא סוסק"כ) שהביא מחלוקת באשר לכלים העשויים מתערובת של חומרים שונים, האם המין המועט מתבטל במין המרובה ומסגל לו את טבע הבליעה והפליטה כמו המין שהוא הרוב או לא. גם בשו"ת **מנחת יצחק** (ג, סז. ד. קיד) הסתפק בזה.

המגן אברהם (ס"ק מה) סובר שדוקא כשעושין מאבר ממש, אבל גלזיר"ט שעשויים מהיתוך אבר לא מהני הגעלה, דאין בו ממשות אלא צבע בעלמא, וכ"כ הרמב"ם (ח"ו"ה, ה, כה) 'כלים המשוחים ושועין באבר שעושין אותן כעין זכוכית אסורים'.

כתב **המ"ב** (ס"ק קלח): הסכמת אחרונים (ב"ח, פ"ח, חק יעקב ועוד) להחמיר אף בהתוך עופרת או בדיל דלא מהני הגעלה לפי שכשנשתמש בו חמץ בחמין נבלע החמץ בכל עובי הכלי ונבלע גם בחרס שתחת העופרת ושוב אינו נפלט ממנו לעולם.

המגן אברהם (ס"ק מו) הסביר שדעת המחמירים היא משום שחלק מהאומנים עושים את פעולת הציפוי ע"י סובין, והרי יש כאן בצק בלוע בתוך הציפוי.

✎ הכשר כלי אמאיל/אמאיל

אמאיל הוא חומר צבעוני הנוצר מהתכת אבץ זכוכית על שכבת מצע כגון מתכת, זכוכית, קרמיקה וכד', על ידי אפייה (טמפרטורת 750-850 מעלות). אבקת הזכוכית נמסה, ולאחר שהיא מתקשה היא הופכת לחומר זגוגי חלק ונוקשה, העמיד בפני אש. בגלל עמידתו של האמאיל, נעשה בו שימוש רב בחפצים שאמורים להיות עמידים בפני חום או רטיבות, לכן משתמשים בו למיפוי החלק הפנימי של תנורים, סירים וכד'.

נחלקו הפוסקים מה דינו של האמאיל. האם חשוב לזכוכית או לחרס. בשו"ת **חתם סופר** (יו"ד סימן קיג) כתב שבזמנם האומנים היו מסתירים ממה הם עושים ציפוי זה ולכן המחלוקת בו גדולה.

בשו"ת **טוב טעם ודעת** (מהדו"ק סימן קפג) כתב שאין להכשירו אפילו בליבון משום שעלול להזיק לכלי. **מאידך**, **האבני נזר** (יו"ד ח"ב סימן קיב) כתב שהציפוי של מתכות ולכן התיירוהו בהגעלה. הפת"ש (יו"ד סימן קא סק"ב) כתב בשם **החת"ס** (שם) להתיירו בליבון קל. ובשו"ת **כתב סופר** (יו"ד סימן עח), **תבואות שמש** (סימן עג) בשם האדר"ת, **ערוך השולחן** (יו"ד קא, כז) ועוד כתבו שיש להגעילו ג' פעמים, ולא ילבנם כיון שיש חשש שיתקלקלו והתורה חסה על ממונם של ישראל, וכן יש לחוש שלא ילבנם יפה

מחשש שיתקלקלו. ובשו"ת **חשב האפוד** (ח"א סימן קיז) כתב שכבר נתפשט המנהג להכשירם בהגעלה ג' פעמים, וכ"כ בשו"ת **רב פעלים** (ג, ג) ובחזון **עובדיה** (עמ' קנז). וכ"פ הגר"מ **אליהו** (מאמר מרדכי פ"ה אות לט), והוסיף שאם משתמשים בהם ללא רוטב כלל אין להם הכשר. וע"ע בארוכה בספר הגעלת כלים (יג, ז).

52 הכשר כלי זכוכית

כתוב בהגה"מ (פ"ה דפו' קושטא הכ"ה) בשם **רבינו יחיאל** שכוסות זכוכית שהשתמשו בהם כל השנה, אסור להשתמש בהם בפסח ע"י עירוי או שכשון, דהוי ככלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, ואע"ג שכל שימושם ע"י צונן, יש לאסור משום שלפעמים שורין בהם פתיתין של פת והוי כבוש וחשוב כמבושל. גם **הסמ"ג** כתב שנהגו לא להשתמש בכלי זכוכית ישן בפסח, וכ"כ **המרדכי ותרומת הדשן** (לקמן).

אמנם הראב"ה (סי' תסד עמ' 91) כתב דכלי זכוכית שיע ולא בלע, וראיה מאבות דרבי נתן (פמ"א ה"ו) שלשה דברים נאמרו בכלי חרס ושלשה בכלי זכוכית כלי חרס בולע ומפליט ומשמר מה שבתוכו מה שאין כן בכלי זכוכית. גם **הר"ן** כתב (ט. סוף דבור ראשון) דנראה לו להתיר כלי זכוכית אפילו במכניסן לקיום דשיעי וקשים ובליעתם מעוטה מכל הכלים. וכ"נ מדברי **הרא"ש** (פ"ב סי' ח), וכ"נ ל**רבינו ירוחם** (נ"ה ח"ב מ). עיקר, וכ"כ **הרשב"א** (ח"א סי' רלג) דכלי זכוכית אפילו נשתמש בהם בחמין אין צריכים שום הכשר.

דעה שלישית של **רבינו יונה גירונדי** (ספר איסור והיתור כלל נ"ח סי' נ') שכלי זכוכית ספק אם דינם ככלי חרס, הואיל ונעשים מהחול, או דינם ככלי מתכות הואיל ואם נשתברו יש להם תקנה. ולענין הלכה נותנים עליהם חומרא של כלי חרס ושל כלי מתכת, ואסורים בהגעלה ככלי חרס, וצריכים טבילה ככלי מתכות. וכן אוסר הסמ"ק להשתמש בכלי זכוכית ישנים בפסח אפילו בהגעלה.

בתרומת הדשן (ח"א סי' קלב) נשאל גבי כלי כסף המצויירים האם מותר להגעילן לצורך פסח או לאו. והשיב דאם הציור מבפנים אסור להגעיל לצורך פסח, והטעם כי הציור הזה לא נעשה כלל כי אם על ידי היתוך זכוכית. ואין לסמוך על הראב"ה שהיקל. אך אם הציור אינו רק על בית יד או למעלה על הכיסוי מבחוץ, אין להחמיר כ"כ משום דברור לנו שכלי כסף חשובים כאלו הם משוקדים ומצויירים לא שכיחי כלל שמרתיחין בהם אצל האש.

כתב **השו"ע**: כלי זכוכית אפילו מכניסן לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין, אין צריכים שום הכשר שאינם בולעים, ובשטיפה בעלמא סגי להו. והרמ"א כתב: ויש מחמירין ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו; וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו (סמ"ק ואגור). וכן כלי כסף שיש בתוכן התוך זכוכית שקורין גישמעלצ"ט, אין להגעילו; אבל מבחוץ אינו מזיק (תה"ד סימן קל"ב).

כתבו **המגן אברהם** (ס"ק מט) והט"ז (סק"ל) שודאי בדיעבד אין להחמיר. והגר"ז כתב שהוא דוקא אם רוב תשמישו היה בצונן ועתה נשתמש בו בחמין בלא שום הכשר. וכ"כ **המ"ב** (ס"ק קנה).

כתב **המגן אברהם** (שם) שאם עמד בו חמץ מעת לעת דינו כתשמישו בחמין, וכ"ש לאותן שמשמין בהן יין שרף לקיום. וכ"כ **האליה רבה, חק יעקב** ועוד שאם דרך להשהות בו חמץ מעת לעת גם בדיעבד

⁵² מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף כו.

אסור החמין שנשתמשו בו. אא"כ הכשירו ע"י הגעלה או מילוי ועירוי ג"פ. והוסיף **המ"ב** (ס"ק קנה) שבהפסד מרובה יש לצדד להקל אף בזה, אם היה אחר מעת לעת שהוא נותן טעם לפגם.

במקום שאין בנמצא אלא כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים, כתב **הח"י אדס** שיכול לסמוך להקל לנקותן יפה יפה ולהכשירו ע"י עירוי ג' ימים. וזהו דוקא בכלי שפיהן שלהן רחב מלמעלה אבל בקבוקים גדולים לאחסון יין שפיהן שלהן צר מלמעלה והשמרים נדבק בתחתיתן ואין יכול להכניס ידיו לתוכן לנקותן יפה, וכן כל כלי שא"א להכניס ידו לתוכו, אין להם תקנה להכשירן. ואפילו בכוסות במקום שנמצא לקנות חדשים אין לשנות המנהג שנהגו שלא להשתמש בהן. וכ"כ **המ"ב** (ס"ק קנו). **הערה ש"ס** (סכ"ה) כתב שאף לשיטת השו"ע באלו יודה שצריך הגעלה או מילוי ועירוי ג' ימים, שענינו הוא שיהיה שולט בהם. וכתב בשו"ת **אגרות משה** (א, קנא) שלשיטת הח"י"א גם בשעת הדחק לא יועיל הגעלה או עירוי ומילוי.

השדי חמד (מערכת ה' ס"ק כט) כתב שיש מקהילות הספרדים שקיבלו עליהם חומרת הרמ"א, וכ"כ בשו"ת **רב פעלים** (ח"ג סימן כט. ובא"ח צו, יד) שמנהג בגדד להכשיר כלי זכוכית בעירוי ג' ימים. **אמנם** בשו"ת **יביע אומר** (ח"ד יו"ד סימן ה. ושו"ת יחיה דעת ח"א סימן ו. חזו"ע עמ' קנב. הליכו"ע ח"א עמ' רפה) כתב שלדעת השו"ע אפשר להשתמש בכלי זכוכית בשטיפה והדחה בלבד, בהסתמך ע"ד הפמ"ג (מש"ז סק"ל) שלדעת השו"ע גם אם משתמש בחמין בזכוכית א"צ הכשר.

הכנסת הגדולה (הגב"י אות כט) לאחר שהביא את מחלוקת מרן ורמ"א, כתב שכל האמור הוא דוקא לגבי פסח, אבל לענין שאר איסורים המנהג שלא לחוש כלל. ונחלקו בכוונתו האם קאי על מנהג הספרדים או האשכנזים. **השדי חמד** (אסיפת דינים מערכת ה"א, אות כט) למד דקאי על הספרדים אבל האשכנזים מחמירים אף בשאר איסורים כיון שעשאוהו מכלי חרס. וכן משמע **ממהר"ם שיק** (יו"ד סימן קמא), וכ"כ בשו"ת **חלקת יעקב** (יו"ד סימן מה) ועוד. **אולם** בספר **קהל יהודה** למהר"י אשכנזי (יו"ד קכא, ב) כתב דדברי כנה"ג הם גם אליבא דהרמ"א, וכן משמע שהבין **הפמ"ג** (תנא, משב"ז לא). ובשו"ת **זרע אמת** (ח"ב יו"ד סימן מג) הוכיח מכך שהרמ"א ביו"ד (קלה, ח) לא הגיה ע"ד השו"ע שכלי זכוכית א"צ הכשר, משמע שמודה לו. וה**מנחת יעקב** (כלל פה ס"ק יב) הסתפק אם אפשר לחלק בין חמץ לשאר איסורים.

כלי פיירקס⁵³ וזורלקס

בשו"ת **טוב טעם ודעת** (מהדו"ג ח"ב סימן כה) כתב דמכיון שמשתמשים בכלים אלו בכלי ראשון, אף לשיטת השו"ע יצטרכו הגעלה הן לפסח והן אם נבלע בהם שאר איסורים, וכ"כ בשו"ת **ישכיל עבדי** (ד, יג) ובשו"ת **ציץ אליעזר** (ח, כא. ט, כו).

כתב **הגרי"ש אלישיב** (קובץ תשובות ח"ג סימן פא) שמועיל להכשירו ע"י הגעלה, כיון שהרמ"א לא החמיר בזכוכית אלא מחמת המנהג, יש להקל בפיירקס שלא היה בימיו. ודעת **הגר"צ פ פונק** (מובא בציץ אליעזר ח"ט סימן כו אות ב) שהרוצה להכשירו לפסח יגעילנו ג' פעמים. **אך** דעת **הגר"מ פיינשטיין** (מובא בספר הלכות פסח פ"ג הע' כא) שאין להכשיר כלי פיירקס לפסח, וכ"ד **הגר"ש וואזנר** (שבט הלוי ב, מג. קובץ מבית לוי ח"א עמ' לה). גם **הגר"מ אליהו** (מאמר מרדכי פ"ה אות נב) כתב שאין להם הכשר לפסח מכיון שמוסיפים להם חומרים שונים בעת יצירתם.

⁵³ פיירקס היא אחת מסוגי הזכוכית ממשפחת זכוכיות בורוסיליקטיות שהן זכוכיות המכילות בורון, הידועות ביציבותן נגד חום גבוה.

בשו"ת **יביע אומר** (שם. וח"ד או"ח סימן מא) כתב שגם בכלי פיירקס אפשר להשתמש ע"י שטיפה והדחה בלבד.

וכלי דורלקס (סוג זכוכית שמצוי משתמשים בו גם לכוסות) שרגילים להשתמש בו בחמין, דעת הגרש"ז **אויבן** (ביצחק יקרא) שאין להקל להשתמש בהם בלא הגעלה, כפי שהחמיר הרמ"א גבי כלי זכוכית, ויש להגעילם בעירוי מכלי ראשון. אך דעת הגר"מ פיינשטיין (שם) שאין להכשירם לפסת.

בשו"ת **ציץ אליעזר** (ט, נו) כתב שיש בפיירקס חומר אשר מעניק לו את התכונה המיוחדת של אי רגישות כלפי שינויים דרסטיים של טמפרטורה, החומר הוא תחמוצת בורון אשר הוא חומר אל - מתכתי, אבל התרכובת המתכתי שבפיירקס הוא הרבה פחות מאשר בזכוכית רגילה. והוסיף ע"פ מומחה שכשכלי דורלקס נשבר רואים שמתחלק להרבה רסיסים קטנים, וזוהי גם הסיבה שהוא אינו מושפע מהבדלי חום קיצוניים, משום שבשעה שמתחמם תהיה ההתרחבות מפאת הבדלי החום רק ענין מקומי וזמני מבוטל של כל גביש אחד כשלעצמו, העובר ממנו תיכף ומיד לגבישים שבקרבתו, ולכן יוכל לעמוד כלי הדורלקס שמיבנה הזכוכית שלו הוא כזה, נגד תנאי חום פתאומיים שבהרקה מכלי ראשון. בשונה מסתם כלי זכוכית העשויים מקשה אחת, ובהגיע אליהם חום הם מתבקעים. ולדעתי יש לדון כלים אלו ככלי מתכות הצריכים הגעלה, וטעמו בהיות שרואים שהמבנה שלהם שונה הוא בתכלית מהמיבנה של זכוכית רגילה באופן שנותן מקום לחשוש שאין להם טבע כלי זכוכית פשוטים, ואין לנו בזה אלא חידושו ומה שקבעו על כלי זכוכית פשוטה בלבד.

כלי פורצליין⁵⁴

הנה לגבי כלי פורצליין, הרי הם נעשים בשני שלבים. בשלב הראשון עושים את גוף הכלי ובשלב השני נותנים עליו את הציפוי המבריק. גוף הכלי נעשה מאדמה חרסית מסויימת שמערבים עמה חומרים נוספים ולשים הכל במים, ולאחר קבלת העיסה עורכים את העיסה בצורת כלים שונים, וקולים בתנור בחום של 700 מעלות צליוס. לאחר מכן מקררים את הכלי ומצפים אותו בזכוכית דקה מבריקה שנקראת 'גלזורה'. הציפוי נעשה ע"י הטבלת הכלי בתמיסה נוזלית של חול זכוכית מותך שנדבקה היטב לגוף הכלי, ולאחר התייבשותה הופכת לציפוי דק של זכוכית מבריקה.

בשו"ת **הרדב"ז** (ח"ג סימן תא) פסק להחמיר בהם ושכן מצא בתשובת הגאונים. גם הפרי חדש כתב שראוי להחמיר כרדב"ז מאחר שעתה מערבים בכלים אלו חומרים אחרים. גם החיד"א (מחבר"ר סק"י) כתב שכבר נתפשט המנהג להחשיבם ככלי חרס. גם בחזון עובדיה (עמ' קמט) פסק להחשיב את כלי הפורצליין ככלי חרס ואם נשתמשו בהם בחמין אין הגעלה מועילה להם כלל. וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"א יו"ד סימן נ. ח"ז יו"ד סימן י). דעת הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי פ"ה אות פח) שאין הכשר לכלי פורצלן. וכ"פ בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"י אות א).

אמנם בשכנה"ג (הגב"י אות ל) כתב שבזמנו היה מנהג העולם לדונם ככלי זכוכית שאינם בולעים ולא פולטים כלל והיו משתמשים בהם בפסח בלא הכשר כלל, אך הוא נוהג שלא להשתמש בכלי פורצליין ישנים בפסת, אפילו הם שלמים, אא"כ הם חדשים ממש, אך לאחרים אינו מורה לאסור כיון שפשט

⁵⁴ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנא סעיף כז.

המנהג להקל. וגם הוא עצמו לא החמיר אלא בפסח אך לא בשאר איסורים. וכ"כ המ"ב (ס"ק קסג) בשמו, שיש להם דין כלי חרס.

ואף במקום הפסד מרובה, כתב האגרות משה (יו"ד ח"ב סימן מו) שלא מועילה הגעלה לכלים אלו, ולא התיר להשתמש בהם אא"כ אין ודאות שהשתמשו בהם בכלי ראשון, ורק אם יהו אותם י"ב חודשים ללא שימוש ולאחר מכן יגעילום ג"פ, ורק לצורך בעלי תשובה, שיש להקל להם מפני תקנת השבים. ולעניין הכשרם בפסח דעתו (ספר הלכות פסח פי"ג הע' טו) שאסור בכל אופן. ובשו"ת יביע אומר (ח"ז סימן י) התירם לבעלי תשובה אפילו בלא בגעלה.

✎ הכשרת ה'כיוור'

כתב בחזון עובדיה (עמ' קנא) שאע"פ שאנו מחמירים בכלי פורצליין להחשיבם ככלי חרס, מ"מ הכיוור יערה עליו מים רותחים (ונכון לערות ג' פעמים), ואז מותר להשתמש בו בפסח. וטעם הדבר שרוב תשמישו במים חמים שאין היס"ב, ובכה"ג לא שייך לומר שאינו יוצא מידי דופיו. ועוד, שתשמישו בשאר ימות השנה בזמן שהחמץ מותר, ולדעת רוב הפוסקים חשיב כהתירא בלע. ויש לצרף את דעת האומרים שעירוי דינו ככ"ש. ועוד, שרגילים להשתמש בו ע"י סבון ושאר דברים הפוגמים והו"ל נותן טעם לפגם דשרי. ויש מחמירים לצפותו בנייר כסף, וחומר בעלמא היא. בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"י אות יא) כתב שמעיקר הדין הכיוור א"צ הכשר, ודי לשוטפו ולנקותו היטב, ומותר להניח בו כלים בפסח. ויש נוהגים לערות מים גם על הכיוור ולכסותו בפלסטיק. הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי פ"ה אות סד-סה) פסק שמבישים את הכיוור ומערים עליו מים רותחים. וטעם ההיתר להכשירו הוא משום שבדר"כ בולע חמץ פגום, והמכסים את הכיוור בפלסטיק תע"ב. ומי שרגיל להשרות את כלי החמץ במים חמים בתוך הכיוור חייב לכסות את הכיוור במכסה הפלסטיק הנ"ל.

אולם בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג ס"ס יג) כתב שצריך הגעלה לכיוור.

ודעת הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"א עמ' כח) שיש לנקותו היטב, ולכתחילה אין להשתמש בו לדברים חמים למשך כ"ד שעות, ולאחר מכן יש לערות עליהם מים רותחים, ואחר שהוכשר יש להניח קערה מיוחדת שתשמש ככיוור, ומן הראוי להניחה באופן שלא תיגע קערה זו בכיוור, כך שלא יהיה ביניהם מגע ע"י מים רותחים שמעבירים את הבליעות מהכיוור. וטוב לשפוך חומר חריף במקום יציאת המים. ואם יש חשש שיסתם, דעתו (ספר הגעלת כלים פי"ג הע' קכז) שלא ישתמש בו במים חמים, מפני שכשיתמלא במים חמים תצא הפליטה מהחרס ותיבלע בכלים.

✎ הכשר השיש שבמטבח

לגבי הכשר השיש שבמטבח, הנה ידוע שיש שני סוגי שיש, יש סוג אחד הנקרא 'שיש גרניט' או 'שיש חברון' והם עשויים שיש אמיתי וטבעי. ויש סוג שני הנקרא 'אבן קיסר' והוא שיש מלאכותי. שאופן עשייתו הוא שכ-93% מהשיש עשוי מקוורץ, שהיא אבן שנשחקה ונעשית כמו חול, ו-7% הנתורים הוא דבק כימי עם צבע, ומערבים יחד והדבק פועל שיעשה גוש אחד. וכשנעשה קשה כאבן מכניסים אותו לתנור כדי שיפסיק את פעולת הדבק.

הרב יוסף יצחק בלינוב (כתב עת פעמי יעקב נב, תשס"ג, עמ' מז) כתב גבי שיש גרניט שפשוט שהכשרתו בהגעלה, משום שדינו ככלי אבנים. ובאשר לשיש קיסר כתב בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א, במפתחות

לסי' קמו אות ח) שמסתפק אם דין שחיקת אבנים כמו חול ודינו ככלי חרס לענין הגעלה, או שדינו כאבן שהרי בעצם אינו חול אלא כך נראה לאחר כתישתו. ובשו"ת **מחנה חיים** (ח"ב יו"ד סימן כז) כתב שדינו כאבן וכ"ה **בתבואת שמש** (סימן ג). **אולם** לדעת **היד יהודה** (סימן סט פירוש הארוך ס"ק פא) כלי הנעשה מאבן שנכתשה כחול דינה כחול. דהיינו ככלי חרס שלא מועיל לה הגעלה. אך כתב במאמר הנ"ל שגם אם נחשוש לשיטה זו, הרי קשיות השיש נעשית ע"י הדבק ולא ע"י האש, והרבה פוסקים ס"ל שבכה"ג דינה ככלי אדמה, וכ"נ מדברי הרב **לוי יצחק הלפרין** (כתב עת בית הלל ג תש"ס עמ' פז).

כתב **בחזון עובדיה** (עמ' ס) שיערה עליה רותחים. ובשו"ת **אור לציון** (ח"ג פ"י אות יא) כתב מעיקר הדין אין השיש צריך הכשר כלל. אולם מצד המנהג יש לערות עליו מים חמים מכלי ראשון.

דעת **הגרש"ז אוירבך** (הליכות שלמה פ"ג ס"ט וארחות הלכה הע' יח) שהמנהג להכשירו ע"י עירוי מכלי ראשון ע"ג אבן מלובנת באופן שלא נפסק הקילוח, או ע"י עירוי מקומקום חשמלי, הנחשב ככלי ראשון הנמצא ע"ג האש מחמת הברזל המלובן שבו, ולאחר ההכשרה נוהגים לכסות את השיש. וכ"ד **הגר"ש וואזנר** (קובץ מבית הלל שם עמ' כח) שיש לנקות את השיש היטב ולהימנע מלהשתמש בו בחמץ למשך כ"ד שעות, ולאחר מכן לערות עליו מים רותחים מכלי ראשון שאינו בן יומו המשמש לחמץ, ולאחר ההכשרה נוהגים לכסות את השיש. ואם אינו מכסה את השיש, או שמכסהו בנייר אלומניום שנקרע בקלות, צריך להגעיל את השיש ע"י עירוי רותחים ע"ג אבן מלובנת. ובשיש 'גרניט' שא"א להניח עליו אבן מלובנת מחמת קלקול השיש, אפשר להקל להכשירו ע"י עירוי בלבד. ועיין **בפסקי תשובות** (אות מד) שהמנהג לכסות את השיש, כמו שכתב המ"ב (ס"ק קטו) שיש לכסות השולחנות במפה מחשש שישאר שם חמץ.

דעת **הגר"מ אליהו** (מאמר מרדכי פ"ה אות סט-עא) שיש לנקות את השיש היטב ולאחר מכן לערות עליו מים רותחים. אם יש בו חורים וסדקים יסתמם בגבס, וטוב לכסותו בנייר כסף או ניילון. ויכול להשתמש באיזה עובי שירצה, ובתנאי שלא יקרע במהלך הפסח. ואם ערכו בצק על השיש או שבלע מרותחין, ניח עליו אבן או ברזל מלובן ויערה עליו רותחים. ואם יש חשש שיתקלקל יערה עליו מכלי ראשון ללא אבו מלובן ויכסהו במפה. ולגבי שיש מלאכותי כתב, שאין לו הכשר וצריך לכסותו אחר הניקוי ועירוי הרותחים.

55 הגעלת היורה שמגעילין בה, תחילה וסוף

כתב הרא"ש (פסחים פ"ב סימן ז) שהרשב"ם הצריך להגעיל תחלה היורה שמגעילין בה שאר הכלים, וכ"פ **רש"י**, וכן הורה **ריב"א**, וכן יש בתשובת **הגאונים** (שערי תשובה סי' רפ) מדיח יורה גדולה ומגעילה ברותחין ומכשירה ושוטפה בצונן ומפליטה מחמץ תחלה, ואח"כ מרתיח בה מים רותחין בלי שיעור. וכ"כ **הרא"ש** (שם), אך דוקא כשהיא בת יומא, וכן כל כלי שהוא בן יומו מותר להגעילו רק אם יש במי היורה הגדולה ששים לבטל פליטת הכלי, דהיינו כל עובי דופני הכלי, דאם אין בו ששים כל הנפלט ממנו חוזר ונבלע בתוכו. וקודם שעה חמישית בערב פסח מותר להגעיל אפילו הוא בן יומו משום דהוי נ"ט בר נ"ט.

אמנם רבינו ירוחם (שם) כתב שמלשון הרי"ף (פסחים ח: ע"ז מ.) והרמב"ם (חומ"מ פ"ה הכ"ו, מאכ"א פי"ז ה"ג) נראה שאין צריך להגעיל את היורה הגדולה.

ולגבי הגעלת היורה לאחר שהגעיל בה הכלים: המרדכי (פסחים סי' תקפג) כתב בשם **רב האי** שאין צריך להגעילה. וכן הורה **רש"י**. **אך בספר המצות** (לאוין עה כט ע"ד) כתב שיש להגעילה אחר שהגעיל בה את הכלים. וכ"כ **רבינו ירוחם** (נ"ה ח"ב מ:) שחוזר ומגעילה כבתחלה כדי להכשירה שיוכל להשתמש בה בפסח. הב"י כתב שלפמ"ש הרא"ש לעיל, היינו דוקא כאשר הכלים שהוגעלו בתוכה היו בני יומן ולא היה במים ששים כנגדן, וההגעלה היתה אחר ארבע שעות שהוא זמן איסור חמץ.

כתב ה**שו"ע**: ...וכן כדי שלא יצטרך להגעיל היורה הגדולה, שמגעילים בה, תחלה וסוף.

כתב ה**מ"ב** (סק"י): משא"כ אם מגעיל הכלים קודם זמן האיסור א"צ להגעיל היורה בתחלה דאז הוא נ"ט בר נ"ט דהתירא, ורק אם רוצה להשתמש בהיורה לאחר זמן איסור צריך שיגעילנה בסוף.

☞ הגעלת כלי בשר וחלב יחד⁵⁶

כתבו הגה"מ (שם) בשם **סמ"ק** (סוסי רכב עמ' רלב אות יב ד"ה פי") שכל האמור לעיל שמותר להגעיל כלים שהן בני יומן קודם ד' שעות, הוא דוקא שמכשירים כלי בשר וחלב בנפרד. אך אם רוצה להכשירם יחד צריך שלכל הפחות אחד מהן לא יהיה בן יומו. ואם שניהם היו בני יומן, אפילו קודם ארבע שעות אסור בדיעבד. ששניהם נותנים טעם לשבחה. ולכן נוהגים שלא להגעיל כלים בני יומן.

כתבו הגה"מ (הל' הגעלה) **שמהר"ם** (שו"ת דפו' פראג סי' תכט) התיר להגעיל כלים של חמץ וכלי גויים יחד היכא ששניהם אינם בני יומן, ששניהם נותנים טעם לפגם, ואפילו מגעיל כלי גויים תחלה. וכתב ה**ב"י** שאם הוא קודם זמן איסורו, אע"פ שכלי חמץ הוא בן יומו לית לן בה.

כתב ה**שו"ע**: יש ליזהר מלהגעיל כלי הבשר וכלי חלב ביחד, אא"כ אחד מהם אינו בן יומו. והוסיף ה**רמ"א**: כל שכן כלי של איסור; ע"כ נהגו שלא להגעיל שום כלי בן יומו.

המגן אברהם (סק"ח) הסביר שהבעיה היא רק כאשר תוחב את הכלים יחד ליורה, אך בזה אחר זה אין בעיה משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא ואין איסור בבליעתו. וכ"כ ה**מ"ב** (סק"ק טז).

כתב ה**מ"ב** (סק"יח) בשם האחרונים: וה"ה שלא נהגו להגעיל אפילו שניהם בני יומן, אלא שיש ס' נגד כלי אחד מהם דאז פליטתו נתבטל והוי כמאן דליתא. וכ"ז בשאר ימות השנה ומשום איסור בשר וחלב או בערב פסח קודם שעה ה', משא"כ אח"כ צריך ליזהר בכל אחד שלא יהיה בן יומו או שיהיה ששים נגד כולם.

☞ הגעלת כלי בשרי להופכו לחלבי

המגן אברהם (סי' תקט ס"ק יא) העלה שהעולם נהגו איסור בהגעלת כלים הבלועים מבשר לחלב. וטעם הדבר, שאם היה אפשר להגעיל כלים מבשר לחלב, לא היה אדם מחזיק בביתו אלא כלי אחד, ומשתמש בו בין למאכלי חלב ובין למאכלי בשר בהגעלה ביניהם, ויש לחוש שמא יטעה וישכח מה היה השימוש האחרון שנעשה בכלי וישתמש בו ללא הגעלה. וב**שער המלך** (פ"ד מהל' יו"ט ה"ח) כתב בטעם המנהג, שיש לחוש שמא יבואו להגעיל את הכלי כשהוא בן יומו. וה**פרי מגדים** כתב שהמנהג להטריף הכלי

⁵⁶ מתוך סיכום הלכות פסח סימן תנב סעיף ב.

קודם לכן ואז יהיה מותר כביכול להכשירו לצורך אחר. אולם הפרי חדש (יו"ד סימן צז סק"א) כתב כדבר פשוט שמותר להכשיר כלי בשרי לשימוש חלבי וההיפך. גם הערוך השולחן (או"ח קת"ט, י) תמה על המג"א "ובאמת דבר תמוה הוא וכי ביכולתנו לגזור גזירות מדעתינו". החיד"א (מחב"ר סי' תקט סק"ב) כתב שאיננו חוששים להגעיל כלי מבשר לחלב ובתנאי שאינו בן יומו. בשו"ת יביע אומר (ח"ג יו"ד סימן ד) העלה להקל לספרדים להגעיל כלי חלבי לשימוש בשרי, כיון שלא נהגו בחומרא זו. אך למי שנוהג בכך איסור אין להתיר, וה"ה לבני אשכנז. גם בשו"ת תפילה למשה (ג, טז) כתב שאצל הספרדים לא התפשט איסור זה, אדרבה החיד"א העיד שבמקומותינו נהגו להקל. ומ"מ אם הכלי בן יומו ואין שישים כנגדו במים שמגעיל, נהגו גם הספרדים לאסור, גזירה אטו של איסור בן יומו.

ולהגעיל כלי חלבי כדי להשתמש בו למאכל פרווה, כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן רמא) בשם הא"א בוטשאטש שמותר. והוסיף, שגם אם ירצה לאחר זמן להופכו לבשרי רשאי לעשות כן. ובשו"ת שבט הלוי (ט, קסח) הוסיף, שמותר אף להגעיל כלי חלבי לפרווה ולהיפך באופן תמידי, עכ"פ במקום הצורך, כיון שגם אם יטעה וישכח מה דינו של הכלי, הרי לא ישתמש בו באיסור, ומשום כך אין בידינו לאסור הגעלה זו. אך הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח פ"י סק"ד) סובר שאף הגעלת כלי חלבי כדי להשתמש בו למאכל פרווה אסורה, כיון שמטרת ההגעלה לבשל בו את המאכל הפרווה ולאוכלו עם בשר.

כתב בשו"ת חתם סופר (סימן קי) שאם הגעיל לצורך פסח, מותר להחליף מבשר לחלב או איפכא, כיון שלא היתה כונת ההכשר לצורך זה. וכ"כ המ"ב (סי' תנא ס"ק יט).

סימן קכ"ב - דין נותן טעם לפגם בכלים

ובו י"ב סעיפים

נקדים ונאמר, שכבר נתבארו לעיל בסימן ק"ג דיני נותן טעם לפגם בתערובות, וחלק מכללי והגדרת הנושא הובאו שם. בסימן זה מבאר מרן את דיני נותן טעם לפגם בכלים.

סעיף א':

☞ היתר נותן טעם לפגם

שנינו בעבודה זרה (סח): "אמר רבא, הלכתא: נותן טעם לפגם - מותר".

כתב השו"ע: נותן טעם לפגם, מותר.

סעיף ב':

☞ שימוש בקדירה שאינה בת יומא

שנינו בעבודה זרה (עו).

"ולמאן דאמר נותן טעם לפגם - מותר, גיעולי עובדי כוכבים דאסר רחמנא היכי משכחת לה? אמר רב חייא בריה דרב הונא: לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא, דלאו נותן טעם לפגם הוא. מכאן ואילך לישתרי! גזירה קדירה שאינה בת יומא משום קדירה בת יומא. ואידך? קדירה בת יומא נמי מפגם פגמה"

כתב הרשב"א (תוה"ב הארוך והקצר ב"ד ש"ד לו). שאין חילוק בין אם היתה בלועה מאיסור נבלה ובין אם היא בלועה מחלב ובא לבשל בה בשר או איפכא. דאע"ג דהיתרא בלע לא אמרינן כיון שנפגם שרי. וראיה מהגמ' בפסחים (ל). קדרות בפסח ישברו או משהי להו עד לבתר פיסחא. אולם הרא"ה דחה דברי הרשב"א, שטעם איסור קדרות בפסח הוא משום שאיסורו במשהו, ויש בפליטתו כדי לאסור. והעלה שבבשר וחלב כל דהוי פגום מותר. והוא משום דהיתרא בלע, והוא פגום ובנוסף לכך הוא מועט, ואין בו בנ"ט מטעם דנקלש ונגלד.

כתב השו"ע: קדירה שאינה בת יומא, דהיינו ששהתה מעת לעת משנתבשל בה האיסור, הויא נותן טעם לפגם ואפילו הכי אסרו חכמים לבשל בה, לכתחלה, גזירה אטו בת יומא; בין שבלועה מאיסור ובא לבשל בה היתר, ובין שבלועה מחלב ובא לבשל בה בשר, או איפכא.

הפרי תואר (אות ב) כתב דמכיון שאין הכרעה בש"ס למחלוקתם של הרשב"א והרא"ה סומכים להיתר, כיון שעיקר דין זה אינו אלא מדרבנן.

כתב בשו"ת **יביע אומר** (ה, יד) שאם עבר ובישל בקדירה זו בשוגג התבשיל מותר, במזיד התבשיל אסור למבשל ולמי שנתבשל עבורו, כדין המבטל איסור לכתחילה. אולם בשו"ת **אגרות משה** (ח"ב יו"ד סי' מא) דייק מדברי הרמב"ם (יז, ב) שכתב שאם לקח מהגוי כלי ובישל בו מיום שני והלאה התבשיל מותר, ומשמע שאפילו במזיד.

כלי חרס שאינו בן יומו

בשו"ת **נחלת יעקב** (סימן כד-כה ומב. הובא בפת"ש א) כתב בשם חכמי וויניציא"ה שדוקא בכלי מתכות שיש להם תקנה בהגעלה החמירו גם בקדירה שאינה בת יומא. אבל בכלי חרס שצריך שבירה, חשוב כדיעבד והכלים מותרים לאחר שהיית מעל"ע. **אולם המנחת יעקב** (כלל פה ס"ק סד) האריך לדחות דבריו מכמה סוגיות בגמ' ובפוסקים, ומסקנתו שבהפסד מרובה יש להתיר בכלי חרס. אך **הפתחי תשובה** כתב שקשה להתיר אפילו בהפסד מרובה, והוכיח מהגה"א שגם כלי חרס צריך שבירה. גם **הפרי חדש** (סימ' תצו) וה**ערון השולחן** (ס"ב) החמירו. **הישועות יעקב** (סי' קג סק"ד) ביאר שגם כלי חרס שנאסר חשוב לכתחילה, שיכול להפריד ממנו האיסור ע"י היסק בכבשן.

עבר מעת לעת מבליעת איסור דרבנן

יש לברר מה דין כלי שבלע טעם של דבר האסור מדרבנן בלבד, כגון כלי חלבי בן יומו שבישלו בו עוף, והרי הוא בלוע מטעם בשר עוף וחלב שאסור מדרבנן בלבד, האם מותר להשתמש בו בלי הגעלה לאחר שעברו כ"ד שעות מבישול העוף שנעשה אינו בן יומו ונותן טעם לפגם, או דינו כשאר כלים שבלעו איסור דאורייתא שגזרו חכמים שלא להשתמש בהם בלי הגעלה אפילו לאחר שעברו כ"ד שעות מבישול האיסור מתוכם.

בשו"ת **נודע ביהודה** (תניינא חי"ד סימן נ"א) כתב שהבולע איסור דרבנן מדינא מותר לכתחילה, דהוי גזירה לגזירה, אלא שאין להקל בזה כיון שלא נמצא בפוסקים שיכתבו דין זה. גם **החכם צבי** (ס"ס עה) כתב להדיא שבכה"ג גזרינן גזירה לגזירה, משום שהוא דבר המצוי ורגיל. וכתב **הערון השולחן** (ס"ג) שכן פשט המנהג. **הפתחי תשובה** (סק"ב) כתב שלכאורה ישנה ראייה ברורה שאין להתיר קדירה שאינה בת יומא מאיסור דרבנן, שאמרו בגמ' (חולין קיא:) לגבי דם שملחו שאסור מדרבנן, שא"א לשהותו עד למחרת ויהא מותר, ומשמע ודאי שאסור. וכן מבואר בדברי הר"ן (שם מ: ד"ה אימלח). אך הוסיף הפת"ש שיש לחלק בין אם נודע האיסור קודם שנעשה אב"י לאם נודע אח"כ. בשו"ת **תפילה למשה** (ג, טו) הביא דברי הפוסקים הנ"ל והעלה שגם בכלי שאינו בן יומו מאיסור דרבנן בלבד, אסור להשתמש בו בלי הכשר, לפיכך אם בישלו עוף בסיר חלבי בן יומו אסור להשתמש בכלי בלי הגעלה אפילו לאחר שעברו כ"ד שעות משעת בישול העוף.

אולם הט"ז (סי' קלז סק"ז) כתב במפורש שמותר. אך אזיל לשיטתו, בסי' צ (ס"ק יב) שהתיר בשר שנכבש בחלב שחוטה מעת לעת, שאיסור כבוש מדרבנן וחלב שחוטה מדרבנן, והוי תרי דרבנן. גם **המאמר מרדכי** (סי' שמז סק"א) כתב שאין גוזרים גזירה לגזירה. והסברא, שהרי אפילו אם יטעו לבשל בה בעודה בת יומא אינה אוסרת את התבשיל מהתורה אלא מדברי סופרים. גם **היעב"ץ** (מגדל עוז הל' ב"ח פ"ז ס"ה) התיר מטעם דהוי גזל"ז.

ולעניין כלים שנתבשל בהם בשר שהוא ספק טריפה מחמת מחלוקת הפוסקים, כתב בשו"ת **תפילה למשה** (ג, יז) בשם מהר"י מולין שהתיר הכלים שמשמששים בהם קיבה עם החלב שבקצת מקומות מתיקים החלב ההוא, משם שסתם כלים אינן בני יומן. ומבואר שהתיר לכתחילה הכלים לאחר כ"ד שעות משום שיש המתירים החלב, ועפ"ז התיר להשתמש בכלים של אולם שמחות שמבשלים בהם בשר שיש בו מחלוקת הפוסקים, אחרי שלא יהיו הכלים בני יומן.

סעיף ג':

האם גם האיסור עצמו הופך לנטל"פ

שנינו בעבודה זרה (עה):

"משנה: הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, את שדרכו להטביל – יטביל... גמרא: וכולן שנשתמש בהן עד שלא יטביל ושלא יגעיל ושלא ילבן - תני חדא: אסור, ותניא אידך: מותר! ל"ק: הא כמאן דאמר נותן טעם לפגם - אסור, הא כמאן דאמר נותן טעם לפגם - מותר"

נחלקו הראשונים האם שמנונית ולכלוך שנשארו ע"ג הכלי יכולים להיות 'נותן טעם לפגם' להיתר מעיקר הדין, או שמא ממשות איסור לעולם אינה ניתרת. שורש מחלוקתם היא בביאור דברי הגמ' 'עד שלא יטביל' האם הוא הטבלה ממש, או הכוונה להדחה, וללא ההדחה הכלי אסור.

כתב **הרשב"א** (תוה"ק שם לו. הארוך לה ע"ג) שמה שחשוב פגום בשהיית יום אחד, דוקא שהקדרה הודחה יפה וסר ממנה כל שמנונית איסור הדבוק בה. ראייתו מהגמ' הנ"ל, ולפי הסברו 'עד שלא יטביל' היינו הדחה ונקיון מהאיסור, שאם נשתמש קודם שהדיח לכו"ע אסור. וכך סוברים **הראב"ד** (עה: ד"ה וכולן) ובעלי **התוספות**. ראה לדבריהם מהגמ' בחולין (קיא:): גבי צנון ולפת וסלק שחתכו בסכין, שאסורים משום השמנונית הקרוש ע"ג הסכין.

אבל הרמב"ם (יז, ד) כתב "וכלן שנשתמש בהן עד שלא הרתיח או עד שלא הדיח ועד שלא הלבין ועד שלא הטביל מותר שכל השומן שבהן נותן טעם לפגם הוא". מדבריו עולה שאפילו באיסור בעין אמרינן נותן טעם לפגם מותר. לדעתו, טבילה האמורה בגמ' היא טבילה ממש, אך אין צורך בהדחה. וכ"כ הר"ן (ע"ז מ. ד"ה וכולן) בדעת הרמב"ם.

כתב **השו"ע**: י"א הא דחשיבה פגומה כשאינה בת יומא, דוקא שהדיחה יפה וסר ממנה כל שמנונית איסור הדבוק בה, אבל אם לא הדיחה יפה, שהאיסור הוא בעין, אינו נפגם בשהיה מעת לעת. והרמ"א כתב: ומ"מ אם יש ששים רק נגד הדבוק בקדרה, הכל שרי, דמה שבקדרה כבר נפגם וא"צ בטול (כן משמע לעיל סימן צ"ה).

כתב **הש"ך** (סי' צה סק"א) שא"צ לדעת בבירור שהיתה מודחת יפה בשעת הבישול, שמן הסתם כלים שבאים לבשל בהם נקיים הם, ולא אתא מרן לאפוקי אלא היכא שיודע בבירור שלא היתה רחוצה יפה. וכ"כ **המנחת יעקב** (נז, יז). עוד כתב הש"ך (סי' צד סק"ב) שהוא דוקא בקדירה, אך סתם סכין אינה נקיה. אולם עיין הפת"ש (סי' י סק"ב) שבזמנינו שמקפידים על הנקיון גם סתם סכין נקיה.

הערוך השולחן (אות ח) סובר שרק כאשר יש שמנונית כגון שצלו בקדירה בשר שמן הרבה וכיוצא בזה אסור, אבל כגון בישולים שלנו שהעיקר הוא מים וגרויפין או תפוחי אדמה או לביבות ובשר בה מעט וכן במאכלי חלב, אף שהקדירה אינה רחוצה מ"מ מה שעל פני הדופן אין בזה ממש כלל וכמעט שאינה ראויה לאכילה ולכן יש לחושבה נותן טעם לפגם לאחר מעת לעת בכל ענין.

נותן טעם לפגם בדבר חריף

כתב **הרשב"א** (ח"א סימן תצ"ז) שאין חילוק בין דבר חריף לשאר דברים, דבכל ענין נותן טעם לפגם הוא ומותר, וכן משמע בדעת **הטור** שאינו מחלק. **אבל במרדכי** (ע"ז סי' תתלה) כתב ראבי"ה בשם רבי טוביה

דאם בישראל דבר חריף בקדרה שאינה בת יומא דאסור, דאגב חורפא מחליא ליה ועושה הכלי נותן טעם לשבח. ובאיסור והיתר הארוך (כלל ל"ו דין א. כלל ל"ח דין ה ו ה) דכן נהג **מהר"ש**. וכתב באיסור והיתר הארוך כלל ל"ח דאם בישראל בקדרה של בשר דבר חריף והקדרה אינה בת יומא ואח"כ בשלו בה חלב המאכל מותר.

כתב **הרמ"א**: י"א בדברים חריפים לא אמרין דין נותן טעם לפגם, כמו שנתבאר לעיל סימן צ"ה וצ"ו, ולכן אם בישראל בקדירה איסור שאינה בת יומא מאכל חריף, כגון תבשיל שרובו חומץ או תבלין או שאר דברים חריפים, אסור; אבל לא מיחשב התבשיל חריף משום מעט תבלין שבו (מרדכי פא"מ ורשב"א סי' תמ"ט) וכן נוהגין. ועיין לעיל סימן צ"ה וצ"ו. אבל אם היה האיסור דבר חריף, ואח"כ שהה הקדירה מעת לעת ובשלו בו היתר שאינו חריף, מותר, דאין החריפות הראשון משוי ליה לשבח. (ארוך כלל ל"ח).

הש"ך (סק"ב) הוסיף על דברי האיסור והיתר דה"ה אם בישראל דבר חריף בקדירה של איסור בן יומא ואח"כ שהה מעת לעת משנתבשל בו הדבר החריף, מותר. וכן אם בישראל דבר חריף בקדרה של בשר ב"י, לדעת הרמ"א אסור לאוכלו עם חלב ולדעת מרן מותר. וגם לדעת הרמ"א, אם בישראל בו אחר מע"ל שנתבשל בו הבשר אף על פי שאינו מעת לעת משנתבשל בו הדבר חריף והיה בן יומא כשנתבשל בו הדבר חריף מותר. אבל אם נתבשל בו תחלה דבר איסור אפילו נתבשל בו אח"כ דבר שאינו חריף אם הוא ב"י מונין אחר כך מעת לעת מתבשיל השני. אולם בנו של הש"ך כתב **בנקודות הכסף** שהיינו דוקא בכה"ג שבישראל את הדבר החריף לאחר מעל"ע לבישול הבשר, שכבר נפגם טעם הבשר באותה שעה, ואין הדבר החריף משביח אלא את טעם הבשר הבלוע בתוכו, ולא מה שחוזר ונבלע ממנו בקדירה. אבל אם בישראל את הדבר החריף מעל"ע לבישול הבשר, וחזר ובישל חלב בתוך מעל"ע לבישול הדבר החריף, החלב נאסר (היוצא, שלדעת הש"ך הדבר החריף עושה רק פעולה לעצמו ולא לקדירה ולכן הקדירה אינה נחשבת בשרית בת יומא, ולדעת הנקודות הכסף הדבר החריף יכול לעשות פעולה בגוף הקדירה ולא רק במאכל).

שימוש בכלי איסור שעבר עליהם י"ב חודש

בשו"ת **חכם צבי** (סימן עה. הובא בפת"ש ג) התיר תבשיל שנתבשל בפסח בקדירות חמץ נקי שעברו עליו יב"ח, גם אם נאסור נותן טעם לפגם, מ"מ אחר יב"ח ליכא טעם כלל. אך הוסיף שלא מלאו ליבו להתיר לבשל בה לכתחלה. **החיי אדם** (כלל קכא דין יד) הקל בדיעבד בכלי שנאסר ועבר עליו י"ב חודש ששוב לא נאסר התבשיל שבישלו בו, אף שלא הגעילוהו, משום שלאחר י"ב חודש כלה כל הלחלוחית שבו והוא כעפרא בעלמא ונפקע איסורו. אולם בשו"ת **חיים שאל** (ח"ב סימן לח אות פו) כתב שמדברי הרשב"א (ח"א סימן תקע"ה) מוכח דלא כהח"צ, ששם כתב דלא מהני ישון רק לכלי היין שיש סברא שכלתה הלחלוחית משא"כ בשאר איסורים. וכתב שמעשה בא לידו בישראל שנשלח לו דורון כלים נחמדים מפאפורי פורצלאני ולא ניכר אם הגוי השולח כבר נשתמש בהם, ועברו שנתיים ימים והמה כלים יקרים. וכתב שלכאורה אין להתיר לכתחלה, אך בזה דיש ס"ס שמא לא נשתמש ואת"ל נשתמש ספק להקל ועדיין צריך ישוב. **רעק"א** (מהדו"ק סימן מג) כתב שגם במקום הפסד אין להקל. **השערי תשובה** (או"ח סימן תנא סק"א) העיר שאם אפשר להגעיל ברותחין ג' פעמים יש לעשות כן, ואם הם כלים שאין דרך להשתמש בהם רותחין שהי"ב יש להקל גם כן. **ובחזון עובדיה** (עמ' קסא) כתב שלכתחילה אין ראוי לבשל בו בפסח, ואם טעו ובשלו ומותר. ואם נתיישן לכו"ע מותר.

בשו"ת **שמן רוקח** (ח"א סימן ב) כתב דאע"ג שאין להקל בכלים גם לאחר שעברו עליהם י"ב חודש, בכיסוי הכלים יש להקל, כיון שבלאו הכי הוא חומרא בלא טעם וודאי יש להקל לאחר י"ב חודש, ואפשר שבכה"ג יש לסמוך ע"ד **השבות יעקב** (ח"א סימן כא) שהתיר לאחר ב' חודשים.

בשו"ת **ברית אברהם** (חיו"ד סימן ח אות ד) כתב שבאיסורי דרבנן אפשר לסמוך ע"ד החכם צבי. **אולם הפת"ש** חולק, וסובר שיש לסמוך ע"ז רק אם יש עוד צד לקולא. עוד כתב הברית אברהם שא"צ י"ב חודש שלמים, אלא די בחודשי לבנה, כל חודש כ"ט יום.

השדי חמד (אס"ד מערכת חו"מ סימן ז אות ג) היקל בזה אך כתב שהוא בתנאי שהיה הכלי ריק כל הי"ב חודש ולא השתמשו בו לשום בישול אף של היתר. החכם צבי כתב שהיתר זה אינו לכתחילה אלא רק בדיעבד אם כבר נתבשל. עוד כתב השד"ח שבפסח התירו רק אם כלו הי"ב חודש קודם הפסח, אבל אם כלו תוך הפסח אסור להשתמש בכלי בשאר ימות הפסח.

אך עיין ב**שדי חמד** (שם) ו**דרכי תשובה** (יו"ד סימן קכב) שרבים סוברים שאין לסמוך כלל על היתר של ישון י"ב חודש, ואפילו בדיעבד אם בישלו התבשיל אסור באכילה. וכבר כתב השע"ת שיש לסמוך על היתר זה במקום הפסד ובדיעבד, ו**הערון השולחן** (ס"ב) כתב שיש לצרפה לאיזה קולא אחרת אם יש בעניין זה.

האגרות משה (ח"ה או"ח סימן לב) כתב שאע"פ שהעולם נוהגים להחמיר בכלים שעברו עליהם י"ב חודש, מ"מ בכלי זכוכית יש להקל, מחמת שיש בזה ג' ספקות. שמעיקר הדין הלכה שכלי זכוכית אינם בולעים (לקמן סכ"ו). רוב תשמיש כלי זכוכית הוא בצונן, ואם היו חמין היו רק בכלי שני, דע"י חמין ממש פקעי. וכן שמא לא נשתמשו בו כלל בחמין דכלי ראשון בחמץ, שזה יותר מצוי.

בשו"ת **יביע אומר** (ח"ז יו"ד סימן י) נשאל אודות בעל תשובה, אשר בעוד היותו רחוק מתורת ה', השתמשו בביתו במערכת כלים אחת לבשר וגם לחלב, ואת הבשר לא הכשירו במליחה כדת, באופן שנאסרו הכלים, וכשזכה לחזור בתשובה, קנה כלים חדשים. ונשארו אצלו מאז כלים רבים יקרים העשויים פורצליין (הנקראים פרפורי), ובעיקר צלחות וכוסות, מונחים סגורים בארון, כאבן שאין לה הופכים, מפני שהשתמשו גם בהם באיסור, וכבר עברו עליהם כך כמה שנים, האם יש להם איזו תקנה להשתמש בהם או לא? ומסקנתו שבמקום הפסד מרובה מעיקר הדין יכול להשתמש בהם גם ללא הגעלה, אך לרווחא דמילתא טוב שיגעיל כלי הפורצליין ג' פעמים, וכן העלה כיו"ב בשו"ת **אגרות משה** (ח"ג יו"ד סימן כז. וח"ה יו"ד ס"ס מו).

דין הפסד מרובה

מהרלב"ח (סימן קכא) סובר שרק כאשר יש בכלי בעצמו הפסד מרובה יש להקל, אבל כאשר כל כלי בפני עצמו הוא הפסד מועט ורק בצירוף כל הכלים יחד ישנו הפסד מרובה, אין להקל. וכן עולה מדברי **רעק"א** (סימן מג).

אולם בהליכות עולם (ח"ו עמ' נז, עד) הביא כמה ראיות שיש לצרף את כל הכלים ולהחשיבם כאחד לעניין הפסד מרובה. עוד כתב, שלפעמים נשאלים על כלים של עני ועשיר כאחד, ואם הוא הפסד מרובה לעני, מתירים גם לעשיר, וכן עולה מדברי **הזבחי צדק** (סימן לה ס"ק טז). וע"ע בהליכו"ע שדן האם כשהותר לשואל הותר גם לאחרים. עוד כתבו מה הדין אם בזמן השאלה היה הדבר בגדר הפסד מרובה

ולאחר מכן רווח ונעשה זול, וה"ה להיפך (וע"ע בזה בשו"ת **יביע אומר** ח"ו יו"ד סימן ד, שהעלה להתיר בכל הנידונים הנ"ל). וכן מה הדין כשהשואל הוא עשיר שאין לו הפסד מרובה, האם יכול לתת לעני שלגביו חשוב להפסד מרובה. עוד כתב בהליכות עולם (שם עמ' סב) שהפסד מרובה היינו מן הקרן, אבל מניעת ריוח לא חשיב הפסד.

סעיף ד':

✎ **חימום מים בקדירה חשיב כבישול האיסור**

כתב **השו"ע** עפ"ד הטור (עמ' עו): קדירה הבלועה מבשר וחלב, אם קודם שעבר לילה אחת חממו בה מים, חשיב כאלו חזר ונתבשל בה האיסור, ומונים מעת לעת משעה שהוחמו המים, מה שאין כן בשאר איסורים. (טור סימן קכ"א וסימן צ"ד וע"ל סימן צ"ד ס"ק כ"ב וסימן ק"ג).

אולם הש"ך (סי' קג ס"ק יח) סובר שאף שכל הבשר והחלב הבלועים בקדירה נעשו נבילה מ"מ המים המתבשלים אח"כ בקדירה לא נעשו נבילה, דדוקא בבשר בחלב כל אחד לבד מותר וכאשר הם יחד אסורים, ולכן הבשר עצמו נעשה איסור, אבל כשכבר נאסר הבלוע בקדירה לא שייך חנ"ג, וא"כ קדירה זו חשובה חשובה כקדירה שבלעה שאר איסורים ומונים מעל"ע משעה שבישלו בה האיסור. וכתב **כה"ח** (סי' קג אות נא) שיש לסמוך על המקלים כשיש הפסד מרובה או לכבוד שבת.

הט"ז (סק"ב) ביאר דמכיון שבבשר וחלב אמרינן (צב, ד) שחתיכה עצמה נעשית נבילה, לכן מים אלו חשובים נבילה מכח בליעת איסור בשר וחלב שיש בקידרה כבר ונתנה טעם במים. אבל בשאר איסורים לא אמרינן חנ"ג.

דין זה נתבאר בהרחבה בסימן קג סעיף ז.

סעיף ה':

✎ **כלי שאין סבירות שיתן טעם לאיסור**

הנה יש לברר מה דין קדירה בת יומא, שמפני שהיא גדולה מאוד, גם אם יבשלו בה בעודה בת יומא, לא תיתן טעם בתבשיל הרב שמתבשל בה. האם הולכים אחר המקרה הספציפי שבכה"ג לא יהיה טעם איסור במאכל, או שדנים על מכלול הדינים ואין להתיר גם כשלא יתן טעם.

הרשב"א (תוה"ק שם לו:) סובר שאיסור מועט הנבלע בכלי, אם אין הדרך לבשל בו מעט אלא הרבה, הרי מותר להשתמש בו לכתחילה אע"פ שהוא בן יומו, לפי שא"א לבוא לידי נתינת טעם. אם אם משתמשים בו גם לדבר מועט כמו קערה וכיוצ"ב, אסור להשתמש בו, שאין מבטלים איסור לכתחילה. וכ"כ הריב"ש (סימן שמת בשונה) בשם **הראב"ד**. ומבואר טעמו בתוה"א (שם לו.) ע"פ הגמ' בע"ז (לג.) שמותר להשתמש בקנקנים של גויים כשהבליעה בצונן, משום שהיא מועטת ואינה אוסרת את התשמיש הרב של ההיתר.

אולם הטור כתב שאינו נראה להתיר, מקל וחומר, דאפילו קדירה שאינה בת יומא שהיא מותרת אסורה גזירה אטו בת יומא, כ"ש באותו כלי עצמו אע"פ שאין דרך להשתמש בו בהיתר מועט יש לגזור שמא ישתמש בהיתר. גם **הרא"ה** (בדה"ב ב"ד ש"ד לו, ב) ו**הר"ן** (יב: ד"ה איבעיא) השיגו על הרשב"א. והב"י כתב

שהדימוי אינו נכון, שהרשב"א לא התיר אלא במקרה שאינו מצוי, שאין לחוש לדבר שאינו מצוי, ואינו דומה לקדירה בת יומא ושאינה בת יומא שאדם עשוי לבשל בזו ובזו.

כתב **השו"ע**: איסור מועט שנבלע בכלי שדרכו שלא להשתמש בו בהיתר מועט בכדי שיתן זה טעם בהיתר שישתמשו בו, כמו קדרה גדולה וחבית וכיוצא בהן, הרי זה מותר להשתמש בו לכתחלה, אף על פי שהוא בן יומו, לפי שאי אפשר לבא לידי נתינת טעם. אבל אם הוא כלי שמשמשין בו בדבר מועט, כמו קערה וכיוצא בה, אסור להשתמש בו, שאין מבטלין איסור לכתחלה, אפילו איסור מועט ואפילו איסור הבלוע. וכן הסכים **הפר"ח** (סק"ג) ועוד. וכתב **כה"ח** (סי' צט בפיה"א ס"ק כח) דמכיון שמרן והרמ"א מתירים הכי נקטינן.

מנגד, **הב"ח** כתב שיש להורות לאיסור, שאם לא נגזור כאן לא תקויים הגזירה שאינה בת יומא אטו בת יומא, וכ"כ **הש"ך** (סק"ג) **הט"ז** (סק"ג), **פרי תואר** (סק"ה) ועוד. **אמנם** כתבו **החכמת אדם** (נב, י), **חקרי לב** (סימן נו) ועוד שגם המחמירים יודו שאם האיסור הבלוע פוגם בהיתר שמוותר.

הפרי תואר (סק"ה) כתב שדוקא כאשר האיסור נבלע יש להתיר, אבל איסור בעין אפילו משהו ופגום אין מבטלים אותו לכתחילה. **אמנם הכפתור ופוח** (פרק כב) כתב שגם איסור מועט בעין מותר לבטלו. וכ"כ **הפר"ח** (סק"ג).

יתר הדינים נתבארו בסימן צ"ט סעיף ז.

סעיף ו':

סתם כלים אינם בני יומם

שנינו בעבודה זרה (עה):

"וכולן שנשתמש בהן עד שלא יטביל ושלא יגעיל ושלא ילבן - תני חדא: אסור, ותניא אידך: מותר!
ל"ק: הא כמאן דאמר נותן טעם לפגם - אסור, הא כמאן דאמר נותן טעם לפגם - מותר"

עוד שנינו בעבודה זרה (לה):

"ת"ר: הכוספן של עובדי כוכבים שהוחמו חמין ביורה גדולה - אסור, ביורה קטנה - מותר. והתניא:
אחת יורה גדולה ואחת יורה קטנה - מותר! לא קשיא, הא כמ"ד: נותן טעם לפגם אסור, הא כמ"ד:
נותן טעם לפגם מותר"

עוד שנינו שם (לו). "שמן - ר' יהודה ובית דינו נמנו עליו והתירוהו, קסבר: נותן טעם לפגם מותר".

מכל הגמרות הללו עולה שסתם כלים של גויים הם בחזקת שאינם בני יומן, ולכן דבר שנתבשל בהם מותר בדיעבד. **הר"ן** (יד. ד"ה פת פורני) כתב שיש הסוברים שחוששים לבני יומן, אלא שאלו כולם נפגמים אפילו בבני יומן, אך בדברים אחרים חוששים. אך דחה הסבר זה, שדוחק לומר שכל הדוגמאות הרבות שהובאו בגמ' נפגמים בבני יומן, וכל שאר הדברים אינם פוגמים ויש לחוש להם.

אולם הרמב"ם (פ"ג הט"ז) כתב "החמאה שבשלו אותה עכו"ם אסורה משום גיעולי עכו"ם כמו שיתבאר". ונראה שסובר שסתם כלים של גויים הן בני יומן, ולכן אסר חמאה זו, שלדברי האומרים סתם כליהם של גויים אינם בני יומן אין בהם משום גיעולי גויים. ראה נוספת מדברי הרמב"ם (יז, כב-כג) שכתב דמישחא שליקא ודבש אין בהם משום גיעולי גויים מפני שהבשר פוגמן ומסריחן, ואם היה סובר שסתם

כלי אינו בן יומו, היה לו להתיר מטעם זה (כפי שהביאה הגמ' לה:). וכך הסביר את הטעם שהתיר כוספן של גויים, משום שהבשר פוגמו ומסריחו, אבל לא משום שהוא נטל"פ. אלא שהרשב"א (ח"ג סימן רמו) כתב שטעמו של הרמב"ם בכוספן של גויים הוא משום דסתם כליהם של גויים אינן בני יומן. הב"י הביא ראייה להסבר הרשב"א ברמב"ם, אך התקשה ליישב את כל פסקיו בנושא זה.

כתב השו"ע: סתם כלי עו"ג הם בחזקת שאינם בני יומן, לפיכך אם עבר ונשתמש בהם קודם הכשר, התבטל מותר.

כתבו הש"ך (סק"ד) והט"ז (סק"ד) ע"פ הראשונים שטעם ההיתר הוא משום דהוי ס"ס, ספק נשתמשו בו היום או אתמול, ואת"ל נשתמשו בו היום שמא נשתמשו בו בדבר שהוא פוגם בעין או שהוא אין נותן טעם, ולכן אסור לבשל לכתחילה בכלים של גויים שאין בהם אלא ספק אחד, שקדירה שאינה בת יומא אסור לכתחילה.

המהרש"ל (יש"ש חוליו פ"ח סימן סה. איסור והיתר, מכונות ועטרת שלמה סימן נט ד"ה סתם) כתב שסתם כלי גויים אינם בני יומן והיינו שאין צריך לשאול את הגוי אם הוא בן יומו או לא. ואם אחר ששאל נודע לו שהוא בן יומו ישאל מה בישלו בו היום, ואם הוא דבר שאינו פגום בודאי או שאינו יכול לדעת, אין ראוי להתיר מאחר שאין כאן ס"ס. ואע"פ שבדר"כ אין סומכים על דיבורו של הגוי, כאן יש כמה סיבות להקל: א. כל היתר התבטיל הוא מצד ס"ס ולכן נאמן. ב. כיון שכבר הורע חזקתה מכיון שסתם כלי גויים בלועים באיסור, מאמינים לגוי. ג. רק כשבא להשביח מקחו אינו נאמן, אבל כאן שבא לאסור נאמן. **אמנם** **מהרלב"ח** (ס"ס קכא) סובר שאפילו אומר שהוא בן יומו לא סמכין על דיבורו, ומותר. וכ"כ הט"ז (סק"ד), וטעמיו: א. גם לאחר ששאלו יש כאן ס"ס, דספק שמא הוא משקר. ב. מ"ש שהורע חזקת כשרות הכלי, מדוע ללכת אחר הכלי ולא אחר התבטיל שיש לו חזקת כשרות. ג. תמיד הגוי אינו נאמן, גם כשאומר בסתמא, והגמ' שם הוצרכא להעמיד שאומר להשביח מקחו, אך הוא לאו דוקא.

אולם הוסיף הט"ז שאם הגוי אומר כן לפי תומו מעצמו בלי שום שאלה ונראין הדברים שלא נתכוין על ישראל, יש להחמיר ולאסור התבטיל של ישראל שמבשל בתוכו. **אולם המנחת יעקב** (כלל נט אות ז) כתב שאינו נאמן לאסור, וכן מתבאר להדיא מדברי הרשב"א (ח"א סי' קיח). והוסיף המנחת יעקב, שאם בישראל הגוי תבטיל שאין בו משום בישולי גויים ועודנו בידו, ואומר שהכלי בן יומו נאמן לאוסרו.

הנודע ביהודה (מהדו"ק יו"ד סימן לו. הובא בפת"ש ד) כתב שכשהדרך להשתמש בכלי מסויים בכל יום אסור, כגון כלי של קפה שסתמן בני יומן. ובתשובת **מים רבים** (יו"ד סימן יז) כתב בשם חכם אחד שבמקום שהמוכרים עניים ואין להם כלים אחרים לבשל בהם, סביר להניח שבישלו בכלים אלו היום ואין אומרים סתם כלי אינו בן יומו, והמים רבים העלה להקל. וע"ע בשו"ת **יחווה דעת** (ח"ד סימן מב ד"ה אני טרם) שדן בשתיית קפה של הגויים. **אך הפת"ש** העלה לאסור.

הערוך השולחן (אות טז) העיר שאין כלל במחלוקת מהרש"ל והט"ז, אלא הכל לפי הענין ואם הוא מבין שבשלו בו היום, או שלפי האומדנא הבעה"ב הזה אינו עשיר להחליף כליו, או שהוא לעת ערב דבוודאי קרוב הדבר שבישלו בו היום, הוי איסור גמור אפילו אם לא הגיד לו שהוא בן יומו, ומימינו לא שמענו לסמוך על היתר זה ולא יעשה כן בישראל לאכול אף המותר מכליהם על סמך זה דאינם בני יומן, וכ"ש בקפה ושותין עם חלב, דבכל שעה שותין שמה ובוודאי הם בני יומן, ותה מותר לשתות, שלכל אחד יש כלים מיוחדים לזה.

הט"ז (סק"ד) סובר שאם המאכל חריף - ודאי אסור. אולם החמודי דניאל (הלכות בשר וחלב אות טו, ותערובות ח"א סימן ז) מיקל גם בזה, וטעמו שעדיין יש ספק שמא נשתמש בו הגוי בדבר הנותן טעם לפגם באותו דבר חריף. ובמקום ספק אזלינן לקולא.

כלי של ישראל: הט"ז (סק"ד) כתב בשם הדר"מ שאם הכלי היה של היהודי יש לקונסו ולאסור את התבשיל שהיה לו לדעת, אבל בישראל אחר לא שייך קנס. ובשו"ת **באר שבע** (סימן ל. הובא בפת"ש ו) כתב שיש חילוק גדול בין אם הכלי של ישראל ובין אם הוא של גוי, שאין אומרים סתם כלי שלנו אינו בן יומו אלא כשאין בעל הכלי לפנינו לשאול אותו, אבל בכלי כותים אף שהכותי לפנינו א"צ לשאול, משום שאינו נאמן, ודיבורו לא מעלה ולא מוריד.

סכין סתם סכין

שנינו בחולין (ח:) "השוחט בסכין של גוים רב אמר קולף ושמואל אמר מדיח".

מגמ' זו משמע שחוששים לבן יומו, שאם לא מפני כך הוי ליה נותן טעם לפגם ומותר! **הר"ן** הביא שיש מי שתיירץ שכיון שהסכין תשמישו תדיר חיישינן לבן יומו. **והרמב"ן** הקשה מדאמרינן (ע"ז לט.) בקורט של חלתית דאסור משום שחותכים בסכין של גויים, ותיירץ שהחריפות מחזירה את הטעם של החילתית לשבח. **הר"ן** כתב שגם סכין סתמה אינה בת יומה, והגמ' היא אליבא דמ"ד נותן טעם לפגם אסור. רבינו ירוחם (ני"ז ח"ח קסא - ב ע"א) בשם **הרשב"א** (חולין ח: ד"ה אתמה, תוה"א ב"ד ש"ד לה ע"ג) שרק בדבר שהדרך להדיחו אומרים 'נותן טעם לפגם מותר', אבל סכין אין הדרך להדיח שומנו והשומן הוא בעין, ולכן אין להתיר.

לגבי סכין של חנוני שהדרך לקנחו, כתב **רבנו ירוחם** שמותר. אבל הרא"ש לא חילק בין סכין לשאר כלים, שגם סכין אם אינו בן יומו הוא נותן טעם לפגם.

מים שהוחמו בכלי הגוי

כתב **הרמ"א**: אבל אם חמם מים בכלי של עובד כוכבים ללוש בהן פת, אסור ללוש באותן מים, דלדבר זה מקרי לכתחלה הואיל ועדיין לא התחיל הנאתו, שלא הוחמו לשתייה (ש"ד והגהותיו). אבל דבר שנעשה בשבילו ולא בשביל דבר אחר, אף על פי שהוא של עובד כוכבים וישראל קונה ממנו לכתחלה מותר דמאחר דכבר נעשה ביד עובד כוכבים מקרי דיעבד.

הש"ן (סק"ה) העיר עפ"ד **התורת חטאת** (ריש כלל נט) דמשמע שאם הוחמו המים לשתייה מותר לשתותן דלענין זה מקרי דיעבד, ומותר כמו שאר דברים הנקחים מהגוים ומותרים מאחר שכבר נעשה ביד הגוי מקרי דיעבד.

החכמת אדם (כלל מח דין ב) כתב שאם רוצה לערב מים אלו בתבשיל, או להכין מהם קפה או תה אסור, שהרי עדיין לא התחילה הנאתן.

בהליכות עולם (ח"ז עמ' פ) פסק שמותר לקנות לכתחילה מן הגוי דבר שאין בו משום בישולי גויים, שבישלוהו הגוים בסתם כליהם, שכיון שכבר נעשה ע"י הגוי הוה ליה כדיעבד. ובהע' הוסיף דה"ה אם לא קנה מהגוי, יש להקל דעצם זה שנעשה חשיב כדיעבד.

אמירה לגוי שיבשל לו בקדירת הגוי או שאינה בת יומא

שנינו בחולין (ו).

"הנותן לשכנתו עיסה לאפות וקדירה לבשל - אינו חושש לשאור ותבלין שבה לא משום שביעית ולא משום מעשר, ואם אמר לה עשי לי משליכי - חושש לשאור ותבלין שבה משום שביעית ומשום מעשר! שאני התם, דכיון דקאמר לה עשי לי משליכי, כמאן דעריב בידים דמי"

הרשב"א בתורת הבית (הקצר ב"ד ש"ד לו. הארוך שם לט.) למד מגמ' זו שאע"פ שתערובת דמאי היא היתר גמור, אפ"ה אם אמר לה שתעשה משלה אסור, שחושש משום מעשר. וה"ה כאן אע"פ שלא אסרו פליטת כלי שאינו בן יומו בדיעבד, כיון דלכתחלה אסור כל שאמר לגוי עשה לי כמאן דמבשל ומבטל האיסור לכתחלה דמי, ואסור אפילו בדיעבד למי שעשה כן ולמי שעשה בשבילו, ואפשר לומר שע"י הפלטר או ע"י הרקחין מותר דכיון שהם אומנים והכל לוקחין מהם כלים הם מייחדים לאומנותם כדי שלא יפגמו זליפת כליהם. **הר"ן** (חולין א: ד"ה גרסי') הביא דברי הרשב"א.

כתב **השו"ע**: אף על פי כן אסור לומר לעובד כוכבים: בשל לי ירקות בקדרתך, וכן לא יאמר לו: עשה לי מרקחת, שכל האומר: בשל לי, הרי הוא כאלו בישל בידיו. ואפשר שעל ידי הרקחים (או שאר אומנים) מותר, שכל האומנים מייחדים כלים נקיים למלאכתם, כדי שלא יפגמו אומנותם. ובעל נפש יחוש, שדברים אלו מביאים לידי טהרה ונקיות.

הלבושי שרד (חדושי דינים ליו"ד סימן נח. הובא בפת"ש ה) נסתפק מה הדין כשהגוי עושה מעצמו בשביל הישראל לבדו או בשביל אנשי העיר למכור להם ורוב העיר ישראל, ומכ"ש אם הישראל יודע שעשה בשבילו, דאפשר שבכה"ג ג"כ אסור. ובשו"ת **הרשב"ש** (סימן תקס) אסר בזה. **אולם** בשו"ת **הרדב"ז** (סימן תתעקח) היקל בזה, וכ"פ **הפרי חדש** (סי' קיט ס"ק יט), שו"ת **בית שלמה** (או"ח סימן צז) ועוד. וביאר בשו"ת **אגרות משה** (יו"ד ח"ב סימן מא) ביאר דכיון שהוא רק קנס משום שעבר על האיסור לבטל לכתחילה אין לקנוס בגוי, ורק באמר לגוי שיבשל קדרתו יש לאסור המאכל דהוי כאילו בישל הישראל בידיו.

הכנסת הגדולה (הגה"ט אות כד) כתב ע"פ השלט"ג דה"ה שמותר לקחת תבלינים מהגוי אע"פ שנכתשים בכלים שלהם, דמסתמא יש להם כלי מיוחדים. וכ"כ **הזבחי צדק** (אות כד) והזרכי **תשובה** (אות כח).

הערוך השולחן (אות טו) העיר "דלפ"ז בזמנינו שכל הרוקחים והעושים קאנדיטערסקי וצוקערקעס אין שום ספק ספיקא בדבר אם יש להם כלים מיוחדים דדבר ברור הוא שיש להם כלים מיוחדים ולפ"ז גם בעל נפש א"צ להרחיק א"ע מזה".

בשו"ת **יביע אומר** (ח"ח סימן יד) נשאל בדין קדרה שנתבשל בה דבר איסור, ולאחר מעת לעת בישלו בה מאכל היתר ללא הכשרה, במזיד, האם מותר הוא באכילה, לפי ההלכה שנותן טעם לפגם מותר, או לא. והעלה לאסור עליו התבשיל, אע"פ שהתבשיל קיבל טעם לפגם, משום קנס. ודחה את דברי המתירים. ובהליכות **עולם** (ח"ז עמ' עא) הוסיף שדוקא למבשל עצמו ולבני משפחתו אסור בדיעבד, אבל לאחרים מותר בדיעבד.

סעיף ז':**דין סתם כלים של ישראל**

כתב ה**טור** עפ"ד הרא"ש שהטעם שמחזיקים את כלי הגויים שאינם בני יומן, הוא משום שיש ס"ס, ספק אם נשתמשו בו היום, ואפי' אם נשתמשו בו היום שמא נשתמשו בו בדבר הפוגם בעין, וכיון דספק ספיקא הוא תלינן להקל, ולפי זה ה"ה נמי כלים שלנו שהוא ספק ספיקא תלינן להקל.

כתב ה**שו"ע**: כשם שסתם כליהם של גויים אינם בני יומן, כך סתם כלים שלנו בחזקת שאינם בני יומן.

בשו"ת **באר שבע** (סימן ל. הובא בפת"ש ו) כתב שיש חילוק גדול בין אם הכלי של ישראל ובין אם הוא של גוי, שבכלי כותים אף שהכותי לפנינו א"צ לשאול, משום שאינו נאמן, ודיבורו לא מעלה ולא מוריד, אבל בישראל אין אומרים סתם כלי אינו בן יומו אלא כשאין בעל הכלי לפנינו לשאול אותו, אבל אם הוא לפנינו חייב לשאול. ולמד כן מבדיקת חמץ שאם אפשר לשאול שואלים (אט"ח תלז, ב), וכ"כ ה**פר"ח** (סק"ו), **פר"ת** (סק"ח), **זבחי צדק** (אות כה) ועוד. וכתבו שאם בעל הבית מסופק ודאי מותר לכל הדעות. **אמנם האבני צדק** סובר שא"צ לשאול, ושאיני בדיקת חמץ שיש על הבית חזקה שאינו בדוק כל השנה ולכן בעינינו לאפוקי מחזקתו. וכתב הכנה"ג (הגה"ט אות יג) שכן משמע מה**רדב"ז** (ח"ד סימן אלף שסח) וכ"כ בשו"ת **יביע אומר** (ח"ה יו"ד סימן ג אות ב) ועוד.

כלי המיוחד לבשר או לחלב וטעה והשתמש בו למין שכנגדו, נחלקו הפוסקים האם אומרים דסתמו אינו בן יומו. הרב **בית דוד** (סימן עד) כתב שגם כלי שלא שייך לומר שנשתמשו בו בדבר הפוגם מותר מכח ספק שמא אין באיסור הנפלט כדי נותן טעם. וכ" פוסקים נוספים. וב**חידושי הגרשוני** כתב שאם יודע בודאי שהשתמש במקצת מהכפות לבשר, ואינו יודע אם השתמש בכף הספציפית הזאת, לא הוי בכלל סתם כלים, אלא הוי ספק אחד ולחומרא. ואם יש לו הרבה כפות באופן שהכפות שנשתמש בהם בטלות ברוב יש להקל.

סעיף ח':**כלי שנאסר ונתבטל באחרים**

שנינו בעבודה זרה (עג):

"ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו: כל איסורין שבתורה, בין במינן בין שלא במינן - בנותן טעם, חוץ מטבל ויין נסך, במינן - במשהו... טבל מ"ט? כהיתירו כן איסורו, דאמר שמואל: חטה אחת פוטר את הכרי..."

לכאורה שאלת הגמ' 'טבל מאי טעמא' אינה מובנת, הרי מפורש שהטעם משום דהוי דבר שיש לו מתירין! ותירץ **ר"ת** (הובא בתוס' ד"ה טבל, שלא בשמו) שמדובר כשאין לו טבל אחר להתירו, ולא אמרו (נדרים נח). שטבל הוא דבר שיש לו מתירין, אלא כשיש לו פרנסה אחרת להפריש עליו, שאם מזיקים אותו לקנות ממקום אחר הו"ל הפסד, ולא אמרו 'דבר שיש לו מתירין' אלא כשיכול להתירו בלא שום הפסד ממונו. וכן עולה מדברי ה**רמב"ן** (ע"ז עג: ד"ה זה הכלל).

כתב ה**רושב"א** (תוה"ק ב"ד ש"ד לח. תוה"א שם לח): כלי שנאסר בבליעת איסור ונתערב באחרים ואינו ניכר, בטל ברוב, ואף על פי שאפשר להגעילו ולהחזירו להכשירו על ידי כך, אין דנין אותו כדבר שיש לו מתירין

לאסור כולם עד שיגעילם, אלא הרי הוא כאיסור יבש שנתערב ביבש ובטל ברוב, שכל שאין מתירין שלו באין מאיליהן וצריך לפזר מעותיו ולהוציא הוצאות במתירין אינו בכלל שיש לו מתירין. כתב ה**שו"ע**: כלי שנאסר בבליעת איסור ונתערב באחרים ואינו ניכר, בטל ברוב (טור בשם רשב"א).

פגימת בליעת כלי חרס

כתב ה**מרדכי** (ע"ז סי' תתלב - תתלג) י"א דכלי חרס לא שייך ביה נותן טעם לפגם, וראיה מאבות דרבי נתן דקאמר (פמ"א מ"ו) ג' מדות בכלי חרס אין מבאיש מה שבתוכו. אך לא הסכין לכך, שהרי סתם קדרות שבתלמוד של כלי חרס הם ואפילו הכי נותן טעם לפגם מותר, ויש לפרש את דברי האבדר"ן אינו מבאיש מאכל שנשתהה בו, מה שאין כן בכלי מתכות שהמאכל השווה בתוכו נעשה מר, אבל הנבלע בדפנות גם בכלי חרס נותן טעם לפגם כשאינו בן יומו.

סעיף ט':

הנחת כלים אצל הגוי

כתב ה**מרדכי** (שם) שטעם ההיתר בכלי גויים הוא משום ס"ס, ולפ"ז כשלוקחים סכינים להשחזה אצל האומן ומחזירין בו ביום, אסורים, שודאי הגוי השתמש בכלים אלו כיון שאין הישראל עומד ע"ג, ולכן צריך הגעלה. אלא ששייג את האיסור: *שכל האמור הוא דוקא כשהניח הכלים חצי יום לפחות, אבל לפי שעה אין בעיה. והוסיף, שאותם סכינים שמוליכים העבדים הגויים בבית הישראל אנה ואנה יש להתיר, מטעם ס"ס כסתם כלי גויים. ודייק הב"י דמשמע שהוא רק כאשר יש ספק אחד, אבל אם החזירין למחר שיש שני ספקות ודאי מותר, שלא עדיף מכלי הגויים. ^א עוד כתב שיש להזהיר את הגוי שלא ידיח את הקערה אלא ישאיר מהתבשיל עליה, שבכה"ג ידוע שלא הדיח את הקערה יחד עם כליו. ^א עוד כתב שאם שכח יורה בבית הגוי עד למחרתו, העמידנו על חזקתו ואימור לא נשתמש בה איסור, ועוד דאפילו נשתמש הוי ליה פגימה שאינה בת יומא.

כתב ה**שו"ע**: יש ליזהר מלהניח בבית עו"ג כלי סעודה, דחיישינן שמא ישתמש בהם. והרמ"א כתב: ואפילו אם נתנם לאומן לתקנם, צריך לעשות בהם סימן שלא ישתמש בהם הגוי (בי"ש בשם א"ח). ואם עבר ולא עשה, כשחזר ולקחן מן העובד כוכבים צריכים הגעלה.

כתב ה**פרי חדש** (אות ח) שבדיעבד אין הכלי נאסר לדעת מרן, והוסיף שצריך להשהות את הכלי מעת לעת קודם שימוש, ומרן לא כתב כן מרוב פשיטותו. וכ"כ ה**פרי תואר** (סק"י), **שולחן גבוה** (סק"ז) ועוד. אמנם באמת מפשט לשון מרן לא משמע כן.

כתבו ה**ש"ן** (ססק"ח) וה**ערוך השולחן** (אות כ) שכל האמור אינו אלא בכלים שיש לחוש לבישול או לעירוי מכלי ראשון, אבל בצלחות וכפות ומזלגות וסכינים שתשמישם בצונן אין להחמיר, ומדיחים ומותרים.

כלי שהיה אצל הגוי זמן מועט

כתב ה**רמ"א**: ודוקא אם שהו קצת אצל הגוי, דהיינו כחצי יום, אבל לפי שעה אין לחוש (מרדכי פא"מ). הקשה ה**ט"ז** (סק"ז) הרי לקמן בסימן קלו כתב הטור שאפילו לא שהו אצל הגוי אלא שעה אחת צריכים הכשר. ובפוסקים מובאים כמה תירוצים: ה**איסור והיתר** (כלל לג דין כא) מחלק בין אם הוא שולח מחוץ

לעיר שאפילו לפי שעה אינו מפחד ולכן אסור, ובין כששולח בתוך העיר שמותר אפילו לכתחילה, א"כ שהה חצי יום. ה"ח כתב שבאמת הטור אינו סובר כשאר הפוסקים, והעיקר שלפי שעה מותר. ה"ט"ז כתב שלא מצאנו חילוק בזמן שהייה אצל הגוי, אלא העיקר הוא דרך ההשתמשות, שדבר שתשמישו תדיר אפילו דרך עראי ויש לחוש שבשעה המועטת שהיה אצל הגוי השתמש בו יש לאסור (ולכן החמיר בסימן קלו), משא"כ בכלי בישול או סכין של אכילה שאין משתמשים בהם אלא בשעת אכילה, ואין אדם אוכל בכל שעה ולכן אין לחוש א"כ שהה אצלו כשיעור שישתמש בהם לאכילה. הש"ך (סק"ח) תירץ שבסימן קלו מדובר על כלי יין שנפגמים רק לאחר י"ב חודש ולכן אין מועילה להם שהייה של מעת לעת, אך בסתם קדירה שמועילה לה שהייה מעל"ע מותר, שמעמידים אותה על חזקתה ואימור לא נשתמש בהם איסור.

שימוש בכלי לאחר מעת לעת

ר"ת ומרדכי (לעיל) סוברים שכלי שהיה אצל הגוי והמתין אחר מעלת לעת נכון להחמיר להגעילו, כדין כל כלי שנאסר שאין מתירים אותו גם לאחר מעל"ע.

אמנם הארחות חיים (סי' כה הלכות איסורי מאכלות אות נג) כתב בשם ה**רא"ה** קדרות או קערות שלנו שעמדו בבית הגוי בלא סימן משהה אותם מעת לעת ומותר.

כתב ה**רמ"א**: ...וכל זה כשרוצה להשתמש בו ביום שנתנו לו, דליכא אלא חדא ספיקא שמא נשתמש בו הגוי או לא, אבל אם לא לקחו מן הגוי עד לאחר זמן, דנוכל לומר אף אם נשתמש בו העובד כוכבים כבר נפגם ונשתהא מעת לעת; או נשתהא ביד ישראל לאחר שלקחו מן העובד כוכבים מעת לעת, אזלינן לקולא ואין חוששין בדיעבד (סברת הרב).

אולם ה"ח החמיר כדעת ר"ת וסיעתו שהכלי צריך הגעלה.

ה"ט"ז (סק"ח) כתב שאם יש ס"ס יש לחלק בין אם הניח אצל הגוי במזיד שגם בדיעבד צריך הגעלה, ובין אם שכח בשוגג שבדיעבד א"צ הגעלה. אבל ודאי שלכתחילה גם אם שכח צריך הגעלה כיון שיכול לצאת מידי הספק. ובכלי חרס הצריכים שבירה, גם לכתחילה מותר שחשוב כדיעבד. וכל ההיתר הוא כאשר יש ס"ס, אבל כאשר החזיר הגוי את הכלים בו ביום אסור מדינא.

כתב בשו"ת **שבות יעקב** (א, מז. הובא בפת"ש ז) שאם מצא סכינים ברחוב היהודים ומצויים שם גויים כי הוא מקום מעבר לרבים, הסכינים מותרים בלי שום הכשר, ואין אומרים שהורעה החזקה בנפילת הסכין. **אולם** בשו"ת **חנות יאיר** (סימן רכח) אסר להשתמש בהם בלא הגעלה, דרוב המקום ועוברים ושבים ברחוב הם גויים ומסתמא נפל מהם.

ייחוד כלים לעבדים ושפחות: כתב ה**רמ"א**: ולכתחלה יש ליזהר בכל ענין, אפילו בעבדים ושפחות העובדי כוכבים שבבית ישראל, שלא לייחד כלים שלנו אצלן, שמא ישתמשו בהן בדברים האסורים (שם במרדכי). וע"ל סימן קל"ו. ה**ש"ך** (סק"ט) כתב שהעולם לא נזהרים בזה, מכיון שהגוי אצלו תמיד והישראל יוצא ונכנס, ולכן מותר אפילו לכתחילה.

השתמש בכלי שלא הוגעל

כתב **הרמ"א**: ואם לקחו מן הגוי באותו יום שנתנו לו, ועבר ונשתמש בו בלא הגעלה, יש אוסרים המאכל כמו בכלי שהוא בודאי בן יומו (איסור והיתר הארוך); ובמקום צורך יש להקל בדיעבד (כדעת הרא"ה שהקל משום ס"ס, ספק שמא הגוי לא השתמש בו, ואת"ל השתמש שמא השתמש בדבר פגום).

אולם הט"ז (סק"ט) החמיר, וכתב שאסור לאכול את האוכל כאשר השאיר את הכלי אצל הגוי במזיד.

הש"ן (סק"ח) ביאר שפשוט שהמאכל מותר, שהרא"ה היקל להתיר את המאכל אפילו אם השתמש בכלי בתוך מעת לעת מזמן שלקחו מהגוי, אולם הב"ח העלה לאסור את הכלי והמאכל אם החזיר את הגוי את הכלי בו ביום ובישל בו, ורק אם שהה לפי שעה מותר.

סעיף י':

דין קערות ששלח הישראל לגוי

כתבו **המרדכי** (שם) ו**הרא"ש** (כלל יט סימן יט) וכ"כ **השו"ע**: קערות ששלח ישראל לגוי עם מאכל, ושהו שם, אם ניכר בהם המאכל ששלח הישראל בתוכה, מותר. ואם לאו, אסור אם רגילים להדיח הכלים בחמין, דחיישינן שמא הודח עם כלי איסור.

כתבו **הפרי תואר** (ס"ק יא) ו**הזבחי צדק** (אות לד) שבזה לא מועיל להשהותן מעת לעת, דכיון שרגילים להדיח בחמין מסתמא הדיחן הגוי עם כליו. וכ"כ **הפרי חדש** (אות ט) דמכיון שאין המאכל ניכר בקערות מוכח שהגוי הדיח את הכלי ומסתמא הדיחן עם שאר כליו.

סעיף יא':

קניית כלי סעודה מהגוי

כתב האורחות חיים (אות נח) בשם **הרשב"א** (בתשובה ה"א סי' תצז) הנכנס לביתו של גוי ויש שם כלים קרובים לחידושם, והוא מסיח לפי תומו שחדשים הם אינו נאמן, אבל אם קדר הוא הולכים בו אחר הרוב. ו**ה"ר יונה** היה נזהר שלא ליקח אלא במקום שיש אחרים, כגון קדרה מתוך קדרות וסכין מתוך סכינים. אבל מעיקר הדין כל שאומר שהוא חדש ויראה שהוא כמו שהוא אומר מותר.

כתב **השו"ע**: כלי סעודה שביד הגוי, ומסיח לפי תומו ואומר שחדשים הם, ויראה שהוא כמו שהוא אומר, מותר לקנותם ממנו. **אולם הרמ"א** כתב: ויש מחמירים ואומרים שאינו נאמן, ואין ליקח כלים מן הגוי רק כשמוכר הרבה כלים, וקונה כלי בין הכלים (ר' יונה). וכן נוהגין לכתחלה, אבל במקום הדחק, כגון שנתארח בבית גוי ואין לו כלים, נוהגין כסברא הראשונה, וכן עיקר. ועיין לקמן סימן קל"ז.

הש"ן (סק"י) כתב שהטעם משום שסתם כלים של גויים אינן בני יומן, ולכן אין בו אלא איסור דרבנן, וגוי מסיח לפי תומו נאמן באיסור דרבנן.

כתב בשו"ת **זרע אמת** (ח"ג יו"ד סימן קא) שגם אם שאלו את הגוי אם הכלים חדשים והשיב בחיוב, נחשב כמסיח לפי תומו, כיון שלא שאלו אותו לעניין איסור והיתר. והוא דוקא באופן שאין חשש שאומר כן להשיב מקחו. כגון שאינו בעל הכלים.

והדבר שמואל (סימן רנח) כתב שאם דרך הגוי להשאיל את כליו לגוים, אין להקל אא"כ ניכר עליהם שהם חדשים.

סעיף יב':

קערות ירוקות או אדומות

כתוב ארחות חיים (שם אות נז) בשם ה**ראב"ד** וכ"כ ה**שו"ע**: יש מי שאומר שקערות הבאות מעבר לים שקערורות ירקרות או אדמדמות, אסור להשתמש בהן לעולם בחמין, מפני שאינן חדשות, שהגויים משתמשים בהם ואינו ניכר.

בשו"ת **זרע אמת** (ח"ג סו"ס קא) כתב שדוקא בכה"ג שידוע שדרכם להשכיר, אבל בסתמא תלינן שאפילו אם השכירו מקצת הכלים, הם בטלים ברוב הכלים שלא הושכרו.

כתב בשו"ת **חיים שאל** (ח"ב סימן לח אות פד) שאם שלח לו הגוי כלי מתנה, מותר להשתמש בו, דמן הסתם השולחן מתנה שולח כלי חדש.